T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (TÜRK-İSLAM EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN AHMED SA'DÎ HAVRÂNÎ HAYATI, ESERLERİ VE DİVÂN'I

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Akif TİYEK

Ankara 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (TÜRK-İSLAM EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN AHMED SA'DÎ HAVRÂNÎ HAYATI, ESERLERİ VE DİVÂN'I

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Akif TİYEK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Ankara 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN AHMED SA'DÎ HAVRÂNÎ HAYATI, ESERLERİ VE DİVÂN'I

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR	.....
Doç.Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU	.....
Doç.Dr. Bülent AKOT	.....

Tez Sınavı Tarihi: 18/08/2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR VI
ÖNSÖZ VII
GİRİŞ 1
A. SİYASÎ DURUM 1
B. EDEBÎ VE KÜLTÜREL DURUM 4
BİRİNCİ BÖLÜM 12
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN HÂFIZ AHMED SAʿDÎ HAVRÂNÎ HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ 12
A. HAYATI 12
1. Doğum Yeri ve Tarihi 12
2. İsimleri 12
3. Ailesi 13
4. Tahsili ve Hizmetleri 13
5. Hocası 13
6. Tarikatı 15
7. Mürşidi 17
8. Vefatı 19
B. ESERLERİ 20
1. Enâmilü'r-Resâil 20
2. Delâilü'l-Mesâil 21
3. Divân-ı Gülzâr Li-Hâfız Sadî 22
4. Hamâilü'l-Vesâil 22
5. Mecma'u'l-Bahreyn 23
6. Mir'ât-ı Hâşiye 24
C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ 24
1. Dil ve Üslup 24
2. Mahlası 33
2.1. Şairin Mahlas Kullanımı 33
2.2. Saʿdī ve Hafız Mahlasını Kullanan Şairler 35
İKİNCİ BÖLÜM 37
DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 37
A. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 37
1. Tertip Şekli 37
2. Nazım Şekilleri 39
2.1. Gazel 40
2.2. Nazm 48
2.3. Mesnevî 49
2.4. Tuyug 49
2.5. Musammatlar 50
2.5.1. Murabba' 50
2.5.2. Muhammes 53
2.5.3. Müseddes 54

3. Nazım Türleri 55
3.1. Tevhid 55
3.2. Münacat 57
3.3. Na't 59
3.4. Medhiye 61
3.5. Mersiye 64
3.6. Nutuk 66
3.7. Nasihatname 67
4. Vezin Özellikleri 69
4.1. Şiirlerde Kullanılan Aruz Kalıpları 69
4.2. Şairin Vezin Kullanımı 71
5. Kafiye 72
5.1. Yarım Kafiye 73
5.2. Tam Kafiye 73
5.3. Zengin Kafiye 74
5.4. Kafiye-i Müreddefe 74
5.5. Kafiye-i Müessese 75
5.6. Tunç Kafiye 75
6. Redif 76
6.1. Yalnız Eklerle Yapılan Redifler 76
6.2. Yalnız Kelimelerle Yapılan Redifler 76
6.3. Ek ve Kelimeyle Yapılan Redifler 77
B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 78
1. DİN 78
1.1. Allah 78
1.2. Melekler 81
1.3. Mukaddes Kitaplar 83
1.4. Peygamberler 85
1.4.1. Hz. Âdem 85
1.4.2. Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf 87
1.4.3. Hz. Mûsâ 89
1.4.4. Hz. Hârûn 90
1.4.5. Hz. Dâvûd 91
1.4.6. Hz. İsâ 91
1.4.7. Hz. Muhammed 92
1.5. Âhiret İle İlgili Mefhumlar 95
1.5.1. Berzah 95
1.5.2. Cehennem 97
1.5.3. Cennet ve İlgili Mefhumlar 98
1.5.3.1. Cennet 98
1.5.3.2. Gılman 100
1.5.3.3. Hûri 101
1.5.3.4. Kevser 102
1.5.4. Haşr 103

1.5.5. Ölüm 104
1.5.6. Sûr 105
1.5.7. Ukba 106
1.6. Sure ve Ayetler 107
1.7. Hadisler 122
1.8. İnançla İlgili Mefhumlar 125
1.8.1. Kelime-i Tevhid 125
1.9. İbadetle İlgili Mefhumlar 126
1.9.1. Namaz 126
1.9.2. Oruç 128
1.9.3. Hac ve Zekât 129
1.10. Diğer Dinî Mefhumlar 131
1.10.1. Âb-ı Hayât 131
1.10.2. Günah 132
1.10.3. İmân ve Mü'min 133
1.10.4. Kâfir 134
1.10.5. Münkir 135
1.10.6. Şeytan 136
1.10.7. Şirk 137
1.10.8. Talâk 138
1.10.9. Ümmet 138
1.11. Dinî Şahsiyetler 140
1.11.1. Çâr-Yâr ve Ehl-i Beyt (Âl-i Abâ) 140
1.11.1.1. Hz. Hüseyin 141
1.12. Efsânevî-Tarihî Şahsiyetler 143
1.12.1. Adnân ve Kahtân 143
1.12.2. Dârâ 144
1.12.3. Ferhâd ile Şîrîn 145
1.12.4. Hüsrev 146
1.12.5. Hızır 147
1.12.6. İskender- Ye'cûc ve Me'cûc 149
1.12.7. Kârûn 150
1.12.8. Leylâ ile Mecnûn 150
2. TASAVVUF 152
2.1. Anâsır-ı Erba'a 152
2.2. Aşk 153
2.3. Bezm-i Elest 156
2.4. Cemâl 157
2.5. Dört Kapı 161
2.6. Ene'l-Hak 165
2.7. Fenâ-Bekâ 166
2.8. İlm-i Ledün 169
2.9. Kesret-Vahdet 170
2.10. Lâ-İllâ 173

2.11. Mâsivâ 175
2.12. Nefs 177
2.13. Ruh 179
2.14. Seyr ü Süluk 180
2.15. Tecellî 182
2.16. Zühd 183
2.17. Tarikatla İlgili Mefhumlar 185
2.17.1. Derviş 185
2.17.2. Hırka 186
2.17.3. Şeyh-Mürşid-Pîr 187
2.17.4. Tâlib-Mürîd-Sâlik-Vâsıl 191
2.17.5. Tekye-Dergâh 193
2.18. Tasavvufî Şahsiyetler 195
2.18.1. Hallâc-ı Mansûr (v. 309/922) 195
2.18.2. Abdulkâdir Geylânî (v.561/1165-66) 197
2.18.3. Ahmed er-Rifâî (v.578/1182) 198
2.18.4. Hacı Bektâş-ı Velî (v. 669/1270) 199
2.18.5. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (v. 672/1273) 200
2.18.6. Bahâü'd-din Nakşibend (v. 791/ 1389) 201
2.19. Ahmed Sa'dî Divanı'nda Bazı Tipler 203
2.19.1. Ârif 203
2.19.2. Âşık 204
2.19.3. Gâfil 207
2.19.4. Ricâlü'l-Gayb-Abdâl 208
2.19.5. Vâiz 210
2.19.6. Zâhid 210
3. EDEBÎ SANATLAR 212
3.1. Cinas 213
3.2. Hüsn-i Ta'lil 214
3.3. İktibas 214
3.4. İstiâre 215
3.5. İstifham 215
3.6. İştikak 216
3.7. Kinaye 216
3.8. Leff ü Neşr 217
3.9. Mecâz-ı Mürsel 217
3.10. Mübalağa 218
3.11. Nidâ 218
3.12. Rücû 219
3.13. Tecâhül-i Ârif 219
3.14. Tekrir 220
3.15. Telmih 220
3.16. Tenasüb 221
3.17. Teşbih 221
3.18. Teşhis ve İntak 222
3.19. Tevriye 223

3.20. Tezat/Tıbak 223
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 224
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN HAFIZ AHMED SAʿDĪ DİVANI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ 224
A. METNİN TRANSKRİPSİYONUNDA TAKİP EDİLEN METOD 224
B. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ 226
SONUÇ 227
KAYNAKÇA 230
METİN 239
ÖZET 495
ABSTRACT 496
EK-1 498
EK-2 499
EK-3 500
EK-4 501
EK-5 502
EK-6 503

KISALTMALAR

b.	: Bin
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
Çev.	: Çeviren(ler)
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan(lar)
Hz.	: Hazret-i
r.	: Rumî
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallaahu Aleyhi Vessellem
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Trc.	: Tercüme, Tercüme eden
Ü.	: Üniversitesi
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

ÖNSÖZ

Toplumsal hayatta meydana gelen değişikliklerin ve yeniliklerin edebiyat sahasına yansıdığı 19. yüzyıl; kimi zaman eskiye adeta sıkı sıkı tutunulduğu kimi zaman ise eskinin alabildiğine eleştirildiği ve yenilik hareketlerinin daha da hız kazandığı, gelgitlerin yaşandığı bir dönemdir. Eski edebî anlayış ve zevkin yerini söz oyunlarının aldığı bu dönem, 19. yüzyıl öncesiyle kıyaslandığında taklite dayalı daha kısır bir dönemi ifade etmektedir.

Büyük gelişmelerin ve olayların yaşandığı 19. yüzyılda varlık sahnesine çıkan Ahmed Saʿdī, bu dönemde birçok olaya şahit olmuştur. Ancak Saʿdī'nin herhangi siyasî bir olaya ya da duruma taraf olmadığını söylebiliriz. Eğitim hayatını başarıyla tamamlayıp kendisini geliştiren, sufî-meşrep bir karaktere sahip olan Saʿdī; halkın sevgisini kazanmış, kitlelerin adeta yolunu gözlediği bir kandil olmuştur. O, uzun bir müddet müftülük yapmış; halkın dinî eğitim alması yolunda canla başla çalışmıştır.

Saʿdī, yazmış olduğu şiirlerinin hepsinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. Onun tüm yenilik ve değişim hareketlerine karşı eski edebiyatın saflarında yer aldığını söyleyebiliriz. Tam anlamıyla başarılı şiirlerin vücut bulmadığı 19. yüzyılda Saʿdī'nin şiirleri kimi zaman önceki dönem şiirlerinin taklidini andırsa da genel olarak başarılı şiirlerdir.

Bu çalışma giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında şairin yaşadığı dönem olan 19. yüzyılda meydana gelen siyasî ve kültürel durumlar ile edebiyat sahnesinde meydana gelen olaylar kısa bir şekilde değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde Saʿdī'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti ele alınmıştır. Şairin hayatı ile ilgili olarak onun eserlerinden, şiirlerinden, yapılmış birtakım

çalışmalardan faydalanılmıştır. Ayrıca mezartaşı kitabesi için Edremit/Havran'a gidilmiş, gerekli bilgiler elde edilmiştir. Şairin eserleriyle ilgili olarak var olan çalışmalara yer verilmiş; üzerinde araştırma imkanı bulunamayan eserleri ise kaynak kitaplar incelenerek kısa bilgiler sunulmuştur. Daha sonra ise şairin edebî şahsiyeti ortaya konularak şiiri ne derece etkili kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Divan'ın şekil ve muhteva özelliklerine yer verilmiştir. Divan'ın şekil özellikleri; nazım şekilleri ve türleri, vezin özellikleri, kafiye ve redif açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha sonra ise muhteva özellikleri din ve tasavvuf çerçevesinde genel olarak incelenmiş; bölüm Divan'da yer alan edebî sanatların örnekleri verilerek tamamlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Divan'ın el yazma nüshası bulunmadığından Matbaa-i Âmire'de h.1284 yılında basılan matbu Divan esas alınmıştır. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken hangi kriterler çerçevesinde metnin oluşturulduğu maddeler halinde belirtilmiştir.

Sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler öz bir şekilde ifade edilmiştir. Daha sonra ise çalışmada kullanılan kaynaklar kaynakça kısmında verilmiştir. Metin kısmında herhangi bir tasarrufta bulunulmayarak Divan'daki tertip şekli olan hurûf-ı hecâya göre metin transkribeli olarak verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise Saʿdī'nin eserlerinin ilk sayfalarına yer verilmiş; ayrıca Havran'da bulunan mezartaşı kitabelerinin resimleri eklenmiştir.

Çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen, değerli vaktini bana ayıran, çalışmayı baştan sona itina ile kontrol eden muhterem hocam Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR'e sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmamda bana yol gösteren, yardımını esirgemeyen, kapısını her daim açık bulduğum değerli hocam Prof. Dr.

Mehmet AKKUŞ'a, çalışmamı titiz bir şekilde okuma zahmetinde bulunan değerli hocam Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanı sıra her zaman desteğini gördüğüm sevgili meslektaşlarım Arş. Gör. İbrahim Karataş'a ve Arş. Gör. Murat Vanlı'ya teşekkür ederim.

Muhammet Akif TİYEK

Ankara, 2016

GİRİŞ

Ahmed Saʿdī Havrânî, Osmanlı Devleti'nin çalkantılı olduğu, değişim ve yenilik hareketlerinin birbirini izlediği 19. yüzyılda meydana gelen birçok olaya şahitlik etmiştir. Onun tüm bu değişim hareketlerine karşı sûfî-meşrep karakterinden ödün vermediğini söyleyebiliriz. O, memleketin imârı yolunda tasavvufî eğitim yoluyla halkı irşad etmeye çalışmıştır.

Saʿdî'nin şiir dünyasına yansıyan düşüncelerini daha iyi bir şekilde anlayabilmek adına dönemin şartlarının ve edebî durumun bilinmesi elzemdir. Bundan dolayı giriş bölümünde 19. yüzyılda vukû bulan siyasî ve kültürel olaylar anahatlarıyla ifade edilecektir.

A. SİYASÎ DURUM

Ahmed Saʿdī Havranî, 1839-1882 yılları arasında yaşamıştır.[1] Yaşadığı zaman zarfında pek çok olaya şahit olmuştur. Biz bu kısımda Havrânî döneminde Osmanlı Devleti'nin genel durumunu ana hatlarıyla vermeye çalışacağız.

Ahmed Saʿdī Havranî; I. Abdülmecid (1839 - 1861), Abdülaziz (1861 - 1876), V. Murad (30 Mayıs 1876 – 31 Ağustos 1876) dönemlerini tamamen yaşamış olup, II. Abdülhamid (1876 - 1909) döneminin ise ilk yıllarını yaşamıştır.[2] Şair, bu padişahlar döneminde meydana gelen siyasi durumlardan uzak kalmayı yeğlemiştir.

Padişah değişikliklerinin sık yaşandığı bu dönemde problemler çığ gibi büyümeye başlamıştır. Devrin yaşanılan gelişmeleri, padişahlar bazında kısaca şöyle değerlendirilebilir:

[1] Celaleddin Ahmed Hâfız Sa'dî Havrânî, *Hamâilü'l- Vesâil*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1284, s. 286.
[2] Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 10. c., Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.538.

Yirmi yıldan fazla süren Abdülmecid dönemi; Batılılaşma faaliyetlerinin yoğun şekilde görüldüğü dönemdir.[3] Bu dönemdeki reform hareketleri iki eksende değerlendirilebilir: Devletin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarılması için yapılan reformlar ve Batılı devletlerin baskısıyla yapılan reformlar.[4]

Sultan Abdülmecid tahta çıktığında en önemli sorun, devam edegelen Mısır Sorunu'dur.[5] Mısır'da Mehmed Ali Paşa isyanının devam etmesi ve isyanın bastırılamaması üzerine Avrupa devletlerinin Mehmed Ali Paşa'nın ilerleyişine müdahale etmesi, Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü gözler önüne sermektedir. Bu dönemde meydana gelen diğer olaylar genel olarak şöyledir:

1. Devleti tekrar eski gücüne kavuşturmak ve toplumda yeniden güven ortamını tesis etmek amacıyla ilan edilen Tanzimat Fermanı[6],
2. Şark meselesi[7],
3. Osmanlı Devleti'nin boğazlarda egemenlik kurma çabaları,
4. Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı'nın ilanı[8]…

Bütün bu karışıklıklara rağmen devlet, kurtuluş limanı olarak gördüğü ıslahat hareketlerini tüm hızıyla devam ettirmeye çalışmıştır. İdarî, askerî, toplumsal ve eğitim alanlarında Avrupalı devlet görünümüne kavuşulmaya başlanmıştır.[9]

Abdülaziz dönemi; Osmanlı İmparatorluğu'nun barış yanlısı bir politika izlediği, eyaletlerde ayaklanmaların ve isyanların baş gösterdiği, ıslahat hareketlerinin tüm hızıyla devam ettiği, Batılı devletlerin iç işlerine müdahale ettiği, özgürlük

[3] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, VI. c., 4. Baskı, Ankara, 1983 s.279.
[4] Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 5. c., s. 156.
[5] Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 5. c., s. 162.
[6] Karal, *Osmanlı Tarihi,* V. c., s. 169-170.
[7] Karal, *Osmanlı Tarihi,* V. c., s.203-204.
[8] Karal, *Osmanlı Tarihi,* V. c., s.238,248.
[9] Karal, *Osmanlı Tarihi,* V. c., s.218.

hareketlerinin daha da alevlendiği bir dönemdir.[10] Bu döneminin ilk yıllarında umut vadeden gelişmeler yaşanmakla birlikte giderek güçsüzleşen devletin, işleyiş ve yapısında çözülmeler devam etmiş, Tanzimat Fermanı'nın esasları görmezden gelinmiş ve Girit'te isyanlar çıkmıştır.[11]

Üç ay süren Sultan Murat Dönemi; tam anlamıyla bir facia dönemidir.[12] Abdülaziz'in tahttan indirilmesi sonrasında ölümü ya da öldürülmesi; bazı nâzırların katledilmesi; hükümet darbesi; suikast; dış işlerinde giderek kaçınılmaz bir hal alan Rusya ile savaş; kanayan yara olan Balkanlarda gün geçtikçe artan huzursuzluk ve isyan hareketleri; Avrupadaki gelişme ve ilerlemenin giderek kapanamaz derinliğe ulaşması vb. dönemde yaşanan olaylardan bazılarıdır. Bu dönem, yeni bir medeniyetin inşası yolunda âdeta kobay olarak kullanılmıştır.[13]

Kanun-ı Esasî'nin ilan edicisi ve Meşrutiyet'in ilk padişahı olan II. Abdülhamit, Islahat hareketlerine ayrı bir soluk getirmiştir. II. Abdülhamit daha önce gördüğü manzara karşısında devletin tüm organlarında etkili olmaya çalışmış ve devletin tüm ilişkilerini yakından takip etmiştir. Memleketin yeniden imarı yolunda büyük çaba sarf etmiştir. Bu dönem demiryollarının yapıldığı, okulların açıldığı, bayındırlık faaliyetlerinde önemli ilerlemenin sağlandığı[14], ilk Osmanlı parlementosu olan Meclis-i Mebûsân'ın açıldığı, Osmanlı-Rus savaşının yaşandığı, isyanların ve karışıklıkların devam ettiği, Osmanlı Devleti'nin köşeye sıkışması neticesinde Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakıldığı, Osmanlı'nın çöküşüne paralel olarak ortaya çıkan Ermeni Meselesi'nin patlak verdiği bir dönem olmuştur.[15]

---

[10] Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII. c., s.340.
[11] Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 5. c., s. 214, 229.
[12] Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII. c., s.367.
[13] Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII. c. , s.367; Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 5. c., s. 272.
[14] Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII. c., s. 182, s. 572.
[15] Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII. c., s. 144; Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi,* 5. c., s. 290-291, 317.

B. EDEBÎ VE KÜLTÜREL DURUM

XIX. yüzyılın ilk yarısında edebiyat sahasındaki durum, genel olarak önceki dönemlerin devamı niteliğinde bir hal arz eder.[16] XVIII. yüzyılda şiire farklı bir pencereden bakarak ona yeni bir ufuk kazandıran Şeyh Galib'den sonra klasik Türk edebiyatı âdeta bir fetret dönemi yaşamıştır.[17] Başlangıcı çok daha öncelere dayanan fakat Nedim'den sonra tedricen hissedilen *"bir zevk boğulması ve dağılışı"*, söz ve kelime oyunları etrafında oluşan bir edebî yoksunluk karşımıza çıkmaktadır. Mesnevilerde Nabî'den itibaren bir türlü vâkıf olunamayan; fakat arayış içinde olunan bir millîlik hissi, manzum eserlerden ziyade nesre ait eserlerde görülen artış, bu yarım asrın genel özelliklerini oluşturmaktadır.[18]

Toplumsal hayatta, II. Mahmud'tan itibaren yenilik hareketlerinin giderek hızlanmasına paralel olarak bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin edebiyat alanına yansımasıyla beraber, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir düşünce etrafında teşekkül eden bir edebiyat anlayışının oluşmasına zemin hazırlanmıştır.[19] Fakat yenileşme hareketlerinin, yaşam alanındaki bazı alışkanlıkları bir anda yok etmesi mümkün değildir. Muhteva anlamında değişikliğin olduğu, şekilsel olarak eski üslubun çok değişmeden devam ettiği bu yüzyılda, bir eski-yeni mücadelesinden söz edilebilir.[20]

Bu yüzyıl şiirleri; duygusal yoğunluğun ve hayal gücünün sığ kaldığı, kelimelerin birbiri ardına sıralanmasından oluşan manzumeler yumağı, edebî

[16] Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 89.
[17] Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2012 s. 566.
[18] Tanpınar *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 89.
[19] Mustafa İsen (Editör), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları 9. Baskı, Ankara, s. 190.
[20] İsmail Ünver, "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XXXII-I, 1988, s. 131-132.

güzellikten yoksun, basit, âdeta sokak ağzının hâkim olduğu şiirler olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Türk şiirinin kendini yenileyememesi, özgün bir takım eserler verememesi vb. sebeplerle Encümen-i Şuarâ adıyla bir edebî topluluk kurulmuştur. Bu toplulukta yer alan bazı şairler şunlardır: Kadirî Şeyhi Osman Şems Efendi, Koniçeli Mûsâ Kazım Paşa, Hoca Sâlih Nâ'ilî, Recâî-zâde Mehmed Celâl, Memduh Fâik Bey, Üsküdarlı Hakkı Bey, Sâlih Ziya Paşa ve Namık Kemal vb.[21]

Encümen-i Şuara, tamamen eski şiire doğru yol alan bir topluluk olarak nitelendirilemez. Sebk-i Hindî [22] üslubunu benimsemeleri bile onları farklı bir mecraya yönlendirmektedir. Bu topluluk kendi içerisinde farklı görüşleri bir arada barındıran bir yapı arz eder: Divan şiirini tenkit edenler, eski şiire yeni bir soluk oluşturmaya çalışanlar, hece veznini ve sade bir Türkçe'yi benimseyenler, birtakım siyasi konular etrafında bir araya gelen insanlardan oluşan çok çeşnili bir topluluktur.[23]

Bu dönemde aynı nazım şekillerinin kullanılmasına devam edilmekle beraber bazı nazım şekilleri çok tercih edilmiş; bazıları ise daha az kullanılmıştır. Mesnevi az kullanılan nazım şekli iken, bentlerle kurulan nazım şekilleri ise çok daha fazla tercih edilmiştir. Divanlarda gazeller daha da azalırken kasidelerde ise bir artış söz konusudur.[24] Yine bu dönemde birçok şair yetişmiştir. Bunlardan bazıları: Şeref Hanım, Leyla Hanım, Adile Hanım, Yeni Şehirli Avni, İzzet Molla, Aynî Paşa vd. Dönemin şairlerinin şiirleri taklit seviyesini aşamasa da bu dönemin güçlü şairleri olarak nitelendirilmektedir.[25]

---

[21] Şentürk; Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 566-567.
[22] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Halil Toker, "Sebk-i Hindî (Hind Üslübu)", *İlmi Araştırmalar Dergisi* 2, İstanbul, 1996, s.141-150.
[23] Komisyon, "Encümen-i Şuara Maddesi", *D.İ.A.,* XI. Cilt, s. 179-181.
[24] Şentürk; Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 567.
[25] Şentürk; Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 568-569.

XIX. yüzyılda, tekke-medrese ilişkisi birbirine paralel olarak devam etmiştir. Tekke mensupları bu dönemde şer'i ilimlerden yüz çevirmemiştir. İlim dili olan Arapça, edebiyat dili olan Farsça bu dönemde de tarikat mensuplarınca öneminden bir şey kaybetmiş değildir.[26]

Tasavvuf bu dönem edebiyatının sığınılan limanlarından biridir. Bu dönemde şairler tasavvufî unsurları çok fazla kullanmaktadır. Hemen hemen her şairin divanında tasavvufî motiflere rastlanmaktadır. Tasavvufla ilgisi bulunmayan şairlerde bile çok sık kullanılan hadis ve ayet iktibasları göze çarpmaktadır.[27] Dönemin mutasavvıf şairlerinin vermiş olduğu eserler; kaside, na't, gazel, mersiye gibi tekke-tasavvuf edebiyatı türlerinde teşekkül etmiştir.[28] Bu dönemde Mevlevî, Nakşibendî, Celvetî dergâhları şairlerin feyiz aldıkları ön plandaki dergâhlardandır.[29] Tasavvufî iklimde şiirler kaleme alan şairlerden bazıları şunlardır: Kendi döneminin yıldızları arasında yer alan Mevlevî Şairi Yenişehirli Avnî Bey; *Bahâr-ı Efkâr* ve *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisiyle Nakşibendî-Mevlevî Keçecizâde İzzet Molla; *Divan'*ı ve *Târifü's-Sülûk* adlı eseriyle Mevlevî Şeyhi Nazif Dede; mersiyeleriyle ön plana çıkan Kâzım Paşa; Divan sahibi Kuddûsî; Edib Harabî Baba; Üsküdarlı Sâfî; Terzi Baba namıyla maruf olan Hayyat Vehbî; Şeyh Vasfî; Melâmiyye'den Mecdî vd.[30]

XIX. yüzyılın yukarıda ifade edilen genel özelliklerinden sonra Batılılaşma dönemi edebiyat anlayışı üç ana eksende ele alınacaktır: Tanzimat Edebiyatı, Servet-i Fünûn Edebiyatı ve Millî Edebiyat.

---

[26] Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)* , İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 89-90.
[27] Erman Altun, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 2008, s.320.
[28] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)* , s. 89-90.
[29] Şentürk; Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 566-569.
[30] Abdullah Uçman, "XIX. Yüzyıl Tekke Şiiri", *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri Tarih Antoloji Ansiklopedisi*, 9. c., s. 195.

XVIII. yüzyılda Nedim ile edebiyat sahnesinde zirveye çıkan mahallilik XIX. yüzyılda giderek yaygınlaşmış, daha sonra ise sıradan bir görünüme kavuşmuştur. Divan şiirinin yapısında da toplumsal alandaki değişikliklere bağlı olarak âdeta bir yıkım süreci başlamıştır. Bu yıkım ve değişiklik şiir dünyasında da kendisini gösterir.[31]

Divan Edebiyatı'na bir tepki olarak varlık sahnesine çıkan Tanzimat Edebiyatı'nın, iki temel ilke etrafında teşekkül ettiği söylenebilir: Eski edebiyatın inkâr edilmesi ve yeni, özgün eserlerin ortaya konulması.[32]

Edebiyatımızda Batı'ya olan eğilim 1859 yılından sonra başlamıştır.[33] Tanzimat dönemi ebediyatı, geniş çerçeve ile 1859'dan başlayıp, 1896 yılına kadar sürmektedir. Bu dönemde iki gruptan bahsedilebilir. Birincisi Şinasi Mekteb-i Edebî adıyla teşekkül eden Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal grubudur. Bu grubun en önemli özelliği toplumsal ve siyasal bir takım olaylara kayıtsız kalmamaları ve eserlerinde bu konulara temas etmeleridir.[34] İkinci edebî grup ise 1876-1878 yıllarından başlayıp 1896 yılına kadar devam eden dönemi kapsayan Ekrem-Hâmid-Sezai Beylerin oluşturdukları gruptur. Bu kişilerin arasında fiziksel anlamda bir beraberlik söz konusu değilse de bu grubun beraberliği döneme yaklaşım tarzlarından dolayıdır. Bu grubun ortak özelliği ise siyasal ve politik konulardan kendilerini tecrid etmeleridir.[35] Bu dönem nesli Batılı tarzdaki şekilleri daha etkin kullanma yoluna gitmiştir.[36]

Toplumsal değişmelerle fikrî anlamda değişen zihniyet dünyası edebiyat alanında da kendisini göstermektedir. Değişen zamana ve şartlara uyum sağlamak,

---

[31] İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı İstanbul, 2013, s. 450-451.
[32] Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı Ankara, 2012, s. 35.
[33] İsmail Parlatır (Koordinatör), *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı Ankara, 2014, s. 10.
[34] M. Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2013, s. 55-56.
[35] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 55-56.
[36] Fuad Köprülü, *Bugünkü Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 15.

toplumsal ilerleme ve gelişmeyi aşılamak, toplumun düşünce ve hayallerinde ilerleme kat etmek isteyen yazarlar; buna tiyatro, hikâye, roman, gazete vb. vasıtasıyla ulaşmak istemektedir.[37]

Şinasi'yi Tanzimat Edebiyatı ile başlayan Batılılaşma döneminin temel yapı taşı olarak ifade edebiliriz. Şinasi yaptığı çalışmalarla Batılılaşma faaliyetlerine büyük katkılar sunmuştur. Bu çalışmalarından bazıları: 1859 yılında oluşturmuş olduğu *Tercüme-i Manzûme* adlı eseri, ilk tiyatro örneği kabul edilen *Şair Evlenmesi*; 1860 yılında ilk özel gazete olan *Tercümân-ı Ahvâl*; şiirde, muhtevada önemli değişiklikler meydana getiren *Müntahabât-ı Eş'ar*; halk arasında konuşulagelen bir takım atasözlerini Arapça, Farsça ve Fransızca karşılıklarının da yer aldığı *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'dir.[38] Şinasi ile başlayan ve gelişerek devam eden Batılılaşma süreciyle roman, hikâye, tiyatro, tenkit türlerinde büyük bir gelişme kat edilmiştir. Fakat bu gelişmelerden şiir, tam anlamıyla nasibini alamamıştır. Bu duruma, edebiyatımızda bu türlere olan yoğun ilginin neden olduğu söylenebilir.[39]

Yeni ürünler üretme çabasıyla edebiyatımızın sorgulanmaya başladığı bu dönemde Fransız Edebiyatı ile haşır neşir olan, yeni bir edebiyat algısı oluşturmaya çalışan Ziya Paşa, Türk şiirini ve mensur eserleri şiddetli bir şekilde tenkit eder. Divan şiirini ve buna bağlı olarak teşekkül eden edebî eserleri kabul etmez. Ona göre edebiyatımız millî ve tabiî olmalıdır.[40] Ziya Paşa'nın şiirlerine Batılı bir yan hâkim ise de düşünce ve hayal dünyası doğuya dönüktür. Yazdığı şiirler Avrupa'nın taklidi değildir.[41]

---

[37] Parlatır (Koordinatör), *Tanzimat Edebiyatı*, s. 10-11.
[38] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 52-53.
[39] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 53.
[40] Bilge Ercilasun, *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*, Dergâh yayınları, İstanbul, 2013, s. 307.
[41] E. J. Wilkinson Gıbb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, trc. Ali Çavuşoğlu, V. c., Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 552.

Ziya Paşa üç ciltten oluşan Türkçe, Arapça, Farsça antoloji niteliğinde *Harabât* adlı bir eser ortaya koymuştur. Mukaddime, geleneğe uygun bir yol takip edilerek münacat ve na'tla başlamaktadır. Daha sonra ise çoçukluk çağında şiirle nasıl karşılaştığını ve şiirin büyülü dünyasına nasıl adım attığını anlatmaktadır. Bu eserin genç Osmanlı şairlerinin şiir yazmaları için teşvik niteliğinde olduğu söylenebilir. Birinci cilt içerisinde alfebetik olarak isimler sıralanmış; önce Türkçe kasidelere daha sonra ise Farsça ve Arapça seçilmiş kasidelere yer verilmiştir. İkinci cilt de yine dil olarak benzer şekilde gruplandırılmış; döneminin en parlak seçilmiş terci-bendleri, terkib-bendleri, kıtaları, rubâileri, gazelleri yer almıştır. Üçüncü cilt ise Türkçe ve Farsça mesnevilerden ouşmaktadır. [42]

Ziya Paşa, genç Osmanlı şairlerini şiir yazmaları için teşvik eder. Bu antoloji Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden tutun da Türk şiirinin en mükemmel örneklerine varıncaya kadar birçok şiiri içinde barındırmaktadır. [43]

Ziya Paşa'nın *Harabât* adlı eserini Namık Kemal şiddetli bir şekilde eleştirmektedir. Bu eleştirilerini *Tahrib-i Harabât* ve *Takip* adlı eserler meydana getirerek kitaplaştırır. Namık Kemal'in eleştirisinin kaynağını Ziya Paşa'nın edebiyatın güzide örneklerini belirlemeye hakkının olmadığı, Avrupa'dan döndükten sonra şiirlerinde bir melce sığınması ve Sultan Abdulaziz'e karşı bir tavır takınması, Namık Kemal'in ve çağdaşlarının daha güzel şiir örnekleri varken edebî yönden zayıf şiirlerini seçmesi oluşturmaktadır.[44]

Servet-i Fünun Edebiyatı, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren varlık sahasına çıkan, adını Servet-i Fünun Dergisi'nden alan, bu asır yenileşme hareketlerinin devamı

[42] Gıbb, *Osmanlı Şiir Tarihi,* V. c., s. 558-559.
[43] Gıbb, *Osmanlı Şiir Tarihi,* V. c., s. 558-559.
[44] Gıbb, *Osmanlı Şiir Tarihi,* V. c., s. 562-563.

niteliğinde görünüm arz eden dönemi kapsamaktadır.[45] Edebiyat-ı Cedîde olarak da ifade edilen Servet-i Fünun Edebiyatı, 1896-1901 yılları arasında teşekkül eden dönemi içermektedir. Üslüp ve şekil bakımından çok daha yoğun bir yapı arz etmektedir. Yenileşme hareketlerine daha çok sempati ile bakan ve uygulama yoluna giden bu grup, dilin sadeleştirilmesinden bir o kadar da uzaktır. Düşünce dünyasına yansıyan bu fikrî temellerini *Servet-i Fünun Dergisi*'nde ve yayın organlarında halkla paylaşmışlardır. Tüm bu çalışmalara rağmen *Servet-i Fünun Dergisi*'nin kapanmasıyla birlikte dergi etrafında bir araya gelen bu grup daha sonra dağılmıştır. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan dönemde yayın hayatında büyük bir gerileme söz konusudur.[46]

Millî Edebiyat, 1910-1913 yılları arasında hâkim olan bir edebî akımdır.[47] Bu dönemde edebiyatta özellikle millî konulara, karakterlere ağırlık verilmesi ön plandadır. Ayrıca edebiyatın estetik ve sanatsal yönden de göz ardı edilmemesi üzerinde durulmaktadır. [48] Millî Edebiyat, eski nazım şekilleri ve türlerine yeniden dönmek, ya da onları canlı kılmak için çaba sarf etmek değildir. Millî Edebiyat, milletin kendi öz benliğinden doğup teşekkül eden edebiyattır.[49]

Millî Edebiyat, yoğun bir Batı karşıtlığıyla kendini gösterir. Konu itibariyle dönemin şartları doğrultusunda vatanî, hamasî, millî savaş hikâyeleri, Anadolu ile ilgili konular tercih edilmiştir. Bunun dışındaki konular millî edebiyat kapsamına alınmayarak sınırlandırılmıştır.[50] Millî edebiyat, geniş bir yazar kadrosuna sahiptir. Mehmet Emin, Ziya Gökalp gibi Türkçülüğün ağır bastığı isimlerin yanında Mehmet

[45] İsmail Parlatır, *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 7.
[46] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 57-58.
[47] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 58-59.
[48] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 178.
[49] Köprülü, *Bugünkü Edebiyat,* s. 16.
[50] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 179; M. Orhan Okay, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011 s. 47.

Akif gibi İslamcı, Tevfik Fikret gibi Batıcı isimler bu dönem edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yine, dönem şairlerinin bazıları şunlardır: Rıza Tevfik, Yahya Kemal, Süleyman Nazif, Mithad Cemal vd.[51]

Ahmed Saʿdī, Batılılaşma faaliyetlerinin yoğun şekilde hissedildiği; bir nevi kargaşa sayılabilecek dönemde yaşamıştır. Tasavvufî muhtevanın şiirlerinde ön planda olduğu yazar, dönemin bu karmaşık ortamından kendisini tasavvufa sığınarak uzak tutmuştur. Vermek istediği mesajları bu şekilde topluma iletme yolunu seçerek çevresindekileri bir kandil gibi aydınlatmaya çalışmıştır. Onun gayesi Allah rızası için toplumun doğru yola kanalizesinden başka bir şey değildir.

[51] Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 179.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN HÂFIZ AHMED SAʿDÎ HAVRÂNÎ

HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

A. HAYATI

1. Doğum Yeri ve Tarihi

Ahmed Saʿdî Havrânî, 1256/1840-1841[52] yılında Balıkesir'in Edremit İlçesi'nin Havran Köyü'nde dünyaya gelmiştir.[53]

2. İsimleri

Edremit'te insanlar arasında daha çok Emir Hafız, Emir Hoca isimleriyle bilinmektedir. *Osmanlı Müellifleri*'nde ve *Karesi Meşâhiri*'nde ismi Esad Sadî Efendi olarak verilmiştir. [54] *Tuhfe-i Nâîlî*'de ise, ismi Saʿdī olarak verilmiş; hem Esad Saʿdī hem de Ahmed Saʿdī olarak iki farklı yerde ifade edilmiştir. Esad Sa'dî olarak belirtilen yerde Ahmed Saʿdī ismine bakılması gerektiği yazmaktadır. İki farklı isim olarak kaydedilmesine rağmen *Tuhfe-i Nâîlî*'de, *Osmanlı Müellifleri*'nde belirtilen Esad Sa'dî isminin yanlış yazıldığı ifade edilmektedir. [55] *Esmaü'l-Müellifîn* ve *Mucemü'l- Müellifîn*'de de ismi Ahmed Sadî olarak verilmiştir.[56] Bu çalışmada Ahmed Saʿdī ismi kullanılacaktır.

---

[52] Havrânî, *Hamâilü'l- Vesâil*, s. 286.
[53] İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, IV. Cilt, s. 1995.
[54] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, Karesi Vilayet Matbaası, 1342, s.6; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333, I. Cilt, s. 245.
[55] İnehân-zâde Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâîlî*, 1949, I. Cilt, s. 421, 428.
[56] İsmail Paşa El-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l- Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Matbaa-i Behiyye, İstanbul, 1951, s. 190; Ömer Rıza Kehhâle, *Mucemü'l- Müellifin*, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1957, Beyrut, s.189.

3. Ailesi

Ailesi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız Ahmed Saʿdī'nin yalnızca ebeveyninin isimlerini bilmekteyiz. Babası Konya'nın Bozkır ilçesinden Havran'a göç eden Mustafa Konevî'dir. Annesi ise Mehmet kızı Fatıma Hanım'dır. [57]

4. Tahsili ve Hizmetleri

Tahsili hakkında da kesin bilgiye sahip olmadığımız Ahmed Saʿdī, faziletli ve arif bir kimse olup Sabahaddin Ali Şuûri Efendi'nin şeçkin öğrencileri arasında yer almaktadır. Tahsilini tamamladıktan sonra Balıkesir müftüsü Sabahaddin Ali Şuûrî Efendi'den icâzet almış ve buradaki eğitimini tamamlamasıyla birlikte kendisi de icâzet vermiştir.[58]

Ahmed Sa'dî, Küçük Hacı Musa Efendi'nin vefatıyla Edremit'e müftü olarak atanmış ve uzun bir müddet burada müftülük yapmıştır. Ne kadar süre müftülük yaptığıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Kendisini öğrencilerin eğitimine adamış olan Cevdet Paşa gibi dönemin büyük âlimlerinin takdirine mazhar olmuştur. İnsanlar Ahmed Sa'dî'den istifade etmek için âdeta yolunu gözlemişlerdir.[59] Birçok öğrenci yetiştirmiştir. Burhaniye Müftüsü Hoca Mehmet Bey de yetiştirmiş olduğu talebelerden birisidir.[60]

5. Hocası

Ahmed Saʿdī'nin hocası Balıkesirli Ali Şuûrî Efendi'dir. Ali Şuûrî Efendi'nin büyük babası Mehmed Efendi Hicaz'da Vadi-i Fâtıma'dan Balıkesir'e bağlı Balya kazasının Akbaşlar Köyü'ne yerleşmiş; orada evlenmiş ve geçimini cami

[57] Zekeriya Özdemir, *Körfezdeki Zümrüt Havran*, Yıltem Reklam ve Basım, II. Baskı, İstanbul, 2008, s. 174.
[58] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri,* s.6.
[59] Balcıoğlu, *Tarihde Edremit Şehri,* s.120.
[60] Özdemir, *Körfezdeki Zümrüt Havran,* s. 175.

imamlığından aldığı ücretle sürdürmüştür. Mehmed Efendi'nin doğum tarihi bilinmeyen Ali ismindeki oğlundan Balıkesir'de Şuûrî Efendi dünyaya gelmiştir.[61]

Şuûrî Efendi zekâsı ve yeteneğiyle etrafında hemen fark edilmiştir. İlk eğitimini Balıkesir'de Susurluklu Hoca Mehmed Efendi'den tamamlamıştır. Hocasının teşvikiyle ve desteğiyle İstanbul'a giderek Rüstempaşa Medresesi'nde ilim tahsil etmiş ve Denizlili Yahya Efendi ile dönemin meşhur ulemasından Akşehirli Ömer Efendi'den eğitimini tamamlamıştır. Böylece kendi akranlarından daha üstün ve daha çabuk bir surette icazet almıştır. İrfan sahibi ve âlim bir zat olan Ali Şuûri Efendi'nin künyesi Sabahaddin'dir.[62]

Ali Şuûrî Efendi, Mûsıla-i Sahn-ı Canbariye, Nişancı Paşa-yı Cedid ve Ma'lul-zâde Medresesi müderrislikleri payelerine yükselmiştir. Hayırseverliği, yeniliklere kucak açan tavrı ile umumun dikkatini çekmiş ve daha sonra Balıkesir İl Müftülüğü'ne seçilmiştir. Müftülüğe başlama tarihi net olarak belli değildir. Yalnız Muharrem Eren; terfi tarihlerini dikkate alarak 1266/1850'lerde başladığını, on beş yıl kadar müftülük yaptığını ve müftü iken vefat ettiğini öne sürmektedir. Ramazan-zâde lakabıyla meşhur olan Şuûrî Efendi, bölge halkı tarafından Koca Müftü olarak da vasıflandırılmıştır.[63]

Mekke'de hac farizasını yerine getirirken Nakşibendi şeyhlerinden Muhammed Can Abdullah Efendi'ye intisap ederek hilafet almıştır. Kadirî tarikatına dahî mensubiyeti vardır.[64]

---

[61] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s.20; Muharrem Eren, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, İnce Ofset, Balıkesir, 1990, s.8.
[62] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s. 21; Eren, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, s. 8; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I. Cilt, s. 338-339.
[63] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s. 21; Eren, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, s. 9.
[64] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s. 22.

Ali Şuûrî Efendi, memleketin imarı ve ihyası yönünde de çalışmıştır. Eğitim faaliyetlerinin âdeta kandili olan Ali Şuûrî Efendi'nin yetiştirmiş olduğu ve şöhret bulan Balıkesir'li talebelerinden bazıları şunlardır: Emir Hafız, Kadı-zâde Hacı Mustafa Efendi, Yağcılarlı Ali Efendi, Ülfetî Mustafa Efendi. [65]

Vefatına kadar eğitim faaliyetleriyle meşgul olan Ali Şuûrî Efendi Muharrem ayının on dördüncü günü 1285/1868 yılında vefat etmiştir. Kabri *Daru'n-Nâfia* ismiyle yaptırmış olduğu medresenin kütüphane kısmındadır. *Subha-i Sıbyan* ve *Kâşife* isimli iki eseri bulunmaktadır.[66]

6. Tarikatı

Ahmed Saʿdī, Nakşîbendiliğin Hâlidî koluna mensuptur. Şiirlerinde Nakşîbendi tarikatının Halidî koluna mensup olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. XIX. yüzyılda toplumsal hayatta etkin bir rol üstlenen bu tarikat, Nakşîbendiye'nin Halid-i Bağdâdî'ye nisbet edilen Hâlidîye koludur.[67] Bu yüzyılda Nakşibendiye tarikatının Hâlidî kolu, Hâlid-i Bağdâdî'nin etkisiyle birlikte Bağdat'ta doğup göle atılan bir taş misali halka halka genişleyerek Anadolu'nun dört bir yanına nüfûz etmiştir.[68] Kuzey Irak'ta, Doğu Anadolu'da, İran'da Kürtler'in yoğun olarak yaşadığı kuzeybatı illerinde gelişme göstererek geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.[69] Hâlidî kolu özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Balkanlar'da çok daha etkin bir

[65] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri,* s. 23.
[66] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri,* s. 21-22; Eren, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler,* s. 10; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* I. c., s. 338-339.
[67] Albert Hauranı, (trc. Edhem Cebecioğlu), "Nakşibendî Tasavvuf Okulu ve Hâlidiyye Kolu", *İmam-ı Rabbânî Hareketleri ve Tesirleri,* Erkam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 266; Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, Bursa, 2005, s. 284.
[68] Hauranı, (trc. Edhem Cebecioğlu), "Nakşibendî Tasavvuf Okulu ve Hâlidiyye Kolu", *İmam-ı Rabbânî Hareketleri ve Tesirleri,* s. 266; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX.YY),* s. 69-70.
[69] Hamid Algar, "Halid el-Bağdadî" *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c.15, s. 284; Hamid Algar, "Halidiyye" *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c.15, s. 295.

rol üstlenmiştir.[70] Halidîye'nin Anadolu'daki halifelerinden bazıları şunlardır; Halid el-Cezerî, Muhammed Ku'dî Bozkırî, Tâhâ el-Hakkârî, İsmail Şirvânî, Ahmed b.Süleyman el-Ervâdî, Muhammed el-Hanî, Osman Sirâcüddin et-Tavilî, Abdullah Mekkî el-Erzincanî, Ali Sebtî'dir.[71]

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor koşullarda, âdeta yeni bir kurtuluş limanı olarak görülen ve sığınılan Halidîye kolu, kendisine birçok müntesip bulmuştur.[72] Tarikatın genel özellikleri ise; "*şer'i esaslara bağlılık, zikre ve fikre önem verme, geceleri ibadetle ihya etme, takarrub bi'n-nevâfil, muhâsebe ve murâkabe*"dir. Ayrıca Hâlid-i Bağdâdî tarafından tarikatte hafî zikr anlayışı da benimsenmiştir.[73]

Nakşîbendilik, Şiî ve Alevî anlayışa bir nevi tepki hareketi olarak vücud bulmuştur. Buna karşın istisna olmakla birlikte Halidî kolunda Ehl-i Beyt sevgisini vurgulayan, Yezid ve Muaviye'ye lanet edenler de bulunmaktadır. İsmail Şirvânî'nin halifesi Hamza Nigâri ve ona tâbi olanlar bu zümredendir.[74]

Ahmed Saʿdî, Nakşibendi tarikatından övgüyle bahsetmektedir:

Mecmerinde ʿūdunu sūzānelerdir Naḳşīler

Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervānelerdir Naḳşīler

(…)

[70] Algar, "Halidiyye" *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c.15, s. 296.
[71] Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidîlik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s.130-131.
[72] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX.YY)*, s.248.
[73] Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidîlik*, s. 234, 244; Ayrıntılı bilgi için bakınız: Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidîlik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 292-299.
[74] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX.YY)*, s. 320.

Saʿdīyā gir dergehine yüz sürüp eyle penāh

Çün saña imdād ider merdānelerdir Naḳşīler (66)

Hâlidî koluna mensubiyetini ise şiirlerinde açık bir şekilde belirterek övmektedir. Örneklik teşkil etmesi için gazelin ilk ve son beyitleri verilmiştir:

Elestden nūş-ā-nūş mestāne olmuş Ḫalidīyüz biz

O gülmez derd ile divāne olmuş Ḫalidīyüz biz

Eyā Ḥāfıẓ yeter medḥiñ ki bildirmek nedir kendiñ

Di ʿaşḳ ile hemān vīrāne olmuş Ḫalidīyüz biz (81)

7. Mürşidi

Ahmed Saʿdī, murabbasında mürşidinin Şeyh Edhem olduğunu net bir şekilde ifade etmiştir:

Ṣoyunup keṯret libāsın vaḥdete girdim yola

Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālīdī'dir mürşidim

Giyünüp lāhūt ḳabāsın Ḥaḳ'la çıḳdım yola

Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālīdī'dir mürşidim (143/1)

O, her ne kadar şeyhinin Edhem olduğunu belirtmişse de Nakşîbendi silsilesi içerisinde yer alan isimlerden kesin bir dille mürşidi olarak değerlendirilebilecek bir zâta tesadüf edilememiştir. Yalnız Saʿdī'nin İstanbul'a irşad için gittiğinden hareketle ve yaş itibariyle değerlendirildiğinde mürşidinin Özbekler Şeyhi Edhem Efendi olabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak bu kişi hakkıda bilgi verilecektir.

Edhem Efendi Mâverâünnehir'in Buhara şehrindendir. 1316/1898 yılında yetmiş beş yaşlarında vefat etmiştir. Nakşibendiye mensuptur. Üsküdar'da Özbekler Tekkesi diye şöhret bulan tekkenin post-nişînidir. Orta boylu, esmer; güzel hitap etme yeteneği olan, âlim bir kimsedir.[75]

Ahmed Saʿdī'nin İmam Hüseyin hakkında yazdığı mersiyesinde Ehl-i Beyt sevgisi yoğun bir şekilde hissedilmekte ve Yezid lanetlenmektedir. Bu durum ise akıllara Halidîlerin Hamza Nigâri kolunu hatırlatsa da bu silsile içerisinde Edhem isimli zâta rastlanılmamıştır. Şiirlerinde şu şekilde Yezid'i lanetlemekte ve Ehl-i Beyt sevgisini dile getirmektedir:

Ey şehīd-i Kerbelāya gözyaşın ʿummān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn
Nār-ı firḳatle cigerler daġlayup büryān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn
(…)

[75] Osmânzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, 2. c., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 376.

Çār-yār ile Muḥammed cümlesi oldı şehīd

Seyf yā zehrile ḳıydı anlara niçe ʿanīd

Mātem it Saʿdī Ḥüseyn'e ḳıydı ol Şimr-i Yezīd

Aġlañuz bugün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn (177)

8. Vefatı

Ahmed Saʿdī, h.1299/1882 yılında ebedî âleme irtihâl etmiştir. Kabri Edremit'e bir buçuk saat uzaklıkta olan Havrân ilçesinde bulunmaktadır.[76]

Ahmed Sa'dî'nin Havran mezarlığında bulunan R.1312 yapılış tarihiyle vefatından daha sonra yaptırıldığı anlaşılan ayakucu kitabesinde şu bilgiler yer almaktadır:

" İlā ruḥi'l-muḥaḳḳiḳi cāmiʿi'l-menḳūli

Ve'l-maʿḳūl mü´ellifu Mecmau'l-Baḥreyn

Ḥaşiyetü Mirātü'l-Uṣūli Aḥmed

Saʿdī Efendi el-müftī el-Edremidī

El-Fātiḥa sene 1312 27 Kānūn-ı Evvel"

[76] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri,* s. 6; El-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l- Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, s. 190; Kehhâle, *Mucemü'l- Müellifin*, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, s.189; İnehân-zâde Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâîlî*, I. c., s. 421, 428; İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV. Cilt, s. 1996; Ezel, Erverdi vd., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, VII. Cilt, s. 397-398; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* I. c., s. 245.

Ahmed Saʿdī'nin başucu kitabesinde ise ayakucu kitabesinde yer alan tarihin hicrî olarak karşılığı yer almaktadır. H.1314 tarihinde yapılan başucu kitabesinde şu bilgiler yer almaktadır:

"Hüve'l-bāḳī

Yā zāire'l-fāḳīr bi-Rabbike'l-ḡabīr

Aḥsenü ile'ş-şehīr yā ḥamīde'l-emīr

Yā vaḳıfen bi-ḳabri'l-muḳrī ve tedrī

Haẕā ʿaleyke baḥrī velev mine'l-ḡaṭīr

İyyāke ve's-surūr ve cenbi'l-ġurūr

Veġteberā'l-ḳubūr ḡavfen mine'l-baṣīr

Yā ṭālibe'n-necāti min fitneti'l-memāti

Mā dümtü fi'l-ḥayāti iʿmel bilā taḳṣīr

Ẕenbü'z-zevāli emsi s̱ümme Ḥavrānī

Ḳıyle irciʿī li-nefsī li-Rabbike el-Ḳadīr

Sene 4 Şaʿbān 1314"

B. ESERLERİ

Ahmed Saʿdī'nin tespit edilen altı eseri bulunmaktadır. Eserlerinden bir kısmının ismi kaynak kitaplarda zikredilse de bu eserlere ulaşılamamıştır.

1. Enâmilü'r-Resâil

Akâid konusunda kaleme alınmış olan bu eser, Arapça ve matbu olup 5 sayfadan oluşmaktadır. Celaleddin Hâfız Ahmed Efendi eserinde kendisini övmekte

ve lakabının Saʿdī olduğunu ifade etmektedir. Eserin giriş kısmında belirtilen bilgiler çerçevesinde Ahmed Saʿdī'nin bu eseri genç yaşta kaleme aldığı söylenebilir.[77] Eserin tam olarak ne zaman yazıldığı hakkında ise bilgi bulunmamaktadır.

Ahmed Saʿdī eserini, dinî akîdeler ve Rabbanî meseleler hakkında yazdığını ve *Enâmilü'r-Resâil* diye adlandırdığını belirtmektedir. *Enâmilü'r-Resâil*'de en muteber metinler yer almaktadır.[78] Eserde marifetullah, âlemin hâdis olduğu, Allah'ın sıfatları, ahiret, ecel, rızık, iman-amel ilişkisi, peygamberlik, semavî kitapların mahlûk olmaması vb. gibi kelamî konular kısa ve öz bir biçimde zikredilmiştir.[79]

2. Delâilü'l-Mesâil

Ahmed Saʿdī'nin akîdevî meseleleri kısa ve öz bir biçimde ele aldığı *Enâmilü'r-Resâil* adlı küçük risâlesine yazmış olduğu şerhtir. Metin yani *Enâmilü'r-Resâil* ve onun şerhi olan *Delâilü'l-Mesâil* birlikte basılmıştır. Arapça olarak yazılmış olan ve yirmi beş sayfadan oluşan eser matbudur. Bu eserin de tam olarak ne zaman yazıldığı belli olmamakla birlikte yine Ahmed Saʿdī'nin eseri genç yaşta yazdığı söylenebilir.[80]

Ayetlerin, hadislerin ve mezhep imamlarının görüşlerine yer verilen eserde, kelamî konular, *Enâmilü'r-Resâil*'den daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eserde marifetullah, âlemin hâdis olduğu, Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatları, kesb, hüsn-kubh, kıyamet, amel, imanda artma-azalma, mukallidin imanı, mükellefiyet, hilafet vb. gibi konular genel olarak Ehl-i Sünnet çerçevesinde açıklanmıştır.[81]

---

[77] Havrânî, *Enamilü'r-Resail*, s. 1.
[78] Havrânî, *Enamilü'r-Resail*, s. 1, 2.
[79] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hüseyin Akpınar, *Celaleddin Konevî'nin Enamilü'r-Resâil Adlı Eserinin Türcüme, Tahlil ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993, s. 14-25.
[80] Havrânî, *Enamilü'r-Resail*, s. 1.
[81] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Akpınar, *Celaleddin Konevî'nin Enamilü'r-Resâil Adlı Eserinin Türcüme, Tahlil ve Değerlendirilmesi*, s. 26-86.

3. Divân-ı Gülzâr Li-Hâfız Sadî

1284/1867-1868 yılında Matbaa-i Âmire'de basılmış olan divânı ile Ahmed Saʿdī, şiir dünyasında kendisine yer edinmiştir. Yüz kırk sekiz sayfadan oluşan ve matbu olan Divân'ında kullandığı dil Arapça ve Osmanlı Türkçesi'dir. Eserin el yazma nüshasına rastlanılmamıştır. Eser ikinci bölümde ayrıntılı olarak inceleneceği için burada verilen bilgiler sınırlı tutulmuştur.

4. Hamâilü'l-Vesâil

Eser matbu olup, 1284/1867 yılında Rebîü'l-Âhir ayının evâilinde Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. İki yüz seksen altı sayfadan oluşan eser, *Enâmilü'r-Resâil* ve bunun şerhi olan *Delâilü'l-Mesâil* adlı iki eserin geniş bir tercümesidir. Eserin dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Ahmed Saʿdī, eserin mukaddime kısmında dinî akîdeleri öğrenmenin bütün mükelleflere vacip olduğunu belirtmektedir.[82] Daha önceden de akîdevî meseleler ile ilgili hususlar Arapça'dan Türkçe'ye tercüme edilse de Ahmed Saʿdī, ehl-i ihvânın bâtıl birtakım düşüncelerini açıkça anlatarak onların mürted olmasını engelleme amacıyla böyle bir eser kaleme aldığını ifade etmektedir. O, mukaddime kısmının sonunda; aciz kaleminden dökülen bu eserdeki hatalarının mazûr görülmesini, ruhunun hayır dua ve zikr-i cemîl ile şâd ve mesrûr edilmesini temenni etmektedir. [83]

Hamâilü'l-Vesâil, akidevî meselelerle ilgilidir. Ahmed Saʿdī, *Enâmilü'r-Resâil*'de bu haşiyenin (*Hamâilü'l-Vesâil*) Nesefî ve Adûdiyye akâidi konularını içermekle birlikte bunlara bir takım ilaveler, açıklamalar yaptığını söylemektedir.

[82] Havrânî, *Hamâilü'l-Vesâil*, s.3.
[83] Havrânî, *Hamâilü'l-Vesâil*, s.5.

Ayrıca bu yazılanları her öğrencinin ve hocanın okuması, bilmesi, anlaması gerektiğini belirtmektedir.[84]

Eserde genel hatlarıyla vahdet ilmi, marifetullahın İmam Ebu Mansur ve Eşârî'ye göre şeran vacip olduğunun ispatı, âlemin hadis olduğu ve muhaddisinin Allah olduğu, ilahî mertebelerin beyanı, hazerat-ı hams, Allah'ın kadim ve ezeli olduğu, Allah'ın zatî ve subûtî sıfatları, Allah'ın cevher olmadığı, Allah'ın hulûl etmediği, ahirette rü'yetullahın caiz olduğu, imanın neliği, ehl-i kıblenin tekfir edilemeyeceği, resul-nebi arasındaki farklılıklar, Harut-Marut beyanı, İsra ve Mirac'ın hak olduğu; peygamberden sonra insanların en faziletlilerinin Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali olduğu ve hilafetlerinin bu tertipte olduğu; Yezid'e lanetin caiz olduğu; rüyanın batıl olmadığı; günahlardan tevbe etmenin gerekliliği; emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker vb. gibi kelâmî konulardan bahsedilmektedir.

5. Mecma'u'l-Bahreyn

Bu eserin varlığı hakkındaki bilgi yalnızca Saʿdī'nin ayakucu kitabesinde ve kayınbiraderi olan Hüseyin Kahyaoğlu'ndan Zekeriya Özdemir tarafından alınan bilgilerle sınırlıdır. Arapça olan eserin; yaklaşık otuz yılda tamamlandığı ve özel bir kâtip tarafından yazıldığı ifade edilmektedir. Basılmamış olan eserin, Hüseyin Efendi tarafından daha sonra ciltlettirildiği belirtilmektedir.[85] Yaptığımız araştırmalarda söz konusu esere rastlanılamamıştır.

[84] Havrânî, *Enamilü'r-Resail*, s. 1.
[85] Özdemir, *Körfezdeki Zümrüt Havran*, s. 175.

6. Mir'ât-ı Hâşiye

Eser, usül-i fıkıhtan Molla Hüsrev'in Mir'ât'ına haşiye olarak yazılmıştır.[86] Mir'ât-ı Hâşiye'nin, matbu ve eserlerinden en meşhuru olduğu ifade edilmektedir.[87] Ancak yaptığımız araştırmalarda bu esere de rastlanılamamıştır.

C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Ahmed Saʿdī ile ilgili yapılmış olan çalışmalar sınırlıdır. Bundan dolayı şairin edebî şahsiyetini ifade ederken divanı esas alınacak ve bu çerçeve de onun edebî yönü, aruzu ne şekilde kullandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Ahmed Saʿdī'nin eğitim hayatı hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte iyi bir eğitim aldığını söyleyebiliriz. Ali Şuûrî Efendi'nin tahsil tezgâhından geçen ve onun seçme öğrencilerinden olan Ahmed Saʿdī, müftülük yapacak kadar yetkin birisidir. Arapça'yı fesahat ve belagatıyla da söyleyip yazmaktadır.[88]

Sufî-meşrep bir karaktere sahip olan Ahmed Saʿdī'nin şiirlerinde, tasavvufî havayı solumak mümkündür. Vahdet-i vücûd başta olmak üzere aşk, çehâr anâsır, elest bezmi vb. gibi tasavvufî konular bir bir ele alınmış; insanlara şiir aracılığıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Tasavvufî geleneğin yansıması olarak da şiirlerinde biçim ve estetik kaygısı geri plandadır. Bunun yerine daha çok insanları irşad etme faaliyetinin tezahürü olarak muhteva ön plana çıkmıştır.

1. Dil ve Üslup

Ahmed Saʿdī'nin, hitap ettiği kitlenin kültürel durumunu göz önünde bulundurarak dil ve üslubunu bu çerçevede şekillendirmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

---

[86] Tahir Harimi Balcıoğlu, *Tarihte Edremit Şehri*, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1937, Balıkesir, s. 120.
[87] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s. 6; İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV. c., s. 1996.
[88] İsmail Hakkı Bey, *Karesi Meşahiri*, s. 6.

Bu üslubu benimsemesi, şiirlerinin daha anlaşılır bir hüviyete sahip olmasını sağlamıştır.

Ahmed Saʿdī, Divan'ının dibâce kısmında yazdıklarının hatalarla dolu olduğunu, cümle düşüklükleri ve eksikliklerin bulunduğunu "kilk-i pür hefevâtından sâkıt olan sakatât…" sözüyle ifade ederek hatalarının mazur görülmesini, insanların kendisini hayır dua ile yâd etmesini temenni etmektedir.

Genel olarak şiirlerine yalın bir anlatım tarzı hâkimdir. Anlatmak istediği fikirleri açıkça ifade ederek ağdalı anlatım tarzından kaçınmıştır. Bu sade üslup, şiirlerine şu şekilde yansımıştır:

Çık vücūduñ Ṭūr'una baḳ dört yaña
Gir derūn-ı sīneñ içre baḳ añā
Ḳandedir deyü ṣorar iseñ baña
Sende ara ġayra bakma sende bil (128/1)

O, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri çokça kullanmıştır. Ancak bu durum yazarın parmak izi olan üslubundaki sade havayı ve anlaşılırlığı etkilememiştir:

Tecellī eyledikce feyż-i aḳdesle bu ekvāna
Füyūżāt-ı muḳaddesden gelür her var dū-mevrūd (49/2)

Onun şiirlerinde kısa ve öz anlatım göze çarpmaktadır. Düşüncelerini pekiştirmek amacıyla çokça kullandığı ayet ve hadis iktibasları da dikkatlerden kaçmamaktadır:

Fe**ẕ**kurūnī dersini üstād-ı ʿaşḳdan ögrenüp

Ẕikre meşġūl olasıñ ki itme fikr-i nān u aş (101/2)

Nāzenīn ʿömrüñ hevāya itme isrāf ẕikre ṭur

İdesiñ Bektāşveş ṭayy-i mekān ü ṭaġ ü ṭaş (101/3)

Onun şiirlerinde anlatım tıpkı bir nehirin akışı gibidir. O, okuyanları sıkmamaya çalışmış; gereksiz sözcük kullanımından uzak durmuş ve ahengi bozan unsurlardan da kaçınmıştır:

Ḳatre ḳatre dökülen bārāndaki ʿummāna baḳ

Ẕerre ẕerre görünen ecsāmdaki tābāna baḳ

Tāze tāze açılan ezhārdaki reyḥāna baḳ

Yāne yāne iñleyen bülbüldeki nālāna baḳ

Döne döne yanmaġa pervānede sūzāna baḳ

Gūn-e-gūne dertlere şāfī olan dermāna baḳ (119/1)

Onun gönül dünyasından süzülen şiirleri, insanları etkisi altında bırakmıştır. İnsanların hayatı ve kendilerini sorgulamalarına vesile olmuştur:

Derdime dermān arardım ki meger

Derd imiş derdime dermānım benim (145/10)

Ahmed Saʿdī, gönlünü âdeta hakikat suyu ile yıkamıştır. Şiirleri hakikate dayanmakta ve hakikat âleminin nüvelerini yansıtmaktadır. İlahî aşk ile kendinden geçip manevî tecrübelerini ifade etmiş ve hakikate ulaşmak isteyen insanları ilim meclisine yönlendirmiştir:

Ḥaḳīḳat ʿilmini ṭālib olanlar Saʿdiye gelsün

Oḳudam **raḳḳı menşūr**ı ledünden dersini alsun

Ki her demde kitāb-ı maḥv ü iṯbāt sırrını bilsün

Ṭalup ol maʿrifet baḥrine lāhūt güllerin dersün

Nedir ʿārif dilinden sālikāna verdigi ʿirfān (154/5)

Gönül dünyasına açılan kapı olan irfan meclisinde yetişmiş olan Ahmed Saʿdī, aşk yolunda çektiği çileleri, tasavvufî halleri aşıkâne ve ârifâne bir tarzda kaleme almıştır. Bu halleri anlatırken cezbeye gelerek coşkulu bir üslup kullanmıştır:

Naḥnü eḳrab dersin ögren ẕātıñı bil Saʿdiyā

Kim saña senden yaḳındır aṣlıñı bil Saʿdiyā

Mekteb-i ʿirfāna gir de kendiñi bil Saʿdiyā

Men ʿaref'den ders alup pes Rabb'iñi bil Saʿdiyā

Zārı zārı aġlayup gözüñden aḳan ḳana baḳ

Āhı āhı iñleyüp senden çıḳan efġāna baḳ (119/5)

Bu dil ol curʿa-i rūz-i elestden olalı serḫūş

Unutdu lā-belāyı ḥayrete düşdi alup bī-hūş

Ne ṣahbā ki alup bir bāde-i rengīnin iden nūş

Hemān Ḥaḳ Ḥaḳ diyüp maḥv vücūd eyler olur ḫāmūş

Ḳoyup lā'yı vü illā'yı hemān Allāh'a ider cūş (102/1)

Ahmed Saʿdī içinde bulunduğu yoğun duygu ve heyacanının izdüşümü olarak sık sık kendine ve başkalarına hitap sözcükleri kullanmıştır. Bu durum şiirlerine şu şekilde yansımıştır:

Küntü kenz esrārıñı benden ṣorasañ Saʿdiyā

ʿĀlem-i iḫfāyı bil destin ṭutup bir kāmiliñ (125/5)

ʿĀrifā ẕerreñde şems gördüñise baḳ bize

Ḳaṭremizden göresin biz baḥr-i bī-pāyāneyüz (80/3)

Ahmed Saʿdī'nin şiirlerinde sık sık aruz kusuru görülmektedir. Çoğu şiirinde imâle ve zihaf hatası bulunmaktadır.

Ṣanma bizi zāhidā ḫalḳa-i keṯretdeyüz

Aç gözüñü baḳ bize yār ile ḫalvetdeyüz (83/1)

Atdı dili bu ġurbete

Nūrdan alup ten ẓulmete

Bāʿiṯ nedir bu firḳate

Şol gülistānım ḳandadır (64/4)

Ahmed Saʿdī'de edebî üslübun nasıl ve ne şekilde teşekkül ettiği, tasavvufî iklimde söylemiş olduğu şiirlerini kimlerin etkisi altında kalarak oluşturduğu noktasında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Herhangi bir şair hakkında nazire ya da tahmis yazmadığı için de tam olarak kimlerden ne şekilde etkilendiğini bilemiyoruz. Ancak divanını incelediğimizde Niyâzî Mısrî'den etkilendiğini açıkça görmekteyiz. Hatta bu benzerlik kimi şiirlerinde aynı kelimeleri kullanma şeklinde; kimi şiirlerinde ise aynı anlama gelen kelimelerin kullanılarak merâmın anlatılması şeklinde tezahür etmiştir. Niyâzî Mısrî ile Ahmed Saʿdī'nin benzerliklerini şiirlerinden örnekler vererek ortaya koymaya çalışacağız.

Saʿdī, *Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün* kalıbıyla yazdığı gazelde Allah'a ulaşma yolunda sarf ettiği gayretleri, nefsiyle mücadelesini ve bu konuda içinde bulunduğu acziyeti ifade etmektedir. Ayrıca kendisini bülbüle benzeterek gülden yani âlem-i ervâhtan uzak düştüğünü belirtmiştir. Tüm bunlar onun şiirine şu şekilde yansımıştır:

Yā Rabbenā yā Rabbenā bu ʿandelīb gülden cüdā
İrişmese yolum saña āh ġurbetā vā ġurbetā

Nefsim beni ḳıldı ḫarāb itdim günāhı bī-hesāb
Kārım cehennemde ʿaẕāb āh veylenā vāveylenā

Gitmez başımdan derd elem çekdim dem-ā-dem hemm ü ġam
Gülden uzaḳ bir bülbülem āh firḳātā vā firḳatā

Dünyā beni yoldan ḳodı ḫarını baña gül dedi
İşim benim ʿiṣyān idi āh ẓülmetā vā ẓulmetā

Berzaḫda kaldım bedr iken ẓulmetde ḳaldım nūr iken
Ḥaḳḳ'a varam mı dūr iken āh ḥasretā vā ḥasretā

Nefsim benim kesdi yolum hem bağladı elim kolum

Ḥaḳ'dan uzaḳ ben bir kulum āh dehşetā vā dehşetā

Yandı bu Hāfıẓ derdile ʿefġān idüp çıkdı yola

Ārzūsu yārini bula āh rıḥletā vā rıḥletā (16)

Niyâzî Mısrî de *Müstef'ilün/ Müstef'ilün/Müstef'ilün/ Müstef'ilün* kalıbıyla yazdığı şiirinde bahtına, kaderine seslenmekte tıpkı bir bülbülün gülden uzak kaldığı gibi Rabbinden uzak kaldığını ifade etmektedir:

Ey çarh-ı dûn n'ettüm sana hiç vermedün râhat bana

Güldürmedün önden sona âh mihnetâ vâh mihnetâ

Bendünden âzâd etmedün feryâduma dâd etmedün

Bir dem beni şâd etmedün âh veyletâ vâh veyletâ

İrişmedi dosta elüm Rahmân'a varmadı yolum

Çıkmadı başa menzilüm âh gurbetâ vâh gurbetâ

Kârım durur derd ile gam gitmez başumdan hiç elem

Gülden cüdâ bir bülbülem âh firkatâ vâh firkatâ

Mecnûn-veş âh ideyüm Ferhâd-veş vâh ideyüm

Bu virdi hergâh ideyüm âh hasretâ vâh hasretâ

Varmazsa yolum şeyhüme sarmazsa merhem yâreme

Olmazsa çâre derdüme âh hayretâ vâh hayretâ

Yanar Niyâzî derdile hiç kimse yok hâlin bile

Nalân olup girdi yola âh rıhletâ vâh rıhletâ[89] (7)

Bir diğer şiirinde Ahmed Saʿdī insanlara şu şekilde öğüt vermektedir:

Bir sözüm var ṭut ḳulaġıñ diñle gel ey ḳarındāş

Şeyḫ-i kāmil işigine sen arayup bul ḳo bāş (101/1)

Niyâzî Mısrî'de ise benzer öğüt şu şekilde dile getirilmiştir:

Ey karındaş bir sözüm var tut sımâh

Zikre meşgûl ol sakın olma ırah[90] (26/1)

[89] Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 13.
[90] Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, s. 39.

Ahmed Saʿdī başka bir şiirinde tarîkat ve hakîkat pirlerine şu şekilde seslenmektedir:

Eyā ṭarīḳat erleri

Yā ol ḥaḳīḳat pīrleri

Veriñ ḫaber ʿayb illeri

Ol bī-mekānım ḳandadır (64/1)

Niyâzî Mısrî'de ise benzer durum şöyle belirtilmiştir:

Ey tarîkat erleri ey hakikat pîrleri

Bir haber virün bana ol bî-nişân kandedür[91] (35/1)

2. Mahlası

2.1.Şairin Mahlas Kullanımı

Ahmed Saʿdī, şiirlerinde Hâfız ve Saʿdī olmak üzere iki mahlas kullanmıştır. Yirmi dört şiirinde Hâfız, geri kalan şiirlerinde ise Sa'dî mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Saʿdī'nin şiirlerinde kullandığı mahlaslardan örnekler aşağıda verilmiştir:

Sürüp tiryāḳ-ı illāyı ḳamū aʿżāña ey Ḥāfıẓ

Tecellī feyż-i aḳdesle şifā bul zehr-i lādan geç (43/6)

[91] Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, s. 50.

Eger Saʿdī görürseñ vech-i Ḥaḳḳ'ı

Olursuñ ḥüsnüne dembeste ḥayrān (166/18)

Ahmed Saʿdī'nin mahlas kullanmadığı şiiri bulunmamaktadır. Tahallüs beyti şiirlerinin bütününde son beyittir. Bazı şiirlerinde mahlasını son bentte birden fazla kullanmıştır:

Bu gün bezm-i viṣāle varan ʿāşıḳlar ey Saʿdī

Mekāndan lā-mekān içre giren ʿāşıḳlar ey Saʿdī

Cemāl-i yārı her yüzden gören ʿāşıḳlar ey Saʿdī

Cinān-ı vuṣlat-ı Ḥaḳḳ'a iren ʿāşıḳlar ey Saʿdī

Olardır vāṣıl-ı cānāñ iderler yār ile iḳrār (71/5)

Ahmed Saʿdī bazen de mahlasının önünde sıfat kullanmış ve kendisine seslenmiştir:

İrgörüp kendine dertli Saʿdīyi

Ḳavm-i nā-dāna anı menfūr iden (163/11)

Ḫāk pāy-ı abdāl olup vīrāna geldiñ Saʿdiyā

Esfeliz ṣūretde ammā maʿnīde aʿlā biziz (93/7)

2.2.Saʿdī ve Hafız Mahlasını Kullanan Şairler

Edebiyatımızda Saʿdī ve Hâfız mahlasları, başka şairler tarafından da çokça kullanılmıştır. Bu mahlası kullanan şairlerin tesbitinde "*Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*"nden faydalanılmıştır.

Saʿdī mahlasını kullanan şairler; Sa'dî Çelebi (ö. 922/ 1516)[92], Sa'dî Çelebi (ö. 945/1538)[93], Şeyhülislam Ebu Sa'id Efendi (ö. 1073/1662-63)[94], Zeyrek-zâde adıyla tanınan Seyyit Mehmet (ö. 1105/1693-34)[95], Abdulbâki (ö. 1161/1748)[96], Sadullah (ö. ?)[97], Ahmet (ö. ?)[98], Ebubekir (ö. ?)'dir.[99]

Hâfız mahlasını kullanan şairler ise; Hâfız (ö. 950/1543)[100], Hâfız Ahmet Paşa (ö. 1041/1631)[101], Mustafa (ö. 1065/1654-55)[102], Sütçü-zâde adıyla tanınan Abdullatif (ö. 1099/1687)[103], Hâfız Post ismiyle maruf Mehmet (ö. 1105/1693)[104], Galatalı Hâfız (ö. 1157/1744-45)[105], İsmail Müşfik (d. 1241/1825-26)[106], Mehmet (ö. ?)[107], Hâfız (ö.

---

[92] Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin),* Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 303.
[93] Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 122-123.
[94] Haluk İpekten vd. , *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, I. Baskı, Ankara 1988, s. 404.
[95] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 398-399.
[96] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 399-401.
[97] Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ,* Haz. İbrahim Kutluk, s. 120-121.
[98] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 402.
[99] İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1999, s. 167-168.
[100] Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 125-126.
[101] Seyyid Rıza(Zehrimarzâde), *Rıza Tezkiresi*, Haz. M. Sadık Erdağı, Kalkan Matbaası, Ankara, 2002, s. 29.
[102] İsmail Beliğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr,* Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, s. 65-66.
[103] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 282-283.
[104] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 280-281.
[105] Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks- Sözlük),* Haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994, s.66-67.
[106] Fatîn Davud, *Hâtimet'ül-Eş'âr*, Haz. Ömer Çiftçi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserler 3218, s. 93.
[107] Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, I. c., Ankara, 1989, s. 276-277.

?)[108], Altuncı-zâde Hâfız (ö. ?)[109], Hâfız Çelebi adıyla bilinen Mustafa (ö. ?)[110], Hatip Mustafa Efendi olarak tanınan Hâfız (ö. ?)[111], Defterdar-zâde adıyla tanınan Ahmet (ö. ?)[112], Ebubekir (ö. ?)[113], Kömürcü-zâde adıyla tanınan Mehmet Efendi (ö. ?)[114]'dir.

[108] Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, s. 65.
[109] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 283.
[110] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 283-284.
[111] Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, s. 284.
[112] İpekten vd. , *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 169.
[113] Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, s. 131-136.
[114] Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, s. 136-137.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

A. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde Ahmed Saʿdī Divan'ı; Tertip Şekli, Nazım Şekilleri ve Türleri, Vezin Özellikleri, Kafiye ve Redif unsurları yönünden incelenecektir. Tertip Şekli başlığında divanın tertip edilirken nasıl bir usül takip edilidiği, mürettep bir divan özelliği taşıyıp taşımadığı, divanda yer alan şiir sayılarına değinilecektir. Nazım Şekilleri ve Türleri kısmında şiirlerin hangi nazım şekilleri ve türlerinde yazıldığı belirtilecek ve görsel bir tablo şeklinde sunulacaktır. Vezin Özellikleri kısmında şiirlerde hangi bahirlerin ve kalıpların kullanıldığı tespit edilecek; Kafiye ve Redif alt başlığında ise şiirlerin kafiye ve redifleri belirtilerek şairin bu sanatsal unsurları nasıl kullanıldığı ve ifade ettiği gözler önüne serilecektir.

1. Tertip Şekli

Edebiyatta şairlerin şiirlerinin toplu bir şekilde yer aldığı kitaba divan denilmektedir.[115] Matbaa ve basım-yayım faaliyetleri gelişmemiş olduğundan dolayı şairler, şiirlerini belli bir birikime ulaştıktan sonra divan adıyla tek bir kitapta toplamışlardır. Divan sabihi olmak şair için bir iftihar vesilesidir. Yalnız şiirlerini çabucak bir divan oluşturmak amacıyla ele almayan şairler, şiirlerini âdeta bir demlenme süreciyle baş başa bırakmışlardır.[116]

Şairler, şiirlerini divanda gelişigüzel ya da kendi isteğine göre tertip etme özgürlüğüne sahip değildir. Zamanın süzgecinde demlenen şiirler, belli birtakım

[115] Tahir Olgun, *Edebiyat Lügatı*, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1936, s. 22-23.
[116] Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2014, s.50,61.

usullere göre tertip edilerek divanlarda yer almaktadır. Bu usuller, gelenek tarafından şekillendirilmiş belli bir hiyerarşiye tâbidir.[117]

Divan tertibinde kronoloji esas alınmamakta; şiirler, nazım şekilleri ve türlerine göre bir sınıflamaya tâbi tutulmaktadır. Bu sınırlar etrafında şairler, öncelikle tevhid ve münâcâtlarla Rabb'ine yönelir, O'na tazîm ederek dua ederler. Bu manzumeleri Hz. Muhammed için yazılan na't ve miraciyeler izlemektedir. Daha sonra dört halife, İslam ve tarikat büyükleri ile ilgili yazılan manzumeler gelmektedir. Bundan sonra dünyevî makamların en üstünü temsil eden padişah, saray eşrafı ve yüksek makamda bulunanlara yönelik manzumeler yer alır. Bu şiirlerin hepsi kaside nazım şekliyle yazılmaktadır. Kasideleri günlük hayatta meydana gelen birtakım olaylar üzerine yazılan tarih manzumeleri izler. Musammatlarla devam edilen hiyerarşide divanın esas yekûnunu, ağırlık merkezini oluşturan gazellere geçilir. Yalnız, gazeller tertip edilirken kafiyelerinin son harfine göre alfabetik olarak sıralanması zorunluluğuna uyulur. Ayrıca her harften birer gazel yazılması şairin maharetinin şiârıdır. Kasidelerle başlanılan divan; kıta, rubâi, nazım, lugaz, muamma, müstakil beyit ve mısralarla yani nazım şekillerinin en küçüğüyle biter. Bu tertip üzere hazırlanan divanlara mürettep divan denir.[118] Şiir sayısı ve hiyerarşik bakımından tam bir divan meydana getirmek için gerekli hususları taşımayan, küçük hacimli olanlara ise divançe denir.[119] Şairler, genellikle bu tertibe uygun bir şekilde divan oluşturma gayreti içerisindedir; fakat bu konuda tam bir standart söz konusu değildir.[120]

---

[117] Akün, *Divan Edebiyatı,* s.54.
[118] Akün, *Divan Edebiyatı,* s. 54 -57; İskender Pala, *Divan Edebiyatı*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.57-58.
[119] Akün, *Divan Edebiyatı,* s.59.
[120] Mustafa İsen(Editör), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 2015, s.28.

Ahmed Saʿdī Divan'ı, mürettep bir divan özelliği taşımamaktadır. Divan'ın kendi içerisinde farklı bir tertibi bulunmaktadır. Arapça bir mesnevi ile başlayan divan, hurûf-ı hecâya göre yazılan gazeller ile devam etmektedir. Gazellerin arasında murabbalar, muhammesler ve müseddesler yer almaktadır. Daha sonra rubâiyyât başlığı altında hurûf-ı hecâya göre tertip edilen divan, kendi içerisinde yine hurûf-ı hecâya göre tertip edilen bir mesnevi ile bitmektedir.

Divan'da normal divan tertiplerinden farklı olarak bazı şiirlerin nazım şekilleri ve türleri belirtilmiştir. Ayrıca bazı şiirlerde hangi konuların işlendiği müstakil başlıklar halinde ifade edilmiştir. Yine şiirlerde aruzun hangi bahrinin hangi kalıbının kullanıldığı da belirtilmiştir.

Matbu olan Divan'da, iki mesnevî, yüz altmış bir gazel, yirmi üç murabba, kırk beş muhammes, iki müseddes; rubaiyyât başlığı altında ise yirmi sekiz nazm, iki tuyug bulunmaktadır. Ayrıca divanda biri mesnevi diğeri gazel nazım şekliyle yazılan iki Arapça şiir yer almaktadır. Bu çalışmada divandaki tertibe riâyet edilmiş ve bu konuda herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır.

2. Nazım Şekilleri

Bu kısımda nazım şekilleri ile ilgili olarak kısa bilgiler verilecek daha sonra ise divanda bu nazım şekillerini Saʿdī'nin nasıl kullandığı ayrıntılı olarak işlenecektir.

Ahmed Saʿdī gazel, nazm, mesnevi, tuyug, murabba', muhammes, müseddes nazım şekillerini kullanmıştır. Genel olarak fazla uzun olmayan şiirler kaleme alan şairimiz, düşüncelerini kısa ve öz olarak ifade etmeyi yeğlemiştir. O, şiirlerinin bazılarında hangi nazım şekliyle yazdığının bilgisini vermiş ancak çoğunlukla nazım şekli belirtmemiştir.

Divanında yer alan nazım şekilleri, bu nazım şekilleriye ne kadar şiir yazıldığı ve bu şiirlerin beyit/bent sayıları aşığıdaki tabloda verilmiştir:

Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı
Gazel	161	1112
Nazm	28	28
Mesnevi	2	35
Tuyug	2	8
Murabba'	23	252
Muhammes	45	562
Müseddes	2	30
Toplam	**263**	**2027**

2.1.Gazel

Kafiye düzeni aa/ba/ca vb. şeklinde beyitlerle yazılan nazım şekline *gazel* denir. İki mısra kafiyeli olan musarra beytine *matla'* denir. Gazelin son beytine *makta*', en güzel beytine *şah-beyt* ya da *beytü'l-gazel* denir. Şair gazelin son beyitinde mahlasını söylemektedir. Gazeller genellikle 4-15 beyit arasında yazılmaktadır. Bir kurala bağlı olmamakla birlikte gazeller genellikle tek sayılı beyitlerle yazılmıştır. On beş beyitten uzun gazeller *gazel-i mutavvel* olarak isimlendirilmektedir. Gazeller,

beyitlerde anlatılan konu itibariyle tek bir konudan bahsediyorsa *yek-ahenk*; her biri aynı güzellikte ve güçte söylenmişse *yek-âvâz* olarak adlandırılır.[121]

Ahmed Saʿdī Divanı'nın en hacimli kısmını yüz altmış bir şiir ile gazeller oluşturmaktadır. Fıkıh, kelam, hikmet, mantık, tasavvuf gibi çeşitli konularda yazılan divandaki gazellerin toplam beyit sayısı bin yüz on ikidir. Sa'dî en az beş en çok yirmi beyitlik gazeller yazmıştır.

Divan'da beş beyitlik gazeller altmışaltı adetle ilk sıradadır. 13, 14, 18, 19 ve 20 beyitlik de birer adet gazel yazmıştır. Divan'daki gazellerin beyit sayısına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

[121] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları,17. Baskı, İstanbul, 2014, s. 19-20; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.105.

Beyit Sayısı	**Gazel Sayısı**
5	66
6	19
7	33
8	17
9	9
10	7
11	3
13	1
14	1
16	2
18	1
19	1
20	1
Toplam	**161**

Divan'da yer alan 88, 134, 145, 161, 166 numaralı beş şiir gazel-i mutavveldir. Gazellerin büyük kısmını yek-âvâz gazeller oluşturmaktadır. Yek-âvâz gazellerden birini örneklik teşkil etmesi için buraya alıyoruz:

Saña senden naẓar it sende maḫfī dürr-i bī-hemtā
Saña senden sefer ḳıl sende mużmar gevher-i yektā

Saña sensiñ olan maʿşūḳ velī ẓāhirde āşıḳsıñ
Eyā Mecnūn yabānda āh idersiñ sendedir Leylā

Saña senden ʿaref dersin oḳudup ārif eylersiñ
Bilürsüñ sen seni sende saña irşād olur peydā

Seni sen terk idüp ölmezden evvel ger ölürseñ sen
Uçup ḥayyü'l-ebed içre memāt olmaz saña aṣlā

Eyā Ḥāfıẓ geçüp senden seni sen bul hüviyyetde
Gel aṣlına ulaş sen itme ġurbet ilde vāveylā (6)

Ayrıca 7, 16, 28, 39, 55, 62, 108, 142, 186, 210 numaralı gazellerde matla'dan sonra gelen beyitler mısra ortalarından kafiyelenerek musammat gazel niteliği göstermektedir.[122] Bu gazellerden birininin ilk beytini burada örnek olarak veriyoruz:

Yansun ḳo dil ʿaşḳ oduna ten mecmerinde dā´imā
Dönsün muḥabbet ʿuduna enfāsa virsün ḫoş ṣafā (7/1)

Bir gazelde birden fazla musarra varsa böyle gazellere *zâtü'l-metâli'* ya da *zü'l-metâli'* denilmektedir.[123] Şairimizde az da olsa bu tür gazellere rastlanmaktadır. 5, 9 ve 215 şiir numaralı gazeller bu özellikleri göstermektedir. Örneklik teşkil etmesi açısından 5 numaralı gazelin musarra olan ilk iki beyti aşağıda verilmiştir:

[122] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,* s. 19-20; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* s.105.
[123] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.105.

Her ne yazdıysa ḳalem levḥ-i ezelde evvelā

İtdi taḳrīr ḳayd idüp ṣuḥuf ebedde ṣāniyā

Ẓāhir ü bāṭın ne ki var cemʿ idüp bir noḳṭada

Farḳ içün keṣret ḥurūfunda anı itdi eda

Şairimiz, genel olarak gazelleri aruzun hangi kalıbıyla yazdığını belirtmiştir. Buna ek olarak ise kimi gazellerde ayrı başlık halinde hangi konu üzerine yazıldığını ifade etmiştir. Müstakil başlık olarak verilen gazellerin başlıkları, şiir numaraları ve beyit sayısı tablo halinde aşağıda verilmiştir:

Şiir Numarası	Beyit Sayısı	Gazelin Başlığı
3	5	Naʿtü Resūli'llāhi ʿAleyhi Ṣalavātu'llāh
19	8	Naʿtü Risāletpenāh ʿAleyhi Ṣalavātu'llāh
23	7	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Hey´et
34	5	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Ḥikmet
40	14	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Kelām
41	8	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Fıḳıh
44	8	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Meʿānī
48	10	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Manṭıḳ
56	9	Münācāṭü Ḳāḍi'l-Ḥācāt
61	9	Bi-Telmīḥi ʿİlmi'n-Naḥiv
66	10	Menāḳıb-ı Ḫ̆ācegān-ı Naḳşibendiyye
67	8	Menāḳıb-ı Ḫ̆ācegān-ı Ḫ̆ālidiyye
68	7	Naʿtü Seyyidi'l-Kā´ināt ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi's-Semavāt
74	6	Münācāṭü Ḳāḍi'l-Ḥācāt
77	6	Bi-Telmīhi ʿİlmi'l-Ḥesāb
78	5	Naʿtü Resūli Kibriyā ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi's-Semā´
88	16	Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt
92	7	Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

94	6	Naʿtü Seyyidi'l-Mürselīn ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi'l-ʿĀlemīn
98	8	Naʿtü Maḥremi Esrārı Levḥ ve Ḳalem ve Vaṣfu Maṭlaʿı Envārı Faẓl ve Kerem
107	5	Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt
121	5	Naʿtü Resūli Kibriyā ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi'l-Arḍi ve's-Semā´
151	8	Naʿtü Serveri Kā´ināt ʿAleyhi Efḍalü'ṣ-Ṣalavāt
182	9	Naʿtü Resūli'llāhi ʿAleyh-i Ṣalavātu'llāh
194	9	Merṣiyye-i Nübüvvetpenāh ʿAleyh-i Ṣalavātu'llāh
196	6	Naʿtü Faḫri Kā´ināt ʿAleyhi Ekmelü't-Taḥiyyāt
225	5	Naʿtü Seyyidi'l-Evvelīn ve'l-Āḫirīn ʿAleyhi Ṣalavātu'llāhi fī ān ve ḥīn

Mürettep divan şairleri Arap alfabesini oluşturan her harften en az bir gazel yazma geleneğine büyük ölçüde riâyet etmiştir. Ahmed Sa'dî de her harften en az bir gazel kaleme almıştır. Şairimiz ث ح خ د ذ س ض ظ ع غ ف gibi yazması zor olan harflerden de divan oluşturmak için gazel yazmıştır. En çok şiiri yirmi bir adet ile ن ve ى harfiyle kafiyelendirmiştir. Divan'da hangi harften kaçar adet gazel yazıldığı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Harf	Gazel Sayısı
ا	19
ب	8
ت	5
ث	1
ج	2
ح	2
خ	1
د	8
ذ	1
ر	8
ز	16
س	2
ش	5
ص	1
ض	1
ط	1
ظ	1
ع	2
غ	1
ف	1
ق	4
ک	1
گ	2
ل	2
م	11
ن	21
و	2
ه	11
لا	1
ی	20

2.2.Nazm

Kıt'anın ilk beyti kafiyeli olan nazım şekline *nazm* denir. Şekil ve kafiye yönünden gazelle benzerlik gösterir. Yani aa/ba/ca vb. şeklinde kafiyelenmiştir. Fakat mahlas bulunmaması ve konusunun değişik olması yönüyle gazelden ayrılır. Bununla birlikte az da olsa mahlas yazan şairler de bulunmaktadır. Tasavvufî düşüncenin ifadesi, dünya görüşünün aktarılması, övgü ve yergi vb. nazmın konularından bazılarıdır. İki beyitten başlayarak 10-12 beyite kadar uzayabilir. Kıt'a, nazm ve rubâi birbirine çok karıştırılmış ve divanlarda rubâiyyât ya da mukatta'ât başlığı altında verilmiştir.[124]

Ahmed Saʿdī nazmları divanında rubâiyyât başlığı altında vermiştir. Bu bölümde 30 şiir bulunmaktadır ve kendi içerisinde hurûf-ı hecâya göre tertip edilmiştir. Yalnız buradaki şiirlerin hiç biri rubâi nazım şekliyle yazılmamıştır. Rubâiden kasıt dört mısralı olarak yazılmış olmasıdır. Burada yer alan şiirlerden yirmi sekizi nazm, ikisi ise tuyugdur. Ahmed Saʿdī yazmış olduğu nazımlardan yalnızca 254 numaralı şiire "Fī Naʿti Resūli'ṣ-Ṣeḳaleyn ʿAleyhi Ṣalavātu Rabbi'l-Kevneyn" başlığını koymuştur. Normalde nazmlarda mahlas kullanılmamasına rağmen 262 numaralı şiirinde Sa'dî mahlasını şu şekilde kulanmıştır:

Göñül ġavvāṣını ṣaldı hüviyyet baḥrine Saʿdī
Ṣoyunup varlığın atdı dürr-i vaḥdet içün ṭaldı
Varup ol kenz-i aḫfāya ki vāḳıf oldı kimyāya
Ṭurup dergāh-ı Mevlāya viṣāli gevherin buldı

[124] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 54, 58-59.

2.3.Mesnevî

Kendi içerisinde kafiyeli beyitlerden oluşan nazım şekline *mesnevi* denir. Edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiştir. Mesneviler iki beyitten binlerce beyite kadar uzayıp giden bir uzunluğa sahip olabilir. Kafiye düzeni aa/bb/cc vb. şeklinde uzayıp gitmektedir. Beyitler arasında kafiye ilgisinin bulunmaması ve beyit sayısı itibariyle herhangi bir sınırlamanın var olmaması, şairlerin istedikleri konuyu doyasıya işlemesini kolaylaştırmıştır. Bundan dolayı edebiyatımızda çok kullanılan nazım şekillerindendir. Beyit sayısı sınırlaması olmadığından dolayı aruzun kısa kalıpları kullanılmıştır. Mesneviler de tertip sırasıyla şu şekildedir: Besmele, tevhid, münâcât, na't, mi'râc, mu'cizât, medh-i çehâr-yâr, padişah için övgü, devlet büyüğüne övgü, sebeb-i te'lîf, esas konunun işelendiği bölüm ve bitiş bölümü.[125]

Edebiyatımızda çok kullanılan nazım şekli olmasına rağmen Ahmed Saʿdī yalnızca iki mesnevî yazmıştır. Tertip hususunda da normal mesnevi tertibine riâyet etmemiştir. 1 numaralı mesnevî Arapça yazılmıştır ve altı beyittir. Diğeri ise 263 numaralı mesnevîdir. Bu mesnevi, kendi içerisinde hurûf-ı hecâya göre tertip edilmiş bir elifnâme örneğidir ve yirmi dokuz beyitten oluşmaktadır.[126]

2.4.Tuyug

Türk edebiyatına özgü dörtlüklerden oluşan nazım şekline *tuyug* denir. Divan edebiyatında rubâi, halk edebiyatında ise mâni nazım şeklinin karşılığını ifade etmektedir. Tuyugda genellikle kafiyeler cinaslı kelimelerden seçilmekle birlikte

[125] İsmail Ünver, "Mesnevi", Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı II, *Türk Dili Aylık Dergisi*, Ankara, 1986, sayı: 415-417,s. 430, 431.
[126] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Burhan Kaçar, Türk Edebiyatında Elif-nameler', *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I*, Kültür Bak. Yayınları, Ankara 1997, s.308; Nihat Öztoprak, Elifnamelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Bildiriler 2 (K-Z)*, Erzurum 2009, s. 817-829; Ahmet Gökçimen, Türkmen Edebiyatında Elifname, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 43, Erzurum 2010, s.105-120.

cinaslı olmayan kelimeler de kafiye olarak seçilmektedir. Kafiye düzeni aaxa şeklindedir. Tuyuglar aruzun yalnızca "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmaktadır. Bu kalıp dışında yazılan tuyug yok denecek kadar azdır. Tuyuglar düşüncelerin ve fikirlerin ifadesinin bir aracıdır ve tuyuglarda mahlas söylenmez.[127]

Ahmed Saʿdī divanında iki adet (237 ve 248 numaralı şiirler) tuyug yer almaktadır. Tuyuglarda müstakil başlık bulunmamakla beraber tuyugların hangi bahirle yazıldığı belirtilmiştir.

2.5.Musammatlar

Bendlerle kurulan nazım şekillerinin genel adına *musammat* denir. 3-10 ve daha fazla mısralık bendlerden oluşan musammat başlığının içerisinde; müselles, murabba', muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, mütessa, mu'aşşer, terkîb-i bend, tercî'-i bend gibi nazım şekilleri yer almaktadır. Musammatlarda genellikle mısraların iki eşit parçaya bölünmesine imkân veren aruz kalıpları tercih edilmektedir.[128] Bu kısımda divanda yer alan musammatlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.5.1. Murabba'

Dörder mısralık bendlerin bir araya gelmesiyle oluşan, aynı vezinde yazılan nazım şekline *murabba'* denir. Genellikle 5-7 bend arasında yazılmakla birlikte bend sayısı bundan daha fazla olan murabba'lar da görülmektedir. Bendler yalnızca kafiye itibariyle birbirlerine bağlanmışsa *murabba'-ı müzdevic*; eger bend sonundaki mısralar

[127] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 81-82.
[128] Halil Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı II, *Türk Dili Aylık Dergisi*, sayı 415-417, Ankara, 1986, s.291.

tekrar edilmişse *murabba'-ı mütekerrir* olarak adlandırılmaktadır. Divan şiirinde kullanım itibariyle daha çok murabba'-ı mütekerrir tercih edilmiştir.[129]

Murabba'ların konu yelpazesi oldukça geniştir. Övgüden yergiye, dinî ve öğretici konulara, mersiyelere vb. kadar hemen hemen her konuda murabba' kaleme alınmıştır. Şairler tarafından çok kullanılan musammatlardandır.[130]

Ahmed Saʿdī yirmi üç adet murabba' kaleme almıştır. Yazmış olduğu murabba'lar genellikle beş bendden oluşmaktadır. Bununla birlikte en az dört bend, en çok ise dokuz bend olarak yazdığı murabba'lar da bulunmaktadır. Yazılan murabba'ların on beşi mütekerrir geri kalan kısmı ise müzdevictir. O, bazı murabba'larına hangi konu üzerine yazdığını belirten başlık koyarken bazılarında ise sadece aruzun hangi bahrinde yazdığını belirtmiştir.

Ahmed Saʿdī'nin yazdığı murabba'ların şiir numaraları, bend sayıları ve başlıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Şiir Numarası	Bend Sayısı	Murabba'nın Başlığı
25	5	Fī Münācāti Ḳāḍi'l-Ḥācāt
46	5	-
54	9	Der Ẕikr-i Cemīl-i Ḫ͟ᵛācegān-ı Naḳşibendiyye
60	5	-
64	5	-
65	5	Bi'l-Esmā´i'l-İlāhiyye
75	7	Bi-Ẕikr-i Cemīl-i Evliyā´-i ʿĀrifīn
113	5	-

[129] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 85.
[130] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,* s. 86.

128	4	-
135	5	Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt Bi-Ẕikri'l-Esmā´i'l-Ḥüsnā
143	8	-
164	6	-
177	5	Fī Merṣiyyeti Ḥażret-i İmām Ḥüseyn Raḍıyallahu Teʿālā ʿAnh
189	5	-
201	5	-
204	5	Bi-Ẕikri'l-Esmā´i'l-Ḥüsnā
226	5	Fī Ẕikri Cemīli Ġavsi'l-Ḫalīfeti ve Şemsi Feleki'l-Ḥaḳīḳati Ḫᵛāce Bahā´ü'd-Dīn Ḥażret-i Şāh-ı Naḳşibend Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
227	7	Fī Ẕikri Ḥażret-i Mevlānā Ẕāt-ı Pāk-ı Ḫudāvendgār Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
228	5	Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Ḳuṭbi'l-Aḳṭābi eş-Şeyḫ el-Ḥācı Bektāşī Velī
229	5	Fī Ẕikri Cemīli Ḳuṭbi'l-ʿĀrifīn ve Ġavṣi'l-Vāṣılīn Ḥażreti'ş-Şeyḫ ʿAbdu'l-Ḳādiri'l-Geylānī Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
230	5	Fī Ẕikri Cemīli Ḳuṭbi'l-ʿĀlem Ḥażreti'ş-Şeyḫ es-Seyyid Aḥmed Er-Rıfāʿī Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
231	5	Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Aṣḥābi'ṭ-Ṭarīḳati'l-Celvetiyyeti Ḳaddesa'llāhu Esrārahüm
232	5	Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Erbābü'ṭ-Ṭarīḳati'l-Ḫalvetiyyeti Ḳaddesa'llāhu Esrārahüm

Murabba'larda kullanılan kafiye çeşitleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Kafiye Düzeni	Murabba' Sayısı
aaaa/bbba/ccca	1
aaaB/cccB/dddB	4
abab/cccb/dddb	5
aBaB/cccB/dddB	13

2.5.2. Muhammes

Her bendi beş mısradan oluşan nazım şekline *muhammes* denir. Genel olarak 4-8 bend arasında yazılmakla birlikte daha uzun olan muhammesler de bulunmaktadır. Her mısra kafiye ile birbirine bağlanmışsa *muhammes-i müzdevic*; bend sonunda mısra ya da mısralar tekrar ediyorsa *muhammes-i mütekerrir* denilmektedir. Her konuda muhammes kaleme alınabilir. Felsefî bir bir fikrin ifadesi, dünya görüşü, aşk, sevgi, özlem, tasavvufî düşünceler vb. muhammeslerin konusu olabilir. Muhammesler edebiyatımızda çok kullanılmaktadır.[131]

Ahmed Saʿdī Divanı'nda kırk beş adet muhammes bulunmaktadır. Muhammeslerin biri dört bend, biri altı bend ve geri kalanları ise beşer bend halinde yazılmıştır. Muhammeslerin otuzu müzdevic, on beşi ise mütekerrirdir. Muhammeslerde yalnızca aruzun hangi kalıbında yazıldığını belirten başlıklar konmuştur. Muhammeslerde kullanılan kafiye çeşitleri ve sayıları aşağıdaki tabloda belirtlimiştir:

[131] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 96-97.

Kafiye Düzeni	Muhammes Sayısı
aaaaa/bbbba/cccca	30
aaaAA/bbbAA/cccAA	15

2.5.3. Müseddes

Altı mısralık bendlerin bir araya gelmesiyle oluşan, 5-7 bend arasında yazılan nazım şekline *müseddes* denir. Bir müseddeste eger beşinci ve altıncı dizeler ya da yalnızca altıncı dize tekrar ediyorsa *müseddes-i mütekerrir*; dize tekrar etmiyorsa *müseddes-i müzdevic* olarak adlandırılır.[132] Müseddesler her konuda yazılmakla birlikte özellikle tasavvufî konularda daha çok yazılmıştır.[133]

Ahmed Saʿdī iki adet müseddes yazmıştır. Müseddeslerin ikisi de beşer bendden oluşmaktadır. Müseddeslerin aruzun hangi bahriyle yazıldığı başlık olarak belirtilmiştir. Müseddeslerin biri müseddes-i mütekerrirdir ve aruzun *Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır. Diğeri ise müseddes-i müzdevictir ve aruzun *Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Saʿdī'nin yazdığı müseddeslerin şiir numaraları, bend sayıları ve kafiye düzenleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

[132] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 104; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.227.
[133] İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 105.

Şiir Numarası	Bend Sayısı	Kafiye Düzeni
70	5	**aaaaAA/bbbbAA/ccccAA**
119	5	**aaaaaa/bbbbaa/ccccaa**

3. Nazım Türleri

Ahmed Saʿdī, mutasavvıf bir karaktere sahip olduğundan dolayı düşüncelerinin tezahürü olan ifadelerinde tasavvufî havayı doyasıya solumak mümkündür. Şiirlerinde tasavvufî düşüncelerini uygun gördüğü nazım şekilleri ve türleriyle ifade etmiştir. Tasavvuf erbabı olmasının yanında kelamî anlamda da yetkin bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Şiirlerinde bu durumu açıkça görmek mümkündür. Bu kısımda Ahmed Saʿdī'nin divanında kullanmış olduğu nazım türleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.1.Tevhid

Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinden manzum veya mensur bir şekilde bahseden türe *tevhid* denilmektedir. Bu çerçevede tevhid kendi içerisinde üç ana kısma ayrılır: Birinci kısımda Allah'ın zatî ve subutî sıfatlarından bahsedilir. İkinci kısımda Allah'ın sıfatlarının kâinattaki tecellîlerine yer verilirken üçüncü kısımda da münacat yer almaktadır. Tevhidin birinci kısmında lirizme rastlanmaz. İkinci kısımda Allah'ın kemal ve kudretinin yansımaları görülürken son kısımda ise beşerin acziyeti ve korkusu yer alır.[134]

[134] Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler Fasikül III*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1936, 6-7.

Tasavvufî çerçevede yazılan tevhidlerde Allah'ın hafâ âleminden zuhûr âlemine çıkması ve kâinat aynasına tecelli ederek her şeyde O'nun görünmesi konu alınmaktadır.[135]Manzum tevhidler genellikle kaside nazım şekliyle yazılırken bunun yanı sıra mesnevi, gazel, kıta, rubai gibi nazım şekilleriyle de yazılabilir.[136] Mürettep divanlarda tevhidler ilk sırada yer almaktadır.

Ahmed Saʿdī, ikisi muhammes, ikisi murabba', biri mesnevi geri kalanı gazel nazım şekli ile olmak üzere toplam on iki adet tevhid (1, 2, 4, 5, 13, 21, 24, 62, 65, 132, 150, 204) yazmıştır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan tevhid Arapça'dır. O, klasik divan tertibindeki kurala riâyet ederek divanına tevhid ile başlamıştır. Bununla birlikte tevhidlerin genel olarak kaside nazım şekliyle yazılmasına rağmen Saʿdī, farklı nazım şekilleriyle tevhidler yazarak genel kaidenin dışına çıkmıştır.

Yazmış olduğu tevhidlerde Ahmed Saʿdī genel olarak kendisinin acizliğini vurgulamakta, Rabbini övmekte, O'nun bir ve tek ilah olduğunu belirtmekte ve Allah'ın ilahi isimlerini zikretmektedir. O; Allah'ın bir, tek ve yüce olduğunu şiirlerinde şu şekilde ifade etmektedir:

İlāhün vāhidun Rabbün hüvellāhu hüve'l-aʿlā

Lehu'l-ḫalku lehü'l-mülkü hüve'l-Bārī hüve'l-Mevlā (2/1)

Evvel ü āḫir ne var ol beyt-i ʿālemde ḳodı

Zīr u bālādır kimi ʿunṣur kimi arż u semā (5/5)

[135] Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler Fasikül III*, s. 69.
[136] Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler Fasikül III*, s.4.

Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu ve O'nun isimlerini Ahmed Saʿdī şu şekilde ifade etmektedir:

Ḳamunuñ ḫālıḳı Allāh Hüve'l-Bārī Hüve'l-Ḳādir

Ḳamunuñ melce´i Allāh Hüve'l-Ḥāfıẓ Hüve'n- Nāẓır (62/1)

Yaratdı cümle ekvānī ḫiṭāb-ı kāfla nūndan

Nefaḫtü fīhi'den insāna virdi rūḥ ḳulūb zinde

Ṣıfātın gösterüp ẕātın yine pinhān ider anda

Hüve'l-Ḫālıḳ Hüve'r-Rāzıḳ Hüve'l-Vāsiʿ Hüve's- Sātir (65/2)

3.2.Münacat

Kişinin Rabbine yalvarması, yakarması, niyaz ve dua etmek suretiyle halini arz etmesi amacıyla kaleme alınan türe *münacat* denilmektedir. Münacatlar manzum ve mensur şekilde yazılabilir. Kaside, gazel, mesnevi gibi nazım şekilleri başta olmak üzere hemen hemen her nazım şekliyle münacatlar yazılmıştır.[137] Münacatlar, mürettep divanlarda tevhidlerden sonra gelmektedir.

Ahmed Saʿdī, iki murabba' ve geri kalanı gazel nazım şekli olmak üzere toplam on iki adet münacat yazmıştır. Bu münacatların şiir numaraları 16, 25, 28, 37, 50, 52, 56, 74, 88, 92, 107, 135'tir. Bu münacatlarda nefsinin kendisini yolundan

[137] Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 20-21.

alıkoyduğunu; günahkâr bir kul olduğunu; Rabb'ine karşı yüzü olmadığını ve Rabb'inin kendisini affetmesini istemektedir.

O, dünyanın kendisini yolundan uzaklaştırdığını ve isyana sürüklediğini şu şekilde dile getirmektedir:

Dünyā beni yoldan ḳodı ḫarını baña gül dedi

İşim benim ʿiṣyān idi āh ẓülmetā vā ẓülmetā (16/4)

Ahmed Saʿdī çok günah işlediğini, Allah'tan af ümit ettiğini şiirlerinde şu şekilde belirtmektedir:

Saʿdi-ʾī bī-çāre yüzü ḳaranıñ kārı günāh

ʿAfv ümīdiyle der-i iḥsānıña eyler penāh

Feyż irişdir bāb-ı lüṭfuñdan aña ḳıl bir nigāh

Yā Müfīdu yā Muʿizzu yā Muẕillu yā Mucīb (25/5)

Günahlarından dolayı âdeta Hz. Yûsuf gibi masiva kuyusuna düştüğünü, Hz. Yakup gibi gözyaşı döktüğünü ise şöyle zikretmektedir:

Çāh-ı naḳş-i māsivāda ḳalmışız Yūsuf gibi

Dīde-i cān dem-be-dem giryāndürür zaḥmetteyüz (92/2)

Aġlayup āh-ı esefle tende dil-i Yaʿḳūbveş

Ḳaṭre-i eşkimle ḫūnābı döküp ḥasretteyüz (92/3)

3.3.Na't

Peygamberimizi vasfetmek, övmek amacıyla yazılan manzum ya da mensur eserlere *na't* denir. Edebiyatımızda na't; diğer peygamberler, aşere-i mübeşşere, din ve tarikat büyükleri vb. için de yazılmakla birlikte özel olarak Hz. Peygamber'i medh etmek amacıyla yazılır ve divan tertiplerinde tevhid ve münâcâttan sonra gelir. Na't için Arap edebiyatında *medh*, Fars edebiyatında ise *sitayiş* kelimeleri kullanılmaktadır.[138]

Na'tlar kaside, gazel, mesnevi nazım şekilleri başta olmak üzere murabba, muhammes, müseddes, rubaî, tuyug, müfred vb. gibi hemen hemen her nazım şekliyle yazılmıştır. Na'tlarda şairler; genellikle kaside ve gazellerde aruzun uzun kalıplarını, mesnevilerde ise kısa kalıplarını tercih etmişlerdir.[139]

Ahmed Saʿdī biri nazm, on biri gazel nazım şekli olmak üzere toplam on iki adet na't yazmıştır. Bu na'tların şiir numaraları 3, 19, 68, 78, 94, 98, 121, 151, 182, 196, 225 ve 254'tür. O; Allah sevgisinin, peygamber sevgisinden geçtiğinden hareketle Hz. Muhammed'i gönül dünyasından süzülen vasıflandırmalarla ve ayrı bir ihtimamla övmektedir.

Ahmed Saʿdī na'tlarında, Hz. Muhammed'in yaratılmışların en hayırlısı olduğunu; zâtıyla insanları nur misali aydınlattığını; vefâ abidesi olduğunu; hakikat kapısının anahtarı olduğunu; ölü gönülleri adeta varlığıyla dirilttiğini; onu vasfetmenin

[138] Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 1-3.
[139] Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't,* s. 89-90.

imkânsız olduğunu; vücuduyla cihanı süslediğini; tertemiz ve latif ruhlu olduğunu; yanaklarının güzel kokan bir gül olduğunu ve çiçeklerin açmayı ondan öğrendiğini vb. vasıflarla niteleyerek kendisine şefaat etmesini; kalbine deva olmasını temenni etmektedir. Örneklik teşkil etmesi açısından bazı na'tlarından bu vasıflandırmalar ile ilgili beyitler burada zikredilecektir.

Peygamberin vefa denizi, Kur'ân nurunun kaynağı ve gönlünün kutsal kitaplara bir levh-i mahfuz olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

Yüz ṣuḥuf hem dört kitāba levḥ-i maḥfūẓdur diliñ
Menbaʿ-ı envār-ı Ḳur´ānsıñ eyā baḥre'l-vefā (3/3)

O; Hz. Muhammed'in yanağından, saçlarından ve kaşlarından şu şekilde bahsetmektedir:

Her dū ḫaddiñ verd-i aḥmer ḳoḳusu ṭutmuş cihān
Ṣaç u ebrūñ telleriñ kāfūr-ı reyḥān eylemiş (98/3)

Hz. Peygamberi vasfederek onun sahip olduğu güzellikleri saymanın imkânsız olduğunu şu beyitlerle ifade etmektedir:

Medḥ u vaṣfıñ intihāsına nice varsın bu dil
Çünki medḥ u vaṣfıñ iden Cebrā´il'dir hem Ḫudā (19/7)

Medḥ u vaṣfiñ ibtidāsı intihāsı yoḳdürür

Çünki Ḥaḳ ẕātın seniñ ẕātıñda iʿlān eylemiş (98/7)

Ahmed Saʿdī, kendisinin Peygamberin kapısında bir köle olduğunu ve onun kendisine şefaat etmesini arzulamaktadır:

Dest-i gīr ol Saʿdī-i bī-çāreye yevmü'n-nüşūr

Çün şefīʿ olduġuñu sen kendiñ iḳrār eylediñ (121/5)

Bu Saʿdī derdmende bir naẓar baḫş it eyā Aḥmed

Ḳapuñda yüzü ḳara bir gedādır yā Resūla'llah (182/9)

Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusu; peygamberlik tahtının sonu ve en kâmilidir:

Ey nebīler Ḫātem'i her kā´inātıñ evveli

Sende tekmīldir nübüvvet taḫtı sensiñ ekmeli (225/1)

3.4.Medhiye

Bir kimseyi övmek amacıyla yazılan mensur ya da manzum eserlere *medhiye* denir. Medhiyelerde dört halife, ashâb-ı kirâm, velîler, tarikat pîrleri vb. gibi din büyükleri; padişah, vezir, şeyhülislam vb. gibi zamanın yüksek rütbeli ricâli de

övülebilir. Nazım şekli olarak kaside yaygın kullanılmakla birlikte diğer nazım şekilleri de kullanılmaktadır.[140]

Ahmed Saʿdī on üç adet medhiye yazmıştır. Bunlardan üç tanesini gazel nazım şekliyle yazmışken geri kalan kısmını mütekerrir murabba' şeklinde yazmıştır. O; bu medhiyelerde kimi zaman tarikatları, evliyayı övmüş kimi zaman ise kendinden önce yaşamış olan ârif ve âbidleri övmüştür. Nakşibendî Tarikatı'nın Hâlidî kolundan olması hasebiyle Nakşibendilik'ten ve Hâlidîlik'ten ayrı bir övgüyle bahsetmiş; mürşidini kendisini irşad ettiği için onu özel bir ihtimamla medh etmiştir. Bunun yanında Ahmed Sa'dî; Bahaü'd-din Nakşibend'i, Mevlana'yı, Hacı Bektaş-ı Veli'yi, Abdü'l-Kadir Geylâni'yi, Ahmed er-Rıfâî'yi, Celvetiyye ve Halvetiyye tarikatlarını saygıyla ta'zim etmektedir.

Saʿdī Nakşîbendileri ve Bahaü'd-din Nakşibendi hazretlerini şu şekilde övmektedir:

Varlıgın ʿaşḳ pūtesinda iridüp ifnā olan

Āzim-i rāh-ı beḳā olup ebed ibḳā olan

Āb-ı Ḫızr'ı mürşidinden nūş idüp iḥyā olan

Naḳşibendir naḳşiyāndır naḳşīlerdir naḳşibend (54/3)

Müşrikīn-i māsivāya münkirīne hem daḫi

Tīġ-i tevḥīdi çeken meydānelerdir Naḳşīler (66/5)

[140] Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2014, s.450.

Saḳī-i rūz-ı elestden içdi ʿaşḳıñ cāmını

Mest olup dīdār-ı Ḥaḳ'da aldı ẕevḳden kāmını

Kimdürür dirseñ rıżāda eyleyen bayrāmını

Ġavṯ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā´ü'd-dīn taḳī (226/2)

Ahmed Saʿdī, kendi mensubiyeti olduğundan dolayı Hâlidîleri daha özel bir şekilde zikretmektedir. Bu durum şiirlerine şu şekilde yansımıştır:

Vücūdu muṣḥafında dilleri oḳur ḥadīṯ āyet

Ki āṣḥābveş ḥużūr-ı Muṣṭafā'da Ḫālidīlerdir (67/6)

Bize lebrīz ṣunup vaḥdet meyin sāḳī **seḳāhüm'**dan

Muḥabbet ḫamrına meyḫāne olmuş Ḫalidīyüz biz (81/4)

O, bir diğer medhiyesinde mürşidinin vefa sahibi olduğunu; mehtap gibi kendisini aydınlatttığını; vahdet şarabını onun elinden içtiğini ve böylece aslını bildiğini belirtmektedir. Örneklik teşkil etmesi açısından şiirin ilk ve son bendlerini burada zikrediyoruz:

Ṣoyunup keṯret libāsın vaḥdete girdim yola

Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidīdir mürşidim

Giyünüp lāhūt ḳabāsın Ḥaḳḳ ile çıḳdım yola

Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidīdir mürşidim

Ben ki Saʿdīyim bugün ser-ḫūş-ı cām-ı vaḥdetim

İçmişim ʿaşḳıñ şerābın bilmezem ben keşretim

Āşinā-yı bezm-i ḫāṣṣım Ḥaḳḳ iledir ḫalvetim

Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidīdir mürşidim (143)

3.5.Mersiye

Bir kimsenin ölümünden dolayı duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi ve güzel yönlerini anlatmak amacıyla yazılan lirik şiirlere *mersiye* denilmektedir. Mersiyeler hemen hemen bütün nazım şekilleriyle yazılsa da daha çok kullanılan nazım şekli terkib-i benddir.[141]

Dinî-tasavvufî edebiyatımızda Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiğini anlatan çok sayıda mersiye kaleme alınmıştır. Bu konudaki mersiyeler, *maktel* olarak bilinen müstakil eserler halini almıştır. Mersiyelerde öncelikli olarak dünyanın fanî ve adaletsiz olduğu anlatılır. Daha sonra ölen kişinin ölümünden dolayı duyulan üzüntü, onun yiğitlikleri ve güzel özellikleri ifade edilir.[142]

Ahmed Saʿdī, murabba ve gazel nazım şekli olmak üzere iki mersiye yazmıştır. Murabba' nazım şekliyle yazmış olduğu mersiyede; Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi üzerine duyduğu üzüntüyü, Yezid'e lanet edilmesi gerektiğini belirterek Hz. Hüseyin'in iyi ve güzel özelliklerini ifade etmektedir:

[141] M. Zeliha Stebler Çavuş, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 38, Erzurum 2008, s.132-133.
[142] Pala, *Divan Edebiyatı*, s.94.

Ey şehīd-i Kerbelā'ya gözyaşın ʿummān iden

Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

Nār-ı firḳatle cigerler daġlayup büryān iden

Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

(…)

Ey Ḥüseyn-i nev-civān içün çekenler firḳati

Ṭurmayalım idelim cān-ı Yezīd'e laʿneti

Ey şehādet şāhına cāndan çekenler ḥasreti

Aġlañuz bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn (177)

Gazel nazım şekliyle yazdığı mersiyede ise, Hz. Muhammed'in vefatından duyduğu üzüntüyü şu şekilde dile getirmektedir:

Beḳāya irtiḥāliñ cümle ʿuşşāḳa oñulmaz derd

Vefātıñ ümmetiñe ibtilādır yā Rasū'llallāh

Giyürdı eyniñe elbet melekler sündüs ü ḥulle

Kefen örtündügüñ çün ẓāhirādır yā Rasū'llallāh

(…)

Bu Saʿdī dergehiñ bekler ḳapuñda pīr-i perverdir

Ümīdi derdine senden devādır yā Rasū'llallāh (194)

3.6.Nutuk

Tarikata yeni girmiş olan kişilere mürşit tarafından tarikatın âdablarını, ilkelerini, derecelerini öğretmek ve salikleri irşad etmek amacıyla yazılan manzum eserlere *nutuk* denir. [143]

Ahmed Saʿdī, mesnevi nazım şekliyle yirmi dokuz beyitten oluşan bir adet nutuk kaleme almıştır. Nutuğun kafiyeleri, hurûf-ı hecâya göre tertip edilmiştir. Bu nutukta Saʿdī, sâliklere bir takım öğütler vererek seyr u sülûku anlatmakta; tasavvufî bir hayat için âdeta reçete sunmaktadır. Bu reçetede varlıktan uzaklaşma; kötü olan özelliklerin yok edilmesi; nefsin dizginlenmesi; mürşide bağlılık ve salikin Rabb'ini bulması vardır.

Ahmed Saʿdī, saliklerin öncelikle gönülllerinden mâsivayı çıkarmasını; daha sonra ise hased, kibir, riya gibi olumsuz hasletlerden uzak durulması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Sālikā ṣāf it derūnuñ vāriyyetden evvelā

Hem ḥased-i kibr ü riyādan sen berī ol s̱āniyā (263/1)

Herkese karşı tatlı dilli olmayı; insanları incitmemeyi; kimseye düşmanlık etmemeyi ve nefsini kontrol altına almayı ise Saʿdī şöyle belirtmektedir:

[143] Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, s. 476.

Kimseye itme ʿadāvet nefsiñi ḳıl der-memāt

Herkese şīrīn zebān ol olasıñ tā der-ḥayāt (263/3)

Hasta gönüllerin şifâsının vahdet ve tevhid anlayışıyla olacağını ve böylece insanların ahirette mutluluğa kavuşacağını belirtmektedir:

Vir dil-i bīmārıña vaḥdetde tevḥīdden ʿilāc

ʿĀlem-i ʿuḳbāda tā ki giyesiñ başıña tāc (263/5)

O, belli merhale kat etmiş olan salikin her şeyde Rabb'ini gördüğünü ve O'nun emirlerine itaat ettiğini ifade etmektedir:

Her neye baḳsañ idersiñ sırr-ı Ḥaḳḳ'a ıṭṭılāʿ

Cümle fermānıñla anlar ider heb ittibāʿ (263/18)

3.7.Nasihatname

İnsanlara yol göstermek, öğüt vermek, belli ahlakî kurallar çerçevesinde hayatın düzenlenmesini sağlamak vb. amaçlar çerçevesinde yazılan manzum veya mensur eserlere *nasihatname* denir.[144]

Ahmed Saʿdī'nin şiirlerinin hemen her beyti nasihat anlamına gelecek ifadeler taşımakla birlikte, onun şiirlerinden bazısı tamamen bu türün örneğidir. O, gazel nazım

[144] Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, s. 478.

şekli ile üç nasihatname kaleme almıştır. 101 numaralı nasihatnamede, insanlara doğru yoldan, Hak yolundan sapmamaları için birtakım öğütler vermektedir. İnsanların kendisini can kulağıyla dinlemelerini, bir mürşide tâbi olmalarını, ömürlerini hevâsına uyarak israf etmemelerini, Rabb'lerine dua ve tazim etmelerini ve yanlızca Allah'a sığınmalarını belirtmektedir. Nasihatnamede anlatılanların daha iyi anlaşılması için bir kaç beyit aktarıyoruz:

Bir sözüm var ṭut ḳulaġıñ diñle gel ey ḳarındāş
Şeyẖ-i kāmil işigine sen arayup bul ḳo baş
(…)
Nāzenīn ʿömrüñ hevāya itme isrāf ẕikre ṭur
İdesiñ Bektāşveş ṭayy-i mekān ü ṭaġ ü ṭaş
(…)
Saʿdiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a yüz sürup eyle penāh
Bulmaḳ isterseñ rıżāyı gözünden aḳıt ḳanlı yaş (101)

Diğer nasihatnamede Ahmed Saʿdī, kimseye düşmanlık edilmemesini; Hakk'a yönelinmesini ve Rasûl'ün sözlerinin dinlenmesini şu şekilde ifade etmektedir:

Hīç kimseye itme cedel evvel budur lāzım sana
Merdāne ol Ḥaḳḳ'a yönel mü´minlere eyle vedāʿ
(…)

Ḳılma ʿadāvet kimseye nefsiñ yeter düşmen sana

Hīç gitmez ol sende yine anıñla it dā´im nizāʿ

(…)

Diñle Rasūl'üñ sözlerin ṭut ḳulāġıñ andan yaña

Ẕevḳ-i ḥaḳīḳat bulasın eṭvārına ḳıl ittibāʿ (108)

Bir diğer nasihatnamede ise o, insanlara şu şekilde öğütler vermektedir:

Nefsiñi maġlūp idüben binmege çalış aña

Tā saña hīç irmeye andan ḫudāʿ vü inḫidāʿ

Pāk idüp beytiñ küfürden hem ḥasedden kibri ḳo

Çekmeyesiñ ʿālem-i ʿuḳbāda ḫavf u irtiyāʿ (109)

4. Vezin Özellikleri

4.1.Şiirlerde Kullanılan Aruz Kalıpları

Ahmed Saʿdī, Türk Edebiyatı'ında çok fazla tercih edilen aruz kalıplarını kullanmayı yeğlemiştir. Aruz kullanımı konusunda vasat bir görüntü çizen Saʿdī'nin bu kalıpları kullanım kolaylığından dolayı tercih ettiğini söyleyebiliriz. O, en fazla Remel bahrinin *"Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün"* kalıbını kullanmıştır. Onun

şiirlerinde Remel bahrinden sonra en çok yer alan kalıp ise, Hezec bahrinin *"Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün"* kalıbıdır.

Ahmed Saʿdī'nin şiirlerini hangi bahir ve kalıpla yazdığı, ne kadar şiir yazdığı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Hezec Bahri	Şiir Sayısı
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün	104
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün	8

Recez Bahri	Şiir Sayısı
Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün	13
Müstefʿilün Müstefʿilün	2

Remel Bahri	Şiir Sayısı
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	106
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	23
Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilāt	1
Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün	2

Münserih Bahri	Şiir Sayısı
Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün	3

Ser'i Bahri	Şiir Sayısı
Müfteʿilün Müfteʿilün Fāʿilün	1

4.2.Şairin Vezin Kullanımı

Ahmed Saʿdī, şiirlerini Arap Edebiyatı'ndan İran Edebiyatı'na oradan da Türk Edebiyatı'na geçen aruz ölçüsü ile yazmıştır. O yazmış olduğu şiirlerinde hece ölçüsünü kullanmayıp yalnızca aruz ölçüsünü kullanmıştır.

Ahmed Saʿdī, Divan Edebiyatı'nda çok sık kullanılan aruz ölçüsünü vasat bir şekilde kullanmış; vezin hatası olarak kabul edilen imâle, zihâf ve vasl'a çokça başvurmuştur.

Aşağıda yer verilen beyitlerde koyu olarak gösterilen hecelerde imâle yapılmıştır:

Sa**ña** sensiñ olan maʿşūḳ velī ẓāhirde āşıḳsıñ

Eyā Mecnūn yabān**da** āh idersiñ sendedir Leylā (6/3)

Verd-i vaḥdetden ḳo**ḳa ḳoḳa** gelüp **bu** keşrete

Şalı**na şalı**na dīzā**rı**ña **va**ram itme red (50/3)

Aşağıda yer verilen beyitlerde ise koyu olarak gösterilen hecelerde zihâf yapılmıştır:

Dertlī Saʿdī derdine dermāna geldi ḳāpuña

Dā-i ḳalbine devā baḫş īt eyā kenze'ş-şifā (3/5)

Noḳṭa-i dil ḥarf-i tende levḥ-i Ḥaḳ'dan yazulup

Ārzūsu maʿnī-i ẕātı beyān içün sened (50/5)

Aşağıda yer verilen beyitlerde de koyu olarak gösterilen hecelerde vasl yapılmıştır:

Görmüşüz eynema'dan semme vechi şöyle ki

Bir dem ayrılmazız hīç dem-be dem ülfetdeyüz (83/5)

Saʿdiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a yüz sürup eyle penāh

Bulmaḳ isterseñ rıżā gözünden āḳıt ḳanlı yāş (101/6)

5. Kafiye

Dize sonlarında yer alan ibârelerin ses, telaffuz itibariyle aynı; görev ve anlam olarak ise farklı olan ek ve kelimelerine *kafiye* denir.[145] Eski edebiyatta şairler

[145] Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012, s. 232.

tarafından vezin kadar önem verilen kafiye, şiirin sanatsal ifadesinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kafiyeyi etkili bir şekilde kullandığından dolayı Saʿdī'nin kafiyeye önem verdiğini söyleyebiliriz. Aşağıda Ahmed Saʿdī'nin şiirlerinde kullanmış olduğu kafiyelere örnekler verilmiştir:

5.1.Yarım Kafiye

Yarım kafiye, tek ses benzerliğine dayalı olarak oluşturulan kafiyedir.

Bāʿiṣ-i īcād-ı ʿālemsiñ eyā ḫayre'l-ver**ā**
ʿĀlim-i esmā-i Ādemsiñ eyā bedre'd-düc**ā** (3/1)

Küntü kenz'den niçe dem bī-lafẓ maʿn**ā** olmuşuz
ʿAşḳ-ı **aḥbebtü** ile şimdi hüveyd**ā** olmuşuz (91/1)

5.2.Tam Kafiye

Tam kafiye, iki ses benzerliğine dayalı olarak oluşturulan kafiyedir. Saʿdī, şiirlerinde çokça bu kafiye çeşidini kullanmıştır.

Yā Rabbenā bir cām-ı şarāb ṣun olayım mest ü ḫar**āb**
Dilteşneye olsun gülāb bīdār olam ki gide ḫ**ā**ʿ**b** (28/1)

Vāsıl-ı dīdār-ı Ḥaḳ olmaġa eylerseñ hev**es**
Sür çıḳar dilden sivāyı Ḥaḳḳ'ı ẕikr it her nef**es** (95/1)

5.3.Zengin Kafiye

Ahmed Saʿdī'nin divanında çok fazla kullanmadığı *zengin kafiye*, ikiden fazla ses benzerliğiyle oluşturulan kafiyedir.

Arż-ı cisme ufḳ u vaḥdetden ṭoġupdur āf**itāb**
Dīde-i cān aks-i żavʾıyla olubdur māh**itāb** (23/1)

İçmişiz ḫamrı **seḳāhüm'**dan ebed mest**āne**yüz
Olmuşuz dembeste zencīrin sürer div**āne**yüz (80/1)

5.4.Kafiye-i Müreddefe

Saʿdī'nin divanında çokça kullandığı *kafiye-i müreddefe*; revî harfinden önce illet harflerinden (elif, vav, ye) birisinin gelmesiyle oluşan kafiyedir. Bu kafiye çeşidinde revî ile illet harfleri arasında harekeli harf bulunmaz.[146]

Tıġ-i tevḥīdi şehā çek māsivāya vir cev**āb**
Rubuʿ-ı meskūn-ı ḫaḳīḳatde olasıñ kāmy**āb** (29/1)

Ledunnī noḳṭa-i sırrıñda pinh**ān**
Ḥaḳḳ'ıñ ʿilmi seniñ ʿilmiñde tiby**ān** (166/1)

[146] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 61.

5.5.Kafiye-i Müessese

Kafiye-i müessese, harekesiz elif ile kafiyenin sonunda bulunan ve uyağın temel harfi olan revî harfi arasına harekeli bir harfin girmesiyle oluşan kafiyeye denir.[147] Saʿdī Divanı'nda, kafiye-i müessese, kendisine çok az yer bulmuştur.

Ledün ʿilmin oḳu Ḫıżır diliñden fülke ol rā**ki**b
Çerā çün itme Mūsāveş şuhūd u ġaybı ol kā**si**b (31/1)

Ḳamūnuñ ḫāliḳı Allāh Hüve'l-Bārī Hüve'l-Ḳā**di**r
Ḳamūnuñ melce´i Allāh Hüve'l-Ḥāfıẓ Hüve'n-Nā**ẓı**r (62/1)

5.6.Tunç Kafiye

Tunç kafiye, birbiri ile kafiyeli olan kelimelerden birinin diğer mısradaki kelimenin içerisinde yer aldığı kafiyedir. Saʿdī, tunç kafiyeyi kullanmakla birlikte Divan'da en az yer alan kafiye çeşididir.

Seniñ derdiñle ey cānān gözümden yāş aḳar her **ān**
Dilim çün ḥasrete düşdi nedir bu derdime derm**ān** (156/1)

Yine mest itdi beni ol cām-ı Ḥaḳ peymā**nesi**
Vaḥdetiñ ṣaḥbāsı mıdır ʿaşḳ-ı Sübḥan yā **nesi** (223/1)

[147] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 60-61.

6. Redif

Mısra sonundaki ibarelerin ses, görev ve anlam olarak aynı olan ek ve kelimelerine *redif* denir.[148]

Saʿdī, şiirlerinin büyük kısmında redif kullanmıştır. O, şiirlerinde redifleri kimi zaman kelime ya da kelime gruplarıyla oluştururken; kimi zaman ise ekler ile oluşturmuştur. Genel olarak ise rediflerin büyük kısmı kelime ve kelime gruplarından meydana getirilmiştir.

Saʿdī'nin şiirlerinde kullanmış olduğu redif çeşitleri aşağıda tablolar halinde verilmiştir:

6.1. Yalnız Eklerle Yapılan Redifler

-dir	-ım	-e	-yı
-yüz	-yim	-a	-ü
-miz	-den	-da	-u
-ımız	-dan	-nesi	-si
-um	-neye	-ı	

6.2. Yalnız Kelimelerle Yapılan Redifler

-olduġuñ yā Rāb	-itmiş	-eylemiş	-olmuş
-yā dost	-olmaz	-gelmişlerdeniz	-biziz
-itme baḥş	-ḳandadır	-Ḫālidīlerdir	-olmuş Ḫalidīyüz biz

[148] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, s. 232.

-olmuş	-nedir	-yā Ġafūr	-olmuşuz
-um yā Rab meded	-dir yā Vedūd	-Naḳşīler	-ey Saʿdī
-ġaraż	-gerek	-isteyen	-bu fānīye
-yā Ḥafīẓ	-gel	-eyleyen	-iden
-ancaḳ	-idim	-niçün	-bir kāmiliñ
-eylediñ	-bilmezem	-Hū	

6.3. Ek ve Kelimeyle Yapılan Redifler

-i illā	-ı ʿaşḳ	-Allah'ım	-ı muḥabbet
-dan gec	-a döndürdüñ	-i yā Hū	-a bāʿiṣ
-i tevḥīd	-ya gel	-i tehlīl ile	-ı leẕīẕ
-a baḳ	-dır göñül	-dır yā Resūlallah	-dadır
-yı ʿaşḳ	-ım benim	-ı lā	

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Saʿdī Divanı'nda din ve tasavvuf iç içe geçmiş iki ana kavramdır. Sûfî-meşrep bir karaktere sahip olduğundan dolayı şiirlerinin hepsinde dinî-tasavvufî unsurları açıkça görmek mümkündür.

Ahmed Saʿdī'nin dinî-tasavvufî zemindeki yazmış olduğu şiirleri genel olarak sade, açık ve anlaşılır bir üsluptadır. Bununla birlikte ilahî aşk ile cezbeye gelerek kimi zaman bu anlaşılır üslübünün nisbeten küllerle kaplandığını söyleyebiliriz. Bu durum ise onu anlamak için bazı ilimleri ve temel dinî prensipleri bilmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Bu kısımda Divan'da yer alan dinî ve tasavvufî motifler genel bir çerçeve çizilecek şekilde ortaya konulacaktır. Bu çalışma ayrıntılı bir dinî-tasavvufî muhteva inceleme çalışması olmadığından dolayı tespit edilen ana kavramlar incelenmiştir. Genel bir dinî-tasavvufî incelemeden sonra ise divanda yer alan edebî sanatlara yer verilerek şairin bu sanatları nasıl kullandığı birer örnekle ifade edilecektir.

1. DİN

1.1.Allah

Tarikat ehli olan Ahmed Saʿdī'nin düşüncesinde Allah inancı ve tasavvuru İslam dininin temel prensipleriyle çelişmez. Saʿdī'ye göre Allah, her şeyi gören; her şeyi gözeten; âlemi yoktan var eden; her şeyin başlangıçı ve sonu; Âdem'i yoktan var eden vb. şekilde ifade ettiği yaratıcıdır.

Saʿdī şiirlerinde Allah'ı isim, sıfat ve çeşitli nitelendirmelerle ele almaktadır. Onun kullanmış olduğu bu nitelendirmelerden bazıları şu şekildedir: " Allah, Rab, Hudâ, Ehad, Samed, Evvel, Âhir, Kirdgâr, Hak, Mevlâ, Zât-ı Kibriyâ, Sultân-ı

Kayyûm, Zâhir, Kâdir, Fâtır, Mümît, Mucîb, Raûf, Vedûd, Şehîd, Rakîb, Ganîyy, Şekûr, Gafûr, Muiz, Mucîb, Hû, Rabbü'l-Kerem, Kuddûs, Padişâh, Hayy, Settâr, Cebbâr, Deyyâr, Kahhâr, Dârâ, Vâhid-penâh, Fettâh, Sâniʿ, Maʿbûd, Yezdân, Hâkim, Rahman, Settâr, Bâkî, Sübhân, Mihmân, Zü'l-celâl, Zü'l-kemâl, Halîm, Hamîd, Mecîd, Mennân, Hannân, Bâsıt, Nûr, Hâfız, Dâver vb."

Saʿdī, Allah'a olan kurbiyetinin ve O'na olan muhabbetinin yansıması olarak şiirlerinde çeşitli ifadeler kullanmaktadır. Bu ifadelerden bazıları şunlardır: " Dil dîdesine Kirdgâr, merdüm-i çeşmi cilâ, nasûta Dârâ, uşşâka cefâ, Hakk'a mest olmak, pertev-i nûr-ı Hudâ, nâ-dânâya dânâ olan, mihr-i vâlâ olan, Mevlâ olmak, Hû ile 'îş etmek, âşıkânı nâr u nûr ile teselli eyleyen, ders-i kudreti öğreten, Hakk'a gitmek, derdleri ifade etmek, lütûf ihsan eden, ezkârı Hû ile oturmak, Hakk'a âşık olmak, aşk oduyla Hû etmek, Hak ile söyleşmek, cihan iklimine hükm eyleyen Dârâ, esmâ okutan, Hak ile yanmak, kendisine kendi kendin yandıran, Hak'tan imdad istemek, okuyan ve okutan, Hak sadasın görmek, Hakk'a kul olmak, Allah ile nalan olmak, gönül derdine derman olan, cihana tâbân olan vb."

Saʿdī, vahdet-i vücûd anlayışını benimsemiştir. Divanı'nda da bu durum açıkça görülmektedir. Bu anlayışa göre Allah birdir ve O'ndan başka hiçbir varlık yoktur.[149] Allah ile ilgili olarak her şeyin Allah'tan geldiğini ve tüm kâinattaki varlikların O'nu zikr ettiğini şu şekilde belirtmektedir:

Enfüs u āfāḳa baḳ bir Saʿdiyā

Cümle eşyā Hū deyu ider ṣadā (20/7)

[149] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 371-372.

Meẓāhirdir ḳamu eşyā ṣıfāta

Ṣıfātı āyīnedir hem şems-i ẕāta

Görür Ḥaḳḳ'ı baḳan bu mümkināta

Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳ (113/2)

Saʿdī, ilahi aşkın neticesinde cezbeye gelerek Hakk'ın kendisinde tecelli ettiğini ve söylediklerinin Hak sözü olduğunu gazelinin matla' beytinde şu şekilde ifade etmektedir:

Cemāliñ Ḥaḳ cemālidir yüzüñden müstebān olmuş

Zebāndan söyleyen Ḥaḳ'dır diliñ bir tercümān olmuş (103/1)

Divan'da üzerinde durulan konulardan biri de insanların gaflet uykusundan uyanıp Hakk'a gerçek anlamda kul olmasıdır. Bu durumu Saʿdī, yazmış olduğu muhammeste şöyle anlatmaktadır:

Bir sözüm vardır saña eyle ḳabūl

Ḫ͡ʷāb-ı ġafletden uyan Ḥaḳḳ'a ḳul ol

Ḳande derseñ dergeh-i Raḥmān'a yol

Sende iste sende ara sende bul

Vechine baḳ ḥırż-ı tende dā´im ol (130/1)

Ayrıca Saʿdī; Esmâ-i Hüsnâ'da yer Allah'ın isimlerini ifade etmekte ve bu zikir ile aslına, kendine döndüğünü gazelinde şu şekilde belirtmektedir:

Hüve'l-Evvel Hüve'l-Āḫir Hüve'ẓ-Ẓāhir Hüve'l-Bāṭın

Bu ẕikrile dem-ā-dem dergeh-i ten içre devrānım (138/5)

1.2.Melekler

İslam inanç esaslarından biri de meleklere imandır. Melekler, kemiyeti ve keyfiyeti tam olarak bilinmeyen, yemeyen, içmeyen, herhangi bir cinsiyeti bulunmayan, günah işlemeyen, latîf ve nuranî varlıklardır. Allah'ın emriyle hareket eden melekler, gaybı da Allah Teâla bildirmedikçe bilemezler.[150]

Ahmed Saʿdī, Divanı'nda dört büyük melek olan Cebrâîl (19/7, 213/2), Azrâil (213/2), Mikâil (213/2), İsrafil'e (211/1, 213/2) değinmiştir. Ayrıca divanda en fazla geçen, insanlara büyü ve sihir öğreten Harut-Marut[151] (58/5, 117/2, 213/1) adlı iki meleğe ve cennette müminlere hizmet eden, cennet kapılarında bekçilik yapan Rıdvan[152] (210/2) adlı meleğe de yer vermiştir.

Divan'da gazel nazım şekliyle yazılan bir na'tta peygamber efendimizi insanların tam anlamıyla vasfedemeyeceğini; çünkü peygamberimizi vasfedenin bizzat Allah ve Cebrâîl (a.s.) olduğu şu şekilde belirtilmektedir:

[150] Fikret Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 421-422.
[151] Bakara 2/102.
[152] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 553.

Medḥ u vaṣfiñ intihāsına nice varsın bu dil

Çünki medḥ u vaṣfiñ iden Cebrā´il'dir hem Ḫudā (19/7)

Ahmed Saʿdī, mütekerrir muhammesinde her şeyin insanın varlığında, bizatihi insanın kendisinde bulunduğu belirtmiştir. Hatta insanların Cebrâîl (a.s.) ve Mikâîl (a.s.) tabiatlı olduğu; İsrâfîl (a.s.)'in sûru üfleyeceği ve kıyametin kopacağı; ecel defterinin Azrâîl (a.s.)'ın emrinde bulunduğu şöyle belirtilmektedir:

Ne ki vardır ḳamu sende daḫi Cibrīl Mīkā´īl

Diliñden ḥaşr ü neşre nefḫ ider hem ṣūr-ı İsrāfīl

Vücūduñdur seniñ hem defter-i ācāl-i ʿAzrā´īl

Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı

Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/2)

Divan'da birçok yerde Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ve bu kıssaya atıf bulunmaktadır. Bu meleklerin adının geçtiği muhammeste meleklerin büyü, sihir gibi şeyleri öğretmesi ve bunların atası olduğu; Câlût'un askerlerinin insanları korkuya sürüklediği, Tâlût'un eliyle insanlığın huzur ve adalet içerisinde bulunduğu Divan'da şöyle anlatılmaktadır:

Açup ol revzen-i evreng-i lāhūtu bu nāsūta

ʿAdālet eyliyen sensiñ virüp şāhlıġı Ṭālūt'a

Düşürdüñ ḫalḳı teşvīşe sebeb ne cünd-i Cālūt'a

Ne siḥir bu'l-füsūn bāʿiṣ nedir Hārūt u Mārūt'a

Nedir bu sācid Sa´dīye yā Rab olduġuñ mescūd (58/5)

Allah Teâla'yı görmek, O'na kavuşmak bu uğurda ulaşılacak olan cennet ve orada verilecek olan her şeyden çok daha değerli ve önemlidir. Allah Teâla'ya kavuşma arzusu, verilecek olan her şeyi âdeta elinin tersi ile itmektir:

Nedir cennet nedir Rıḍvān nedir ḥūri nedir ġılmān

Göründı bī-cihet Raḥman n'idem ben ġayrı Me´vāyı (210/2)

1.3.Mukaddes Kitaplar

Mukaddes kitaplar; Allah'ın emir ve yasaklarını, insanlara iletmek için peygamberler vasıtasıyla göndermiş olduğu kitaplardır. Bunlar Hz. Mûsâ'ya indirilen Tevrat, Hz. Dâvût'a indirilen Zebûr, Hz. Îsâ'ya indirilen İncil ve Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an-ı Kerim'dir.[153]

Ahmed Saʿdī yazmış olduğu şiirlerinde bunları "dört kitap" olarak belirtmiş ve bu dört kutsal kitabın hepsinin isimlerini zikretmiştir. O, Divanı'nda en fazla son kutsal

[153] A. Hamdi Akseki, *İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 25. Baskı, Ankara, 1973, s. 77.

kitap olan Kur'an-ı Kerim'e yer vermiş; en az ise Zebûr'a değinmiştir. Saʿdī; Zebûr ve İncil'i bir yer dışında (178/6) birlikte kullanmayı tercih etmiştir.

Hz. Muhammed aracılığıyla Müslümanlara indirilen Kur'ân-ı Kerim, genel olarak Kur'ân (3/3, 14/5, 24/6, 82/2, 106/5, 121/1-2, 137/4, 206/5, 209/4, 213/5) şeklinde geçmekle birlikte Furkan (162/4, 166/3) olarak da ifade edilmiştir.

Saʿdī yazmış olduğu na'tta vefa denizi olan Hz. Muhammed'in, peygamberlere gönderilen sahifelere ve dört kutsal kitabın bilgisine Allah tarafından mazhar kılındığını; Kur'ân nurunun kaynağı olduğu şu veciz ifadelerle dile getirmektedir:

Yüz ṣuḥuf hem dört kitāba levḥ-i maḥfūẓdur diliñ
Menbaʿ-ı envār-ı Ḳur´ān'sıñ eyā baḥre'l-vefā (3/3)

Mükemmel bir şekilde yaratılan insanoğlunun kendisine bakıp ibret alması ve Kur'ân'ın insanoğlunun suretine yansıdığı şu şekilde belirtilmiştir:

Naẓar it **aḥsen-i taḳvīm'**e senden
Yazılmış muṣḥaf-ı vechinde Furḳān (166/3)

Ahmed Saʿdī, dört kutsal kitabı iki gazelde (14/5, 137/4) bir arada kullanmıştır. İnsan gönlünde Kur'anî bir iklimin bulunduğu, Zebûr ve İncil'in de bu gönülde var olduğu belirtilmekte, tıpkı Mûsâ (a.s.) gibi, insanın kendi Tûr'una çıkarak okunması gerektiği şöyle ifade edilmektedir:

Diliñdir levḥ-i Ḳur´ānī Zebūr İncīl daḫi sende

Çıkıp Ṭūr-ı vücūduñda oḳı Tevrāt'ı çün Mūsā (14/5)

Cezbeye gelen Saʿdī, gönül dünyasındaki coşkuyla Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda Allah ile konuşması gibi kendisi de Allah ile konuşmuştur. Buradaki konuşma vâhiy almak şeklinde değil; Allah'a münâcatta bulunma şeklindedir:

Vücūdum Ṭūr'una çıḳdım ki Ḥaḳḳ ile kelām itdim

Dilim Tevrāt'ın oḳıdım bilüp teklīm-i Mūsā'yı (199/3)

1.4.Peygamberler

1.4.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem, Allah'ın yeryüzünde halife olarak yarattığı ve ona ilim verdiği[154] insanoğlunun ilk peygamberidir. Bu yüzden "Ebu'l-beşer" (insanlığın babası) olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Hz. Âdem Allah'ın temiz kulu manasına gelen "Safiyyullâh" sıfatıyla bilinmektedir.[155]

Ahmed Saʿdī Divanı'nda, on üç yerde (2/5, 12/2, 51/1, 65/5, 90/4, 119/3, 137/4, 152/6, 166/8, 175/5, 188/1, 203/2, 213/4, 225/2, 243/3,) Hz. Âdem zikredilmektedir. Yazılmış olan manzumelerde İslam düşüncesinde yer alan Hz. Âdem portresine aykırı bir düşünce yer almamaktadır. Hz. Âdem'in secde eden mi secde edilen mi olduğu (203/2), balçıktan yaratıldığı (12/2), yoktan var edildiği (51/1), Hz.

[154] Bakara 2/30-31.
[155] Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *D.İ.A.* , İstanbul, 1988, c.1, s.359.

Âdem'e isimlerin öğretildiği (65/5) gibi Kur'an'da yer alan konu ile ilgili ayetlere âdeta atıf vardır.[156]

Allah'ın kemalinin, yaratmasının, sanatının Hz. Âdem ve Havva'da apaçık görüldüğünü; onlara ruh üflendiğini ve balçıktan yaratıldığını Saʿdî bir gazelinde şöyle belirtmektedir:

Yed-i ḳudretle ṣalṣālli yoġurdı rūḥ ḳoyup anda

Kemāl-i ṣunʿ-ı Yezdān'ı gözet Ādem ü Ḥavvā'dan (152/6)

Allah'ın Hz. Âdem'i anâsır-ı erbaa'dan ve balçıktan yarattığını; isimlerin sırrını ona öğrettiğini; Hz. Âdem'i cennetten çıkartıp dünya gurbetine attığını bunun neticesinde onun tevbe ederek Rabb'inden af dilediğini Saʿdī, yazmış olduğu muhammeste şöyle dile getirmektedir:

Çehār-ı ʿunṣur u ṣalṣalden itdi Ādem'i peydā

Müsemmā sırrın ögretdi oḳutup ʿalleme'l-esmā

Dönüp hicr ile atdı ġurbete anı ḳılup tenhā

Hezārān firḳat u ḥasretle hem itdirdi vāveylā

Ṣafā aġyāra ʿuṣṣāḳa cefādır ʿādet-i Mevlā (12/2)

[156] Ayrıntılı bilgi için bakınız Bakara 2/30-37.

1.4.2. Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf

Hz. Yakub (a.s.); İshak (a.s.) oğlu, İbrahim (a.s.) torunudur. Lakabı "İsrâîl"dir.[157] Kur'an'da peygamber olduğu belirtilmekle birlikte Yahûdi inancında İsrâîl'in atalarından biridir.[158] Edebiyatımızda genellikle Hz. Yusuf ile birlikte zikredilmekte ve âşığın çekmiş olduğu çileler, Hz. Yakûb'un durumuna benzetilmektedir.[159]

Hz. Yusuf (a.s.) ise, Kur'an'da kendi adıyla müstakil bir sure bulunan ve bu surede hayatı ahsenü'l-kasas (kıssaların en güzeli)[160] diye ifade edilen, Hz. Yakûb (a.s.)'un oğlu olup İsrâîloğullarına gönderilen peygamberdir. Divan şiirinde çokça adı geçmekte olup olağanüstü güzelliğiyle bilinmektedir. [161]

Hz. Yakûb, Divan'da üç yerde (88/11, 92/3, 224/1) geçmektedir. Münacat türünde yazılan iki gazelin birinde (88/11) Saʿdī, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf'u aynı beyitte ele alırken diğerinde (92/3) ise aynı şiirde ele almıştır.

Saʿdī, gönlünün tıpkı Hz. Yûsuf (a.s.) gibi varlık kuyusuna düştüğünü, varlık libâsından sıyrılıp Rabb'ine ulaşamadığı belirtmektedir. Ayrıca Yakûb (a.s.) gibi gözleri yaşlı, gönlü buruk olduğunu ve Allah'ın tecellisiyle mutlu olacağını münacatında şöyle belirtmektedir:

Bī-çāre dil düşmüş bu varlıḳ çāhında Yūsuf gibi

Yaʿḳūb gibi dīdār ile dilşād ḳıl giryānımız (88/11)

---

[157] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 25. Baskı, İstanbul, s. 478.
[158] Ömer Faruk Harman, "Yakûb", *D.İ.A.* , İstanbul, 2013, c. 43, s.274.
[159] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 478.
[160] Yusuf 12/3.
[161] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.306, 312.

Diğer münacatta ise Saʿdī, Yakûb (a.s.)'un gönlü gibi kendisine hüzün ve kederin çöktüğünü; Rabb'ine hasretle kavuşmayı beklediğini ve bu yolda gözlerinden âdeta kanlı yaş aktığını söylemektedir:

Aġlayup āh-ı esefle tende dil-i Yaʿḳūbveş
Ḳaṭre-i eşkimle ḫūnābı döküp ḥasretteyüz (92/3)

Saʿdī, Hz. Yûsuf (a.s.)'a ise divanda üç manzumesinde (88/11, 92/2, 224/1) yer vermektedir. O, Yûsûf (a.s.) gibi masivâ kuyusunda kaldığını, bundan dolayı da gönlünün buruk olduğunu şu şekilde belirtir:

Çāh-ı naḳş-i māsivāda ḳalmışız Yūsuf gibi
Dīde-i cān dem-be-dem giryāndürür zaḥmetteyüz (92/2)

Gönül, Yakûb (a.s.) gibi ağlayıp durmaktadır; çünkü sıkıntılar, dertler yürekte dalgalanmaktadır. Rabb'inin ona kendini açıkça göstermesini istemekte ve böylece Yakûb (a.s.)'un Yûsuf (a.s.)'a kavuşması gibi olacağını Saʿdī şöyle belirtmektedir:

Bu dil Yaʿḳūb'u aġlar çün temevvüc itdi aḥzānı
ʿIyān eyle aña yā Rab tenimde Yūsuf-ı cānı (224/1)

1.4.3. Hz. Mûsâ

Yahûdilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerine göre ulu'l-azm olarak kabul edilen ve Firavun'un zulmünden İsrâîloğullarını kurtaran peygamberdir. Hz. Mûsâ (a.s.); Kur'an'da en çok zikredilen, "kelîmullâh" sıfatıyla anılan ve Tevrat'ın kendisine indirildiği peygamberdir.[162]

Mûsâ (a.s.) Divan'da sekiz yerde (2/6, 13/6, 17/7, 31/1, 137/4, 178/2, 199/3, 213/4) geçmektedir. Bu manzumelerde Mûsâ (a.s.)'nın Hızır kıssasına, Tûr u Sînâ'ya, Tevrat'ın kendisine indirildiğine, kelîmullah olduğuna, İsrâîloğullarına gönderildiğine atıflar yapılmaktadır.

İnsanoğluna verilmiş olan can, Allah'ın ruhlara üflemiş olduğu candır. Hızır ve Mûsâ (a.s.)'nın da ledünnî ilmi Allah'tan öğrendiği belirtilmektedir:

Nefaḫtü fīhi demidir tendeki cān

Ledunnī andan oḳur Ḫıżr u Mūsā (13/6)

Gönül, Habil gibi, kendi içersinde sürekli Allah'ı anmaktadır. Nefis ise Kabil gibi, hırsla masum Habil'i öldürmektedir. Gönül, Musâ; diğer azalar ise, İsrailoğulları gibidir. İnsan kendi suretinde Hârût ve Mârût kıssasını okumalıdır. Böylece gönül dünyasında lâhût ve nâsût âlemi görülecektir:

[162] Harman, "Mûsâ", *D.İ.A.* , İstanbul, 2006, c. 31, s.207.

Vücūduñ mescidinde secde iden dildürür Hābīl

O maʿṣūmu ki şehvetle kesen nefsiñdürür Ḳābīl

Diliñ Mūsā ḳamū aʿżādürür Ebnā´-i İsrā´īl

Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı

Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/3)

1.4.4. Hz. Hârûn

Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'ya yardım etmek üzere Allah Teâla tarafından İsrâîloğullarına gönderilen ve Hz. Mûsâ'nın kardeşi olan peygamberdir. Kur'an'da adı yirmi defa geçse de, hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Mûsâ (a.s.)'ya yardımcı olarak gönderildiği için genellikle bir arada zikredilmektedir.[163]

Saʿdī yalnızca bir muhammeste Hârûn (a.s.)'a yer vermiştir. Gönül ikliminde Saʿdī, kendisinin Kur'ân okumasını salık vermektedir. Tıpkı Hârûn (a.s.)'un Mûsâ (a.s.)'ya yardım edip onun sözlerini aktarması gibi şerh etmek gerekmektedir. İnsanoğlunun durup dinlenecek vakti dahi yoktur. İnsanlar yapmış olduğu şeylerden dolayı Rabb'inden af dilemelidir:

Ten levḥiñde Saʿdī sen oḳu Ḳur´ān ḳālūnı

Eger bildiñse metniñ şerḥini sen miṣl-i Hārūn'ı

Ṭurup diñlenme dā´im gözden aḳıt yaşla ḫūnı

Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı

Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/5)

[163] Harman, "Hârûn", *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c. 16, s.254.

1.4.5. Hz. Dâvûd

Dâvûd (a.s.), Allah'ın izniyle kendisine demiri yumuşatma mucizesi verilen ve bunu zırha dönüştürme kabiliyeti olan peygamberdir.[164] Saʿdī, yazmış olduğu manzumelerden yalnızca bir muhammesin ilk bendinde Dâvûd (a.s.)'a yer vermiş ve Kur'an'da Bakara Suresi 243-252. ayetleri arasında geçen Tâlût-Câlût kıssasına değinmiştir.

Bütün azalar beden kabının birer askeri gibidir. Mülkün, makâmın işareti de Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'nun manevi mirasının bulunduğu tabutun gelmesidir.[165] Tâlût'un kalbi ise, cesaretinden ötürü vücudun içerisinde ayrı bir mülk gibidir. Câlût'un nefsini sırlara vâkıf olan Dâvûd (a.s.) gibi yok etmek gerekmektedir:

Ḳamu aʿżā cünūd-ı ten āyet-i mülküñ çū Tābūtı
Vücūduñ mülkü içre hem mülkdür ḳalb-i Ṭālūt'ı
Dil içre sırr-ı Dāvūd ile ḳatl it nefs-i Cālūt'ı
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı
Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/1)

1.4.6. Hz. İsâ

Hz. İsâ (a.s.), kendisine İncil nazil olan, Rûhü'l-Kudüs olup Meryem'in oğlu olan peygamberdir.[166] Mesîh, Rûhu'llah, İbn-i Meryem, İsâ (a.s.)'nın sıfatlarıdır.[167]

[164] Enbiyâ 21/80; Sebe 34/10-11.
[165] Bakınız Bakara 2/248.
[166] Nisâ 4/171.
[167] Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013, s. 225.

Hz. İsâ (a.s.)'nın birçok mucizesi vardır: Ölüleri diriltmesi[168], beşikte iken konuşması[169], insanların yediklerini ve sakladıkları şeyleri bilmesi[170], gökten sofra indirmesi.[171]

Divan'da üç yerde (2/7, 152/7, 213/4) İsâ (a.s.)'ın adı geçmektedir. İsâ (a.s.), kendi nezdinde İsrailoğullarına indirilen İncil'i muhafaza edendir. Hz. Meryem'den Hz. İsâ'yı yaratmıştır:

Hüve'l-Ḳuddūsu bi'l-ḳudsi hüve'l-mahfūẓu li'l-İncīli
Hüve'l-Ḥayyu lehu'l-iḥyā´ü mā Meryemu vemā ʿĪsā (2/7)

İsâ (a.s.), Allah'ın eşsiz yaratma sanatının nişânesidir. Ki bir babası olmadan yaratılmıştır. Allah kendi ruhundan üfleyerek, İsâ (a.s.)'yı latîf bir şekilde yaratmıştır:

Ne ṣunʿ-ı bu'l-ʿacebdir bī-peder ferzend ider peydā
Anı mir´āt idüp kendin ne ḫoş gösterdi ʿĪsā'dan (152/7)

1.4.7. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah tarafından gönderilmiş olan son peygamberdir. Kur'an'da Hz. Muhammed'in yüce bir ahlak üzere olduğu,[172] âlemlere rahmet olarak

[168] Âl-i İmrân 3/49.
[169] Mâide 5/110.
[170] Âl-i İmrân 3/49.
[171] Mâide 5/112-115.
[172] Kalem 68/4.

gönderildiği,[173] Allah'ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusu olduğu,[174] insanlara karşı güzel bir örnek olduğu[175] belirtilmektedir.

Saʿdī'nin Hz. Muhammed'e karşı ayrı bir muhabbet beslediğini manzumelerinde açıkça görmekteyiz. Divan'da birçok yerde Hz. Muhammed'in isim ve sıfatları geçmektedir. Peygamberimizin Divan'da Mahmûd (49/10, 58/2, 254), Muhammed (177/4-5), Mustafa (67/6, 109/6, 121/4), Ahmed (49/10, 105/8, 152/8, 182/9, 228/4) isimlerine yer verilmiştir.[176] Ayrıca Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve bağlılığın şiarı olarak birtakım ifade kalıpları kullanılmıştır: Resulullah, habibullah, mahbûb-ı Hudâ, mâh-ı Hudâ, iki âlemin övüncü, cihanı envar eden, vefâ denizi, halka cilâ bahş eden, nübüvvet ikliminin kapısı, vücudunun şifâ olduğu vb.

Yaratılmışların en hayırlısı, âlemin yaratılış sebebi Hz. Muhammed'dir. O; Âdem'in isimlerini bilen, gecenin karanlığında dünyayı aydınlatan tıpkı bir aydır:

Bāʿiṣ-i īcād-ı ʿālemsiñ eyā ḫayre'l-verā

ʿĀlim-i esmā-i Ādemsiñ eyā bedre'd-dücā (3/1)

Peygamberimiz, doğumuyla ölmüş olan günülleri âdeta diriltmiş; kalbi ölü toprağıyla kaplanmış gönüllere can vermiştir:

[173] Enbiyâ 21/107.
[174] Ahzâb 33/40.
[175] Ahzâb 33/21.
[176] Ayrıntılı Bilgi için bakınız: Bekir Belenkuyu, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (s.a.v.)'in İsimleri- Ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies Volume* 10/4, 2005, s. 167-196.

Mürde olmuş dillere sen rūḥ olduñ yā Rasūl

Pes ḳudūmuñla ḥayāta irdiler ey cānfezā (19/6)

Allah (c.c.), Mûsâ (a.s.)'ya Tûr Dağı'nda "Beni göremezsin." derken Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ise iki yay aralığı veya daha yakın bir mesafededir:

Dir kimine **len terānī** līk ḥabībi Aḥmed'e

Yā nedir ki **ḳabe ḳavseyni ev ednā'**dan ġaraż (105/8)

İslam Dini'nin güneşi olan peygamberimizin ashâbına tavsiye ettiği, öğrettiği nakış nakış işlediği ahlakî davranışlara tâbi olmak gerekmektedir:

Ḥaḳ Rasūl'ü Muṣṭafā eṭvārı üzre ola gör

Āl ü aṣḥāb sīretine eyle dā´im ittibaʿ (109/6)

Kerbelâ'da şehid edilen Hz. Hüseyin'e yazılmış olan mersiyede; Hz. Ali'nin gözünün nuru, Hz. Fatıma'nın oğlu, Hz. Muhammed'in torunu olan Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden dolayı duyulan üzüntü dile getirilmektedir:

Kimdir ol şāh-ı şehīd-i Kerbelā dirseñ baña

Ḳurretü'l-ʿayn-ı ʿAliyyü'l-murtażā Āl-i ʿAbā

Māderidir Fāṭıma ceddi Muḥammed Müctebā

Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn (177/4)

Âlemler peygamberliğin güneşi ve sultanı olan Hz. Muhammed için yaratılmıştır. Tüm âlem âdeta Peygamberimizin emrine âmâdedir. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v.), tüm peygamberler içinde peygamberlik ikliminin sultandır. Tüm bu âlem, onun varlığına bir işârettir:

Eyā şems-i risālet padişāh-ı kişver-i levlāk

Seniñ fermānıña fermānber oldı ay ü gün eflāk

Sen ol dārā-yı iḳlīm-i nübüvvetsiñ eyā Maḥmūd

Vücūduñ mülkünüñ metnine şerḥdir görünen emlāk (254)

1.5.Âhiret İle İlgili Mefhumlar

1.5.1. Berzah

Sözlük anlamı engel vasıta demek olan *berzah*, manalar âlemi ile suretler âlemi yani dünya ile ahiret arasındaki âlemi ifade etmek için kullanılan kavramdır.[177] Müminun Suresi 100. ayette insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bir berzah olduğu belirtilmektedir.[178]

Saʿdī birçok yerde (16/5, 21/4, 37/3, 42/4, 76/5, 106/4, 107/4, 125/1, 135/2, 147/3, 148/5, 155/2, 208/4, 263/9) berzah kavramına yer vermiştir. Mesnevî nazım şekliyle yazmış olduğu nasihatnamede, tasavvuf yolunun yolcuları olan sâlikler nûra ulaşınca hoş lezzetlerle kendinden geçer. Berzahdan Hakk'a ulaşması ise, Allah'a sığınarak olmaktadır:

[177] Abdurrezzak Kâşâni, *Tasavvuf Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2015, s.107.
[178] Müminun 23/100.

Anda sālik nūra maẓhardır alur ḫoş iltiẕāẕ

Līk berzaḫdan Ḥaḳḳ'a itmek ger gider el-ʿiyāẕ (263/9)

Ay ve nûr gibi gibi pasparlak iken berzâhda karanlıklar diyarında kalan Saʿdī; Rabb'ine kavuşmak için yüreği hasretle yanmaktadır; ancak o kendisini Rabb'inden çok uzakta görmektedir:

Berzaḫda kaldım bedr iken ẓulmetde ḳaldım nūr iken

Ḥaḳḳ'a varam mı dūr iken āh ḥasretā vā ḥasretā (16/5)

Berzah âleminin karanlık kuyusundan çıkılmalı ve Allah'a ulaşılmalıdır:

Çıḳar yār çāh-ı berzaḫ ẓulmetinden

Ṭuraġım ola ʿarşile semāvāt (37/3)

Uçsuz bucaksız rahmet iklimine dalmak isteyen Saʿdī; günahının çok olmasından dolayı berzah âleminde kalmıştır:

Raḥmetiñ deryā-yı bī-kaʿrına ṭaldır sen beni

Cürm-i bī-pāyān ile berzaḫda ḳaldım yā Ḥafīẓ (107/4)

En âdi yer olan dünyada gerçek kimliğine ulaşamamış olan insan, berzahta kalmıştır. Allah'a ulaşıp yükselmek isteyenler ise saf, tertemiz bir kuş olup O'na ulaşmışlardır:

Esfel-i dünyāda ḳalmaḳ berzaḫ içre pes nedir
Ṭā´ir-i ḳuds oldı ʿarşu'llāha rifʿat isteyen (155/2)

1.5.2. Cehennem

Ateş, ateş çukuru anlamına gelen *cehennem*; İslam inancında inanılması gereken şeylere inanmayan ya da inancının gereklerini yerine getirmeyen kimselerin cezalandırılacakları yerdir.[179] Kur'an'da cehennem; kızgın bir ateş[180], hâviye (uçurum)[181], hutame (tutuşturulmuş bir ateş)[182], köpürdükçe köpüren bir ateş[183] vb. şekillerde tasvir edilmiştir.

Cehennem kelimesi Divan'da bir yerde (16/2) geçmekte olup cehennem için "dûzah ve nâr" kavramları kullanılmıştır. Nâr kavramı birçok yerde geçmekte iken dûzah ise beş yerde (38/5, 96/6, 127/5, 129/4, 195/3) geçmektedir. Saʿdī, nefsinin bitmez tükenmez istekleriyle tükendiğini ve sayılmayacak derecede çok günahı bulunduğunu belirtir. Bundan dolayı cehennemde azaba uğrayacağından korkmaktadır:

[179] Serinsu vd. , *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 46.
[180] Karia 101/11.
[181] Karia 101/9.
[182] Humeze 104/6.
[183] Leyl 92/14.

Nefsim beni ḳıldı ḫarāb itdim günāhı bī-hesāb

Kārım cehennemde ʿaẕāb āh veylenā vā veylenā (16/2)

Allah'tan uzak kalmak Saʿdī için ateşte yanmak gibidir. Ancak Rabb'ini gördüğünde ve O'na kavuştuğunda hiçbir şekilde ateşi, azabı hissetmeyeceğini belirtmektedir:

Dergehinden dūr olmak nār-ı veyl olur baña

Cennet-i vechinde ammā ṭuymazam nārdan ʿiḳāb (33/2)

Allah'a yâr olup, bu aşk ateşiyle gönül yanıp tutuşmalıdır. Gönül, Allah aşkıyla yanıp tutuşunca da cehennem azabından ve ayrılık ateşinden uzak kalınmış olacaktır:

Yāre yār ol nār-ı ʿaşḳla dilā dağla diliñ

Görmiyesiñ dūzaḫ içre nār-ı firḳatden misās (96/6)

1.5.3. Cennet ve İlgili Mefhumlar

1.5.3.1.Cennet

Cennet, günahı bulunmayan ya da günahının cezasını çekmiş olan müminlerin[184], altından ırmaklar akan[185], ebedî olarak kalacakları[186], bitmeyen sınırsız

[184] Serinsu vd. , *Dini Terimler Sözlüğü*, s.48.
[185] Âl-i İmran 3/15.
[186] Nisâ 4/122.

nimetlerin bulunduğu[187], canların istediği her şeyin var olduğu,[188]istenilen her şeyin olduğu[189] ahiret yurdudur.[190] Kur'an'da ve hadislerde sekiz cennetten bahsedilmektedir. Bunlar: Firdevs, Adn, Me'vâ, Naîm, Huld, Karâr, Dâru's-Selâm ve Daru'l-Muhâkeme'dir.[191]

Saʿdī, müstakil olarak cennet kavramını biçok yerde kullanmakla birlikte Firdevs, Me'vâ, Adn cennetlerine özellikle vurgu yapmaktadır. Divan'da önemli olanın cennet ve nimetleri olmadığı; Allah'a kavuşmanın ve O'na ulaşmanın yanında bunların hiçbir değerinin bulunmadığı sık sık ifade edilmektedir.

Gönül, hiç solmayan etkisi uzun süre bitmeyecek olan Allah'ın gülistanına girip Allah'a kavuştuktan sonra ne dünya, ne ahiret ne de cennet ve mükâfatları önemlidir:

Geçüp dünyā vü ʿukbādan daḫi cennet ü ḥūrādan

Dilā ṣolmaz gülistāna girüp ḳoḳ verd-i bī-hemtā (14/4)

Samimi bir şekilde Allah zikredilmeli, gönülde cennete ulaşma arzusu olmalıdır. Ancak Allah'a kavuşma ve O'na ulaşma aşkı ile insan yanmalıdır:

Ṣıdḳıla Allāh deyüp inkāra düşme Saʿdiyā

Cennetü'l-Firdevs-i dilde ʿaşḳı eyle iḫtirāʿ (109/7)

[187] Tevbe 9/21.
[188] Enbiyâ 21/102.
[189] Yasin 36/57.
[190] Rad 13/24.
[191] Serinsu vd. , *Dini Terimler Sözlüğü*, s.48.

Cenneti kazanmak için kişi, oruç tutup dünyada zühd hayatı yaşamalıdır. Ancak önemli olan cenneti kazanmak değil, kişinin Rabb'ine kavuşması ve O'nun rızasını kazanmasıdır:

Cennetü'l-me´vā içün itme ṣıyām u zühdüñi
Gir rıżāsı cennetine andadır bustān-ı ʿaşḳ (116/3)

Gönül; dünya, ahiret, cennet ve cennet nimetlerinden vazgeçtiği zaman Rabb'ini bulacaktır:

Bu dil dünyā vü ʿuḳbādan geçüp Firdevs ü Me´vādan
Daḫi ġılmān ü ḥūrādan ki buldı Rabb-i aʿlāyı (199/4)

1.5.3.2.Gılman

Kur'an-ı Kerim'de yalnızca Tûr Suresi 24. ayette geçen, bıyığı çıkmamış genç anlamına gelen *gılman*; kabuğunda saklı olan inci tanesi gibi gençlerin cennet ehline hizmet edeceği kişilerdir.[192]

Divan'da cennet ve cennetle ilgili kavramlarla bir arada yer alan gılman, dört yerde (114/4, 160/3, 199/4, 210/2) geçmektedir. Saʿdī; ne cenneti ne de cennette verilecek olan huri, gılman gibi Allah'ın lütuflarını istemektedir. O, yalnızca Allah'ı görmeyi ona kavuşmayı arzulamaktadır:

[192] Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 216, Tur 52/24.

Nedir cennet nedir Rıḍvān nedir ḥūri nedir ġılmān

Göründi bī-cihet Raḥmān n'idem ben ġayrı me´vāyı (210/2)

1.5.3.3.Hûri

Hûr(i), ahu gözlü demek olup cennet kızı manasında kullanılmaktadır. Hûriler çeşitli vasıflarla nitelendirilmektedir. Hilal kaşlı, kara gözlü, gül yanaklı, mercan dudaklı, güzel huylu vb. vasıflar hûrilerin özelliklerindendir. Edebiyatta sevgililer; hûri ile vasfedilmiş, hûrilere benzetilmiştir.[193]

Saʿdī, Divanı'nda beş yerde (14/4, 114/4, 160/3, 199/4, 210/2) hûr(i) kavramına yer vermiştir. Şairimiz; gönlünün her şeyden vazgeçtiğini cenneti ve cennette kendisine verilecek olan şeyleri dahi istemediğini, sadece Rabb'ini görmeyi, Rabb'ine kavuşmayı arzu ettiğini ifade etmektedir:

Bu dil dünyā vü ʿuḳbādan geçüp Firdevs ü me´vādan

Daḫi ġılmān ü ḥūrādan ki buldı Rabb-i aʿlāyı (199/4)

Rabb'ine kavuşmak için can atan Saʿdī, bu uğurda cennetten ve cennet nimetlerinden öte canından bile vaz geçeceğini söylemektedir:

[193] Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 216.

Nedir ūlā nedir uḫrā nedir Firdevs nedir Me´vā

Saña müştāḳ olan cānā geçer ġılmān ü ḥūrādan (160/3)

1.5.3.4.Kevser

Baldan tatlı, sütten beyaz, içen kimsenin susamadığı *Kevser*; Allah'ın Hz. Muhammed'e verdiği ayetle sabit olan nehrin adıdır. Edebiyat sahasında tatlı, temiz, saf şarap anlamına gelen Kevser, marifet ve hikmetin bilgisini de ihtiva etmektedir.[194] Sa'dî altı şiirinde (29/5, 112/1, 117, 162/4, 173/4, 223/2) Kevser'den bahsetmektedir. Genel olarak Kevser'in vahdet şarabı olduğunu belirten Sa'dî, ayrıca Kevser Suresi'ne de değinmektedir.

Saʿdī, kendi nezdinde insanlara seslenmekte ve dünya hayatından vazgeçip ebedî istirahatgâh olan ahiret âlemine göre hayatı düzenlemek, Kevser'den içip Allah'a kavuşmak gerektiğini şu şekilde belirtmektedir:

Saʿdiyā ʿuḳbaya meyl it Kevṣer-i vaḥdetden iç

Teşne ḳalma çünki dünyānın şarābıdır serāb (29/5)

Suretten çok insanın gönül dünyası daha önemlidir. Kâinat aynasında her şey Allah'ı işaret etmektedir. Mükemmel bir biçimde yaratılan insan, Kevser Suresi gibidir ve kendisine bakarak yaratıcıyı görmelidir:

[194] Abdülmecit İslamoğlu, *Vâhib Ümmi Dîvânı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlîli*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2013, s. 72; Kevser 108/1; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 257.

Zāhidā ṣūret gözetme cānıñ içre cāna baḳ

ʿArş-ı tende istevā dersin oḳu Raḥmān'a baḳ

Sūre-i Kevs̱erdürür nuṭḳuñ seniñ insana baḳ

Aḥsen-i taḳvīmi añla ḳudret-i Yezdān'a baḳ

Gör ne yazmış muṣḥaf-ı insāndaki Ḳur´ān'a baḳ (112/1)

İlâhî aşk ile sunulan şarap mı yoksa Kevser mi bilinemez; ancak bunun amacı Hakk'a ulaşmak ve O'na kurbiyet duymaktır:

Mey midir Kevs̱er midir ki ṣunduġı ʿaşḳ bādesi

Yoḫsa ḥaḳḳile muḥabbet mi anıñ meyḫānesi (223/2)

1.5.4. Haşr

Haşr; kıyamet gününde insanların dünyada yapmış olduklarının hesabını vermek üzere bir araya getirilmesidir.[195] Allah (c.c.) Kur'an'da insanların haşrolunacağını ve hesaba çekileceğini açıkça belirtmektedir.[196]

Saʿdī, haşr kelimesine yanlızca 213 numaralı muhammeste yer vermektedir. İsrâfil (a.s.)'i sûra üflemesiyle birlikte insanoğlu yeniden dirilecektir:

[195] Süleyman Toprak, "Haşir", *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c. 16, s. 416-417.
[196] Hicr 15/25, Meryem 19/68, Taha 20/124, Ahkaf 46/6, Kâf 50/44, Sebe 34/40, İsra 17/97.

Ne ki vardır ḳamu sende daḫi Cibrīl ü Mīkā´īl

Diliñden ḥaşr ü neşre nefḫ ider hem ṣūr-ı İsrāfīl

Vücūduñdur seniñ hem defter-i ācāl-i ʿAzrā´īl

Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı

Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/2)

1.5.5. Ölüm

Ölüm, tabiî ve ihtiyarî olmak üzere iki şekilde ifade edilebilir. Tabiiî ölüm, insan hayatının sona ermesi iken, ihtiyarî ölüm ise nefsi birtakım istek ve arzulardan uzak tutmak; insanın nefsini kontrol altına almasını sağlamaktır.[197]

Dört manzumesinde (6/4, 26/6, 193/6, 233) ölüm kavramına yer veren Saʿdī, ölümü nefsin istek ve arzularının dizginlenmesi şeklinde ele almış; ölmeden evvel ölmenin yani nefis muhasebesi yapmanın önemini vurgulamıştır:

Seni sen terk idüp ölmezden evvel ger ölürseñ sen

Uçup ḥayyü'l-ebed içre memāt olmaz saña aṣlā (6/4)

Saʿdī, ihtiyarî olarak ölmeyi yani nefisi dizginleyerek ebedî yaşama ulaşmayı esas almıştır. Böylece insanoğlunun Hızır'ın elinden âb-ı hayatı içerek âdeta ölümsüz ve dipdiri olacağını söylemektedir:

[197] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 247, 284.

Ölüp mevt-i irādile uçup ḥayyi'l-ebed içre

Dil Ḫıżır'ıñ elinden āb-ı ḥayvānı iç ol sīr-āb (26/6)

1.5.6. Sûr

Sûr, İsrâfîl (a.s.) tarafından üflenilecek boru olup kıyametin kopmasıyla birlikte ahiret hayatının başlamasını ifade eder.[198] Kur'ân'da insanların sûra üfürülünce toplanacağı[199], Allah'ın dilediği kimseler dışında herkesin korkuya kapılacağı[200] belirtilmektedir.

Ahmed Saʿdī yazmış olduğu iki muhammesinde (211/1, 213/2) sûr kelimesine değinmiştir.

Külle yevm'den gelür şāne ṭoġar her ʿabḳarı

Küllü men'den fānī olup yine gider ḳahḳarı

Küllü nefs'den vurur nefḫile İsrāfīl ṣūrı

Küllü şey´in hālikun'dan dem vurur çār ʿunṣurı

Küllü men fi'l-arḍ o dem aṣlına irer her biri (211/1)

Bütün her şey insanoğlunun kendi iklimindedir. Hz. İsrâfil'in sûra üflemesiyle insanlar yeniden dirileceklerdir. İnsanoğlu sürekli Azrail ile yani ölümle başbaşadır:

[198] Serinsu vd., *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 333.
[199] Tâhâ 20/102.
[200] Neml 27/87.

Ne ki vardır ḳamu sende daḫi Cibrīl ü Mīkā´īl

Diliñden ḥaşr ü neşre nefḫ ider hem ṣūr-ı İsrāfīl

Vücūduñdur seniñ hem defter-i ācāl-i ʿAzrā´īl

Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı

Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı (213/2)

1.5.7. Ukba

Ukbâ; sözlükte âhiret, öteki dünya anlamlarına gelmektedir.[201] Ahmed Saʿdī, Divanı'nda âhiret kelimesi yerine ukbâ kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Ukbâ kelimesi, on iki yerde (15/3, 29/5, 71/3, 89/7, 109/4, 155/4, 177/2, 186/2, 199/4, 202/3, 210/1, 263/5) geçmektedir. Saʿdī; bu beyitlerde genel olarak dünyadan yüz çevirmenin gerekliliğini ve ebedî saadet yurdu olan ukbâya yönelmeyi, insanın davranışlarını bu düstûra göre şekillendirmesi gerektiğini öğüt vermektedir. İnsan, gönül evini ahirette korku yaşamamak; Rabbine karşı mahcup olmamak için küfürden, kibirden, hasetten arındırmalıdır:

Pāk idüp beytiñ küfürden hem ḥasedden kibri ḳo

Çekmeyesiñ ʿālem-i ʿuḳbāda ḫavf u irtiyāʿ (109/4)

Gerçek anlamda Rabb'ini isteyen, ahiret mülkü elde etmek isteyen kişi; oyun ve eğlence diyarı olan dünyanın gösterişine aldanmamalı, tamâh etmemelidir:

[201] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara, 2013, s.1302.

Bu nuḳūş-ı ẓıll-i dünyāya heves itmek nedir

Vech-i Ḥaḳḳ'ı ister ol ʿuḳbāda devlet isteyen (155/4)

Saʿdī, günahkâr bir kul olduğunu; dünya hayatının kendisini âdeta dar boğaz ettiğini; dünyanın kendisini aldattığını ve ahirete yönelmediğini söyleyerek acizliğini ifade etmektedir:

Hīç bir günāhdan ḳaçmadım dünyā ġamından geçmedim

ʿUḳbāya ḳanat açmadım āh veyletā vā veyletāh (186/2)

Naẓar ṣalma bu dünyāya gözüñü aç baḳ ʿuḳbāya

Naẓar it vech-i yebḳā'ya ki seyr it sırr-ı Settār'ı (202/3)

Hasta gönüller; Allah'ın varlığı ve birliğiyle fenâfi'llâh makamına ulaşarak iyileşir ki böylece ahirette yüce bir konuma erişebilirler:

Vir dil-i bīmārıña vaḥdetde tevḥīdden ʿilāc

ʿĀlem-i ʿuḳbāda tā ki giyesiñ başıña tāc (263/5)

1.6.Sure ve Ayetler

Türk İslam edebiyatının en önemli kaynaklarından biri de hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu alanda oluşan neredeyse her eserde Kur'ân'ın kaynaklığı

hissedilmektedir.[202] Şairler kendi görüşlerini desteklemek, manayı daha kuvvetli bir şekilde ifade etmek amacıyla ayetlere şiirlerinde yer vermişlerdir.[203]

Saʿdī Divanı'nda birçok beyitte âyet ve âyât kavramlarına yer vermiştir. İnsan kendi suretinde ayet ve hadis okumaktadır. Okunan bu ayetleri sahabîlerin peygamberin huzurunda olduğu gibi Hâlidîler dinlemektedir:

Vücūdı muṣḥafında dilleri oḳur ḥadīṯ āyet
Ki āṣḥābveş ḥużūr-ı Muṣṭafā'da Ḫālidīlerdir (67/6)

Allah'ın zatı her şeyden kutsaldır ve noksanlıklardan da Allah uzaktır. Dünya hayatında insan, kâinattaki her şeyde Allah'ın ayetlerini okumalıdır:

Muḳaddesdir anıñ ẕātı naḳāyıṣdan kemālātı
Ḳamudan oḳu āyātı Hüve'l-Cāmiʿ Hüve'l-Ḥāẕır (62/4)

Divan'da Kâf Suresi (66/7), Kevser Suresi (112/1, 162/4), Rahman Suresi (118/6) ismen zikredilmektedir. Bunlara ek olarak ayetü'l-kürsi (115/2) de Divan'da ayrıca belirtilmektedir.

Saʿdī, Divanı'nda kullanılan ayet iktibasları lafzîdir. Saʿdī kimi zaman ayetin bir bölümünü ayrı beyitlerde parçalar halinde sunarken, kimi zaman da ayetin büyük

[202] Zülfikar Güngör, " Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim", *İslamî İlimler Dergisi Yayınları*, 2007, s. 178-188.
[203] İslamoğlu, *Vâhib Ümmi Dîvânı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlîli*, s. 77.

kısmını aynı beyit içerisinde zikretmiştir. Divan'da ayet iktibasları çok fazla yer tuttuğundan dolayı burada ayetlerin geçtiği şiirlerden birer örnek verilecektir:

1) " Küllü men "[204]

Şemse irer ayru ḳalmaz cümle ẕerrāt tā yine
Ẓāhir olur vech-i **yebḳā küllü men'**den **fā**niyā (11/4)

2) " Eynemâ semme vechu'llâh "[205]

Saʿ diyā ger nükte ṭuyduñsa **terānī'**den bu gün
Eynemādan ṣemme vechullāh'ı gör ol nāẓırā (11/5)

3) " Nefahtü fîhi min rûhî "[206]

Nefaḫtü fîhi min rūḥī'den insāna ḳodı cānı
Gözet pes **aḥsen-i taḳvīm**'i bil **leḳad ḫalaḳnā'**dan (152/2)

4) " Len terânî "[207]

Ḫiṭāb-ı **len terānī'**den **terānī** sırrı zāhīrdir
Ki baḳ sen **eynemā ṣemme vechullah**'a ol bīnā (14/6)

[204] " Yer üzerinde bulunan **her canlı yok olacaktır**." Rahman 55/26.
[205] " Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. **Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır.** Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir." Bakara 2/115.
[206] " Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım Onu düzenleyip **içine ruhumdan üflediğim** zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti." Hicr 15/29.
[207] "… Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, " **Beni (dünyada) katiyen göremezsin** "…" Âraf 7/143.

5) “ Küllü şey’in hâlikün illa vechehû ” [208]

Küllü şey´in hālikün dersin oḳuyup fānī ol

Dā´im istiṣnā-i **illā veche** baḳ ol baḳiyā (15/6)

6) “ Nûn ve’l-kalem ”[209]

Küntü kenz’iñ sırrını ger bildiñise ʿārifā

Ders alup **nūn ve’l-ḳalem’**den defter-i Sübḥān’a baḳ (118/4)

7) “ Seb’al-mesânî ”[210]

Bilen anı bilür ümmü’l-kitābı

Oḳur **seb´a’l-meṣānī** anda dānā (17/6)

8) “ Mecme’a’l-bahreyn ”[211]

Teñindir **mecmeʿ a’l-baḥreyn** Saʿdī

Ledün ögren diliñden hem çū Mūsā (17/7)

9) “ Mâ-zâga’l-basar ”[212]

Küḥl-i **mā-zāġa’l-baṣar** virdi cilā bu dīdeye

Anıñçün gördü cān cānānı oldı āşinā (18/3)

---

[208] “ Sen Allah ile beraber başka bir ilaha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. **O’nun zatından başka her şey yok olacaktır.** Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.” Kasas 28/88.

[209] “ **Nûn.** (Ey Muhammed) **Andolsun kaleme** ve satır satır yazdıklarına.” Kalem 68/1.

[210] “ Andolsun, biz sana **tekrarlanan yedi** âyeti ve büyük Kur'an'ı verdik.” Hicr 15/87.

[211] “Hani Mûsâ beraberindeki gence şöyle demişti: “**İki denizin birleştiği yere** varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim.” Kehf 18/60.

[212] “ **Göz (gördüğünden) şaşmadı** ve (onu) aşmadı.” Necm 53/17.

10) “ Li meni’l-mülk ”[213]

Li meni’l-mülk’ün ṣadāsından göñül bī-hūş olup

Görmedi mālı melāli ḳaldı ḥayrān tā aña (18/4)

11) “ Kâbe kavseyni ev ednâ ”[214]

Kimine dersiñ ammā **len terānī** līk ḥabībiñe

Nedir yā **ḳābe ḳavseyni ev ednā** olduġun yā Rab (24/5)

12) “ Külle yevmin ”[215]

Külle yevmin şānıdır bunca şu´ūn

Vaḥdete irer yine ḳalmaz sivā (20/5)

13) “ Nahnü akrabü ”[216]

Vücūd-ı muṣḥafında **nahnü aḳrabü** dersin alsın

Maʿārif levḥ-i maḥfūẓunda nuṭḳ itsün muʿallā (22/2)

[213] “… **Bugün mülk (hükümranlık) kimindir?** Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.” Mü’min 40/16.
[214] “ (Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.**” Necm 53/9.
[215] “ … O, **her an** yeni bir ilahi tasarruftadır.” Rahman 55/29.
[216] “**Biz ise ona sizden daha yakınız.** Fakat siz göremezsiniz.” Vâkı’a 56/85; “… Çünkü **biz** ona şah damarından **daha yakınız**.” Kâf 50/16.

14) “ Fasle’l-hitâb ”[217]

Mey deyü ṣundı baña mekkāre-i dünyā serāb

Bende-i dilteşnene vir cām-ı ʿaşḳıñdan şarāb

Mest-i dīdārıñ olup nuṭḳ eyleyim **faṣle’l-ḥiṭāb**

Yā Şekūru yā Ṣabūru yā Ġafūru yā Ḥasīb (25/3)

15) “ Kün ”[218]

Bir tecellī eyledi **kün**’den ḫiṭāb-ı kāf u nūn

Giydiler ekvān-ı vücūddan ḫılʿatī oldı yekūn

Ẕerreveş ṣalındılar ol şems-i ẕāta gūn-a-gūn

Aldı żav´ından cilāyı der burūz oldı kevn

Nice bīñ ʿālemlere ol demde oldı feṭḥ-i bāb (27/2)

16) “ Vahyün yuhâ ”[219]

Vaḥyün yuḥā’dan nuṭḳ iden Resūl’e ümmet ol

Sā´il ol bābında anıñ Berhemīle itme baḥṣ (40/13)

17) “ İleyhi turceʿ ûn ”[220]

İleyhi turceʿ ūn dersin oḳudum mürşid-i dilden

Bulur vaḥdet ḳamu keṣret ʿaded ḳalmaz ne bir maʿ dūd (49/8)

[217] “Biz Davud'un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve **hakla batılı ayıran söz (hüküm verme)** yeteneği verdik.” Sâd 38/20.
[218] “… Bir işe hükmetti mi ona sadece “**ol**” der, o da hemen oluverir. Bakara 2/117; “ Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak “**ol**” demektir. O da hemen oluverir.” Yâsîn 36/82.
[219] “ (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” Necm 53/4.
[220] “… En sonunda **ona döndürüleceksiniz**.” Bakara 2/28; “ …Oysa siz de yalnızca **ona döndürüleceksiniz.**” Yâsîn 36/22.

18) “ Sekâhüm Rabbühüm ”[221]

Dilteşnem bu gün içdi **seḳāhüm Rabbühüm** ḫamrını
Bilindim bilmezim Saʿdī bu ilden yārıma gitdim (148/7)

19) “ Yevme’t-tenâd ”[222]

N’idem saña ey nefs-i bed vurduñ ayaġa ḳola bend
Çekdiñ yolumuñ üzre sed n’ola işim **yevme’t-tenād** (55/1)

20) “ Sevfe terânî ”[223]

Tecellī sırr-ı Ḥaḳ’dır ʿaşıḳāna bu tecellīler
İder biñ nāz ile **sevfe terānī’**den tesellīler
Nedir dīzār-ı gülşen bülbülünde ol temennīler
Ne ḫoşdur ẕevḳ-i dīdār ile etdigi teġannīler
Nedir ol bī-cihet ʿuşşāḳına ʿarż etdigi envār (71/4)

21) “ La taknatû ”[224]

Ṣad hezār cürm ile dergāhıña geldim yā Ġafūr
Müjde-i **lā taḳnaṭū** sırrın çū bildim yā Ġafūr (74/1)

[221] “… Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. **Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir**.” İnsân 76/21.
[222] “ Ey kavmim! Gerçekten sizin için, **o bağrişip çağrişma gününden**, arkanıza dönüp kaçacağınız günden korkuyorum…” Mümin 40/32.
[223] “ … Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde dururs**a sen de beni görebilirsin**." dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi...” Âraf 7/143.
[224] “… Allah'ın rahmetinden **ümidinizi kesmeyin**…” Zümer 39/53.

22) " İnnî Ene'llâh "[225]

İnnī ena'llāh naġmesin ṭuysun ḳamu şeyden bu dil

Gülzār-ı **ev ednā'**da ḫoş seyrān ola ḫandānımız (88/9)

23) " Hüve'llâh "[226]

Eyā Saʿdī-i ġāfil aç gözüñ baḳ bir şu ekvāna

Hüve'llāh naẓmı yazılmış ḳamûda sen oḳu hem yaz (85/7)

24) " Lehü'l-mülk "[227]

Nedir her ẕerrelerde Ḥaḳ ṣadāsından gelen āvāz

Nedir her ḳaṭrelerde Hū diyen ol baḥr-i mevc-endāz

Yā kimdir taḫt-ı lāhūtda oṭuran ʿadl-i bī-enbāz

Kimiñdir kişver-i nāsūtda ki ṣatu-pazār-efrāz

Bu esrārı bilür ol kim **lehü'l-mülk'**den oḳuyan rāz (82/1)

25) " Mâ yuhâ "[228]

Yā Rabbenā bir cām şarāb ṣun kim içe mestānemiz

İlhām-ı **mā yuḥā** ile nuṭḳ eyliye nālānemiz (88/1)

[225] "… Ey Mûsâ! **Şüphesiz ben,** evet, ben âlemlerin Rabbi olan **Allah'ım.**" Kasas 28/30.
[226] "**O**, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan **Allah'tır**… **O**, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan **Allah'tır**… " Haşr 59/22-23.
[227] " …Mülk (mutlak hâkimiyet) yalnız O'nundur…" Zümer 39/6.
[228] " (Ey Muhammed!) **Sana vahyolunana** uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret…" Yunus 10/109.

26) “ Alleme’l-esmâ ”[229]

ʿ**Alleme’l-esmā**yı ögren muṣḥaf-ı ādemde sen

Gör ne yazmış defter-i insāndaki Furḳān’a baḳ (118/2)

27) “ Kavlühü’l-hak ”[230]

Ḳavlühü’l-Ḥaḳ dersine āgeh olalı bu göñül

Ḥaḳ deyüp tīre ġubārdan ṣāf mücellā olmuşuz (89/3)

28) “ Hâ-mîm ”[231]

Ḥayy’u Ḳayyūm sırrını biz ders-i **ḥā-mīm’**den alup

Ḥayy mıyüz meyyit miyüz bilmem muʿammā olmuşuz (89/10)

29) “ Halaktü ”[232]

Baḫt-i ṣırfiñ ʿāleminde niçe olduḳ der-ʿamā

ʿĀḳibet sırr-ı **ḫalaḳtü** ile peydā olmuşuz (91/2)

30) “ Hüve’l-Hak ”[233]

Aç gözüñ baḳ cümle mevcūd boynunu egmiş Ḥaḳ’a

Ṭūy **hüve’l-ḥaḳ** naġmesin çün cümlesi olmuş ceres (95/6)

---

[229] “Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti…” Bakara 2/31

[230] “… O'nun sözü gerçektir…” En’am 6/73.

[231] “ Hâ-mîm.” Müminun 40/1, Fussilet 41/1, Şûrâ 42/1, Zuhrûf 43/1, Duhân 44/1, Câsiye 45/1, Ahkâf 46/1.

[232] “ Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye **yarattım.**” Zariyat 51/56.

[233] “… Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir…” Hac 22/62, Lokman 31/30.

31) “ Mâ halaknâ ”[234]

Bu semāvāt hem daḫi arżdan ʿıyān görür beñi

Mā ḫalaḳnā sırrını bil hīç ʿayb yoḳdur ʿabes (95/7)

32) “ Fezkurûnî ”[235]

Feẕkurūnī dersini üstād-ı ʿaşḳdan ögrenüp

Ẕikre meşġūl olasıñ ki itme fikr-i nān u aş (101/2)

33) “ ‘Alleme’l-Kur’ân ”[236]

ʿĀrif iseñ ṣanma kim güftārıñı söyler zebān

Yā dehān içre ḥurūf-ı terkīb ider cirm lisān

Çār ʿanāṣırdan giyüp ṭon Ḥaḳḳ’a dildir tercümān

Men ʿaref sırrın oḳur nuṭḳuñ seniñ bil bī-gümān

Mekteb-i ʿirfāna gir de **ʿalleme’l-Ḳur´ān**’a baḳ (112/2)

34) “ Nahnü kasemnâ ”[237]

Rūzi-i **naḥnü ḳasemnā’**dan alup sen ḥaẓẓıñı

Giç ḳanāʿat mülküne kim olasıñ Dārā-yı ʿaşḳ (114/2)

[234] “ Biz gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları ancak hakka ve hikmete uygun olarak **yarattık**…” Hicr 15/85; “ Biz onları ancak hak ve hikmete uygun olarak **yarattık**...” Duhan 44/39.
[235] “ **Öyleyse yalnız beni anın** ki ben de sizi anayım…” Bakara 2/152.
[236] “ Rahmân, Kur'an'ı öğretti.” Rahman 55/2.
[237] “ … Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında **biz paylaştırdık**…” Zuhrûf 43/32.

35) “ Fezkuru’llâh ”[238]

Feẕkuru’llāh’dan gelen āvāzı diñle ṣıdḳıla

Çün rıżā´-i Ḥaḳḳ’ı bulmaġa saña eẕkār gerek (126/5)

36) “ Ve’l-fecr ”[239]

Dıraḫt-ı gül-ʿizārına bu gün dil bülbülü ḳondı

Kelām-ı Ḥaḳ’dürür nuṭḳu ʿaceb **ve’l-fecr’**den ötdi

Odur ṭayyār oḳuyup manṭıḳü’ṭ-ṭayrile nuṭḳ itdi

Ḳamu aʿżam anıñ naġmātına ḥayrān ü mest oldı

İşit gel gūş-ı cānıñla nedir neyden olan mefhūm (136/3)

37) “ Min habli’l-verîd ” [240]

Vücūdum muṣḥafından çün oḳudım sırr-ı **min ḥabli**

Meger **ḥabli’l-verīd**’den aḳreb imiş baña Yezdān’ım (138/3)

38) “ Belâ ”[241]

Ezel bezminde ey Saʿdī Ḫudā’ya itdim iḳrārı

Belā dedim elestine ki bozmam ʿahd-i peymānım (138/7)

---

[238] “…Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da **Allah’ı zikredin**…” Bakara 2/198; “…Hac ibadetinizi bitirdiğinizde, artık (cahiliye döneminde) atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan da kuvvetli bir anışla **Allah’ı anın**…” Bakara 2/200; “ …Güvenliğe kavuşunca da, **Allah’ı**, daha önce bilmediğiniz ve onun size öğrettiği şekilde **anın** (namazı normal vakitlerdeki gibi kılın).” Bakara 2/239; “Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep **Allah’ı anın**…” Nisâ 4/103.

[239] “ Tan yerinin ağarmasına andolsun.” Fecr 89/1.

[240] “… Çünkü biz ona **şah damarından** daha yakınız.” Kâf 50/16.

[241] “ Onlar da, “**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi.” Ârâf 7/172.

39) “ İrke’û ”[242]

Oḳudum **ir keʿū** dersin sücūd āġāz olup ṭurdım

Tenimdir mescidim miḥrāb sīnemde namāz ḳıldım (148/2)

40) “ İnnâ halaknâ ”[243] -“ Lemmâ tecellâ ”[244]

Vücūd feyż itdi Ḫallāḳ’ım baña **inna ḫalaḳnā**’dan

Tecellī nūr ile rūḥ virdi hem **lemmā tecellā**’dan (152/1)

41) “ Lekad halaknâ ”[245]

Nefaḫtü fīhi min rūḥī’den insāna ḳodı cānı

Gözet pes **aḥsen-i taḳvīm**i bil **leḳad ḫalaḳnā**’dan (152/2)

42) “ Fe nefehnâ ”[246]

Hem āgāh ol tecellī nefḫa-i Sübḥān’a Meryem’de

Ki zevcesiz ḥāml itdi anı fehm it **fe nefeḫnā**’dan (152/3)

[242] “ Ey iman edenler, **rükû edin**, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.” Hacc 22/77; “Onlara, “**Rükû edin (namaz kılın)**” dendiği zaman rükû etmezler.” Mürselât 77/48.
[243] “ Şüphesiz biz insanı, karışım halindeki az bir sudan (meniden) **yarattık** ve onu imtihan edeceğiz…” İnsân 76/2; “ …Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan **yarattık.**” Saffât 37/11, “ Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden **yarattık**…” Hucuûrât 49/13.
[244] “…Rabbi dağa **tecelli edince** onu darmadağın ediverdi…” Araf 7/143.
[245] “…Biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gerecek şekilde) **yarattık**.” Beled 90/4; “ Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” Tîn 95/4.
[246] “Irzını korumuş olan kadını da (Meryem'i de) hatırla. Ona ruhumuzdan **üflemiştik**…” Enbiyâ 21/91.

43) “ İnnâ fetehnâ ”[247]

Dū ʿālem faḫrı Aḥmed’de ṣıfāt ü ẕātı ʿarż itdi
Eger Saʿdī bilem dirseñ oḳu **innā feteḥnā**’dan (152/8)

44) “ Rakkı menşûr ”[248]

Ḥaḳīḳat ʿilmini ṭālib olanlar Saʿdiye gelsün
Oḳudam **raḳḳı menşūr**ı ledünden dersini alsun
Ki her demde kitāb-ı maḥv ü iṯbāt sırrını bilsün
Ṭalup ol maʿrifet baḥrine lāhūt güllerin dersün
Nedir ʿārif dilinden sālikāna verdigi irfān (154/5)

45) “ Er-rahmanı ale’l-arşistevâ ”[249]

Seḳāhüm rabbühüm ḫamrını sāḳiden içen diller
Ki **er-raḥmanı ʿale’l-ʿarşistevā** sırrın seçen diller
Olardır mekteb-i ʿirfānda ḫ̆ābdan göz açan diller
Ne bilsün sırr-ı Ḥaḳḳ’ı dergeh-i Ḥaḳ’dan kaçan diller
Oḳu ʿarş-ı vücūduñda diliñden **istevā** Raḥmān (162/3)

[247] “ **Şüphesiz** biz sana apaçık bir **fetih verdik**.” Fetih 48/1.
[248] “ Yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba…” Tûr 52/3.
[249] “ Rahmân, Arş'a kurulmuştur.” Tâhâ 20/5.

46) “ Küll nefs ”[250]

Ol hevā-yı ʿaşḳ ile deryā-yı vaḥdet mevc urur
Keşret içre niçe bir ḳaṭarāt-ı bī-ḥadd ir gürür
Küllü nefs mevcleri baḥrine yine götürür
Yine ḳaṭrem içre ʿummān-ı yā Hū yā Sübḥān diyen (164/4)

47) “ Ayne’l yakîn ”[251]

Ṭayr-ı ṭayyār oldılar lāhūt-ı ʿarşa vāṣılīn
Bildiler ref refden esrār söyleşüp ḥaḳḳa’l-yaḳīn
Gel göñül şehbāzını ṣal olma süflü’s-sāfilīn
ʿArş ü kürsi ay ü gün ne bilesiñ **ʿayne’l-yaḳīn**
Niçe mekr itdi saña ḥub-ı sivā beyhūdesi (219/4)

48) “ İlliyyîn ”[252]

Ḥalḳa-i nāsūtda lāhūt ʿarşına pervāz olan
Lāne-i tenden dili Ḥaḳḳ’a uçup şehbāz olan
Enbiyāya ʿadn-i **illiyyīn** de ḫoş hemrāz olan
Ġavṯ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā´ü’d-dīn taḳī (226/4)

[250] “ **Her can** ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.” Ankebût 29/57, “ **Her nefis** ölümü tadacaktır…” Enbiyâ 21/35.
[251] “Yine andolsun, onu **gözünüzle kesin olarak göreceksiniz**.” Tekâsür 102/7.
[252] “ **İlliyyûn**’un ne olduğunu sen ne bileceksin.” Mutaffifîn 83/19.

49) “ Mak’adi sıdk ”[253]

Āşinā-yı bezm-i ḫāṣṣü’l-ḫāṣṣ olan pīr-i post-nişīn
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlanā Ḫudāvend-i naḳī
Maḳʿadı ṣıdḳ ṣafāda Ḥaḳ’la ḫalvet nişīn
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlanā Ḫudāvend-i naḳī (227/1)

50) “ Bi’l-gadâti ”[254]

Dil bülbülü itdi nevā firḳat ile itdi ṣıyāḥ
Leyl-i firāḳdan itdi vā vaṣl-ı seḥer ḳanda ṣabāḥ
Ey rūz-ı vuṣlat ḳıl meded ḥasret gicesinde meded
Ṣubḥ ü mesākārım meded tā **bi’l-ġadāti** ve’r-revāḥ (238)

51) “ Elestü bi-Rabbiküm ”[255]

Elestü bi-Rabbiküm itdi ḫiṭāb-ı leẕīẕ
O dem **belā** ile ben itdim cevab-ı leẕīẕ
Rūz-ı ezel yār ile bezmi ḳurup ʿaşḳla
Bāde-i cāmı alup içdik şārāb-ı leẕīẕ (241)

52) “ Yebkâ”[256]

Dilim āb-ı ḥayāt içdi bulup Ḫıżr-ı iḫyāyı
Fenādan bāḳiye geçdi bilüp ol vech-i **yebḳā’**yı (199/1)

[253] “ Muktedir bir hükümdarın katında, **doğruluk meclisindedirler.**” Kamer 54/55.
[254] “ **Sabah** akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol…” Kehf 18/28.
[255] “ Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “ **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** ” demişti…” Ârâf 7/172.
[256] “Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı **bâki kalacaktır**.” Rahman 55/27.

53) “Sekar ”[257]

Gerçi feʿāl müridiñ bende bir mefʿūlüyüm
Ḥāl-i ʿaşḳda eylemem temyīz ʿAdni ez-**seḳar** (61/7)

1.7.Hadisler

İslamiyet’in kabulü edebiyat alanına da yansımış ve Kur’an-ı Kerim’den sonra diğer önemli kaynak olan hadisler edebiyat dünyasında çok sık kullanılmaya başlanmıştır.[258] Ancak edebiyat sahasında kullanılan hadislerin sıhhat dereceleri önem arz etmemiş, şairler anlam ve lafız itibariyle hadisleri kullanmışlardır.[259]

Ahmed Saʿdī Divanı’nda, hâdis kelimesi yalnızca bir gazelde (68/6) yer almakta olup sure ve ayet kavramında açıklanmıştır. Ahmed Saʿdī, genel olarak edebiyatta çokça kullanılan “küntü kenz”, “men aref” ve “serây-ı lî meallâh” rivayetleri başta olmak üzere birçok hadis rivayetlerini kullanmıştır. Hadis iktibasları genel olarak lafız itibariyle kullanılırken kimi zaman da telmih yoluyla kullanılmıştır. Divanda birçok yerde hadis iktibası bulunduğu için burada hadislerin kullanımına birer örnek verilecektir:

[257] “ Sekar’ın ne olduğunu sen ne bileceksin?” Müddesir 74/27.
[258] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zülfikar Güngör, “ Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler”, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum, 2007.
[259] Hadislerin sıhhat derecelerinin tasnifi için bakınız: Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013.

1) “ Men aref ”[260]

O şeyḫden **men ʿaref** dersiñ oḳu başıñ ḳo teslīm ol

Aña serkeş ṣaḳın olma Hüve’l-Ḳahhār di gel ya dost (35/4)

2) “ Küntü kenz ”[261]

Küntü kenz’den niçe dem bī-lafẓ maʿnā olmuşuz

ʿAşḳ-ı **aḥbebtü** ile şimdi hüveydā olmuşuz (91/1)

3) “ Serây-ı lî mea’llâh ”[262]

Serāy-ı lī meʿa’llāh’ı baña dergāh ḳıl yā Rab

Cibāl-i māsivālarda niçe gezdim ki çün Ferhād (56/5)

4) “ La yesʿ anî ”[263]

Lā yesʿ anī sırrını vāsiʿ vüʿ ārif dil-peẕend

Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

Sırr u aḫfā ile Ḥaḳḳ’ı ẕikr iden hem müstemmid

Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend (54/1)

[260] “ Kendini bilen Rabbini bilir.” İsmail b. Muhammed, Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Mûzilü’l-İlbâs amme’ş- tehera mine’l-Ehâdîsi alâ Elsineti’n-nâs*, Mektebetü’l-Kudsî, Beyrut, 1351, c. II, s. 262. (Hadis numarası: 2532)

[261] “ Ben **gizli bir hazine** idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 132. (Hadis numarası: 2016)

[262] “ Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde edememiştir.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 173-174. (Hadis numarası: 2159)

[263] “ Ben yere ve ğöge sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım.” Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s.251.

5) “ Fakr-fahr ”[264]

Faḳr ile faḫr eyleyüp mülk-i ḳanāʿat şāhıyız
Faḳr u faḫrı bilmeyüp ḥayrāne gelmişlerdeniz (84/3)

6) “ Levlâke levlâk ”[265]

Ḥaḳ dedi **levlāke levlāk** şānıñıñ Ḥaḳḳ’ında kim
Devre-i eflāk seniñ ʿaşḳıñladır devr-i zamān (151/3)

7) “ Küntü nebiyyen ”[266]

Mā´-i ṭīn geşt-i güẕārında iken Ādem nebī
Sensiñ ol **küntü nebiyyen** pādişāh-ı aʿdali (225/2)

8) “ Lâ fetâ illâ ‘Alî ”[267]

Vāḳıf-ı esrārı kenz-i **lā fetā illā ʿAlī**
Beş vaḳitde Kaʿbeye varmaġa tendir düldüli
Lā-mekānı gözleyüp ṭayy-i mekān iden dili
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ Ḥācı Bektāş-ı Velī (228/2)

[264] “ Fakirlik benim övüncümdür. Onunla övünürüm.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 87. (Hadis numarası: 1835)
[265] “ Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 164. (Hadis numarası: 2123)
[266] “ Âdem su ile toprak arasında iken ben peygamberdim. ”Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 132. (Hadis numarası: 2017)
[267] “ Ali’den başka yiğit, zülfikardan başka kılıç yoktur.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 363. (Hadis numarası: 3069).

9) “ Mûtû kable en temûtû ”[268]

Ger dikensiz gül dilerseñ vaḥdeti gül-zārdadır
Verd-i ḥoş būy ẕevḳi ancaḳ gülşen-i dīzārdadır
Mūtū ḳable en temūtū’dan alup sen dersiñi
Bil ḥayāt cāvidānı manẓar-ı dīdārdadır (242)

1.8.İnançla İlgili Mefhumlar

1.8.1. Kelime-i Tevhid

Allah’tan başka hiçbir ilâh bulunmadığını, ezelî ve ebedî olan Allah’ın varlığını kabul etmek demek olan *kelime-i tevhid*,[269] Divan’da lafız olarak geçmemektedir. Kelime-i tevhid mana itibariyle birçok yerde geçmekte olup lafzen ise “tehlîl” sözcüğü ile ifade edilmektedir.

İnsan, kalp dünyasını kelime-i tevhid ile süslemeli; ziynetlendirmelidir. Sinesini kelime-i tevhid elmaslarıyla doldurmalıdır:

Ḳıl müzeyyen beyt-i ḳalbiñ zīver-i tehlīl ile
Sīneñi ṭoldır leb-ā-leb gevher-i tehlīl ile (181/1)

Allah’ı her türlü nakayıstan tenzih ederek âdeta tevhit kılıcı çekilmeli ve Allah’tan gayrı her şeyden zalim nefis, kelime-i tevhid hançeri ile katledilmelidir:

[268] “ Ölmeden önce ölünüz.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, c. II, s. 291. (Hadis numarası: 2669)
[269] A.Hamdi Akseki, *İslam Dini, İtikad, İbadet ve Ahlak*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 101.

Tīġ-i tesbīḥi çeküp vir māsivāya sen cevāb

Nefs-i ġaddārıñı ḳatl it ḫancer-i tehlīl ile (181/5)

1.9.İbadetle İlgili Mefhumlar

1.9.1. Namaz

Farsça'dan dilimize geçmiş bir kelime olan namaz; Arapça salat kelimesinin karşılığı olup peygamberimiz tarafından dinin direği olarak tanımlanmaktadır.[270] Divan'da hem namaz (148/2, 194/8) hem de salât (41/2) kavramı yer almaktadır. Ayrıca namazla ilgili kavramlardan abdest, sücûd, seccâde, kıble, mihrâb, mescid vb. kavramlar sık sık Divan'da vurgulanmaktadır.

Saʿdī, ten mescidinde, mihrap olan sinesinde Allah'a secde ederek namaz kılmıştır:

Oḳudum **ir keʿū** dersin sücūd āġāz olup ṭurdım

Tenimdir mescidim miḥrāb sīnemde namāz ḳıldım (148/2)

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatıyla tüm kâinâttaki varlıklar âdeta sevgiliden ayrılmanın vermiş olduğu üzüntüyle peygamberimizin namazını kılmışlardır:

[270] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 514.

Melekler gökde yerde ins ü cin ḳıldı namāzıñ tā

Didiler firḳat ile eṣ-ṣalādır yā Rasūlla'llāh (194/8)

Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda duymuş olduğu "Ben Allah'ım." sesiyle canlar mest olup kendinden geçmiştir. O zaman gönül, ten kıblesinde Rabb'inin büyüklüğü karşısında secde etmeye başlamıştır:

Beni mest eyledi cānā **ene'llāh'**dan gelen āvāz

O dem dil ḳıble-i tende sücūda eyledi āġāz (85/1)

İnsan kendisini hor ve hakir görerek Allah'a secde etmelidir. Kıble, ruhun Kâbe'si olan kalp olmalıdır. Her şey insanın kendi özünde gizlidir ve insan bunlara yönelmelidir:

Āl melāmet ḫırḳasın seccāde it

Secdegāh-ı tende Ḥaḳḳ'a secde it

Kaʿbe-i rūḥuñı saña ḳıble it

Sende iste sende ara sende bul

Vechine baḳ Ḫıżr-ı tende dā´im ol (130/3)

1.9.2. Oruç

İslam inancının beş temel esasından biri olan Arapça "savm", Farsça "oruç" kelimeleriyle ifade edilen kavram, niyet edip imsak vaktinden iftar vaktine kadar dinen belirlenmiş şeylerden uzak durmak suretiyle yerine getirilen bir ibadettir.[271] Divan'da oruç kelimesi geçmemekte olup bu kelimesnin Arapça karşılığı olan "savm" (36/3, 41/2) ve bu kelimenin masdarı olan sıyâm (90/6) kelimeleri yer almaktadır. Ayrıca oruçla ilgili olan iftar, imsak, ramazan ayında yapılan itikâf kavramlarına yer verilmiştir.

Gönül, ten mescidinde Allah'tan başka her şeyden kendisini uzak tutarak itikâfa çekilmek istemekte ve gözyaşıyla abdest almaktadır. Böylece masivâdan kendisini tıpkı oruçlu bir insan gibi uzak tutacaktır:

İʿtikāf itmek diler dil mescid-i tende Ḥaḳḳ'a
Māsivādan ṣavm idüp ʿaynımdan alıp ābdest (36/3)

Mürşidin ayağındaki toprakla teyemmüm edip benlik temizlenmelidir. Namaz ve oruç ile nefsin isteklerine gem vurulmalıdır. Orucu açmak için ise âdeta kanlı su içilerek gönül dertlenmelidir:

[271] Akseki, *İslam Dini, İtikad, İbadet ve Ahlak*, s. 202.

Teyemmüm et türāb-ı pā-yı mürşidden ṭahāret bul

Ṣalāt idüp riyāżāt ṣavm için ifṭāra ḫūnāb iç (41/2)

Kişi, gözünü nefsinin istek ve arzularından uzak tutmalı, her şeyden sıyrılarak Allah'a secde etmeli ve devamlı oruçlu gibi davranmalıdır:

Secde-i maʿbūd u ṣıyām-ı ebedī itmek içün

Ġayrıdan imsāk ile ʿaynımdan alup ābdestiz (90/6)

1.9.3. Hac ve Zekât

Hac; Allah'ın insanlar üzerindeki hakkı olan,[272] belirli aylarda yapılan,[273] kutsal kabul edilen Mekke ve çevresindeki mekânlara dinî amaçlar çerçevesinde yapılan ibadettir.[274] Zekât ise; Kur'an'da açıkça verilmesi emredilen,[275] hicrî ikinci yılda Medine'de farz kılınan, belli bir miktar mala sahip olanların malının bir kısmını Allah için[276] yoksullara, miskinlere, kölelere, zekât memurlarına, borçlulara ve kalbi İslam'a ısındırılacak olan kimselere verilmesi ile yerine getirilen ibadettir.[277]

[272] Âl-i İmran 3/97.
[273] Bakara 2/197.
[274] Harman, *D.İ.A.* , "Hac", 1996, 14.c., s. 382-386.
[275] Bakara 2/43; Meryem 19/55; Lokman 31/4 vb. ayetler
[276] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 711.
[277] Tevbe 9/60.

Divan'da yalnızca iki manzumede geçen zekât ve hac ibadetleri (41/3, 42/4) bir manzumede bir arada kullanılırken diğer manzumede ise, hac kavramı tek başına kullanılmıştır.

İnsan, Allah aşkının vermiş olduğu varlığının zekâtını vermelidir. Ayrıca insan, gönül evini haccetmelidir ki hacılar bölük bölük gelsin:

Vücūduñ sen zekātın hep edā et ʿaşḳ-ı bi'llāhda
Göñül beytini ḥac eyle gele ḥüccāc aña fevc fevc (41/3)

Saʿdī, insanlar içinde berzahta yapayalnız kalmış; Allah'tan başka şeylere bağlanmış ve ömrünü böylece israf etmiştir. Allah'a yâr olamayıp, Allah'tan başka şeyler yol arkadaşı olmuştur. Saʿdī, Rabb'inden af dileyerek aşk evini hakkıyla hac etmeyi ve hakiki aşka ulaşmaya umut etmektedir:

Yā nice bir berzaḫ içre ferd-i tenhā ḳalmışım
Yā niçün ḳayd-ı sivā ile muḳayyed olmuşım
Yā bu ʿömr-i nāzenīni nice isrāf itmişim
Yār ile yār olmayup aġyārı hemrāh ḳılmışım
ʿÖmr tā ki yā idem mi beyt-i ʿaşḳ ḥaḳḳ-ı ḥac (42/4)

1.10. Diğer Dinî Mefhumlar

1.10.1. Âb-ı Hayât

Ölümsüzlük suyu olarak ifade edilen âb-ı hayat, tatlı ve lezzetli bir sudur. Efsanelere göre İskender'in ölümsüz olmak için Hızır ve İlyas ile birlikte aradığı, içenin ölümsüz olduğu bengisudur. Hızır ve İlyas'ın bu suyu bularak ölümsüz olduğu; Hızır'ın denizde, İlyas'ın ise karada başı sıkışanlara yardım ettiği; İskender'in ise bu suya hiç ulaşamadığı rivayet edilmektedir.[278]

Divan'da yedi yerde (14/8, 27/6, 39/1, 76/5, 178/4, 199/1, 231/5) âb-ı hayât ve âb-ı hayvân geçmektedir.

Gönül âb-ı hayat içerek Hızır gibi dirilecektir. İnsanın benliği Allah'ta yok olup bakî olacaktır:

Dilim āb-ı ḥayāt içdi bulup Ḫıżır-ı iḥyāyı
Fenādan bāḳiye geçdi bilüp ol vech-i **yebḳā'**yı (199/1)

Ten zulmette kalmış, âb-ı hayvanı içerek ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Saʿdī bundan dolayı her zaman canlı kalacağını belirtmektedir:

Ten-i ẓulmetde içmiş āb-ı ḥayvānı göñül Ḫıżrı
Anıñçün Saʿdiyā her dem saña peydā olur iḥyā (14/8)

[278] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 3.

1.10.2. Günah

Suç, kabahat, isyan anlamlarına gelen günah; dinin emir ve yasaklarına muğayir hareket etmektir.[279]

Divan'da beş şiirde (16/2, 25/5, 62/2, 88/14, 15, 16, 186/2) günah kavramına yer verilmiş; ayrıca günah kavramının yerine cürm, uyûb kavramları da kullanılmıştır.

Saʿdī, nefsinin arzu ve istekleriyle harap olmuş ve sayısız günah işlemiştir. Bu yaptıklarından dolayı da cehennem azabına müstehak olduğunu belirterek üzülmektedir:

Nefsim beni ḳıldı ḫarāb itdim günāhı bī-hesāb
Kārım cehennemde ʿaẕāb āh veylenā vā veylenā (16/2)

Kul fıtraten günah ve hata işlemeye meyyaldir. Yalnız Allah, lütüf ve keremiyle kulları bağışlamaktadır. Ayıpları, kusurları Gaffâr olan Allah hem örter hem de affeder:

ʿAbd-i cürm [ü] günāh işler Ḫudā lüṭfun küşād eyler
ʿUyūbu setr u ʿafv eyler Hüve'l-ʿAṣım Hüve'l-Ġāfir (62/2)

[279] Serinsu vd. , *Dinî Terimler Sözlüğü*, s. 108.

1.10.3. İmân ve Mü'min

Güven duygusu içersinde inanmak anlamına gelen *imân*; Allah'tan din adına bildirdiği şeylerde peygamberi tasdik etmek, ona inanmak demektir. Böyle bir inanca sahip olan kişiye ise *mü'min* denir.[280]

Divan'da imân (84/5, 145/15) ve mü'min (49/6, 108/2) kavramları ikişer ayrı manzumede yer almaktadır.

Saʿdī, melâmî bir tavır sergileyip kendisini hor ve hakir görmektedir. O, benliğin küfründen geçerek imana gelmiş olduğunu ifade eder:

Kūşe-i dār-ı melāmet meskenimizdir bizim
Küfr-i benlikden geçüp īmāna gelmişlerdeniz (84/5)

Samimiyetle ve ihlasla Allah dedikten sonra, Allah insanlara imân vererek kurtuluşa erdirebilir:

Ṣıdḳla Allah diyüp girdim yola
Gör n'ider küfrümü īmānım benim (145/15)

Hiç kimse ile tartışmaya girmemek ilk ve önemli bir koşuldur. İnsan kendini Hakk'a adayıp O'na yönelmeli, müminlere öylece veda etmelidir:

[280] Mustafa Sinanoğlu, " İman", *D.İ.A.* , c. 22, 2000, s.212-214; Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007 c. 2, s. 2158.

Hīç kimseye itme cedel evvel budur lāzım sana

Merdāne ol Ḥaḳḳ'a yönel mü´minlere eyle vedāʿ (108/2)

1.10.4. Kâfir

Kâfir; Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden, Allah'ın peygamberler aracılığıyla göndermiş olduğu şeylere inanmayan kimsedir.[281]

Divan'da iki manzumede (49/6, 249) kâfir kavramına yer verilmiştir. Kâinatta Allah kimini mümin, kâfir; kimini âmir, memur yapmaktadır. Bununla birlikte bütün secde edenlerin ibadet ettiği yalnızca Allah'tır:

Kimi āmir kimi me´mūr kimi mü´min kimi kāfir

Zehī maʿbūd-ı Ḥaḳ'dır ki ḳamu sācidlere mescūd (49/6)

Vâiz topluluklara nasihat etmektedir. Cariyelerden kimini mükâfatla kimini ise ceza ile korkutarak hüküm vermektedir. Allah'ın rahmetini halktan sakınmaktadır. Böylece kendince kimini kâfir kimini günahkâr, rezil olarak hüküm vermektedir:

Ḳadem başdım bu gün bir bezme anda nuṣḥ ider vāʿiẓ

Ḫalāyıḳdan kimin ʿadne kimin veyle yider vāʿiẓ

ʿAcebdür raḥmet-i Ḥaḳḳ'ı ṣaḳınur Ḥaḳ ʿibādından

Kimi kāfir kimi fācir deyü ḥükmün ider vāʿiẓ (249)

[281] Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 552; Mustafa Sinanoğlu, "Küfür", *D.İ.A.* , 2002, c. 26, s. 533-566.

1.10.5. Münkir

Sözlükte güç, şiddet, bilmemek, tanımamak anlamına gelen *münkir*; Allah'ı inkâr eden demektir. Kur'an'da dört yerde geçmekte olup bir yerde "tanımayanlar"[282] diğer yerlerde ise "inkâr edenler"[283] anlamındadır. [284]

On şiirde (36/5, 40/2, 45/5, 56/8, 84/4, 116/2, 119/3, 122/2, 145/17, 162/1) geçen münkir kelimesi, Allah'ı inkâr edenler anlamında kullanılmıştır.

Saʿdī'nin çok fazla günahı olsa da, Allah'ın huzuruna varmalı ve asla üzülmemelidir. Çünkü Allah'ın rahmetinden, dünyada hem inkâr edenler hem de ateşe tapanlar faydalanacaktır:

Saʿdiyā bīñ cürmle dergāha var olma melūl
Çünki anıñ niʿmetin yir münkirīn hem nār-perest (36/5)

Münkirin kalbinde inkâr etmek bir hastalıktır. Çünkü insan doğuştan inanma ihtiyacıyla dünyaya gelmektedir. Aşk öyle bir ilaçtır ki ansızın bu hastalığı yok edip kalpleri saf ve temiz bir hale getirerek nurlandırır:

Münkiriñ ḳalbinde inkār bir marażdır kim anı
Baġteten defʿ eyleyüp pür-nūr ider dermān-ı ʿaşḳ (116/2)

[282] Yusuf 12/58.
[283] Enbiya 21/50; Mü'minun 23/69; Nahl 16/22.
[284] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 497.

1.10.6. Şeytan

Şeytan; insanoğlunun apaçık düşmanı olan[285], insanları boş umutlarla kandıran[286], Allah katından kovulan[287], belirli bir vakte kadar mühlet verilen[288], insanları aldatıp doğru yoldan saptıran[289] varlıktır.

Divan'da beş manzumede (74/6, 92/1, 135/4, 147/3, 148/5) şeytan kavramına yer verilmiştir. Saʿdī, yolunun şeytan tarafından kesildiğini ve onu mağfireti çok olan Allah'ın huzuruna getirdiğini belirtmektedir:

Nefs ü şeyṭān kesdi yolun Saʿdī-i bī-çāreniñ
ʿAfv içün dergāhıña aldım getürdüm yā Ġafūr (74/6)

Saʿdī yazmış olduğu münacatta; nefsine, şeytana uyarak sürekli acı ve ıstırap çekmektedir. Güçlü, yüce, mağfireti bol Allah'a sığınarak ve O'ndan yardım dilemekte Rabbinin kerem etmesiyle mutlu, huzurlu olacaktır:

Nefs ü şeyṭān bendine düşdüm ki kārım derd ü ġam
Firḳat ü ḥasretle başımda çū gitmez hīç elem
Gel beni vaṣlıñla şād u ḥürrem eyle ḳıl kerem
Yā Ḳaviyyü yā ʿAliyyü yā ʿAfuvvü yā ʿAẓīm (135/4)

[285] Bakara 2/168;
[286] Nisa 4/120.
[287] Nahl 16/98.
[288] Sad 38/80.
[289] Sad 38/82.

1.10.7. Şirk

Şirk, Allah'ın asla bağışlamayacağı; Allah'a varlığında, sıfat ve fiillerinde ortak koşmak; Allah'ın bir benzerinin olduğunu kabul etmek demek olup en büyük günahtır.[290]

Divan'da yalnızca iki gazelde (96/1, 145/18) şirk kavramı geçmektedir. Saʿdī, yazdığı gazelin matla' beyitinde aşk ateşiyle yananlarda şirk, inkâr dâhil hiçbir şeyin kalmadığını ve kişinin temizlenmiş olduğunu belirtmektedir:

Āteş-i ʿaşḳdan bu gün kim ildi nār-ı iḳtibās
Ḳalmadı inkār şirkden anda aṣlā kīr ü pās (96/1)

Kibirden ve Allah'a şirk koşmaktan kendini uzak tutmuş olan Saʿdī, yalnızca çok esirgeyen ve bağışlayan Allah'a tapmaktadır:

Kibr ü şirk-i Lāt u Menātın koymuşum
Ḥaḳperestim Ḥaḳ ki Ḥannān'ım benim (145/18)

[290] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 621; Nisa 4/48, 116.

1.10.8. Talâk

Talâk; Peygamber'imizin Allah katında en sevimsiz helal olarak addettiği, karı-koca arasındaki evliliğin son bulmasıdır.[291]

Divan'da yalnızca bir gazelde yer verilen talâk, nikâh kavramıyla bir arada kullanılmıştır. O, kelimeye tasavvufî bir anlam yüklemiş ve Allah'tan başka her şeyden kendini boşamak; uzaklaştırmak gerektiğini belirtmiştir. Lâ dışındaki her şeyden insan soyutlanmalıdır. İllâ'yı bir şeyhten okuyarak âdeta nikâh kıyılmalı ve Allah'a ulaşılmalıdır:

Ṭalāḳ vir māsivā zāline lādan pes mücerred ol

Oḳu illāyı şeyḫiñden nikāḥ it saña olsun zevc (41/4)

1.10.9. Ümmet

Ümmet; bir peygamberin tebliğ etmiş olduklarına inanmış olan ve ona tâbi olup yolunu seçen insanların tümüdür. İslam âlimleri tarafından ümmet iki anlamda kullanılmıştır: Birincisi Hz. Muhammed'in gelişinden itibaren İslamiyet'in doğup gelişmesi ve bundan haberdar olan bütün insanları ifade ederken ikincisi ise, peygamberimize iman edip ona tâbi olan zümreyi ifade eder.[292] Kur'an'da altmış dört

[291] Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 631; Ebû Dâvûd, *El-Hadisü's-Sahîha ve Şey'in min Fıkhihe ve Fevâidihe,* Mektebet'ül-Meârif, 5. c., Riyad, 1415, Talâk, 3, (Hadis numarası: 2177-2178)
[292] Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, c. 5 s. 5042; Halil İbrahim Bulut, "Ümmet", *D.İ.A.* , c. 42, 2012, s. 308-309.

yerde zikredilen ümmet kelimesi zümre, topluluk; din, inanç sistemi; zaman, müddet, devir vb… gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.[293]

Ümmet kavramı Divan'da üç yerde (40/13, 182/5, 194/2) geçmekte olup Hz. Muhammed'e ümmet olmak gerektiği ve ümmetin topluluk, zümre anlamı vurgulanmıştır.

Hz. Muhammed ümmet için daima Allah'ın bildirmiş olduğu sırlara vâkıf merhamet sarayı gibidir. Onun vücudu insanlığa yalnızca vefâ sunmaktadır:

Çū sen maḥrem-i serāy-ı merḥametsiñ ümmete dā´im
Vücūduñ maḫzen-i iḥsān-ı vefādır yā Resūla'llāh (182/5)

Peygamber'in vefatı onu sevenler, onun âşıkları için bitmez tükenmez bir derttir. Peygamber'in vefatına ümmetin alışması hiç kolay değildir:

Beḳāya irtiḥāliñ cümle ʿuşşāḳa oñulmaz derd
Vefātıñ ümmetiñe ibtilādır yā Rasūʾllallāh (194/2)

[293] Bulut, "Ümmet", *D.İ.A.* , 2012, c. 42, s. 308-309; Âli İmrân 3/104; Mü'minun 23/52; Yusuf 12/45.

1.11. Dinî Şahsiyetler

1.11.1. Çâr-Yâr ve Ehl-i Beyt (Âl-i Abâ)

Dört dost anlamına gelen *çâr-yâr*[294], Hz. Muhammed'den sonra gelen dört büyük halife olup Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali kast edilmektedir. Genellikle Sünnî Müslümanlar tarafından kullanılagelen bir nitelendirmedir.[295]

Divan'da dört dosttan yalnızca Hz. Ali yer almaktadır. *Ehl-i Beyt* ise, "ev halkı" anlamına gelmekte olup bu kavram üzerinde gerek dinî gerek siyasî olmak üzere birçok yorum farklılığı bulunmaktadır. Bununla birlikte bu kavramla genel olarak Hz. Peygamber'in aile fertleri kastedilmektedir.[296]

Ehl-i Beyt'ten ise Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'ye yer verilmiştir. Ahmed Sa'dî'nin Ehl-i Beyt sevgisini yoğun bir şekilde hissettiği söylenebilir.

Hz. Muhammed ile dört dostunun ya kılıç ya da zehir ile şehid olduğu; inatçıların onlara kıydığı; Hz. Hüseyin'e Yezid'in kıydığı ve onun şehid olduğu belirtilmekte; muharrem ayında matem, yas tutulması gerektiği ifade edilmektedir:

Çār-yār ile Muḥammed cümlesi oldı şehīd
Seyf yā zehrile ḳıydı anlara niçe ʿanīd
Mātem it Saʿdī Ḥüseyne ḳıydı ol Şimr-i Yezīd
Aġlañuz bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn (177/5)

---

[294] Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* s.173.
[295] Komisyon, "Çâryâr" *D.İ.A.* , 1993, c. 8, s. 232; Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Fayda, "Hulefâ-yı Raşidin" *D.İ.A.* , c. 8, 1998, s. 632-661.
[296] Namık Kemal Karabiber, Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicri I. Ve II. Asır), Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 5,11; Ehl-i Beyt Üzerine *"Ez-Zehra" Dergisi*, Rafuk Ömer Fevzi (Tercüme M. Bahaüddin Varol) , II. c., 9. Sayı, Ürdün, 1995.

Başka bir manzumede ise Hz. Ali'nin yiğitliğini ifade eden bir söz iktibâs edilmiştir:

Vāḳıf-ı esrārı kenz-i **lā fetā illā ʿAlī**

Beş vaḳitde Kaʿbeye varmaġa tendir Düldül'i

Lā-mekānı gözleyüp ṭayy-i mekān iden dili

Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ Ḥācı Bektāş-ı Velī (228/2)

Hz. Ali'nin gözünün nuru, Kerbelâ şehidi, Hz. Muhammed'in torunu ve Fâtıma'nın oğlu Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden dolayı Sa'dî çok üzülmektedir:

Kimdir ol şāh-ı şehīd-i Kerbelā dirseñ baña

Ḳurretü'l-ʿayn-ı ʿAliyyü'l-murtażā Āl-i ʿAbā

Māderidir Fāṭıma ceddi Muḥammed Müctebā

Mātem it bugün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn (177/4)

1.11.1.1. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin hicrî 4. yılda Medine'de doğdu. Hz. Muhammed'in torunu olup Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin küçük oğludur. Kerbelâ'da şehîd olduğundan dolayı "şehîd" sıfatıyla bilinmektedir.[297]

[297] Ethem Ruhi Fığlalı, "Hüseyin" , *D.İ.A.* , c. 18, 1998, s. 518-521.

Yalnızca 177 numaralı mersiyede adı zikredilen Hz. Hüseyin'in; Kerbelâ şehidi olduğu, muharrem ayında şehid edildiği, şehid edilmesiyle ciğerlerin yanıp tutuştuğu belirtilmektedir:

Ey şehīd-i Kerbelā'ya gözyaşın ʿummān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn
Nār-ı firḳatle cigerler daġlayup büryān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

Hz. Hüseyin'in şehid edilmesine insanlar ağlayıp üzülmektedir. Bu ayrılık ateşiyle gönüller yanıp kül olmaktadır. Ahirette yerinin gül bahçesi olmasını isteyenlerin Hz. Hüseyin için mâtem tutması istenmiştir:

Yā ne cānıñla ṭurursuñ aġla işiñ zār ola
Āteş-i hicrānile yan ki teniñ pür-nār ola
Ger dilerseñ menziliñ ʿuḳbāda gül gülzār ola
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

Genç yaşta şehid edilen Hüseyin'i insanlar özlemektedir. Onu katleden Yezîd'e lanet edilmelidir. Hz. Hüseyin'in şehid olmasından dolayı hasret çekenler bu duruma üzülmektedirler:

Ey Ḥüseyn-i nev-civān içün çekenler firḳati

Ṭurmayalım idelim cān-ı Yezīd'e laʿneti

Ey şehādet şāhına cāndan çekenler ḥasreti

Aġlañuz bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

1.12. Efsânevî-Tarihî Şahsiyetler

1.12.1. Adnân ve Kahtân

Arapların Adnânî'ler ve Kahtânî'ler olmak üzere iki önemli kolunu oluşturan kavimdir. Adnânî'lerin atası Adnân, İslamî kaynaklarda İbrahim (a.s.)'i oğlu İsmâil (a.s.)'i soyundan gelmekte olup hayatı hakkında bilgiler sınırlıdır.[298] Kahtânî'lerin atası Kahtân ise İslamî kaynaklar ve Tevrat'ta Nuh (a.s.)'u oğlu Sam'ın soyundan gelmektedir. İslam'ın kabile taassubuna karşı çıkmasına rağmen Adnânî olan Evs ve Hazrec ile Kahtânî soyundan gelen Kureyş arasında çeşitli konularda ihtilaflar olduğu bilinmektedir.[299]

Adnân ve Kahtân kavimleri Divan'da, yalnızca gazel nazım şekliyle yazılan na'tta zikredilmektedir. Hz. Muhammed'in güzelliği karşısında Adnân ve Kahtân kavimleri dilsiz; sessiz kalmıştır. Peygamber'in güzelliği anlatılamayacak derece etkileyicidir:

[298] Mustafa Fayda, " Adnân", *D.İ.A.* , 1998, c. 1, s. 391-392.
[299] Mustafa Fayda, " Kahtân", *D.İ.A.* , 2001, c. 24, s. 201-202.

Vāṣıf-ı ʿAdnān ü Ḳaḥṭān ebkem oldı cümlesi

Metn-i ḥüsnüñ şerḥ olunmaz ey ḳamunuñ ecmeli (225/4)

1.12.2. Dârâ

Keyâniyân soyunun dokuzuncu ve son padişahı olup *Şehnâme*'nin ünlü kahramanıdır.[300] Kendisine Dârâ-yı Ekber, Dârâb denilmektedir. İskender zamanında katledilmiştir. Dârâ kelimesi; tutucu, saklayıcı anlamlarına gelip padişah anlamında da kullanılmaktadır.[301] Divan Edebiyatı'nda genellikle üstünlük ifade etmek, yücelik, azâmet ve gösterişin sembolü olarak kullanılan Dârâ bazen de dünya hayatının fânî olduğunu belirtmek için kullanılmıştır.[302]

Divan'da Dârâ on yerde (12/1, 38/2, 43/3, 68/5, 70/4, 114/2, 193/4, 204/3, 230/5, 254) geçmektedir. Tüm bu beyitlerde genel olarak Dârâ; hükümranlık, padişah ve üstünlük belirtisi anlamlarında kullanılmaktadır.

Hz. Muhammed, peygamberlik ikliminin sultanı, hükümdarıdır. Onun kapısında; dünyanın sultanları, padişahları fakir bir kimseden bile daha fakirdir:

Çū sen Dārā-yı iḳlīm-i nübüvvetsiñ eyā sulṭān

Ḳapuñda pādişāhlar bir faḳirden daḫi efḳardır (68/5)

---

[300] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 150.
[301] Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 153.
[302] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 155.

Dünyadaki geçimi, rızkı paylaştıran, veren Allah'tır. Kanaat mülküne tâbi olanlar, aşk ikliminin hükümdarı olmaktadır:

Rūzi-i **naḥnü ḳasemnā'**dan alup sen ḥaẕẕıñı

Giç ḳanāʿat mülkine kim olasıñ Dārā-yı ʿaşḳ (114/2)

1.12.3. Ferhâd ile Şîrîn

Fars Edebiyatı'nda masumiyetin ve aşkın sembolü olan, birbirini delice seven iki karakterdir. Hüsrev'in sevgilisine âşık olan Ferhâd; Şîrîn'den uzaklaşması için Hüsrev tarafından Bîsütün Dağı'nı delmekle görevlendirilir. Bu aşkın nişanesi olarak da bu dağı olanca gayretiyle delmeye başlar. Fakat Hüsrev tarafından Şîrîn'in öldüğüne yönelik haberler çıkınca Ferhâd aşkından kendisini öldürür. Ferhâd'ın ölüm haberiyle yıkılan Şîrîn de kendi canına kıymıştır.[303]

Divan'da Ferhâd ve Şîrîn dört yerde (51/2, 56/5, 153/4, 197/1) geçmektedir. Allah ile birlikte olup Allah'tan başka her şeyden uzak kalmak isteyen Saʿdī, bu yolda tıpkı Ferhad gibi uzun bir süre yol almıştır:

Serāy-ı lī meʿa'llāhı baña dergāh ḳıl yā Rab

Cibāl-i māsivālarda nice gezdim ki çün Ferhād (56/5)

[303] Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 307; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* s. 152-153.

Şirin için yalnızca Ferhad yanmış; düşmüş değildir. Nice âşık, o güzellikle kendisinden geçip feryat etmektedir. Âşıklar; mutsuz, üzgün Mecnûn'u görünce üzülmektedir. Leylâ ile bu üzüntü yerini sevince bırakır. Böylece kişi tıpkı Ferhad gibi hasret ve vuslatla Rabb'ine ulaşmaya çalışır:

Hemān Şīrīn içün üftāde birdir ṣanma Ferhādı
İder ṣaḥrā´-i ḥüsnünde niçe ʿuşşāḳı feryādı
Niçe mecrūḥ ider ol gör dil-i Mecnūn-ı nā-şādı
Yine lüṭf eyleyüp Leylā yüzünden eyler imdādı
Gehī ḥasret gehī vuṣlat yüzünden itdi irşādı (197/1)

1.12.4. Hüsrev

Hüsrev; İran Sasani İmparatoru Nuşirevan'ın torunu olan ve "Pervîz" lakabıyla anılan İran hükümdarıdır. Hüsrev, edebiyatta daha çok Şîrîn'e olan aşkı için Ferhâd'ı dağları delmek üzere Şîrîn'den uzaklaştıran; fakat aşkın anlamını tam olarak hissedemeyen ve bu uğurda kendinden dahi geçemeyen, padişah ve hükümdar olarak bahsedilmektedir.[304]

Tek bir gazelde adı zikredilen Hüsrev; padişah, sultan anlamında kullanılmıştır. Allah tüm kâinata, insanlığa hüküm eden sultandır:

[304] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 176-180; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 220.

Taḫt-ı vaḥdetde oṭurmuş ḥükm ider bu keşrete

Mülk-i nāsūt şehr-i yārı Ḫusrev-i suṭāna baḳ (118/7)

1.12.5. Hızır

Neredeyse bütün kaynaklarda lakap olarak yer alan Hızır'ın; Arapça "hadara"dan (yeşil, yeşil dal ve yeşilliği çok olan yer anlamına) geldiği kabul edilmektedir.[305] Hızır ile ilgili neredeyse her olay efsanevî bir karakter arz eder. Yaşadığı zamandan, ebedî yaşayıp yaşamadığına kadar her şey bir muammadır.[306] Divan Edebiyatı'nda; kavuşulamayan, el üstünde tutulan sevgili ile Hızır arasında bağlantı kurulmuş; İskender'le âb-ı hayatı araması, insanların imdadına yetişmesi, âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşması vb. gibi birçok efsanevî motif şeklinde kullanılmıştır.[307]

Divan'da Hızır üç manzumede 54/3, 130, 199/1 geçmektedir. Aşk ile kendisinden geçip varlığını Allah'ın benliğinde yok eden ve bâki olan, Hızır'ın dilinden âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşan Nakşîbendiler övülmektedir:

[305] Ahmet Yaşar Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1990, s. 60.
[306] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1990, s. 66-72.
[307] Cemal Kurnaz, "Hızır" (Edebiyat), *D.İ.A.* , 1998, c. 17, s. 411-412.

Varlıgın ʿaşḳ pūtesinde iridüp ifnā olan

Āzim-i rāh-ı beḳā olup ebed ibḳā olan

Āb-ı Ḫızrı mürşidinden nūş idüp iḥyā olan

Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend (54/3)

Mütekerrir muhammeste insanlar gaflet uykusundan uyanıp Allah'a gerçek anlamda kul olmalıdır. Allah'a ulaşan yolu, insan kendi benliğinde aramalıdır. Gönül, ten zulmetinden sıyrılarak kendini bulmalıdır:

Bir sözüm vardır saña eyle ḳabūl

Ḫ˘āb-ı ġafletden uyan Ḥaḳḳ'a ḳul ol

Ḳande derseñ dergeh-i Raḥmān'a yol

Sende iste sende ara sende bul

Vechine baḳ ḥıżr-ı tende dā´im ol (130/1)

Gönül, Hızır elinden âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşmuştur. İnsan, fenâ haliyle Allah'ta benliğini yok edip bakî olmalıdır:

Dilim āb-ı ḥayāt içdi bulup Ḥıżır-ı iḥyāyı

Fenādan bāḳiye geçdi bilüp ol vech-i **yebḳā'**yı (199/1)

1.12.6. İskender- Ye'cûc ve Me'cûc

Kur'an'da Zülkarneyn[308] ile yaşadığı bölge, macera olarak benzerlik bulunan ve İskendernâmelerde Zülkarneyn'in karakterinin atfedildiği mitolojik bir kahramandır.[309] Divan şiirinde Hızır ile âb-ı hayatı araması, büyük hükümdar olması ve imparatorluk kurması gibi efsanevî bir karakterden bahsedilmektedir.[310]

Ye'cûc ve Me'cûc; Nuh (a.s.)'u oğlu Yâfes'in soyundan geldikleri rivayet edilen, Zülkarneyn döneminde ortaya çıkan, Zülkarneyn'in yapmış olduğu sette hapsolunan, bu set yıkıldığı zaman her yere yayılıp dünyada bozgunculuk ve fesad çıkartacak olan kavimdir.[311] Divan şiirinde kötülüğün simgesi olan bu topluluk, aynı zamanda şairler tarafından sevgilinin yapmış olduğu eziyet ve cefâyı ifade etmek için kullanılmıştır.[312]

Divan'da yalnızca bir gazelin ikinci beyitinde İskender-Ye'cûc ve Me'cûc yer almaktadır. İskender'in Ye'cûc ve Me'cûc kavimlerine yaptığı gibi insan da gönlünde Allah'tan gayrıya sed çekerek kurtuluşa erenlerden olmalıdır:

Daḫi İskender ẕikrile sed çek dil verāsında

Rehāyāb ol sivā Ye´cūc u Me´cūc'undan ey ṭālib (31/2)

---

[308] Kehf 18/83-99.
[309] İsmail Ünver, "İskender (Edebiyat)" , *D.İ.A.* , 2000, c. 22, s. 557-559;
[310] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 201.
[311] İyas Çelebi, "Ye'cûc ve Me'cûc", *D.İ.A.* , 2013, c. 43, s. 373-375; Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 397; Kehf 18/97; Enbiya 21/96.
[312] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* s. 402.

1.12.7. Kârûn

Kârûn; Allah'ın kendisine mal, mülk verdiği; Mûsâ (a.s.)'nın kavminden olup onun getirmiş olduğu emirlere asi olan, zenginliğiyle tanınan ve helak olan kişidir.[313] Türk Edebiyatı'nda zenginliğin simgesi olan Karûn; genellikle cimrilik, gurur kavramlarıyla bir arada kullanılmaktadır[314] ve dünyaya tamah etmenin vermiş olduğu hırs ve kötülüğün göstergesidir.[315]

Kârûn yalnızca bir gazelde geçmektedir. Dünyadaki rızkı veren, paylaştıran Allah'tır. Kanaat mülküne kâni olanlar, Kârûn'un malına, mülküne rağbet etmezler:

Alup sen rūz-ʹi **naḥnü ḳasemna'**dan naṣībiñ pes
Ḳanāʿat mülküne şāh ol n'idersiñ māl-ı Ḳārūn'ı (216/4)

1.12.8. Leylâ ile Mecnûn

Doğu Edebiyatı'nda aşkın, aşırı tutkunun, birbirlerini çok seven iki karakterin sembolüdür. Kays-i Âmirî Leylâ'ya olan aşkından dolayı kendi benliğinden vazgeçmiş, çöllere düşmüş ve Mecnûn diye isimlendirilmiştir. Ve böylece hasret ve aşk ile şiirler söylemiştir. Leylâ'nın babası ise deli birine kızını vermeyeceğini belirtmiştir. Tasavufî olarak Leylâ ilâhî aşkı, Mecnûn ise Âdemoğlunun kararsız, dertler ve sıkıntılarla yoğrulan benliğini ifade etmektedir.[316]

---

[313] Kasas 28/76, Ankebut 29/39.
[314] H. İbrahim Şener, "Karûn" (Edebiyat), *D.İ.A.* , 2001, c. 24, s. 520.
[315] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 383.
[316] Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 487-488.

Divan'da birçok yerde Leylâ ile Mecnûn yer almaktadır. İnsan kendi benliğinde Rabb'ini aramaktadır. Bundan dolayı âşık da mâşûk da kendisidir. Mecnûn'a kavuşamadığı için ah eden insan, aslında boşuna hayıflanmaktadır. Kavuşulmak istenilen Leylâ bizim kendi içimizdedir:

Saña sensiñ olan maʿşūḳ velī ẓāhirde āşıḳsıñ

Eyā Mecnūn yabānda āh idersiñ sendedir Leylā (6/2)

Kimdürür ḫ̬ābından seni bīdār iden

Āh u feryādı saña hemyār iden

Firḳat ile içiñi pür-nār iden

Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir

Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir (69/3)

Allah kimini Mecnûn gibi aşk ateşiyle dağlara düşürmüştür. Kimini ise Leylâ'nın yüzünde ilâhî aşk ile halvetten çıkarak Allah'a ulaştırmıştır:

Kimin Mecnuñ idüben ṭaġlara düşürdi ʿaşḳ ile

Ne bir Mevlā ki kendi cilvegerdir rūy-ı Leylā'da (191/4)

2. TASAVVUF

2.1.Anâsır-ı Erba'a

Anâsır-ı erba'a; maddenin dört unsuru olan su, ateş, hava ve topraktır. Mutasavvıflar, bu dört unsuru insan tabiatının tezahürü olan nefsin dört mertebesine benzetmişlerdir. Nefs-i emmâre âteşe, nefs-i levvâme havaya, nefs-i mülhime suya, nefs-i mutmainne toprağa benzetilmektedir. Mutasavvıfların yaptığı birçok yorum ve değerlendirme, bu dört unsur nazariyesine dayanmaktadır.[317]

Anâsır-ı erba'a için Divan'da çâr anâsır kavramı kullanılmıştır. Çâr anâsır ile benliğin zulmette kaldığı (25/2); dört unsurun insanın zindanı olduğu (42/5) ve insanlığın çâr anâsırdan giyindiği (112/2, 115/1, 123/5) belirtilmiştir.

Âlem, çâr anâsırdan oluşmuştur. Sureten insanoğlu acizdir; ama mana âleminde yüksek rütbelere sahiptir:

Ṣūretā çār ʿanāṣırdan mürekkeb zīrdeyüz
ʿĀlem-i maʿnāda ammā mihr-i balā olmuşuz (92/7)

İnsan nûr âleminden indirilip çâr anâsır elbisesiyle karanlığın içinde sıkışıp kalmıştır. Âşık, bu duruma üzülmekte; mâşûkundan lütûf ve ihsan beklemektedir:

[317] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 40-41.

ʿĀlem-i nūrdan alup indirdiler

Çār ʿanāṣır cāmesin giydirdiler

Ẓulmet içre nūr iken iletdiler

N'oldu ʿaşḳ işiñi ḳıldıñ fiġān

Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān (170/2)

2.2.Aşk

Aslı "ışk" olup sarmaşık anlamına gelen *aşk*; çok aşırı sevgi, sevginin zirvesi şeklinde ifade edilmektedir. Aşkın kaynağı "küntü kenz" rivayetine dayanmaktadır. Sevgi, aşk Hak'tan zuhûr etmiş ve kâinatın yaratılmasına sebep olmuştur.[318]

Aşk, mutasavvıflar tarafından "mecazî" ve "hakikî" olmak üzere iki eksende incelenmektedir. İnsanoğlunun geçici, fanî şeyleri sevmesi olarak tanımlanan mecâzî aşk, hakikî aşk için bir örnek teşkil etmektedir. Hakikî aşk ise, vacibu'l-vücud olan Allah'ı sevmek; Hak'tan başka her şeyden yüz çevirmek; gönül kıblesini yalnızca O'na yöneltmektir.[319]

Divan'da üzerinde çok fazla durulan konulardan biri de ilâhî/hakîkî aşktır. Aşk kavramı birçok yerde muhabbet kavramıyla da ifade edilmiştir. Aşk; meydan (66/2), deniz (67/4), pazar (87/3), meclis (93/1), ateş (96/1), bâde (97/3), dert (100/1), vadi

[318] Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, 14. Baskı, İstanbul, 2011 s. 207; İhsan Soysaldı, "Tasavvufta Aşk ve Marifet", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sayı 3, s. 187-216.
[319] Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 208.

(139/1), şarap (139/4), sultan (114/2, 116/1), derman (116/1), tabân (116/2), bustân (116/3) vb. kavramlara benzetilerek nitelendirilmiştir.

Divan'da aşkın ve âşığın birçok halinden bahsedilmekle birlikte, genel olarak bu durumla ilgili sıklıkla üzerinde durulan konular şöyledir: Aşkın bir ateş gibi âşığın gönlünü yaktığı (8/2); âşığın aşk yoluyla fenâ halinden geçip bekâ haline kavuşacağı (19/8); aşkın susamış gönüllerin şarabı olduğu (25/3); aşkın hakîkat âleminin sırlarını açmak için bir anahtar olduğu (44/1); aşk ile âşığın kendinden geçtiği (47/2); âşığın varlığını aşk potasında eritip fenâ haline erişdiği (54/3); âşığın kana kana aşk şarabı içtiği (63/1) vb.

Gönül, ayrılık ateşiyle yanıp mutsuz olmakta ve sevgiliyi, Hakk'ı aramaktadır. Sevgiliyi görmek isteyen, ona kavuşmak isteyen sâlik, virân olmuştur. İlâhî aşk ile yeniden mutlu, neşeli olmak istemektedir:

İlāhī ḫāne-i vīrānemi ʿaşḳıñla ḳıl ābād
Seni görsün ḳamu şeyden dilim firḳatle çün nā-şād (56/1)

Aşk, muhabbet ateşiyle gönül yanıp tutuşmaktadır. Sevgilinin zâtıyla gönül dünyası yeniden aydınlanacak ve nûr gibi parlayacaktır:

ʿAşḳ-ı muḥabbet āteşin yaḳ sīnede pür-daġ ola
İşrāḳ-ı ẕāt-ı bī-ḥatla pür-nūr ola dil-ḫānemiz (88/2)

Sâlik, bir şeyh-i kâmile tâbi olmalı ve tarikât ehli olmalıdır. Böylece Hak yolunda gönlünde âdeta aşk ateşinin kıvılcımları zuhûr etmiş olacak ve gönlü Hak sevgisi ile yanıp tutuşacaktır:

Diz çöküp bir şeyḫ-i kāmil hem mükemmil öñüne

Ḥaḳ yolunda yan ṭuṭuş al nār-ı ʿaşḳdan bir ḳabes (95/2)

Allah'ı zikretmenin inceliklerini ve bu zikri aşk ehlinden öğrenmek gerekmektedir. Zikirle meşgul olup dünyalık şeylere meyledilmemelidir. Hatta bu insanın temel geçimi olan ekmek ve yemek olsa dahi:

Feẕkurūnī dersini üstād-ı ʿaşḳdan ögrenüp

Ẕikre meşġūl olasıñ ki itme fikr-i nān u aş (101/2)

Allah aşkı ve ilâhî aşk ile Sa'dî kendinden geçmek istemektedir. Gönül bu aşk ile kendisinden geçip aydınlanmalı ve karanlığın sıkıntısı yok olmalıdır:

Ḥāfıẓ girüp meyḫānede ʿaşḳ bādesin al ṣun baña

Dil mest ola tenḫānede başdan gide ẓulmet-i ṣudāʿ (108/6)

İlâhî aşk, öyle kuvvetli bir duygudur ki bu aşk ile kimi Mecnûn gibi dağlara düşmüştür. Yani Allah aşkı, Mecnûn için Leylâ'nın yüzünde tecellî etmiştir:

Kimin Mecnuñ idüben ṭaġlara düşürdü ʿaşḳ ile
Ne bir Mevlā ki kendi cilvegerdir rūy-ı Leylā'da (191/4)

2.3.Bezm-i Elest

Bezm-i Elest, Allah'ın ruhları yarattıktan sonra "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu, ruhların da "Evet, şahit olduk (ki Rabb'imizsin)" diye cevep verdiği meclisi ifade etmek için kullanılan kavramdır.[320] Dinî-tasavvufî edebiyatta âşıklar tarafından ruhlara nasiplerinin burada paylaştırıldığı, akıl sahiplerinin burada aşkı tercih ettiği, âşıkların burada sunulan mey ile sarhoş olduğu vb. var sayılmaktadır.[321]

Bezm-i Elest, Divan'da birçok yerde aşk şarabı içmek ve aşk şarabı içilen yer olarak zikredilmektedir (26/5, 36/1, 45/6, 52/9, 59/1, 63/2, 66/8, 71/2, 81/1, 154/1, 226/2). Bununla birlikte bu kavram, Elest Bezmi'nin şarabıyla mahmûr olmak (75/7); Elest şarabıyla sarhoş olmak (102/1); Allah'a Elest Bezmi'nde verilen söz (138/7, 144/2) anlamlarında da kullanılmıştır.

Elest meclisinden mey içip aşkı seçen âşıklar, bu mey ile sarhoş olup kendinden geçmişlerdir. Bunun için Hakk'a vuslatı özlemektedirler:

---

[320] Âraf 7/172.
[321] İskender Pala, "Bezm-i Elest (Edebiyat)", *D.İ.A.* , 1992, c. 6, s. 108.

Meclis-i rūz-i Elest'den bir ḳadeh mey içmişim

Anıñiçün mest ü mey-ḫur olmuşum yā Rab meded (52/9)

Ezelde Elest Bezmi'nde Hakk'a söz veren âşıklar, bu sözlerine ebediyyen sadık kalıp sözlerinden asla dönmeyeceklerdir:

Tā ezelde ol Elest Bezmi'nde çün dedim **belā**

Tā ebed iḳrārı bozmam ben yalanı bilmezem (144/2)

Allah " Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? " diye sorduğunda Saʿdī " Evet " cevabı vermiş ve Elest Bezmi'nde Hakk'a âşık olup, mey içerek kendisinden geçmiştir:

Elestü bi-Rabbiküm itdi ḫiṭāb-ı leẕīẕ

O dem **belā** ile ben itdim cevab-ı leẕīẕ

Rūz-ı ezel yār ile bezmi ḳurup ʿaşḳla

Bāde-i cāmı alup içdik şārāb-ı leẕīẕ (241)

2.4.Cemâl

Divan'da birçok manzumede yer alan "cemâl, dizâr, dîdâr ve vech" kavramları; Allah'ın lütuf ve merhamet sıfatlarının yansıması olup âşığın ilâhî aşktan dolayı

Hakk'ı arzulaması, ona kavuşmak istemesi neticesinde maşuğun kemalini izhâr etmesidir.[322] Bu kavramlar ile beyitlerde genellikle vurgulanan hususlar " Hakk'ı görmek (81/2); O'nu istemek (10/2); Hakk'ın cemâliyle mest olmak, hayrette kalmak (18/5, 8/3)" vb.dir.

Hakk'ın bazen cemâl bazen de celâl sıfatlarıyla tecellî ettiği (27/3); kimi zaman cemâlini gizlediği (197/2); kimi zaman da vechini âşıklara naz ile (112/3, 10/3) arz ederek onları mutlu ve abâd ettiği (122/1, 12/5) belirtilmektedir. Böylece her şeyde Hakk'ın görüldüğü (49/7) ve âşıkları Hakk'ın ayrılık ateşinden kurtardığı (146/9) ifade edilmektedir.

Aşk ateşiyle yanıp tutuşan gönle lütuf ve ihsan sahibi Allah, cemâl sıfatlarıyla tecellî etmektedir:

Baña bilmem ne ḥāl oldı dilim ʿaşḳ oduna yandı
Tecellī-i cemāl itdi yine iḥsān idüp Mevlā (8/2)

Lâ örtüsünü Allah illâ ile kaldırmaktadır. Böylece cemâli, bütün yaratmış olduğu mahlûkatta zuhûr etmektedir:

Niḳāb-ı lāyı illā nev-civānı çün ide ifşā
Cemālu'llāh ẓuhūr ider olur mir´āt ḳamu eşyā (10/1)

[322] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 86.

Hakk'ın nûrundan bir nûr olan Hz. Muhammed'in ay yüzü; halkını, ümmetini ve tüm kâinatı aydınlatmaktadır:

Māh cemāliñ nūrudur ḫalḳa cilā baḫş eyleyen
Żav´-ı ẕātıñla olupdur cümle ʿālemdir żiyā (19/2)

Yaratılmış olan şeylere ibret nazarıyla bakanlar Allah'ın cemâlinin tecellîlerini her şeyde görebilirler. Tüm bu açıklığa rağmen ibret nazarıyla bakamayanlar ise Hakk'ı görememektedirler:

Meẓāhirdir ḳamu ẕerrāt cemāliñ anda ẕāhirdir
Nedir yine ḳamu ẓāhirde aḫfā olduġuñ yā Rab (24/7)

Âşıklar, ilâhî aşk ile sarhoş olmakta; Allah'tan cemâlini istedikçe de Hz. Mûsâ'ya Tûr Dağı'nda verilen "Beni göremezsin." cevabıyla onlara mukabele edilmektedir. Allah'ın isim ve sıfatları cemâline bir örtü olmuştur. Aşk ateşiyle kendisinden geçip cemâli görmek isteyenlere lâ hep engel teşkil etmiştir. Ama illâ ile lütuf ve kerem bahş edilip âşıklar arzusuna ulaşmıştır:

Yine ʿuşşāḳını ol şūḫ-ı ḫarāb-ender ḫarāb itmiş

Cemālin istedikçe len terānīyle cevāb itmiş

Göreyim dirken ʿaceb vechine evṣāfın niḳāb itmiş

Dil-i şeydāya ḥüsnün gizleyüp lā'yı ḥicāb itmiş

Yine illā ile lüṭfü çoḳ olsun kāmyāb itmiş (97/1)

Elest Bezmi'nde Allah'a âşık olan insan, gurbet diyarı olan dünyada aslından uzak kalmıştır. Ancak lütuf ve ihsanıyla cemâlini gösteren Allah, onlara bu gurbette âdeta vuslatı yaşatmaktadır:

Diyār-ı ġurbet-i dünyada aṣlımdan baʿīd itdi

Velī lüṭf eyleyüp seyr-i cemāl gösterdi Allah'ım (146/5)

Saʿdī'nin gönlü, Allah'ı görme arzusuyla yanmakta ve Hakk'ı görmek istemektedir. Hakk'ı görmek için ise, Allah yolunda kendinden geçip sûzâne olmak gerekmektedir:

Eger Saʿdī göreyim dirseñ cemāl-i vech-i cānānı

Yolunda cān virüp yāḳıl olup sūzāne-i yā Hū (180/6)

Hak sıfatlarını, kemalini ve cemâlini tüm âlemde açıkça göstermiştir. Hakk'ı görmek isteyen âleme ibret nazarıyla bakmalıdır:

Ṣıfātın anda gösterdi kemālin anda ʿarż itdi

Ki mir´āt-ı cemālin itdi baḳup gör anda dīdārı (209/3)

2.5.Dört Kapı

Dört kapı, sâlikin manevî yolcuğunu tamamlamak için geçmesi gereken dört mertebeyi ifade etmektedir. Bunlar şeriat, tarîkat, marifet ve hakîkattir. Hz. Peygamber'in sözü, baba olarak ifade edilen şerîat; İslam Dini'nin inanç, ibadet ve muâmelat ilkelerini kapsamaktadır. Tarîkat, Peygamber'in fiili olup şerîatı hakkıyla yaşamaktır. Marifet, peygamberin hâlidir ve müridin ilâhî aşk ile yanmadığını ifade etmektedir. Hakîkat ise Peygamber'in sırrı olup Hakk'ı kendi özünde bulmaktır. Bektaşîlik'te her kapı içersinde on makam bulunmaktadır.[323]

Divan'da bu dört kapı, kimi manzumelerde birlikte kimi zaman ise ayrı olarak zikredilmiştir. Dört kapı ve kırk makam kavramları Divan'da yer almamaktadır. Ayrıca bu dört kapıdan ilk üçü olan şerîat, tarîkat ve hakîkat genellikle aşama aşama verilmiştir.

Şerîat; ay gibi parlak olan (67/1), bir başlangıç ifade eden (67/4), kapıya (108/1, 155/7) benzetilmektedir. Sâlikin manevi yolculuğunda ilk durağı ve ilk kapısı şerîattır. Daha sonra sâlik bu mertebeleri aşarak sırasıyla ikinci kapı olan tarîkata, ondan sonra

[323] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 110; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* s. 133. Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Makâlât,* Haz. Ali Yılmaz; Mehmet Akkuş; Ali Öztürk), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara, 2007.

ise üçüncü kapı olan hakîkat mertebesine ulaşır. Hakîkat mertebesinde sâlik birtakım sırlara vâkıf olur:

Bāb-ı evveldir şerīʿat bāb-ı s̱ānīdir ṭarīḳ
Bāb-ı s̱ālişdir ḥaḳīḳat andadır şems ü ḳamer (61/8)

Dört kapı ile ilgili sıralama belli bir üsluba, hiyerarşiye tâbidir. Önce şerîat, sonra tarîkat daha sonra ise hakîkat gelmektedir. Sâlik hakîkat incilerine kavuşmak için bu yolu takip etmelidir:

Gir şerīʿat dārına ṣoñra ṭarīḳat bāġına
Çün bu üslūb üzredir dürr-i ḥaḳīḳat isteyen (155/7)

Tarîkat; hazinelerin anahtarı (46/5), hesap öğrenmek (77/6), gül bahçesi (146/7), yanıp nâr olmak (202/2), dine girmek (219/3) şeklinde nitelendirilmiştir. Hâlidîler şerîat mehtabıyla aydınlanmakta ve tarîkat bahçesinde safâ sürmektedirler:

Şerīʿat māhtābıyla hüdāda Ḫālidīlerdir
Ṭarīḳat gülşeninde ḫoş ṣafāda Ḫālidīlerdir (67/1)

Hâlidîler, şerîat kapısında benliğini Allah'ta yok eder. Tarîkatta, Allah'ın bekâ sıfatıyla ile bâkî olur; hakîkatte ise, Hakk'a vâsıl olurlar:

Şerīʿatle fenāfi'llāh ṭarīḳatde beḳābi'llāh

Ḥaḳīḳatde vusūl-i Ḥaḳ Ḫüdāda Ḫālidīlerdir (67/2)

Hakîkat; yol (227/4, 263/8/), iklim (14/3), hazine (44/1), bağ (108/1) ve denize (208/3, 252) benzetilmiştir. Ayrıca hakîkat, mecazlardan sıyrılarak Hakk'a ulaşmak (44/7); yol almak (75/2); hüviyyet zevkini alıp hâl ehli olmak (102/4); sırlara vâkıf olmak (136/4) ve mey içmek (26/5) şeklinde ifade edilmiştir.

Hakîkat denizine dalmak isteyen inci ve sırların tâlibi, benliğinden sıyrılmalıdır. Çünkü Hakk'a vuslat ancak benlikten sıyrılarak gerçekleşmektedir:

Ḥaḳīḳat baḥrine ṭalmaḳ dilerseñ ṭalib-i gevher

Ṣoyun senden çū benlikle viṣāl-i Kirdgār olmaz (79/4)

Hakîkat âleminde ileri gelenler arasında yer almak için şerîatı hakkıyla yaşayıp yanıp tutuşmak gerekmektedir. Allah'a ulaşmak için önce onun hiçbir şekilde nitelendirilemeyen mutlak hakîkatinden haberdar olunmalıdır:

Ṭarīḳatde yanup nār ol ḥaḳīḳat içre serdār ol

Hüviyyetden ḫaberdār ol bulayım dirseñ ki Cebbār'ı (202/2)

Marifet, âleminin anlamına vâkıf olmak (82/5); taht (102/4) ve iklim (229/1) olarak ifade edilmiştir. Hakîkat âleminin rehberi ve âriflerin en yüksek makamında bulunan, pîrlerin pîri Abdu'l-Kadir Geylânî, marifet ikliminin tahtındadır ve kendisinden yardım isteyenlere Allah'ın izniyle yardım eder:

Rehber-i rāh-ı ḥaḳīḳat şāh-ı ḳuṭbu'l-ʿārifīn

Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

Maʿrifet iḳlīminiñ taḫtında gavṣu'l-vāṣılīn

Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī (229/1)

Sâlik vücut gemisiyle hakîkat âlemine dalıp, hakîkat âleminde benliğinden vazgeçmiştir. O; sırasıyla şerîat, tarîkat, hakîkat ile marifet güneşine ulaşmış ve onda güneş doğmuştur:

Vücūdum fülkünü baḥr-i ḥaḳīḳat içre itdim ġarḳ

Çevirip dürr-i lāhūtile ṭoldu çār-sū-yı ʿaşḳ

Şerīʿatle ṭarīḳatde ṭarīḳatle ḥaḳīḳatde

Giren ol maʿrifet şemsin görüp anda ider ol şarḳ (253)

2.6.Ene'l-Hak

Ene'l-Hak ifadesi, "Ben Hakk'ım." anlamına gelen, Hallâc-ı Mansûr tarafından söylenen sözdür. Hallâc-ı Mansûr bu sözden dolayı asılmıştır. Bu söz farklı yorumlara açık olduğu için çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Kimileri Hallâc'ın bu sözü sekr halinde söylediğini, kimileri fenâ halinde dilinden döküldüğünü kimileri ise onun Tanrılık iddia ettiğini belirtmişlerdir.[324]

Divan'da yalnızca üç manzumede yer alan Ene'l-Hak kavramıyla Hallâc-ı Mansûr'a atıf yapılmaktadır. Gönül, aşk şarabı içip sarhoş olunca kendinden geçmiş ve hayret makamında Hallâc-ı Mansûr gibi "Ene'l-Hak" demiştir:

Alup dil bāde-i ṣahbā-yı ʿaşḳı olalı meyḫūr
Olupdur ḥayret-i bezm-i Ene'l-Ḥaḳ dārına Manṣūr
Metāʿ-ı vaṣla ʿaḳlın ṣatdı oldı ʿāleme menfūr
Olup ḫalḳ içre zencīrin sürer divāne-i menḳūr
Ṣafā-yı gülşen-i dīdār alanlar ola mı rencūr (76/1)

Allah kimini Ene'l-Hak sırrına basiret sahibi yaparak gafletten uyandırmış ve tıpkı Hallâc-ı Mansûr gibi kimine bu sırrı bildirmiştir:

[324] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 123.

Kimin āgāh-ı ene'l-Ḥaḳ eyledi

Anı ber-dār eyleyüp Manṣūr iden (163/7)

Aşk ateşiyle her gönül yanıp tutuşmalıdır. Ateşi muhabbet bahçesine çeviren Hak'tır. Âşık ise Ene'l-Hak sırrına vâkıf olunca, Mansûr gibi ona, o ateş muhabbet ateşi olmaktadır:

Her dil-i kānda yana nār-ı muḥabbet

Eyledi külḫānını gül-zār-ı muḥabbet

ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı ene'l-Ḥaḳ olana

Manṣūr ider añı ol nār-ı muḥabbet (235)

2.7.Fenâ-Bekâ

Fenâ; fâni olmak, yok olmak anlamlarına gelip kulun nefsî haz ve isteklerini bir kenara bırakması, kendisinden geçmesi ve eşyadan fânî olmasıdır. *Bekâ* ise kalmak, devam etmek demek olup kulun fenâ halinden sonra Hak ile bâkî olmasıdır. Yani insanların kötü birtakım huy ve davranışlardan sıyrılması fenâ; bunların yerini güzel huy ve davranışlarla, Allah'ın sıfat ve nitelikleriyle zinetlendirmesi ise bekâdır. Sâlik önce kendisinden fânî olur, sonra Hakk'ın sıfatlarından fânî olur, daha sonra ise

Hakk'ın varlığında tamamen yok olur. Bu makamda kul kendisinden geçmiş ve kulun idaresini âdeta Allah almıştır. Kul artık Allah ile bâkîdir. [325]

Genellikle manzumelerde fenâ ve bekâ kavramları bir arada kullanılmıştır. Fenâ; pazar (41/6), deniz (88/3), kapı (114/1) ve gül bahçesine (124/5) benzetilirken bekâ ise yol (54/3) ve kapıya (124/5) benzetilmiştir.

Sâlik fenâda benliğini temizlemeli (102/5); fenâdan yüz çevirerek (155/8) garip kalmamalı (125/2) ve fenâ hâlinin dikenine aldanmamalıdır (147/3). Çünkü fenâ hâlinin itibarı alçak, boş bir hayaldir (255). Varlığını aşk potasında eridip fenâ bulan (54/3) sâlik fenâdan bekâya bakmalı (113/3) ve fenâfi'llâhda fânî olarak (178/3) bekâya can taşımalıdır (82/3). Çünkü bekâ kapısı bedelsizdir (124/5).

Gönül, çalışıp gayret ederek fenâ hâlinden bekâ hâline erişmelidir. Allah'tan gayrısından yüz çevirerek vahdet ikliminin yüce limanına sığınmalıdır:

Ey gönül geç bu fenādan saʿy idüp gel bul beḳā
Māsivā süflinden uç bul ʿulv-i vaḥdetde ṣafā (15/1)

Âşık, ağlayıp inlememeli; fenâ hâlini bir an önce aşmalı ve gözünü bekâ bahçesinde açmalıdır. İnsanlar Hak sözünü ise Saʿdī'den dinlemelidir. :

[325] İshak Buhari Kelabazi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, 2014, İstanbul, s. 185, 186; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 70.

Bu fenā gülzāra dönme yüzüñü

Gülşen-i bāḳīye baḳ aç gözüñü

Eyle Saʿdīden Ḥaḳ'ile sözüñü

Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün

Derd ile āh ile giryānıñ niçün (172/5)

Bekâ kavramı bir na'tta, Hz. Peygamber'in vefatını ifade etmektedir. Hz. Muhammed'in ebedî âleme irtihâli, âşık için baş edilemez bir derttir. O'nun vefatıyla ümmet ona daha fazla düşkün hale gelmiştir:

Beḳāya irtiḥāliñ cümle ʿuşşāḳa oñulmaz derd

Vefātıñ ümmetiñe ibtilādır yā Rasūlla'llāh (194/2)

Fenâfi'llâh'da Hakk'a vâsıl olan sâlik, bekâbi'llahın en yüksek mertebesine ulaşabilir:

Daḫi bulursuñ beḳā-ender beḳa andan öte

Girü andan pes fenāfi'llāhda varırsıñ Ḥaḳḳ'a (263/27)

2.8.İlm-i Ledün

İlm-i Ledün, kulun çalışarak elde edemeyeceği, ilham olarak da ifade edilen, Allah tarafından o kula özgü verilen ilimdir.[326] Ledün kavramı Kehf Suresi 65. ayettinde zikredilmektedir.[327] Allah tarafından verilen bu ilim kulun gayretinden ziyade Allah'ın bir ihsanıdır.

Ledün kavramı Divan'da ikisi muhammes biri murabba' olmak üzere üç manzume yer almaktadır. Ledün ilmi kendisine verilen âşıklar, bu ilmin delilini Kehf Suresi 65. ayette açıkça görmektedir:

Ledünni ögrenen ʿaşḳ muṣḥafından buldı burhānı
Görür şemsi ḳamu ẕerrātda dīde oldı her yanı
Oḳur **sebʿa'l-meṯānī** her varaḳdan bildi Ḳurʾān'ı
Ne bilsün ders-i ḥüsnüñden ki ẕāhid yoḳdur ʿirfānı
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫ̬ābından olan bīdār (70/2)

İnsan ledün ilmini ten gemisinden ve Hızır dilinden öğrenmelidir:

Ledünni fülk-i tende Ḫ̬ıżr-ı dilden ögrenen merdān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır
Ḥurūf-ı Ādemīde noḳṭa sırrın ögreden merdān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır (75/1)

[326] Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 399; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 185; Kehf 32/65.
[327]" …biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." Kehf 18/65.

Ledün ilmi, tarîkat ehlinin yol göstermesiyle ve Allah'ın ihsanıyla elde edilebilir:

Ledün ʿilmin ṭarīḳinden eger bildiñise ersiñ
Daḫī ṭīn içre düşsende bahāsız dürr-i gühersiñ
Eger şekk perdesin rūy-ı dile çekdiñse ebtersiñ
Daḫī servi ḳad bālā olursañ yine aḳṣarsıñ
ʿArefden bilmeyen cāhillerin sözü yalān ancaḳ (115/4)

2.9.Kesret-Vahdet

Kesret-vahdet; çokluk-birlik anlamına gelmektedir. Bir ve tek olan Allah'ın isim ve sıfatlarıyla tecellî etmesine *kesret*, bu kesret durumunun gerçekte var olmadığını anlayıp yanlızca Allah'ın bizatihi var olduğunu görmeye ise *vahdet* denir.[328]

Divan'da birçok yerde söz edilen temel konulardan biri Allah'ın bir ve tek olduğu yani vahdet konusudur. Vâhidiyet çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Allah'ın zıtları bir'liğe ulaştırdığı (49/4); bütün her şeyin Allah'tan geldiği (77/2); vahdet mülkünün biricik sultanı olduğu (112/3); kudret ile Allah'ın eşyayı yarattığı (117/1); vahidiyetten kesret âlemine birliğin zuhur ettiği (141/3, 184/2, 188/1); çokluğun yani kesretin âlemde Allah'ın tecellîsi, gölgesi olduğu (204/1) vb. şeklinde vahdet-kesret ilişkisi ifade edilmiştir.

[328] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 212.

Divan'da, vahdet denizinin kesretten dalgalandığı (42/1); kesretten vahdet elbisesinin giyinildiği (75/4, 143/1); kesretin yağmur, vahdetin ise bir ışık olduğu (82/2) kesret kavramı çerçevesinde değinilmiştir.

Allah'ın tecellîleri bu âleme öyle zuhûr etmiştir ki bu birlikten tüm âlem, kesrete çokluğa ulaştı. Bu sayısız varlıklar ile boş olan, hiçbir şey olmayan âlem doldu. Yani tüm her şey, vâhid olan Allah'tan gelerek âlem süslenmiştir:

Çün vāḥidiyyetden eḥad ḳıldı tecellī ol Ṣamed
Keṯret ṭoġup ki bī-ʿaded oldum ḫalā oldı melā (4/4)

İnsanoğlu vahdet şarabı içerek mest olmalı, cezbeye gelmelidir. Bunun neticesinde de kesretten uzaklaşmalı ve her şeyin vahdet ikliminden kesret âlemine yansıdığını anlayarak sırlara, bilgiye ulaşmalıdır:

İçüp cām-ı hüviyyetden şarāb-ı vaḥdeti cānā
Ebed mest ol bu keṯretden bilüp vaḥdet pes ol dānā (14/1)

İnsan, vahdet âleminden kesrete gelmiştir. Allah'a Elest Bezmi'nde söz vermiş ve Rabb'ine vuslatı arzulamıştır. Allah'a vuslatı arayan insan, Rabb'ini görmek istemekte ve bu aşk ile reddedilmeyeceğini umut etmektedir:

Verd-i vaḥdetden ḳoḳa ḳoḳa gelüp bu keṯrete

Ṣalına ṣalına dīzārıña varam itme red (50/3)

Vahdet denizi aşk ile dalgalanarak çokluk âlemi olan kesret zuhûr etmiştir. Katreler yani insanlar, okyanuslara ulaşmak isteyen birer deniz misali Rabb'ine vuslatı özlemektedirler:

Baḥr-i vaḥdet ʿaşḳla itdi temevvüc keṯrete

Ḳaṭreler ʿummān olup ʿummāna deryā olmuşuz (89/9)

Kesretin ışıltılı, süslü dünyasında vahdet görmek isteyen gönül, benliğinden vazgeçmelidir. Benliğinden vazgeçen gönül, esas sevgiliye yani vahdet iklimine ulaşacaktır:

Cilve-i keṯretde vaḥdet görmek isterseñ dilā

Sen beni sür aradan ġayrıyı it yagmā-yı aşḳ (114/3)

Sâlik, ezelden yani Elest Bezmi'nden beri Rabb'ine âşıktır. Kesret ikliminde ise Rabb'inden uzaktır ve sürekli Rabb'ine kavuşmayı özlemektedir.

Keṣret içre şimdi düşdüm ġurbete

Çün ezel cānāna ben cānā idim (141/4)

Bütün eşya, vâhid-i mutlak olan Allah'ın tecellîleri sonucu oluşmuştur. Kâinat ise eşyanın aslına, özüne bakan için tıpkı bir ayna gibidir. Sâlik, kâinat aynasında böylece Rabb'ini görür:

Tecellī vāḥid-i muṭlaḳdürür keṣret bu eşyāda

Merāyādır bu ekvān kendidir yine temāşāda (191/1)

2.10. Lâ-İllâ

Lâ, olumsuzluk edatı iken *illâ* istisnâ edatıdır. İki kavram aynı cümle içersinde yer aldığında nefy ifadesi olan lâ, vahdet-i vücud itibariyle Allah'tan başka ilâh bulunmadığını ifade etmektedir. Tarikatlar tarafından lâ ve illâ kavramları, çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Nakşî ve Halvetîler, lâ ilâhe kelimeleriyle kulun masivadan sıyrıldığını illa'llah ifadesiyle de yokluğun yerini Allah'ın aldığını belirtirler. Melâmî ve Hamzavîler'de ise bu iki kavram fenâ ve bekâyı temsil etmektedir.[329]

Divan'da birçok yerde kullanılan lâ ve illâ kavramları manzumelerde bir arada verilmiştir. Lâ; karanlığı (127/4), kış mevsimini (127/2), cehennemi (127/5), bulutu (127/6), kılıcın kınını (145/17), örtüyü (160/6), ayrılığı (163/8), zehri (169/6) ifade

[329] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 301, 302.

ederken illâ ise; mum gibi aydınlığı (127/4), baharı (127/2), cenneti (127/5), güneşi (127/6), kılıcı (145/17), vechi (160/6), vuslatı (163/8), panzehiri (160/6) ifade etmektedir.

Her ne kadar lâ, bulut gibi hakikati gölgelese de; illâ güneşi ile bu bulutlar dağılmaktadır:

Her ne denlü olsa lā içre seḥāb
Ufḳ-ı illādan ṭoġar ol āfitāb (32/1)

Birlik, vahdet sarayında illâ ile lâ'dan geçmek gerekmektedir. Hatta lâ ve illâ'yı unutup Hakk'ın zâtına ulaşılmalıdır:

Oṭurur ḳaṣr-ı Eḥad'de ḳaṣr-ı illā ile lā'dan geç
Daḫi lā'yı vu illā'yı unut lāhūta ḳıl ilmāḥ (44/5)

Lâ bir kış gibidir; illâ ise kıştan sonra gelen doğayı canlandırdığı gibi insanı da canlandıran bahar mevsimidir. Vahdet gülü kokarak Hakk'a vâsıl olunur:

Lā şitāsı üzre illā nevbahārın irgörüp
Ḳoḳasıñ tevḥīd gülüñü vaḥdet-i raʿnāya gel (127/2)

Âşıklar, Hakk'ın cemâlini istemekte; fakat Hak kendisini saklamakta, gizlemektedir. Ama faziletle bakanlar ve lâ'yı bırakanlar illâ'da Hakk'ı görebilirler:

Cemālin istedim lā dedi kendüsin nihān eyledi

Yine faẕlile illā'dan baña baḳ dedi Allah'ım (146/4)

2.11. Mâsivâ

Mâsivâ, insanın gönlünü Allah dışındaki tüm varlıklardan arındırmasıdır. İnsanın kalbinde Allah dışında neyin sevgisi varsa onu çıkarmalı ve tüm sevgisini, varlığını yalnızca Allah'a yöneltmeli, yoğunlaştırmalıdır.[330]

Divanda mâsivâ; düşman (56/3) dağ (56/5), zindan (59/2), köle (78/4) ve kuyuya (92/2) benzetilmiştir. Tarîkat ehli ise mâsivâdan gönlünü hâmûş etmeli (71/2), onun başını kesmeli (127/1) ve ona tevhid kılıçını çekerek cevap vermelidir (181/5).

Ey sevgili, tevhid kılıcıyla gönlünde Allah'tan gayrı her ne varsa öldür. Allah'tan gayrı her şeyden gönül temizlenince de hakîkat ikliminde bahtiyarlığa yani sevgiliye ulaş:

Tıġ-i tevḥīdi şehā çek māsivāya vir cevāb

Rubʿ-ı meskūn-ı ḥaḳīḳatde olasıñ kāmyāb (29/1)

[330] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2014, s. 320.

Mâsivâ düşmanı yani Allah'tan gayrı her şeyle meşgul olma, insanın yolunu kesmektedir. Hayatın bu ışıltılı dünyasında Allah merhamet ve kerem etmezse insan yolunu şaşıracaktır:

ʿĀdū-yı māsivā kesdi yolum ġurbetde çün ḳaldım
Eger dād itmeseñ yā Rab beni düşmen ider berbād (56/3)

Sevgiliye ulaşana kadar Ferhâd gibi Allah'tan başka her şeyle meşgul olan gönül, mâsivâyı aşarak Rabb'inin huzuruna vâsıl olur:

Serāy-ı lī meʿallāh'ı baña dergāh ḳıl yā Rab
Cibāl-i māsivālarda niçe gezdim ki çün Ferhād (56/5)

Kul, "Beni zikredin." ilâhî buyruğuna itaât edip gece gündüz Allah'ı zikrederek mâsivâdan kurtulmalı ve sevgiliye ulaşmalıdır:

Feẕkurūnī'den gelen fermāna eyle inḳıyād
Gice gündüz ẕikr ide gör māsivādan ol ḫalāṣ (104/2)

2.12.Nefs

Benlik, bir şeyin öz varlığı demek olan *nefs* kavramı ile kulun kötü fiilleri, davranışları kast edilmektedir. Seyr ü sülûk yolunda kul nefsini dizginlemeye, kontrol altına almaya çalışır. Sâlik, nefsânî isteklerinin zıddına hareket ederek nefsi adeta tedavi etmelidir.[331]

İnsan, kendisine verilmiş olan ruh ile birlikte diğer canlılardan ayrılmaktadır. Ruh, cevher, izâfî ruh olarak da ifade edilen nefs-i nâtıka ile insânî ruh kast edilmektedir. Nefs-i nâtıkayı mutasavvıflar farklı şekillerde sınıflandırmakla birlikte, genel olarak yedi kategoriye ayırmaktadır: Nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülheme, nefs-i râzıyye, nefs-i marzıyye, nefs-i hakîkiyye ve insanların ulaşamayacağı nebevî nefis'tir.[332]

Divan'da nefs; bağ (153/6), zincir (155/5), hapishane (92/1) ve yılan (127/7)'a benzetilmiştir. Nefsin gaddar olduğu (147/4); şehvetle hareket ettiği (213/1); nefsini bilerek (7/5) onunla câhid olmak (15/3) gerektiği ve böylece nefsin mağlup edilerek (109/3) hâlis zer (131/6) olacağı belirtilmektedir.

Nefs; insanın yolunu kesmekte, onu kendi istekleri doğrultusunda hareket ettirmeye çalışmaktadır. Nefsine uyan insan, Hak'tan uzaklaşmaya başlar:

---

[331] Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 557-558; Abdulkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi,* Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1991, s. 222.

[332] Ramazan Muslu, *Tasavvuf El Kitabı* (Editör Kadir Özköse), "Seyr u Süluk Metodları", Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 341,342; Süleyman Ateş, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969, s.151.

Nefsim benim kesdi yolum hem bağladı elim kolum

Ḥaḳ'dan uzaḳ ben bir kulum āh dehşetā vā dehşetā (16/6)

İnsanın nefsi gibi güçlü bir düşmanı olduktan sonra kimseye düşmanlık etmemesi gerekir. Her an insanın, kendisiyle olan nefsin isteklerine uymayıp onu dizginleyerek sürekli ona karşı koyması gerekmektedir:

Ḳılma ʿadāvet kimseye nefsiñ yeter düşmen sana

Hiç gitmez ol sende yine anıñla it dā´im nizāʿ (108/3)

Allah, insanı imtihan etmek amacıyla kendisine sürekli kötülüğü, şehevî duyguları emreden nefs-i emmâreyi ve yapmış olduğu hatalardan, günahlardan huzursuzluk duyan nefs-i levvâmeyi yaratmıştır:

Çār ʿanāṣır bir yere geldi bulup ḳadd ü ḳāmesin

Küntü kenz'de gevher iken giydi insān cāmesin

Yazdı vechi levḥasında **men ʿaref'**den nāmesin

Nefs-i emmāre ḳodı anda daḫi levvāmesin

İbtilā vü imtiḥān eyler dil-i dīvāneyi (200/4)

Gaddar nefs, insanı heveslerine uyması için sürekli zorlamaktadır. Nefsi her gün âdeta recm eder gibi kişinin kendisinden uzaklaştırması gerekmektedir:

Hevā-yı nefs ġaddārından ṣaḳın kendiñ eyā Ḥāfıẓ
Be-hergün recmile ṭard it ḳapuñdan sen o melʿūnu (216/5)

İnsan, kimseye düşmanlık etmemeli ve nefsini öldürmelidir. Nefsi öldürmekten kasıt ise onu kontrol altına almaktır. İnsan ise hayatta herkese tatlı dilli olmalıdır:

Kimseye itme ʿadāvet nefsiñi ḳıl der-memāt
Herkese şīrīn-zebān ol olasıñ tā der-ḥayāt (263/3)

2.13.Ruh

İnsanın latifesi olan *ruh*, nefs-i nâtıka da denilen kalpteki kanın çoşkusuyla oluşan buharımsı ve beden kabına teslim edilmiş cevherdir.[333] Ruh insandaki bilen, idrak eden bir latifedir. Ruh, insana Allah katından indirilmiş olup kemmiyeti ve keyfiyeti hakkında şümullu bir bilgiye vâkıf olunmayan, insanın sınırlı bir bilgiye sahip olduğu bir şeydir.[334]

Divan'da ruh ile ilgili olarak üzerinde çokça durulan konu, Allah tarafından Hz. Âdem'e ve insanlara ruh üflendiğidir (51/1; 65/2; 115/2; 152/2, 6; 175/5). Bununla

[333] Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 274; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi,* s. 223.
[334] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 298; İsrâ 17/85;

birlikte ruhun salikin seyr ü süluku olduğu (15/5); Hz. Muhammed'in ölmüş gönüllere ruh olduğu (19/6); ruhun Kâbe'sinin kıble edildiği (130/3) belirtilmektedir.

Hz. Muhammed, ölmüş gönülleri âdeta dirilten, canlandıran ruh olmuştur. Onun doğumuyla insanlık yeniden hayata gözlerini açmıştır:

Mürde olmuş dillere sen rūḥ olduñ yā Rasūl
Pes ḳudūmuñla ḥayāta irdiler ey cānfezā (19/6)

Allah kudretle insanı balçıktan yaratıp ona ruh üflemiştir. Allah'ın yaratma sanatı Hz. Âdem ve Havva'da apaçık görülmektedir:

Yed-i ḳudretle ṣalṣālli yoġurdı rūḥ ḳoyup anda
Kemāl-i ṣunʿ-ı Yezdān'ı gözet Ādem ü Ḥavvā'dan (152/6)

2.14.Seyr ü Süluk

Seyr gezmek, *sülûk* ise yürüyüp gitmek anlamlarına gelmektedir. Seyr cahillikten ilim iklimine; kötü, çirkin huylardan güzel ahlak limanına sığınmak ve neticede de Hakk'a doğru yol almaktır. Sülûk ise, tasavvuf yoluna adım atan sâlikin Allah'a ulaşmak için kat ettiği manevî, ahlakî eğitimi kapsamaktadır. Kısacası seyr ü süluk, sâliklerin manevî makamlar tamamlanıncaya kadar geçirmiş oldukları süreyi

ifade etmektedir. Seyr ve süluk kavramları birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş iki kavramdır. Mutasavvıflar seyr için sülûkun vazgeçilmez olduğunu belirtmişlerdir.[335]

Divan'da seyr kavramı birçok yerde geçmekte iken sülûk kavramı yer almamaktadır. Sâlik, benliğini Allah'ta yok ederek fenâ hâline ulaşarak bekâbi'llâhda Allah'ın bekâsıyla bâkî olmalıdır. Daha sonra seyr ü sülûk yolundaki sâlik, Hakk'a ulaşmak için korku ve ümitten sıyrılıp Allah'a vuslatın zirvesini yaşamalıdır:

Fenāfi'lllāhda ifnā ol beḳābi'llāhda ibḳā ol

Seyirden evc-i vūṣūlu'llāh bulup ḫavf u recādan geç (43/4)

Saʿdī, Rabb'inden lütuf ve ihsan istemektedir. Seyr u süluk ve davranışlar Hakk'ın yeryüzündeki eserlerine göre olmalıdır:

Bir nigāh lüṭfüñü eyle ʿaṭā bu Ḥāfıẓa

Tā ola āṣārıñ üzre seyrimiz eṭvārımız (94/6)

Saʿdī, melamet hırkasını giymiş kendisini hakir görerek aşağılamakta ve Hakk'ın dergâhına sığınmaktadır. Böylece Hakk'a ulaşmak için adım atan Sa'dî, seyr ü sülûkunu bu şekilde belirtmektedir:

[335] Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 183.

Melāmet ḫırḳasın giydim Ḥaḳ'ıñ dergāhına geldim

Vaṣl-ı gülzārına girdim ʿacebdir anda seyrānım (138/4)

2.15. Tecellî

Âşikar olmak, açığa çıkmak anlamına gelen *tecellî*; gayb âleminden gelen şeylerin müminlerin kalbinde zuhûr etmesidir. Her ilâhî ismin tecellî ettiği yer, yön farklı farklıdır.[336] Bundan dolayı bâtından tecellî eden gaybın aslı, yedidir. Yani yedi tür tecellî vardır: Hakk'ın gaybı, hafânın gaybı, sırrın gaybı, ruhun gaybı, kalbin gaybı, nefsin gaybı, bedenin latifelerinin gaybıdır.[337] Tecellî daima gaybden şuhûda, bilinmeyenden bilinene, karanlıktan aydınlığa doğru yol alan bir süreçtir.[338]

Tecellî Divan'da farklı şekillerde ifade edilmiştir: Allah'ın *kün* emriyle insanlara tecellî ettiği (27/2); en mukaddes bir şekilde tecellî ettiği (49/2); Şirin yüzünden Ferhâd'a tecellî ettiği (51/2), âşıklara tecellînin Hak katından bir sır olduğu (71/4), tecellî feyzi ile her şeyde kulun Allah'ı gördüğü (90/5); tecellînin gönlü nurlandığı (122/1); Allah'ın tecellîsinin bir gönle erişince Hak'la Hakk'ı gördüğü (214/4); tecellînin safâsıyla kulun kuş gibi uçtuğu (227/2) belirtilmiştir.

Uzun bir süre tekkede seyr u sülukla uğraşan mürid, artık vuslata erişmek istemektedir. Allah'ın insalara tecellî etmesiyle insanların uykudan uyanacağı,

---

[336] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 346; Cahid Baltacı, *Tasavvuf Lügati*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 148.
[337] Seyyid Şerif Cürcânî, *Ta'rifât Tasavvuf Istılahları,* ter. Abdülaziz Mecdi Tolun, Haz. Abdurrahman Acer, Litera Yayıncıllık, İstanbul, 2014, s.104-105.
[338] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 346.

bulutların dağılarak insanların güneşi göreceği ve sevgiliye kavuşacağı umut edilmektedir:

Yatdım ḫarābātda nice eyyām baña oldı gice
Ḳıl bir tecellī ḫ̆āb giçe şemsi görem gitsün seḥāb (28/4)

Saʿdī, Rabb'ine seslenmekte ve ilâhî aşk ile kendisine tecellî ederek gönlünün en azından sevgiliye vuslat ile tesellî olmasını istemektedir:

Ḫudayā ḫānemi ʿaşḳıñla ābād it tecellādan
Dilim ten ḫānesinde şād ola ẕevḳ-i tesellādan (160/1)

Dertli, üzüntülü Saʿdī; Rabb'inin tecellîsini beklemektedir. Allah'ın tecellîsi ile de her varlıkta Hakk'ı görüp hayal olan bu dünyayı unutacak gerçek olanı görecektir:

Bu Saʿdī derdmendiñ dīdesine bir tecellī it
Seni görsün ḳamu şeyden unutsun bu ḫayālātı (208/6)

2.16. Zühd

Tasavvuf diyârının yolcularının nefis mücadele ve mücahedesini ifade eden *zühd* kavramı, mutasavvıflar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Zühd; kanaât

sahibi olmak, dünyayı elinin tersiyle bir kenara itmek, lüzumlu olanı terk etmek, Allah ile meşgul olmayı engelleyen her şeyi terk etmek, nefsin masivaya olan sevgisini engellemek, vb. şeklinde tanımlanmıştır.[339]

Divan'da zühd kavramı dört yerde geçmektedir. Zühd kavramı Divan'da olumsuz anlamda kullanılmıştır (116/3). Gaybı bilen yalnızca Allah'tır. İnsan, Allah karşısında âcizliğini hissetmeli; ilmi ve kemâli unutmalıdır. Ey zâhid, fazilet ve zühdü bir kenara bırak ve böylece günahın sevap olsun:

Oldur ʿallāmü'l-ġuyūb ʿilm ü kemāliñ sen unut
Zāhidā ḳoy faż̈l ü zühdü pes ola ẕenbiñ ṣevāb (33/3)

Saʿdī, Allah'tan ilmini ve zühdünü almasını talep etmekte ve böylece kendinden geçip benliğini bir tarafa bırakacağını düşünmektedir. Bu şekilde Hakk'a vâsıl olup müflis olmamayı umut etmektedir:

ʿİlm ü faż̈l ü zühdümü al bilmem ben benligi
Vāṣıl-ı dīdār olup çün olmayam bād be-dest (36/2)

[339] Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2006, s.79, 80; Kadir Özköse, "Zühd ve Sûfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam (Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2002, c. VI, sayı 1, s. 175-194.

İnsan, kendini karıncadan daha aşağı bilmeli ve faziletini, zühdünü görmemelidir. Sırtına melamet hırkası giyip kendini sürekli hor ve hakir görerek aşk yolunda, Hakk'a vuslat için rezil olmayı göze almalıdır:

Faẓl ü zühdüñ görme kendiñ mūrdan ednā bilüp
Giy melāmet ḫırḳasın egniñe ol rüsvā-yı ʿaşḳ (114/5)

Cenneti kazanmak için oruç ve zühde rağbet edilmemelidir. Önemli olan Hakk'ın rızasını kazanmak ve Hakk'a vâsıl olmaktır:

Cennetü'l-Me´vā içün itme ṣıyām u zühdüñü
Gir rıżāsı cennetine andadır bustān-ı ʿaşḳ (116/3)

2.17.Tarikatla İlgili Mefhumlar

2.17.1. Derviş

Fakir, yoksul, dilenci anlamlarına gelen *derviş;* sûfî ve mutasavvıf kimselere denilmektedir. Derviş; bir şeyhe tâbi olarak riyazât ve mücâhedeye giren; nefsinin isteklerine gem vuran ve böylece manevî olgunluğa ulaşmaya çalışan kişidir. [340]

[340] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.103; Karaman vd. , *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 120.

Derviş kavramı yalnızca bir muhammeste geçmektedir. Allah aşk ateşiyle yanan dervişin gönlüne tecellî etmektedir. Ayrılık ateşi ise çaresizlere derd, endişe olmaktadır. Cemâliyle akılları karışan âşıklar, tüm bunları hiç düşünememişlerdir:

Tecellī eyleyüp ʿaşḳ āteşiyle ḳalb-i dervīşe
Dönüp hicrānla nā-çāra virdi derd ü endīşe
Gerū meydān-ı ḥüsnünde düşürdi niçe teşvīşe
O dergāhıñ yoliçün ḳolları germiş niçe kīşe
O leylī gül-ʿizārım ʿāşıḳānın bī-hesāb itmiş (97/2)

2.17.2. Hırka

Bez anlamına gelen, Arapça bir kelime olan *hırka*; dervişlerin genellikle zikir sırasında giydikleri önü açık, yakasız, kolu geniş elbisedir.[341] Hırka giymenin tarikatlarda özel bir yeri vardır. Hırka giyen mürid mürşidi tarafından tarikata kabul edilmiş ve tarikatin aslî üyesi olmuştur.[342]

Hırka kavramı Divan'da genellikle melamet hırkasını giymek (56/6, 114/5, 130/3, 138/4, 148/1, 192/1) şeklinde geçmektedir.

Saʿdī; giyim, kuşam ve yerleşik âdetleri yok sayıp önem vermeyerek nefsini sürekli kınayarak Hakk'a vâsıl olmaya çalışmaktadır. Bu şekilde dergâha sığınan Saʿdī, hatalarının çok olduğunu belirtmekte ve Rabb'inden yardım dilemektedir:

[341] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 210-211.
[342] Özköse, "Tarikatların Ortak Unsurları", *Tasavvuf El Kitabı*, s. 237.

Melāmet ḫırḳasın giydim bu gün dergāhıña geldim

Yüzüm ḳara kuṣūrum çok meded yā Rab ki ḳıl imdād (56/6)

Saʿdī, zillet hırkası giyerek yani kendisini sürekli hor ve hâkir görerek bu âleme geldiğini ve varlığını geride bıraktığını belirtmektedir:

Ḫırḳa-i ẕillet giyüp meydāne gelmişlerdeniz

Ṣoyunup varlıḳ ṭonun ʿüryāne gelmişlerdeniz (84/1)

Selamet hırkası giyerek Hakk'a ulaşılmalı, O'na karşı mahzûn olunmamalıdır. Böylece Hakk'ı gören âşıklar, O'nsuz olmanın acısından O'nu görebilmenin sevincine ulaşmış olacaklardır:

Giy selāmet ḫırḳasın dīzāra var olma melūl

Çünki dīdārı gören ʿaşıḳlara ṭaġ üstü bāġ (110/7)

2.17.3. Şeyh-Mürşid-Pîr

Şeyh, sözlükte koca ve ulu kişi anlamlarına gelip tasavvufî olarak ise sâliklere rehberlik ve irşad eden insan-ı kâmili ifade etmektedir.[343] Şeyh, müridlerin istidatlarını, eksikliklerini göz önünde bulundurarak herkes için ayrı bir eğitim metodu takip

[343] Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, Nadir Eserler Kitaplığı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 566; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.334.

etmektedir. Şeyh olacak kişi tasavvufî terbiyenin gereklerini yerine getirmiş; nefsini kontrol altına almış ve peygamberin ahlakıyla ahlaklanmış olmalıdır.[344]

Divan'da benzer anlamda kullanılan bir diğer kavram ise mürşittir. *Mürşid*, sâliklere doğru yolu gösterip âdeta onları aydınlatan bir kandildir. [345] Divan'da bu iki kavrama ek olarak kullanılan bir başka kavram ise pîrdir. Farsça olan *pîr*; sözlükte yaşlı, ihtiyar, koca anlamlarına gelip tarikatin kurucusunu ifade etmektedir.[346]

Biçok yerde şeyh kavramı yer almaktadır. Şeyh-i kâmil arayıp (116/4), ona hürmet edilmelidir (40/8). Sâlik onun eşiğine baş koymalı (101/1); "men aref" dersini (35/4) ve "nahnü akreb" dersini (167/3) ondan okumalı ve şeyhi ile sırdaş olmalıdır (82/2).

Saʿdī'nin insanlara birtakım öğütleri bulunmaktadır. Sâlik, şeyh-i kâmil arayıp bulmalı ve ona tâbi olmalıdır:

Bir sözüm var ṭut ḳulaġıñ diñle gel ey ḳarındāş
Şeyḫ-i kāmil işigine sen arayup bul ḳo bāş (101/1)

Sâlik, şeyh-i kâmilden "aref" dersini okumalı ve kendisini, aslını bilerek mürşidinin mirasına sahip çıkmalıdır:

[344] Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 184.
[345] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.263.
[346] Mehmet Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013, s.432; CBaltacı, *Tasavvuf Lügati*, s. 121.

Şeyḫ-i kāmilden ʿaref dersin oḳu

Aṣlıñı bil şeyḫe ol ḫayr-ı ḫalef (111/3)

Divan'da mürşid ise, arayıp kendisine bağlanılan (106/2); ders okunan (49/8); âb-ı Hızır içilen (54/3); irfâna erişilip (138/1), hakîkat bulunan (263/8) kimsedir.

Sâlik mürşidinden "aref" dersini okuyup irfâna ulaşmıştır. Böylece Allah'ın nûrlarına sâlik, şahit olmuştur:

ʿAref dersin oḳudum mürşidimden buldum ʿirfānım

Baña baḳdım meger ki bende imiş nūr-ı Raḥmān'ım (138/1)

Bütün düşkünlere adalet ile hükmeyleyip yardımcı olan Hak'tır. Ki o seyr ü sülûkunu tamamlayan sâlikleri mürşid mertebesine eriştirir ve çaresizlerin yardımına gönderir. Gönlü dertli olanlar ise, dermân sunarak gam yüklü insanların yüreğine sevinç bahşeder:

Ḳamu düşmüşlere ol dest-gīrdir eyleyüpdür dād

Odur sālikleri mürşid idüp nā-çārlara imdād

Virüp derd ehline dermān ḳılar nā-şādları dil-şād

Hüve'n-Nāfiʿ Hüve'ḍ-Ḍārr Hüve'ş-Şāfī Hüve'l-Kāfī (204/4)

Divân'da yer alan pîr kavramı ise, eteğine tutunulan (83/2), kendisine bağlanılmazsa kişilerin yolunu şaşıracağı (106/2) kimse olarak nitelendirilmiştir. Saʿdī, tarîkat erleri ve hakikat pîrlerine seslenmekte; kendisine birtakım sırlardan haberler vermelerini istemektedir:

Eyā ṭarīḳat erleri

Yā ol ḥaḳīḳat pīrleri

Veriñ ḫaber ʿayb illeri

Ol bī-mekānım ḳandadır (64/1)

Mütekerrir murabba'da Saʿdī, cömert ve kerem sahibi Abd'ul-Kadir Geylânî'den himmet istemektedir. Çünkü onun yüce dergâhı, Hakk'a muhtaç olanlar için bir vefâ kapısıdır:

Himmet istirḥām ider andan bu Saʿdī bī-nevā

Çün ider dergāh-ı vālāsı faḳirine vefā

Kimdürür dirseñ o ẕat-ı ṣāḥib-i cūd ü seḫā

Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī (229/5)

2.17.4. Tâlib-Mürîd-Sâlik-Vâsıl

Mürîd olmayı düşünüp taşınarak karar veren kişiye *tâlib* denir. Tâlib olan kişi böylece mürşidini aramaya koyulur. Mürşidini tâlibler, bazen rüyalarında bazen tevafuken görürler. Kimi zaman ise yıllarca mürşidlerini arayıp dururlar. Kemâle ulaşmak için yola koyulan ve eksikliklerini fark edip bir mürşide bağlanan kişiye ise *mürîd* denir. Müridler, keşif mertebesinden önce riyazât ve mücâhede ile meşgul olurlar. Tasavvufî merhaleleri bir bir aşan, seyr ü sülûk yolunda olan, cezbeye gelip içinde bulunduğu halleri müşâhede eden kimseye *sâlik*; seyr ü sülûkunu tamamlayıp Allah'a ulaşana ise *vâsıl* denilmektedir.[347]

Tâlib; Hakk'a kavuşmayı arzulayan (252, 170/5), hakikat ilmine rağbet edip (154/5) kurtuluşa eren (31/2) kimsedir. Dünyaya tâlib olanlar için bu gülbahçesinin güllerinin çabuk solduğu belirtilmektedir (170/3). Esas talep edilmesi gerekenin sevgiliye kavuşma olduğu hatırlatılmaktadır. :

Ṭālib iseñ vuṣlat-ı cānānıña
Ṣor yolu Saʿdīye ir Sübḥān'ıña
Yā nedir bāʿiṣ seniñ efġānıña
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān (170/5)

[347] Özköse, "Tarikatların Ortak Unsurları", *Tasavvuf El Kitabı*, s. 228; Kelebazi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, s. 204.

Mürid kavramı iki gazelde (40/4, 61/7) yer almaktadır. Hak gönle hâkim kılınarak mürid olunmalıdır (40/4). Saʿdī, müridin fiiline bağlı olduğunu belirterek aşk hali ile cenneti ya da cehennemi algılayamadığını ifade etmektedir:

Gerçi feʿāl müridiñ bende bir mefʿūlüyüm

Ḥāl-i ʿaşḳda eylemem temyīz ʿAdni ez-seḳar (61/7)

Sâlik, kendilerine bir yol tayin edilen (46/3); cezbeye gelip cezb eden (66/6); erenlerin vasıtasıyla hakikat şehrine ulaşan (75/2); âriflerin dilinden irfân sahibi olan (154/5); seyr ü sülûku tamamlayıp mürşid olan (204/4) kimse olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Hacı Baktâş-ı Veli'nin sâliklere "men aref" dersini veriği (228/1) ve Halvetîlerin sâliklere önder olduğu (232/3) da belirtilmektedir.

Nakşîler sâlikleri cezbeye getirerek onları vahdet iklimine yönlendirmektedir:

Sāliki ḫoş ceẕbe ile ceẕb iderler vaḥdete

Rāh-ı Haḳḳ'ıñ cāddesi mi yā nelerdir Naḳşīler (66/6)

Sâlikler, önce kendi benliklerini bir kenara bırakmalıdırlar. Daha sonra ise hased, kibir ve riyâdan kendilerini uzak tutmalıdırlar:

Sālikā ṣāf it derūnuñ vāriyyetden evvelā

Hem ḥased kibr ü riyādan sen berī ol ṣāniyā (263/1)

Vâsıl kavramı Divan'da bir gazelde kullanılmıştır. Mürid eğer Hakk'ın cemâline vâsıl olmak için heveslenirse, öncelikle Allah'tan başka her şeyi gönlünden çıkarmalı ve Allah'ı çokça zikretmelidir:

Vāsıl-ı dīdār-ı Ḥaḳ olmaġa eylerseñ heves

Sür çıḳar dilden sivāyı Ḥaḳḳ'ı ẕikr it her nefes (95/1)

2.17.5. Tekye-Dergâh

Tekye ya da *tekke*; sığınılan, dayanılan yer demek olup tasavvufî olarak tasavvuf ehlinin bir araya geldiği, halifesinin ya da mürşidinin gözetimi altında seyr ü sülûk ile nefsini dizginleyip manevî olarak olgunlaştığı yerdir.[348]

Kapı, eşik, saray, huzur anlamlarına gelen *dergâh* ise; şeyhlerin, dervişlerin ikematgâhı olup mürşidin irşâd faaliyetlerini sürdürdüğü büyük tekkelerdir.[349]

Tekye kavramı iki gazelde (35/1, 3; 180/1, 2) geçmektedir. Bu gazellerde ten, tekyeye benzetilmiştir. Vücûdun her uzvu ise tekyenin bir unsurunu simgelemektedir. Gönül ise, feyizler saçan mürşid-i kâmildir. Sâlik, aşk oduyla yanıp Allah demelidir:

[348] Özköse, "Tarikatların Ortak Unsurları", *Tasavvuf El Kitabı*, s. 236.
[349] Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük*, s. 702; Baltacı, *Tasavvuf Lügati*, s. 46; İslamoğlu, *Vâhib Ümmî Divânı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlîli*, s.248.

Teniñ tekye diliñ ḳandīl-i feyżdir nār-ı fetīl yā dost

Yaḳup ʿaşḳ oduyla Hū it Hüve's-Settār di gel yā dost (35/1)

Allah'ın velî kulları, her zaman tekyede Allah'a dua ve niyazda bulunurlar. Bu sırrı bilip gözlerini gafletten açanlar ise, Allah'a iltica eyler:

Ṣalā eyler o tekyede olan abdāl Ḥaḳ'a dā´im

Bu sırra āgeh olduysañ Hüve'd-Deyyār di gel yā dost (35/3)

Dergâh kavramı ise birçok yerde geçmektedir. Manzumelerde genellikle sığınılacak yer, Allah'ın huzuru anlamında kullanılmıştır. Ayrıca dergâh hatalarla varılan (74/1); af ümidiye kapısında beklenilen (74/5) ve kapısında kul olunan (147/3) yerdir.

Bin bir günahla kişi Allah'ın huzuruna gelmekte ve O'ndan af dilemektedir. Ve kişi "lâ teknâtû" müjdesinin sırrına vâkıf olup bağışlayan, mağfireti çok olan Hakk'a ulaşmıştır:

Ṣad hezār cürm ile dergāhıña geldim yā Ġafūr

Müjde-i lā teḳnāṭū sırrın çū bildim yā Ġafūr (74/1)

Saʿdī, Hakk'ın dergâhına ulaşmak için Hakk'a sığınmalı ve bu yolda çalışmalıdır. Allah'tan gelen her şeyi ise, gönül hoşluğuyla karşılayarak bu uğurda gözyaşı dökmelidir:

Saʿdiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a yüz sürüp eyle penāh

Bulmaḳ isterseñ rıżāyı gözünden aḳıt ḳanlı yāş (101/6)

2.18. Tasavvufî Şahsiyetler

2.18.1. Hallâc-ı Mansûr (v. 309/922)

Hallâc-ı Mansûr, h. 244/857'de İran sınırları içerisinde yer alan Tûr'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta tasavvuf yolunu tutmuş ve sırasıyla Sehl-i Tüsterî, Amr el- Mekkî ve Cüneyd-i Bağdâdî'ye hizmet ederek onlardan çeşitli ilimleri öğrenmiştir.[350]

Hallâc üç önemli konu üzerinde yoğunlaşmıştır: Hulûl; Nûr-ı Muhammedî'nin ezelde varlığı ve âlemin bâisine vesile olduğu; var olan ilâhî dinlerin yalnızca tek bir kaynaktan geldiği.[351]

Hallâc'ın insanlar arasındaki şöhreti "Ene'l-Hak" (Ben Hakk'ım.) sözüne dayanmaktadır. Hallâc'ın hangi ruh haliyle bu sözü söylediği üzerinde çeşitli yorumlar bulunmaktadır. Kimileri onun bu davranışını reddetmiş, inkâr ehlinden olduğunu

[350] Ethem Cebecioğlu, Hallâc-ı Mansûr", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1988, c. XXX, sayı 1, s. 329-350; Zülfikar Güngör, "Tahirü'l-Mevlevî'nin Hallâc-ı Mansur'a Dair Risalesi", *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları,* XXXIX. c., s. 582-897.
[351] Cavit Sunar, *Ana hatlariyle İslam Tasavvufu Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s.49.

belirtmiş; kimileri ise onun bir marifet ehli olduğunu ve ilâhî cezbe ile böyle söylediğini kabul etmiştir. Nitakim Hallâc-ı Mansûr bu sözünden dolayı 309/922 yılında Bağdat'ta idam edilerek öldürülmüştür.[352]

Divan'da Mansûr yedi manzumede (47/2, 52/7, 75/7, 76/1, 163/7, 197/3, 235) zikredilmekte olup genel olarak bu manzumelerde onun Ene'l Hak sırrına vâkıf olması ve aşk ile kendisinden geçmesi ifade edilmektedir.

Hallâc-ı Mansûr gibi darağacına çekilip canını bu uğurda veren kişi, aşk ile gönlü yanıp tutuşarak feryat etmektedir:

Cān u başından geçüp Manṣūrveş ber-dār olan
ʿ Aşḳla yanup yakılup derd ile eyler ṣurāḫ (47/2)

Hak yolunda olanlardan bazıları Ene'l-Hak sırrına vâkıf olup Mansûr gibi darağacına çekilmiştir:

Kimin āgāh-ı ene'l-Ḥaḳ eyledi
Anı ber-dār eyleyüp Manṣūr iden (163/7)

[352] Feridüddîn Attâr, *Evliyâ Tezkireleri*, Çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 527,534.

2.18.2. Abdulkâdir Geylânî (v.561/1165-66)

Abdulkâdir Geylânî**,** Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Gilân eyaletinde 470/1077'de dünyaya gelmiştir. O, Bağdat'da iyi bir eğitip alıp mutasavvıflarla yakın ilişkiler kurarak tasavvuf dünyasına adım atmıştır. Kadiriyye Tarikatı'nın kurucusu olan Geylânî, Bağdat'da vefat etmiştir. Onun, tasavvufî düşüncenin teşekkülünde önemli bir yeri bulunmaktadır.[353]

Saʿdī, Abdulkâdir Geylânî'ye yalnızca murabba' nazım şekliyle kaleme almış olduğu bir medhiyede yer vermiştir. O; marifet ikliminde bir gavs, pirlerin pîri, halkla dost olan biridir. Kendisi vahdet ikliminde olup hakikat yolunun rehberidir. Saʿdī de ondan himmet istemektedir; çünkü onun yüce dergâhı, zayıflığa ve yoksulluğa vefâdır. Kim diye sorulursa bu kişi cömert ve kerem sahibi pîrlerin pîri olan Abdulkâdir Geylânî'dir:

Himmet istirḥām ider andan bu Saʿdī bī-nevā
Çün ider dergāh-ı vālāsı faḳirine vefā
Kimdürür dirseñ o ẕat-ı ṣāḥib-i cūd u seḫā
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī (229/5)

[353] Süleyman Uludağ, "Abdu'l-Kâdir-i Geylânî", *D.İ.A.* , 1988, c. 1, s. 234-239.

2.18.3. Ahmed er-Rifâî (v.578/1182)

Rifâiyye Tarikati'nin kurucusu olan Ahmed er-Rifâî, 512/1118'de Bağdat ile Basra arasında yer alan Ümmü Abîde denilen yerde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta iyi bir eğitim alan Ahmed er-Rifâî eğitimini tamamlayarak icazet almıştır. Dayısı Mansur el-Batâihî'nin irşad halkasına girmiş; daha sonra ise dayısı ona bütün tekkelerin şeyhliğini bırakmıştır. Rifâî yirmi sekiz yaşında postnişin olmuş ve ömrü vefâ ettiği müddetçe de insanları irşad etmeye devam etmiştir.[354]

Divan'da Ahmed er-Rifâ'î 230 şiir numaralı medhiyede zikredilmektedir. O; cümle kâinatın emrine itaat ettiği, sâliklere ders okutan, derdli kullara devâ kapısı olan, her zerrede Allah'ın sırlarını duyan biridir.

Ahmed er-Rifâî, "Ene'llâh" sırrını her tarafta duyan; Ankâ'dan uçmayı öğrenen; âriflerin huzurunda Mevlâ'dan ders okuyan; cihanın kutbu olan biridir:

Ṭuyup innī ene'llāh sırrını her zīr ü bālādan
Hevāya uçmaġı ögrendi hem ol murg-ı ʿanḳādan
Çıkup ol ʿarş-i ʿārifānda oḳuyan dersi Mevlā'dan
Cenāb-ı Seyyid Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rifāʿī (230/3)

[354] Mustafa Tahralı, "Ahmed Er-Rifâî", *D.A.İ.* , 1989, c. 2, s. 127-130; Hayri Kaplan; İsmail Şık, "Ahmed Er-Rifâî'nin İtikâdî ve Kelâmî Görüşleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl 7 (2006), sayı 16, s. 87-105.

2.18.4. Hacı Bektâş-ı Velî (v. 669/1270)

Genel kanaate göre Hacı Bektâş-ı Velî 606/1209-1210'da doğmuş, 669/1270'de vefat etmiştir. XIII. yüzyılda yaşadığı kesin olarak bilinen ancak hayatı hakkındaki bilgilerin genel olarak menkıbelere dayandığı Hacı Bektâş-ı Velî Nişâbur'da dünyaya gelmiştir. Onun manevî terbiyesini bu bölgedeki ulemâdan aldığını söyleyebiliriz. Daha sonra o Horasan'dan Anadolu'ya gelerek irşad hizmetlerini burada yürütmüştür.[355]

Saʿdī'nin şiirlerinde Hacı Bektâş-ı Velî biri nasihatnâme (101/3) biri medhiye (228) olmak üzere iki manzumede zikredilmektedir.

Gazel nazım şekliyle yazınla nasihatnamede Saʿdī, insanın ömrünü hevesine uyarak israf etmemesini ve Allah'ı zikretmesini tavsiye etmekte; tıpkı Hacı Bektâş gibi dağı, taşı aşarak tayy-i mekân yapmasını öğütlemektedir:

Nāzenin ʿömrüñ hevāya itme isrāf ẕikre ṭur

İdesiñ Bektāşveş ṭayy-i mekān ü ṭaġ ü ṭaş (101/3)

Medhiyede ise Hacı Bektâş-ı Velî'nin sâliklere " men aref" dersini verdiği, sırlara vâkıf olduğu, kanaat mülkünde hüküm sürdüğü, çaresizlerin sığınağı olduğu ifade edilmektedir.

[355] Cengiz Gündoğdu, *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, Hacı Bektaş-ı Velî, Sakarya Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, Sakarya, 2010, 251-265. Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Esad Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât,* Seha Neşriyat, İstanbul, 1971.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin, yiğitler yiğidi olan Hz. Ali'nin sırlarına vâkıf olduğu, tayy-i mekân yaptığı ve isterse Kâbe'de namaz kılacağı, kutupların kutbu olduğu şu şekilde dile getirilmiştir:

Vāḳıf-ı esrārı kenz-i **lā fetā illā ʿAlī**

Beş vaḳitde Kaʿbeye varmaġa tendir Düldül'i

Lā-mekānı gözleyüp ṭayy-i mekān iden dili

Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki Şeyḫ Ḥācı Bektāş-ı Velī (228/2)

2.18.5. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (v. 672/1273)

Tasavvufî iklimde etkisi geniş alanlara nüfuz eden Mevlânâ Celâleddin Rumî, 606/1209'da Belh'de dünyaya gelmiştir. Ailesiyle birlikte çeşitli sebeplerle sırasıyla Bağdat, Mekke, Suriye ve sonunda ise Anadolu'ya göç etmişlerdir. Anadolu'da Konya'ya yerleşen Mevlânâ, burada evlenip tasavvuf denizinin derinliklerine dalmıştır.[356]

Şems-i Tebrîzî'den feyz alan Mevlânâ, aşk ve cezbeyi ön plana çıkararak semâ yapmıştır.[357] Mevlânâ ilk on sekiz beyitini bizzat kendisinin yazdığı kalanını ise musahibi Hüsameddin Çelebi'ye yazdırdığı Mesnevî'si ile tanınmıştır. Mevlânâ,

[356] Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1991, s. 110.
[357] Sunar, *Ana hatlariyle İslam Tasavvufu Tarihi*, s.83.

ölümü vuslat/şeb-i ârûs olarak nitelemiş ve kendisi de 672/1273 yılında Konya'da vefat etmiştir.[358]

Saʿdī, Mevlânâ için de murabba' nazım şekliyle bir medhiye kaleme almıştır. O, bunun dışında Divan'da Mevlânâ'ya yer vermemiştir. Mevlânâ; sâdıklar makamında esas cenneti Hakk'a vuslatta bulan, âlemin kutbu olan bir zâttır. Mesnevî sahibi olup aşk bahçesinden güzel kokular alan Mevlânâ'dan Saʿdī yardım istemektedir. Çünkü Mevlânâ, feryad edenlerin yardımına yetişen yüce bir insandır. Onun rehberi Şems-i Tebrîzî'dir. Nasipsiz, susamış gönülleri irşâd eden âlemin kutbu, temiz ve pâk olan odur:

Şems-i Tebrīzī'dir ol şeyḫ-i ṣafānıñ rehberi
Bī-nevā teşnedilānı itdi irşād her biri
Bu mekānda gülistān-ı lā-mekān olan yeri
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī (227/5)

2.18.6. Bahâü'd-din Nakşibend (v. 791/ 1389)

Bahâü'd-din Nakşibend**,** Nakşibendiye Tarikatı'nın kurucusu olup 718/1318'de Buhara yakınlarında bulunan Kasrıârifân Köyü'nde dünyaya geldi. Emir Külâl'den tarikatta adap ve usül öğrendi. Daha sonra gördüğü rüya üzerine

[358] Bilal Kemikli, *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı* (Editör Ali Yılmaz), "Türk Edebiyatının Anadolu'daki Teşekkülü ve Gelişmesi", Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 95; Galip Atasağun, Mevlana Celâleddin-i Rûmî Hayatı ve Eserleri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Mevlana Özel Sayısı*, "Konya, 2007/3, s. 59-93.

kendisinden yaklaşık yüzyıl önce vefat eden Abdü'l-hâlik-ı Gücdüvâni'nin ruhaniyetine intisap etti. Uzun bir müridlik dönemi yaşayan Bahâü'd-din Nakşibend, daha sonra doğum yeri olan Kasrıârifân'a dönerek orada insanları irşâd etmeye başladı. Türkiye'de Şâh-ı Nakşibend olarak bilinen Bahâü'd-din 791/1389 yılında vefat etmiştir.[359]

Murabba' nazım şekliyle yazılan 226 şiir numaralı medhiye, Bahâü'd-din Nakşibend için kaleme alınmıştır. Vahdet bağında bülbül gibi nâmeler söyleyen, rızâ mekânında bayram eden, aşk potasında varlığını eriten, Allah ile sürekli beraber olan, gönlü Hakk'a uçan Bahâü'd-din Nakşibend'dir.

Saʿdī kendisine seslenerek saf ve pâk olup yüce makamlara ulaşan, Allah'ın velî kulu Bahâü'd-din Nakşibend'e sığınması gerektiğini; onun ulvî âlemleri kendisine aşinâ edeceğini şu şekilde okuyucuya aktarmaktadır:

Pīriñiñ Ḳudsiyyesine var penāh it Saʿdiyā

ʿĀlem -i aʿlāya itsün çün seni ol āşinā

Ger ṣorarsañ kimdürür ol mürşid-i rāh-ı liḳā

Ġavṯ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahāü'd-dīn taḳī (226/5)

[359] Hamid Algar, "Bahaeddin Nakşibend", *D.İ.A.* , 1991, c. 4, s.458-460; Ayrıntılı bilgi için bakınız: Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı (XII-XVII. Asırlar),* İnsan Yayınları, 6. Baskı, 2015.

2.19. Ahmed Sa'dî Divanı'nda Bazı Tipler

2.19.1. Ârif

Bilen, tanıyan, marifet sahibi anlamlarına gelen *ârif*; Allah'ın zâtına ve sıfatlarına vâkıf, hayatının her anında Allah ile olan, başına gelen kötülükleri sabırla karşılayan, iyiliklere ve güzelliklere şükreden kâmil mümindir.[360]

Ahmed Saʿdī Divânı'nda ârif kavramı birçok yerde geçmekte olup kendini bilen (6/3); irfân meclisini bilen ve insanlara nasihatte bulunan (22/5); küntü kenz sırrına vâkıf olan (15/7); vahdet ilminin sırlarına erişen (38/4); Rabb'ini bilen (40/3); her şeyde Allah'ın varlığını gören ve duyan (70/1); Allah'ın celâl sıfatlarında dahi cemâlini gören (82/3); kendi varlığını Allah'ta eriten ve fenafi'llah makamına ulaşan (102/5); Allah'ın lütfunu da kahrını da hoş bulan (136/5); Allah'ı kendinden daha yakın bilen (162/5) vb. anlamlarda kullanılmıştır.

Saʿdī, tecrîd sanatı yaparak kendisine seslenmekte ve ârif isen Allah'ı kendisinde kendisini de Allah'ta görmek gerektiğini belirtmektedir. Yani fenafi'llah makamına ulaşmak gerekmektedir. Kişi bu makama ulaşınca her şeyde Hakk'ı görmeye başlar:

Ger ʿārifseñ gör ey Ḥāfıẓ Ḥaḳ'ı sende seni Ḥaḳ'da
Çū senden Ḥaḳ görür kendin daḫi sen baḳ gör it iḳrār (73/5)

[360] İsa Çelik, "Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2004, sayı:12, s. 25-52.

İnsan, eğer ârif ise kâinattaki Allah'ın eserlerine hayvan gibi bakıp geçmemeli ve ibretle bakarak tefekkür etmelidir:

Eger ʿārif iseñ Saʿdī behā´imveş baḳup geçme
Cihān beytine ʿibretle naẓar it Ḥaḳ binā itmiş (99/9)

2.19.2. Âşık

Âşık; düşkün, haddinden çok seven anlamlarına gelip tasavvufî olarak "*Allah'ın cemal ve celal sıfatlarına tutkun olan insan*"dır.[361]

Divan'da birçok yerde geçmekte olan aşk kavramı; insanın kendi suretinde Rabbine âşık olması (6/2); Allah'ın vechini göstermesi (9/4); bezm-i ezelde hoş muhabbet bulan (12/4); dilberi görünce rahatlığın felaket olduğu (12/4); aşk ateşiyle yanan (30/1); kavuşmak için elem çeken(63/4); naz yapan (87/4) vb. şeklinde nitelenmektedir. Can u gönülden Allah aşkıyla yanan âşık, lahut âleminin sırlarına mazhar olur:

Cān u dilden Ḥaḳḳ'a ʿāşıḳ olanıñ
Gönlüñe lāhūtdan olur feṭḥ-i bāb (32/5)

[361] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 48; Baltacı, *Tasavvuf Lügati*, s. 27.

Âşıkların Rabb'ine kavuştuğu, mekânı aşıp benliklerine yöneldiği, Allah'ın cemâlini her yerde gördüğü ve Allah ile konuştuğunu Saʿdī şu şekilde belirtmektedir:

Bugün bezm-i viṣāle varan ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Mekāndan lā-mekān içre giren ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Cemāl-i yārı her yüzden gören ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Cinān-ı vuṣlat-ı Ḥaḳḳ'a iren ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Olardır vāṣıl-ı cānāñ iderler yār ile iḳrār (71/5)

Maşuğuna ulaşan âşık için cennetin de azabın da bir olduğu (32/7); hakîkat âleminin manasına âşıkların sahip olduğu (44/1); sevgilinin hasretinin âşığın bağrını deldiği (119/4); âşığın sevgiliye kavuşmak uğrunda gözyaşlarının sel olduğu (123/1); dünya malını asla istemeyen Allah'a ulaşmanın O'nu görmenin her şeye bedel olduğu (203/5) manzumelerde sık sık vurgulanan âşıkların içinde bulunduğu hallerdir.

Âşık, aşk ateşiyle kendi benliğinde aşk ateşini yakıp kül olmakta ve ağlamaktadır. O, bu uğurda o kadar ağlamaktadır ki gözyaşları kanlı akmaktadır:

Yaḳdı kül itdi seni ʿaşḳın odı
Āh u zārıñ bizi ḥayretde ḳodı
Niçe yaḳdıñ mecmeriñde ʿaşḳ ʿūdı
N'oldı ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳan eylediñ (124/2)

Âşığın bağrını delen; onu üzüntü, gam içerisinde koyan maşuğuna kavuşamamaktır. Âşık için sevgili, hem dert veren hem de derdine derman olan bir limândır:

Firḳatīle ʿāşıḳıñ baġrın deler

Yine vaṣlın derde dermān eyleyen (161/3)

Âşıklar için Allah'ı görmek; O'na ulaşmak biricik amaçtır. Allah'ın cemâline vâsıl olan âşık, bu manevî hal ile hayretler içinde kalmaktadır:

Tā ezelden ʿādet-i yār böyledir ʿāşıḳlara

Gösterüp ḥüsnün düşürür ḥayret içre ḥayrete (185/3)

Hakîkat âleminde gördüklerine âşıklar, hayran olmaktadır. Onlar gelip geçiçi olan bu fânî âleme bakmayıp hakîkat âleminin kokusunu taşımaktadırlar:

Gülistān-ı ḥaḳīḳatde olan seyrān ʿāşıḳlar

Olar her dem ḳoḳar vaḥdet gülün baḳmaz bu fānīye (193/3)

2.19.3. Gâfil

Gâfil; yaratılmış olan hiçbir varlığa ibret nazarıyla bakmayan, hayatını bu şekilde sürdüren, nefsinin isteklerine uyan Allah'ın varlığından habersiz ve dalgın olan kimsedir.[362]

Divan'da gâfil kavramı, dört manzumede (85/7, 104/5, 175/8, 190/4) yer almaktadır. Bu manzumelerde genel olarak Allah'ın varlığından gâfil olunduğu; gaflet uykusundan uyanmak gerektiği ifade edilmektedir.

Âlem, Allah'ın varlığının nişaneleriyle doludur. Allah'ın varlığından gâfil olmayanlar, bu işaretleri açıkça görebilmektedirler. Sadece kişinin bu âleme ibret nazarıyla bakması gerekmektedir:

Eyā Saʿ dī-i ġāfil aç gözüñ baḳ bir şu ekvāna

Hüve'llāh naẓmı yazılmış ḳamuda sen oḳu hem yaz (85/7)

Gaflet ile insanlar uyumakta Allah'ın varlığından habersiz dolaşmaktadırlar. Allah'ın varlığını bilerek konuşan ve sözleri davranışlarına yansıyan insan bilginler zümresinden olur:

Böyle ġāfil gezdigüñ yetmez mi Ḥāfıẓ gel uyan

Vaḥdetile söyle dā´im sözüñü ol ez-ḫavāṣ (104/5)

[362] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.171; Cürcânî, *Ta'rifât Tasavvuf Istılahları,* s. 60.

İnsan, sevgiliyi bugün görmek için çabalamalı; gayret etmelidir. Bu gayretini yarına erteleyerek hareket etmemelidir. İnsan sonra hayıflanmamak için ömrünü gaflet içerisinde boşa geçirmemelidir:

Bugün gör vech-i dildārı ṣaḳın aldanma ferdāya

Çürütme ʿ ömrüñü ġāfil idersiñ ṣoñra çoḳ eyvāh (190/4)

2.19.4. Ricâlü'l-Gayb-Abdâl

Ricâlü'l-gayb, gayb erenleri diye ifade edilen yeryüzünde ve gökyüzünde hiç kimsenin kendilerine rastlayamadığı; yerlerini Allah'tan başka kimsenin bilmediği; bilgilerini ve rızıklarını gayb âleminden alan veliler zümresidir. Ricâlü'l-gayb kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu hiyerarşi konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte genel olarak; gavs (kutub), imâmân, evtâd, abdâl vb. şeklindeki sınıflandırma kabul görmüştür.[363]

Arapça bedel, bedîl kelimesinin çoğulu olan *abdâl*; karşılık, birinin yerine geçen anlamlarına gelmektedir. Allah tarafından yeryüzünde insanların işlerinde kendilerine manevî müsade verilen; biri ölünce yerine başka birinin geçtiği salih topluluktur.[364]

Divan'da ricâlü'l-gayb kavramı geçmemekle birlikte bu kavram hiyerarşisinde yer alan abdâl kavramı geçmektedir.

[363] Ahmet Atlı, *Tasavvufta Ricâlu'l-Gayb*, Doktora Tezi, Ankara Ü.S.B.E., Ankara, 2011, s. 14, 23.
[364] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 12-13; Atlı, *Tasavvufta Ricâlu'l-Gayb*, s.79.

Abdâl kavramı, daima Hakk'a dua ve niyaz eden (35/3); hakikat ehli olan (47/4); dünya işlerinden uzaklaşıp ahirete yönelen (93/2); melamet hırkasını giyen (102/4) anlamlarında kullanılmıştır.

Saʿdī, Halidîleri nefsinin isteklerinden uzaklaşıp benliğini aşan, abdâl gibi Allah'a hayran kalanlar olarak övmektedir:

Ṣoyunup benligimizden geh abdālveş olup ʿüryān
Baḳup vech-i Ḥaḳḳ'a şāhāne olmuş Ḫalidīyüz biz (81/7)

Nefsinin isteklerini dizginleyip Allah'a ibadetle meşgul olanların ayağının toprağı olduğunu ifade eden Saʿdī, sûret âleminde en aşağı gibi görünse de mânâ âleminde yüce makamlara sahip olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Ḫāk pāy-ı abdāl olup vīrāna geldiñ Saʿdiyā
Esfeliz ṣūretde ammā maʿnīde aʿlā biziz (93/7)

Saʿdī, varlık elbisesinden sıyrılarak benliği aşmış ve böylece abdâl olup kendisini melâmet hırkası giyen biri olarak görmektedir:

Ṣoyunup varlığımdan pes libās-ı benligi atdım
Olup abdāl ḥażretden melāmet ḫırḳasın giydim (148/1)

2.19.5. Vâiz

İnsanlara öğüt veren, nasihat eden, insanlara hayır ve şerri hatırlatan din adamına *vâiz* denir. Vâizin sözünün etkili olması için vermiş olduğu nasihatleri kendisinin bizzat yaşaması gerekmektedir.[365]

Yalnızca tek manzumede geçen vâiz; sözlük anlamının dışında ve bazı tasavvufî metinlerde olumsuz bir tip olarak geçtiği şekilde kullanılmıştır. Vâiz, topluluklara nasihat etmektedir. Cariyelerden kimini mükâfatla kimini ise ceza ile korkutarak hüküm vermektedir. Allah'ın rahmetini halktan sakınmaktadır. Böylece kendince kimini kâfir; kimini günahkâr, rezil olarak hüküm vermektedir:

Ḳadem başdım bugün bir bezme anda nuṣḥ ider vāʿiẓ
Ḫalāyıḳdan kimin ʿadne kimin veyle yider vāʿiẓ
ʿAcebdür raḥmet-i Ḥaḳḳ'ı ṣaḳınur Ḥaḳ ʿibādından
Kimi kāfir kimi fācir deyü ḥükmün ider vāʿiẓ (249)

2.19.6. Zâhid

Zâhid; dünyevî hiçbir makam ve mevkiye rağbet etmeyen, kalbinin ibresini ahirete çevirmiş, kendini Hakk'a adayan kimsedir.[366] Zâhid ve rind tipleri edebiyatta birbirlerine karşıt cephe oluşturmuştur. Zâhid; dindâr görünen ama yeri gelince

[365] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 520; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.370.
[366] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.389.

nefsinin isteklerine uyan, cahil, dinin özüne inemeyip şekle takılan bir dünya görüşünün yerine kullanılırken bunun tam karşısında ise rind tipi yer almaktadır.[367]

Divan'da yalnızca menfî anlamda kullanılan zâhid kavramı, birçok yerde zikredilmektedir. Zâhid, her türlü zevki bir köşeye bırakan (33/3); ilahî aşka kavuşmak için bir mürşide bağlanan (59/4); melamî bir üslup benimseyen (102/4); suret gözetmemesi gerekip câna bakması gereken (112/1); âlemdeki sırları anlamayan (112/5, 115/3) vb. şeklinde ifade edilmiştir.

Zâhid samimiyetle bakmalı; şekle takılmamalıdır. Bu şekilde bakınca insanların Allah'tan uzak olmadığını, Allah ile beraber olduklarını görür:

Ṣıdḳla baḳ zāhidā ṣanma cüdā yārdan bizi
Gülistān-ı lā-mekānda yār ile seyrāneyüz (80/5)

Zâhid öncelikle Ehl-i Sünnet itikadını benimsemeli ve ona tâbi olmalıdır. Kişi; bilmeden, anlamadan ilâhî aşk iklimine adım atmamalıdır:

Girmege o reng-i pāk-ı ʿaşḳa zāhid evvelā
İʿtiḳād-ı Ehl-i Sünnet ister oldur çün esās (96/2)

[367] Semih Ceylan, "Zühd", *D.A.İ.* , 2013, c. 44, s. 530-533.

Zâhid, gönlünü riyâ ve kibirden arındırmalıdır; çünkü seçkin kimselerin âdeti bu minval üzeredir. Zâhid kalbini ihlas nuruyla aydınlatmalı ve Rabb'inin katında böylece havassa mensup bir kul olmalıdır:

Zāhidā beyt-i dili ʿucb u riyādan it ḫalāṣ
Çün bu üslūb-ı bedīʿ üzredir ʿādāt-ı ḫavāṣ
Nūr-ı iḫlāṣ ile tenvīr eyleye gör ḳalbiñi
Tā olasıñ Ḥaḳ ḳatında bende-i ẕī-iḫtiṣāṣ (246)

Zâhid, yalnızca görünüşe göre hüküm verdiği için aşk ateşinden gönlünde bir kıvılcım yoktur. Cennete ulaşsa bile Allah'ın cemâlinden uzak kalacaktır. Rabbine ulaşamayan, onun cemâlinden uzak kalan âşık, ayrılık ateşiyle yanıp tutuşmaktadır. Zâhid artık gönlünde aşk için bir kandil yakmalıdır:

Zāhidā ʿaşḳ āteşinden yoḳ seniñ sīneñde daġ
Cennete girseñ daḫi dīzārdan olursuñ ırāġ
Nār-ı firḳatle yanar Me´vā'da vaṣlı bulmayan
Gel bugün ḳandīl-i sīneñ içre yaḳ ʿaşḳdan çerāġ (251)

3. EDEBÎ SANATLAR

Edebî sanatlar; şairlerin duygularının, yetkinliklerinin, estetik kaygılarının ve çoşkun ruh hallerinin iz düşümüdür. Şairler, içinde bulunduğu ruhî durumuların etkisiyle kimi zaman heyecanlanmakta kimi zaman ise adeta durulmaktadır. Şairlerin

içinde bulundukları hal, direkt olarak şairin şiirinde kendisine yer edinir. Şairler için bu durum adeta kendilerini ve şiirlerini ispat ettikleri bir liman işlevi görmektedir. Bundan dolayı şairler, şiirlerini kaleme alırken ayrı bir özen gösterirler. Bu özenin neticesinde de şiirlerinde sık sık sanatsal ifadeler karşımıza çıkmaktadır. Yani edebî sanatlar şairlerin şiirlerini adeta besleyip büyüttükleri damarlardır.

Ahmed Saʿdī Havrânî'nin söz sanatlarını yoğun bir şekilde kullandığını söyleyebiliriz. O; almış olduğu iyi bir eğitimin tezahürü olarak kelimelerle başarılı bir şekilde oynamış, düşüncelerini genel olarak mecazî anlatım yoluyla ifade etmiş, duygularını satırlara dökerken heyecanını ve içinde bulunduğu ruh halini aktarmaya çalışmıştır.

Bu kısımda, onun Divanı'nda kullandığı söz sanatlarının başlıcalarına birer örnek verilerek edebî sanatları nasıl kullandığı ifade edilmeye çalışılacaktır. Divanı'nda kullandığı başlıca sanatlar şunlardır:

3.1.Cinas

Cinas, yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı kelimelerin farklı kavramları karşılayacak şekilde bir arada kullanılmasıdır.[368]

Bu ḫāristān-ı fānīniñ beḳāsı yoḳ ṣolar verdi

Bu yanan reng-i būyuna çeker her dem ġamı derdi

Yürü dergāh-ı tevḥīdde çekelim ẕikr ile virdi

Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāṣıḳān bi'llāh (189/4)

[368] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.252.

Verd ve vird kelimeleri Osmanlı Türkçesi itibariyle aynı yazılmakta ve böylece kendi arasında bu iki kavramla cinas sanatı oluşturulmaktadır.

3.2.Hüsn-i Ta'lil

Hüsn-i talil, normal şartlarda belli bir sebebe dayanan bir olayın, yazarın içinde bulunduğu ruh haliyle hayalî olarak farklı bir nedene dayandırılmasıdır.[369]

Her dū ḫaddiñ verd-i ḫoş būydur cihāñ bāġında pes
Açmaġa ögrendiler senden ḳamu ezhārımız (94/5)

Bilindiği üzere çiçekler bahar mevsiminin gelişiyle açmaktadır. Ama bu beyitte çiçeklerin açmasınının sebebi Hz.Muhammed'e hürmetten dolayıdır. Şair bütün çiçeklerin açmasını Peygamberimiz'e bağlayarak hüsn-i ta'lil sanatı yapmıştır.

3.3.İktibas

İktibas, ifade edilen düşünceleri desteklemek amacıyla ayetlerin ve hadislerin tamamen ya da kısmen alınmasıdır.[370]

Kimine dersiñ ammā **len terānī** līk ḥabībiñe
Nedir yā yā **ḳābe ḳavseyni ev ednā** olduġun yā Rab (24/5)

[369] M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, R Yayınları, İstanbul, 2000, s.198.
[370] Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999, s.172.

Saʿdī ayet ve hadis iktibaslarına çokça yer vermiştir. O, bu beyitte Araf Suresi 143. ayette geçen **len terānī** ve Necm Suresi 9.ayette yer alan **ḳābe ḳavseyni ev ednā** kelime gruplarını kullanarak ayet iktibası yapmıştır.

3.4.İstiâre

Bir kelimenin aralarında benzerlik ilişkisi kurularak gerçek anlamının dışında anlam yüklenmesine *istiâre* denir. İstiârede gerçek anlam kasd edilmemektedir.[371]

Gül müdür bülbül mü efġān eyleyen

Kimdürür ki anı nālān eyleyen (161/1)

Bu gazelde âşık; bülbüle, maşuk ise gül kavramına benzetilerek istiâre sanatı kullanılmıştır.

3.5.İstifham

İstifham, cevap alma amacı gütmeden ifade edilen fikir üzerinde, düşünülmesini sağlamak amacıyla kullanılan soru sorma sanatıdır.[372]

Nedir tevḥīd-i evvelde ʿibāda olduġuñ maʿbūd

Nedir yā seyr-i ṣānīde ḳulūba olduġuñ maḳṣūd

Nedir ol seyr-i ṣāliṣde ḳamuda olduġuñ mevcūd

Nedir ʿummān-ı ḥayretde dilāna olduġuñ meşhūd

Nedir ẕātıñ ʿamāda bir sivānıñ olduġu mefḳūd (58/1)

[371] Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, s.46.
[372] Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, s.102.

Yukarıdaki bendde Saʿdī cevap amacı beklemeden nedir sorusuyla kendi dünyasını süsleyen şeyin ne olduğuna anlam vermeye çalışarak istifham sanatını kullanmıştır.

3.6.İştikak

İştikak, aynı kökten farklı kelimelerin türetilmesi ve bir ifade içerisinde kullanılmasıdır.[373]

Ol küntü kenz kān-ı ḫafā yoḳ fevḳ u taḥt anda hevā´

Esmā şu´ūn heb der-ʿamā anda müsemmā bir Ḫudā (4/1)

Esma ve müsemma Arapça "ism" kökünden türetilmiştir. Aynı kökten farklı kelimeler oluşturularak iştikak sanatı kullanılmıştır.

3.7.Kinaye

Kinaye, benzetme amacı olmadan bir sözün hem gerçek hem mecaz anlama gelecek şekilde kullanılmasıdır. Ancak kinayede kasdedilen anlam mecaz anlamdır.[374]

Rāh-ı Ḥaḳḳ'ıñ rehberin bul destin öp bir kāmiliñ

Düşmeyesiñ berzaḫa ḳul ol bulup bir kāmiliñ (125/1)

Müridin, mürşidinin elini öpmesiyle gerçek anlamda el öpmekten ziyade tarikata girip bir şeyhe tâbi olması kast edilmektedir. Böylece kinaye sanatı kullanılmıştır.

[373] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.245.
[374] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.90.

3.8.Leff ü Neşr

Leff ü neşr, bir biriyle aralarında anlam ilişkisi olan kelimeleri zikrettikten sonra bunlara paralel olarak anlam itibariyle birbirleriyle ilişkili farklı kelimeleri söylemektir.[375]

Saʿdiyā ʿuḳbaya meyl it Kevs̱er-i vaḥdetden iç
Teşne ḳalma çünkü dünyānın şarābıdır serāb (29/5)

Saʿdī ukbâ-dünya ve Kevser-şarap kelimeleri arasında anlam ilişkisi kurarak leff ü neşr sanatını kullanmıştır.

3.9.Mecâz-ı Mürsel

Kelime ya da kelime gruplarının gerçek anlamının dışında kullanılmasına *mecâz-ı mürsel* denir. Mecâz-ı mürsel olarak kullanılan kavramların duygusal boyutunun olması yanında kavramların gerçek anlamını düşünmemizi engelleyici unsurların da bulunması gerekmektedir.[376] Saʿdī birçok yerde mecâz-ı mürsel sanatını kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte kalem kelimesi kader kavramının yerine kullanılmış ve mecâz-ı mürsel sanatı oluşturulmuştur.

[375] Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, s.154.
[376] Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, s.19-20; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.415.

Her ne yazdıysa ḳalem levḥ-i ezelde evvelā

İtdi taḳrīr ḳayd idüp ṣuḥuf-ı ebedde s̱āniyā (5/1)

3.10. Mübalağa

Mübalağa, ifadeyi daha etkili hale getirmek amacıyla bir duygu ya da düşüncenin abartılarak söylenmesidir.[377]

Şair, kendisinin gönül tahtının sultanı ve dünyanın şâhı olduğunu ifade ederek mübalağa yapmıştır:

Taḫt-ı sīnemde oṭurmuş dilşehim

Heft eḳālīm şāhı sulṭānım benim (145/6)

3.11. Nidâ

Nidâ, yazarın heyecan ve çoşkusunun neticesinde bir olay, durum ya da varlığa seslenmesidir.[378] Saʿdī aşağıdaki bendde içinde bulunduğu ruh halinin etkisiyle zahidlere seslenmekte ve nidâ sanatını kullanmaktadır:

Gel ey zāhid rıżā´ī ol ki ṭālib

Riyā vü sümʿadan ol sen ki hārib

Reh-i sāliklere çün necm-i s̱āḳıb

Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ (46/3)

[377] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.447.
[378] Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, s.135.

3.12. Rücû

Rücû, yazarın ifade ettiği bir duygu ve düşünceden vaz geçerek ifade ettiğinin tam tersi bir şey söylemesidir.[379]

Şems-i lāhutdan egerçi ẕerreyüz

Līk dilde şevḳ urur şems-i ḍuḫā (20/2)

3.13. Tecâhül-i Ârif

Bilinen bir olay ya da durumun bilinmiyormuş gibi ifade edilmesine *tecâhül-i ârif* denilmektedir.[380]

Kelāmıñ Ḥaḳ kelāmıdır diliñ bir tercümān olmuş

Cemāliñ Ḥaḳ cemālidir teniñde āsitān olmuş

Çehār ʿanaṣırı terkīb idüben dest-i ḳudretle

Nefaḫtü fīh'den bir rūḥ ḳoyup sende nihān olmuş (115/2)

Şair bu beyitlerde sözlerinin Hak sözü olduğu halde bunları sanki bilmiyormuşçasına davranarak tecâhül-i ârif sanatını kullanmıştır.

[379] Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, s.160.
[380] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.197.

3.14. Tekrir

Tekrir, kelime ya da kelime gruplarını tekrar tekrar söyleyerek ifadeyi kuvvetlendirmektir.[381]

Saña senden naẓar it sende maḫfī dürr-i bī-hemtā

Saña senden sefer ḳıl sende mużmar gevher-i yektā (6/1)

Saʿdī bu beyitte sen kelimesini sürekli tekrarlayarak tekrir sanatını kullanmış ve anlatımına akıcılık kazandırmıştır.

3.15. Telmih

İnsanlar tarafından bilinen bir şahsa, beldeye, tarihî olaya, menkıbeye vb. işaret edilerek hatırlatma amacıyla kelime ya da kelime gruplarının zikredilmesine *telmih* denilmektedir.[382]

Saʿdī aşağıdaki beyitte Kuran-ı Kerim'de de Kehf Suresi 93-98.ayetler ile Enbiya Suresi 96,97.ayetlerde zikredilen Ye'cüc ve Me'cûc olayına telmih yapmaktadır.

Daḫi İskender ẕikrile sed çek dil verāsında

Rehāyāb ol sivā Ye´cūc u Me´cūc'undan ey ṭālib (31/2)

[381] Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, s.158.
[382] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.135.

3.16. Tenasüb

Tenasüb, aralarında anlam bakımından yakınlık bulunan birden fazla kelimenin, zıt anlamının dışında bir arada uyum içersinde kullanılmasıdır.[383]

Ölüp mevt-i irād ile uçup ḥayyi'l-ebed içre
Dil Ḫıżır'ıñ elinden āb-ı ḥayvānı iç ol sīr-āb (26/6)

Yukarıda Hızır ve âb-ı hayvan kelimeleri arasında anlamsal olarak yakınlık bulunmakta ve böylece tenasüp sanatı oluşmaktadır.

3.17. Teşbih

Teşbih, aralarında benzerlik bulunan birden fazla şeyin birbirine benzetilmesidir. Teşbihte benzeyen ve kendisine benzetilen olmak üzere iki temel unsur vardır. Diğer unsurlar ise benzetme yönü ve benzetme edatıdır. [384] Kelimeler gerçek anlamlarında kullanıldığı için mecaz sanatı değildir.[385]

Verd-i vaḥdetden ḳoḳa ḳoḳa gelüp bu keşrete
Ṣalına ṣalına dīzāriña varam itme red (50/3)

Yukarıdaki gazelde teşbihin benzeyen ve benzetilen unsurları kullanılmış, vahdet güle benzetilerek teşbih sanatı oluşturulmuştur.

---

[383] Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, s.139.
[384] Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, s.110-111.
[385] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.405.

3.18. Teşhis ve İntak

İnsan dışındaki varlıklara, insana ait özellikler yüklemeye *teşhis*; onları tıpkı insanlar gibi duygu ve düşüncelerini ifade edebilir bir surete bürümeye ise *intak* denir.[386]

İnsana ait olan feryad edip bağırma özelliği bülbüle atfedilerek teşhis sanatı yapılmıştır:

Nedir bu ʿālemi īcāda bāʿiṣ
Nedir bülbüldeki feryāda bāʿiṣ
Şuʿūnun şān ṣıfātın ẓāhir itmek
Bu ʿālem beytini bünyāda bāʿiṣ (236)

Aşağıdaki gazelde eşyalar kendi aralarında hoş bir şekilde söyleşerek konuşturulmuş ve intak sanatı yapılmıştır.

Daʿvet idersiñ Ḥaḳḳ'a eşyāyı anda bir laḥıẓ
Emiriñe ṭāʿat ider hem söyleşürler ḫoş lafıẓ (263/17)

[386] Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, s.101.

3.19. Tevriye

Tevriye; birden çok anlama gelen bir kelimenin yakın ve uzak anlamlarından, uzak anlamının kast edilerek yazarın meramını gizlemesi, anlamı kapalı olarak ifade etmesidir.[387]

Saʿdī, dil kelimesini hem tat alma organı olarak hem de gönül, kalp anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. Fakat gazelde yakın anlam olan, tat alma organı dil değil; gönül kavramı kast edilerek dil tevriyeli bir şekilde kullanılmıştır:

Sāḳī-i rūz-i elestden aldı dil çün iltiẕāẕ
Tā odumdan açılup envār-ı Ḥaḳ itdi nefāẕ (59/1)

3.20. Tezat/Tıbak

Aynı ifade içerisinde anlamca birbirine zıt iki duygu, düşünce ve kavramın bir arada kullanılmasına *tezat* ya da *tıbak* denir.[388]

Evvel ü āḫir ne var ol beyt-i ʿālemde ḳodı
Zīr ü bālādır kimi ʿunṣur kimi arż u semā (5/5)

Yukarıdaki beyitte evvel-âhir; zîr-bâlâ kavramları birbirlerinin zıddı olacak şekilde kullanılarak tezat/tıbak sanatı oluşturulmuştur.

[387] Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s.427.
[388] Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, s.147.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN HAFIZ AHMED SAʿDĪ DİVANI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

A. METNİN TRANSKRİPSİYONUNDA TAKİP EDİLEN METOD

Transkribeli olarak metin oluşturulurken aşağıda ifade edilen hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

1. Eserin yazma nüshası bulunamadığından dolayı Matbaâ-i Âmire'de Rebiü'l-âhir ayının evâhirinde 1284 yılında basılan taş baskı matbu nüsha göz önünde bulundurulmuştur.
2. *Metinde* birçok Arapça ve Fasrça kelime yer almaktadır. Bu kelimelerin yazımında İsmail Ünver tarafından kaleme alınan *"Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"*[389] adlı makale esas alınmıştır.
3. Eser transkribeli olarak yazılırken metne sadık kalınmış; kelimeler metinde yazıldığı şekilde aktarılmıştır. Ancak serim düğüm ekleri ib, ub, üb… ekleri ip, up, üp… şeklinde yazılmıştır.
4. Vezin hatası ve yazım yanlışı bulunan kelimeler dipnotta belirtilerek metne doğru bir şekilde aktarılmıştır..
5. Arapça tamlamalar "seyf-i tevhîd"; Farsça tamlamalar ise "bahr-i aşk" örneklerinde olduğu gibi yazılmıştır.

[389] İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi, c. IX, sayı: 1, Ankara, 1993, s. 51-89.*

6. Metinde yer alan ayet ve hadis iktibasları yalnızca koyu olarak gösterilmiştir. Örneğin; **Nefaḫtü fih** gibi.
7. Arapça ve Farsça uzatma harfleri aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

ا : ā, Ā و : ū, Ū ى : ī, Ī

8. Vâv-ı ma'dûdeler ◌ᵕ şeklinde gösterilmiştir: ḫ◌ᵕāb gibi.
9. Metinde yer alan şiirlerin tertibinde bir tasarrufta bulunulmamış; yazıldığı tertip üzere verilmiştir.
10. Şiirlerin numaraları, aruzun hangi bahrinin kalıbı olduğu ilk beyitten önce yazılmıştır.
11. Divan'da yer alan ayetlerin anlamı verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim meali esas alınmıştır.

B. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ´

ث : S̱ s̱

ح : Ḥ ḥ

خ : Ḫ ḫ

ذ : Ẕ ẕ

ص : Ṣ ṣ

ض : Ż ż /Ḍ ḍ

ط : Ṭ ṭ

ظ : Ẓ ẓ

ع : ʿ

غ : Ġ ġ

ق : Ḳ ḳ

گ : Ñ ñ

SONUÇ

Ahmed Saʿdī, Osmanlı Devleti'nde yenilik ve değişim hareketlerinin yaşandığı, isyanların çıktığı, âdeta bir kargaşa dönemi olan 1840/1841-1882 yılları arasında yaşamıştır. Siyasî olaylardan uzak duran Saʿdī, daha genç yaştan itibaren kendisini tasavvuf limanına demirlemiştir. Balıkesirli Ali Şuurî Efendi'nin seçkin talebeleri arasında yer almış; eğitimini başarıyla tamamlayarak icâzet verebilecek konuma gelmiştir.

Saʿdī, mürşidinin adının Edhem olduğunu şiirlerinde açıkça ifade etse de kesin olarak mürşidinin kim olduğu tespit edilememiştir. Eldeki bilgiler çerçevesinde şeyhinin Özbekler Şeyhi Edhem olabileceği ihtimali üzerine bu zât hakkında bilgi verilmiştir. Saʿdī, Nakşibendî Tarikatı'nın Halidî koluna mensuptur. Bu mensubiyetini şiirlerinde açık bir şekilde ifade edip Halidîliği övmektedir. Uzun yıllar Edremit'te müftülük yapan Saʿdī, insanları irşâd etmek için kendisini insanların eğitimine adamıştır.

Saʿdī birçok eser ortaya koymuştur. Ancak bu eserlerden bazılarına, yaptığımız incelemelere rağmen rastlanılamamıştır. En önemli eserinin Molla Hüsrev'in *Mir'ât'*ına hâşiye olarak yazılan *Mir'ât-ı Hâşiye* olduğu belirtilse de böyle bir esere ulaşılamamıştır. Onun eserlerinde kullandığı dil, Arapça ve Osmanlı Türkçesi'dir.

Divan'ın el yazma nüshası bulunamadığından dolayı h.1284 yılında Matbaâ-i Âmire'de basılan taş baskı yüz kırk sekiz sayfadan oluşan matbu divan incelenmiştir. Divan'da bulunan şiirler kendi içersinde hurûf-ı hecâya göre tertip edildiğinden ayrıca bir tasnife tâbi tutulmamıştır.

Sa'dî Divanı'nda yüz altmış bir gazel, yirmi sekiz nazm, iki mesnevî, iki tuyug, yirmi üç murabba, kırk beş muhammes ve iki müseddes olmak üzere toplam iki yüz altmış üç şiir yer almaktadır. Ahmed Saʿdī şiirlerinde Saʿdī ve Hâfız mahlaslarını kullanmıştır. Bazen ise mahlaslarının önünde dertli sıfatı kullanılmıştır.

Saʿdī, şiirlerinde genel olarak sade bir üslup kulanmayı yeğlemiş; ağdalı bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman ise ağır bir dil tercih etmiş ancak bu durum şiirlerindeki o sade havayı etkilememiştir.

Saʿdī, dinî ve tasavvufî motifler ile divan edebiyatında kullanılan mazmunları Divan'da sıklıkla ve başarıyla kullanılmıştır. Söylemiş olduğu şiirleri tasavvuf vadisinde söyleyen Saʿdī; ilahî aşk, vahdet-i vücûd, peygamber sevgisi, vb. konuları da çok sık bir şekilde ele almıştır.

Saʿdī, şiirlerinde edebî sanatları başarılı bir şekilde ve çok sık olarak kullanılmıştır. O; düşünce dünyasından kaleme dökülen satırları yazarken teşbih, hüsn-i ta'lil, istiâre, mecâz-ı mürsel vb. sanatlara çokça başvurmuştur. Kullandığı edebî sanatlarla onun şiirleri okuyucuyu daha fazla etkilemiştir.

Saʿdī, Divanı'nda yalnızca aruz ölçüsünü kullanmıştır. Diğer eserlerinde hece ölçüsü kullandığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. O, aruzu vasat bir şekilde kullanmış; aruz kusuru olarak addedilen imâle, zihâf ve vasl'a çok sık bir şekilde başvurmuştur. Aruzun en çok hezec ve remel bahrini kullanmayı tercih etmiş; diğer bahirlere ise daha az yer vermiştir.

Saʿdī'nin şiir dünyasına etki eden şairler bulunmaktadır; ancak herhangi bir şaire nazire ya da tahmis yazmadığı için hangi şairlerden ne şekilde etkilendiğini

bilemiyoruz. Saʿdī'nin şiirlerinden tespit ettiğimiz kadarıyla Niyazi Mısrî ile arasında büyük bir etkileşim olduğu açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzilü'l-İlbâs amme'ş-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-nâs*, Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 1351.

HAVRÂNÎ, Celaleddin Ahmed Hâfız Sa'dî, Enamilü'r-Resail.

……., *Hamâilü'l- Vesâil,* Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1284.

AHTERÎ, Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, Nadir Eserler Kitaplığı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

AKPINAR, Hüseyin, *Celaleddin Konevî'nin Enamilü'r-Resâil Adlı Eserinin Tercüme, Tahlil ve Değerlendirilmesi,* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Ü. S.B.E., Kayseri, 1993.

AKSEKİ, A. Hamdi, *İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 25. Baskı, Ankara, 1973.

AKÜN, Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2014.

ALGAR, Hamid, "Bahaeddin Nakşibend", *D.İ.A.* , İstanbul, 1991, c. 4, s. 458-460.

……., "Halid el-Bağdadî" *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c. 15, s. 283-285.

……., "Halidiyye" *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c.15, s. 295-296.

ALTUN, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 2008.

ALTINTAŞ, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1991.

ALTUNTAŞ, Halil-ŞAHİN, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6.Baskı, Ankara, 2010.

ATASAĞUN, Galip, "Mevlana Celâleddin-i Rûmî Hayatı ve Eserleri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Mevlana Özel Sayısı*, Konya, 2007/3, s. 59-93.

ATEŞ, Süleyman, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969.

ATLI, Ahmet, *Tasavvufta Ricâlu'l-Gayb,* Doktora Tezi, Ankara Ü.S.B.E. , Ankara, 2011.

ATTÂR, Feridüddîn, *Evliyâ Tezkireleri*, Çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012.

BALCIOĞLU, Tahir Harimi, *Tarihte Edremit Şehri*, Balıkesir Vilayet Matbaası, Balıkesir, 1937.

BALTACI, Cahid, *Tasavvuf Lügati*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2011.

BELENKUYU, Bekir, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî-Peygamberimiz (s.a.v.)'in İsimleri- ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies Volume*, 10/4, 2005, s. 167-197.

BELİĞ, İsmail, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1999.

BEYÂNÎ, Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Âdem", *D.İ.A.* , İstanbul, 1988, c.1, s. 358-363.

BULUT, Halil İbrahim, "Ümmet", *D.İ.A.* , İstanbul, 2012, c. 42, s. 308-309.

CEBECİOĞLU, Ethem, Hallâc-ı Mansûr", *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1988, c. XXX, sayı 1, s.329-350.

……., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2014.

CENGİZ, Halil Erdoğan, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı II*, Ankara, 1986, sayı 415-417, 1986.

CEYLAN, Semih, "Zühd", *D.İ.A.* , İstanbul, 2013, c. 44, s. 530-533.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, *Ta'rifât Tasavvuf Istılahları*, ter. Abdülaziz Mecdi Tolun, Haz. Abdurrahman Acer, Litera Yayıncıllık, İstanbul, 2014.

COŞAN, M. Esad, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1971.

COŞKUN, Menderes, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012.

ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, c. 2, İstanbul, 2007.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Doktora Tezi, Gazi Ü.S.B.E., Ankara, 1997.

ÇELEBİ, İlyas, "Ye'cûc ve Me'cûc", *D.İ.A.* , İstanbul, 2013, c. 43, s. 373-375.

ÇELİK, İsa, "Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2004, sayı:12, s. 25-52.

DAVUD, Fatîn, *Hâtimet'ül-Eş'âr,* Haz. Ömer Çiftçi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserler 3218.

DEVELLİOĞLU, Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara, 2013.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

EBÛ DÂVÛD, *El-Hadisü's-Sahîha ve Şey'in min Fıkıhihe ve Fevâidihe,* Mektebet'ül-Meârif, Riyad, 1415.

EL-BAĞDÂDÎ, İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l- Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn,* Matbaa-i Behiyye, İstanbul, 1951.

ENGİNÜN, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923),* Dergâh Yayınları, 7. Baskı İstanbul, 2013.

ERDOĞAN, Kenan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

EREN, Muharrem, *Balıkesir İl Müftüleri ve Tarihi Kitabeler*, İnce Ofset, Balıkesir, 1990.

ERCİLASUN, Bilge, *Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı Ankara, 2012.

……., *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*, Dergâh yayınları, İstanbul, 2013.

ERVERDİ, EZEL vd., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler,* Dergâh Yayınları, VII. c. 397-398, İstanbul, 1990.

ESRAR DEDE, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

FAYDA, Mustafa, " Adnân", *D.İ.A.* , İstanbul, 1998, c. 1, s. 391-392.

……., " Kahtân", *D.İ.A.* , İstanbul, 2001, c. 24, s.201-202.

……., "Hulefâ-yı Raşidin" *D.İ.A.* , İstanbul, 1998, c. 8, s. 324-338.

FEVZİ, Rafuk Ömer, "Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine", ter. M. Bahaüddin Varol, *Ez-Zehra Dergisi*, II. c., 9. Sayı, Ürdün, 1995, s. 397-404.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Hüseyin" , *D.İ.A.* , İstanbul, c. 18, 1998, s. 518-521.

GIBB, E. J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi (III-V),* trc. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

GÖKÇİMEN, Ahmet, "Türkmen Edebiyatında Elifname", *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 43, Erzurum, 2010, s. 105-120.

GÜNDOĞDU, Cengiz, *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü* (*Hacı Bektaş-ı Velî*), Sakarya Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, Sakarya, 2010.

GÜNGÖR, Zülfikar Güngör, " Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim", *İslamî İlimler Dergisi Yayınları*, 2007, s. 178-188.

……., Zülfikar, " Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler", Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum 2007.

……., "Tahirü'l-Mevlevî'nin Hallâc-ı Mansur'a Dair Risalesi", *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları,* XXXIX. c., s. 582-897.

GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2014.

HARMAN, Ömer Faruk, "Hac", *D.İ.A. ,* İstanbul, 1996, 14.c., s. 382-386.

……., "Hârûn", *D.İ.A. ,* İstanbul, 1997, c. 16, s. 254-256.

……., "Mûsâ", *D.İ.A.* , İstanbul, 2006, c. 31, s. 207-213.

……., "Yakûb", *D.İ.A.* , İstanbul, 2013, c. 43, s.274-276.

HAURANI, Albert, "Nakşibendî Tasavvuf Okulu ve Hâlidiyye Kolu" (trc. Edhem Cebecioğlu), *İmam-ı Rabbânî Hareketleri ve Tesirleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 246-266.

İSEN, Mustafa (Editör), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları 9. Baskı, Ankara.

İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, IV. Cilt, Ankara, 2002.

İPEKTEN, Haluk vd. , *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, I. Baskı, Ankara 1988.

……., *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,* Dergâh Yayınları,17. Baskı, İstanbul, 2014.

İSMAİL HAKKI BEY, *Karesi Meşahiri*, Karesi Vilayet Matbaası, 1342.

İSLAMOĞLU, Abdülmecit, *Vâhib Ümmi Dîvânı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlîli*, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2013.

KAÇAR, Burhan, "Türk Edebiyatında Elif-nameler", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

KANAR, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013.

KAPLAN, Hayri-ŞIK, İsmail, "Ahmed Er-Rifâî'nin İtikâdî ve Kelâmî Görüşleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl 7(2006), sayı 16, s. 87-105.

KARA, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, Bursa, 2005.

……., *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2006.

KARABİBER, Namık Kemal, *Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicri I. ve II. Asır)*, Doktora Tezi, Ankara Ü.S.B.E., Ankara 2007.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, VI./V./VII. c., 4. Baskı, Ankara, 1983.

KARAMAN, Fikret vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KÂŞÂNİ, Abdurrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2015.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mucemü'l- Müellifin*, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1957.

KELABAZİ, İshak Buhari, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2014.

KEMİKLİ, Bilal, *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı* (Editör Ali YILMAZ), "Türk Edebiyatının Anadolu'daki Teşekkülü ve Gelişmesi", Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

KILIÇ, Ünal, *Kerbelâ Vakası(Tarihi Süreç),* Kültür Bakanlığı Yayınları, I. c., Sivas, 2010.

KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, I. c., Ankara, 1989.

KOÇİN, Abdulhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

KOMİSYON, "Encümen-i Şuara", *D.İ.A.*, XI. c., s. 179-181.

……,"Çâryâr", *D.İ.A.* , 1993, c. 8, s. 232.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Bugünkü Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

KURNAZ, Cemal, "Hızır (Edebiyat)", *D.İ.A.* , İstanbul, 1998, c. 17, s. 411-412.

KUŞEYRÎ, Abdulkerim, *Kuşeyrî Risalesi*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1991.

KÜLEKÇİ, Numan *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999.

LATÎFÎ, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

MEMİŞ, Abdurrahman, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidîlik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

MUSLU, Ramazan, *Tasavvuf El Kitabı* (Editör Kadir Özköse), "Seyr u Süluk Metodları", Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 340-369.

MÜTERCİM ÂSIM EFENDİ, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009.

NÂİL, İnehân-zâde Mehmet, *Tuhfe-i Nâîlî,* 1949, I. Cilt.

OCAK, Ahmet Yaşar, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1990.

OKAY, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011.

……., *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı,* Dergâh Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2013.

OLGUN, Tahir, *Edebiyat Lügatı,* Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1936.

ONAY, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü,* Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZ, Mustafa, "Kerbelâ", *D.İ.A.* , İstanbul, 2002, c.25, s. 271-272.

ÖZDEMİR, Zekeriya, *Körfezdeki Zümrüt Havran*, Yıltem Reklam ve Basım, II. Baskı, İstanbul, 2008.

ÖZTOPRAK, Nihat , "Elifnamelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu,* Erzurum, 2009, s.817-829.

……., Tasavvuf El Kitabı, Kadir Özköse, "Tarikatların Ortak Unsurları", Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

…….,“Zühd ve Sûfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam (Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2002, c. VI, sayı 1, s. 175-194.

ÖZTUNA,Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 10. c., Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 25. Baskı, İstanbul.

……., “Bezm-i Elest”(Edebiyat), *D.İ.A.* , İstanbul, 1992, c. 6, s. 108.

……., *Divan Edebiyatı*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.

PARLATIR, İsmail (Koordinatör), *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı Ankara, 2014.

……., *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013.

RÂMİZ, *Âdâb-ı Zurafâ (İnceleme-Tenkidli Metin- İndeks- Sözlük)*, Haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.

SALİM EFENDİ, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, R Yayınları, İstanbul, 2000.

SERİNSU, Ahmet Nedim vd. , *Dini Terimler Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

SEYYİD RIZA(ZEHRİMARZÂDE), *Rıza Tezkiresi*, Haz. M. Sadık Erdağı, Kalkan Matbaası, Ankara, 2002.

SİNANOĞLU, Mustafa, “ İman”, *D.İ.A.* , İstanbul, 2000, c. 22, s. 212-214.

……., “Küfür”, *D.İ.A.* , İstanbul, 2002, c. 26, s. 533-536.

SOYSALDI, İhsan, “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sayı 3, s. 187-216.

SUNAR, Cavit, *Ana Hatlariyle İslam Tasavvufu Tarihi*, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.

ŞENER, H. İbrahim, “Karûn” (Edebiyat), *D.İ.A.* , İstanbul, 2001, c. 24, s. 520.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla; KARTAL, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2012.

TAHİR, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, I. c. , Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.

TAHRALI, Mustafa "Ahmed Er-Rifâî", *D.İ.A.* , İstanbul, 1989, c. 2, s. 127-130.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

TARLAN, Ali Nihad, *Divan Edebiyatında Tevhidler Fasikül III*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1936.

TOKER, Halil, "Sebk-i Hindî (Hind Üslübu)", *İlmi Araştırmalar Dergisi 2*, İstanbul, 1996, s. 141-150.

TOPRAK, Süleyman, "Haşir", *D.İ.A.* , İstanbul, 1997, c. 16, s. 416-417.

TOSUN, Necdet, *Bahâeddin Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı (XII-XVII. Asırlar),* İnsan Yayınları, 6. Baskı, 2015.

TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

UÇMAN, Abdullah, "XIX. Yüzyıl Tekke Şiiri", *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri Tarih Antoloji Ansiklopedisi,* 9. c., s. 195-196.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012.

……., "Abdulkadir-i Geylânî", *D.İ.A.* , İstanbul, 1988, c. 1, s. 234-239.

ÜNVER, İsmail, "İskender (Edebiyat)" , *D.İ.A.* , İstanbul, 2000, c. 22, s. 557-559.

……., "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", *Ankara Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları,* c. XXXII-I, 1988, s. 131-140.

……., "Mesnevi", Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı II, *Türk Dili Aylık Dergisi*, Ankara, 1986, sayı: 415-417, s. 430-431.

……., "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi,* c. XI, sayı: 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

VASSAF, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, 2. c., Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XIX. Yüzyıl)* , İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.

YILMAZ, Ali-AKKUŞ Mehmet-ÖZTÜRK, Ali (Haz.), *Makâlât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

YILMAZ, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, 14. Baskı, İstanbul, 2011.

METİN

Niyāz-ı nāẓım ḥaḳīr ez-muḥibbān-ı muḫlişān

Neşr

Cümle aṣḥāb-ı ṣafā ve erbāb-ı vefādan medʿuvv ʿabd-i ʿācizi ve mercū-bende-i nāçīzīdir ki bu eşer-i kemteriye iksīr-i ʿayn-ı mevedded ve naẓar-ı meḥemmededleri taʿallüḳ itdikde nāẓım-ı ḥaḳīri ḫāṭā´ātında maʿẕūr ṭutalar ve kilk-i pür hefevātından sāḳıṭ olan saḳaṭātı ıṣlaḥda saʿy-i meşkūr ve beẕl-i maḳdūr eyleyeler ve ṣafā-i vaḳitlerinde rūḥ-ı revānını ẕikr-i cemīl ile yād u duʿā-i ḫayr ile mesrūr u şād eyleyeler.

Nevverahümü'llāhü küllemā naẓarū heẕihi'l-manẓūmeti bi-envār-i maʿrifeti'llāh
Ve rezzeḳahümu'llahi bi-mütābeʿati āşār-ı seyyid-i rusüli'llah
Ve ceʿalehümu'llahu mine'l-ʿārifīn bi-esrār-i evliyāi'llah
Ve'l-vāṣılīne ile rıża'illah

Naẓm

Buña ʿayn u dād ile baḳandan rażı olsun Ḥaḳ
Bizi ḫayr duʿā ile añandan rażı olsun Ḥaḳ
Niyāzım cümle iḫvāndan naẓar itdikde bu naẓma
Diyeler dertli Saʿdī ḫūnfeşāndan rażı olsun Ḥaḳ

Aḥmed Saʿdī Ḥavrānī

DĪVĀN-I GÜLZĀR Lİ-ḤĀFIẔ SAʿDĪ

Lā ilāhe illa ente sübḥāneke innī küntü mine’ẓ-ẓālimīn. Sübḥaneke mā ʿarafnāke ḥaḳḳa maʿrifetike.

1[390]

Mine’l-Baḥri’r-Recezi’l-Müṣemmeni’s-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Ḥamden li men ẕü’l-kibriyā Ḥaḳḳun ʿale’l-ʿarşi istevā
Raḥmānuhu fevka’l-ʿulā sulṭānuhu vāli’l-livā

2 Mevlāya ṣalli dā´imen sellim ʿalā bedri’d-decā
Ve hüve’l-ḥabībü’l-müctebā şemsü muḍiun fī’d-ḍuḥā

3 Ve ale’ṣ-ṣaḥābeti ẕi’s-semā hüm ke’n-nücūmi fī’s-semā
Bi eyyihim men iḳtidā ḥaḳḳa’s-sebīli ḳad ihtedā

4 Ve ʿalā men ittebeʿa’l-Hüdā ve ʿale’l-ḥalīfeti sīmā
Ẓıllü’l-ʿazīz fī’l-mele´i lā zāle ḫāḳāne’l-ḳaḍā

5 Eyyedehu venṣur Rabbenā ʿāzīzhu fī mülki’ṣ-ṣafā
Mā eşraḳat şemsu’ż-żiyā aḥkāme şerʿike mācerā

6 Saʿdī ila’llāhi deʿā müstemsikün ḥable’r-recā
Ḳad cāe fī bābi’l-ʿaṭā maṭlūbuhu cūdü’l-liḳā

[390] Şair şiire başlık eklememiş; başlık tarafımızdan eklenmiştir.

2

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmen

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İlāhün vāhidun rabbün hüvellāhu hüve'l-aʿlā
Lehu'l-ḫalku lehü'l-mülkü hüve'l-bārī hüve'l-mevlā

2 Lehu'l-cūdu lehu'l-ḥamdü hüve'l-maḥmūdu lil-ḥāmidi
Hüve'l-meşkūru li'ş-şükri lehu'l-lüṭfu lehu'n-neʿmā

3 Vemā min mümkinin illā vücūbün ḳad bedā fīhi
Hüve'l-bādī lehu'l-ibdā´u fī'l-lafẓi hüve'l-maʿnā

4 Vücūdun vāḥidun fī külli mevcūdin hüve'l-mevcūd
Lehu'l-īcādu fī küllin lehu'l-ḳāf lehu'l-ʿanḳā

5 Lehu'l-emru lehu'l-me´mūru vallāhü hüve'l-āmiru
Hüve'l-maʿbūdu ve'l-mescūdu mā Ādemü vemā Ḥavvā

6 Hüve'l-mehdī ve'l-hādī lehu'l-esbāṭu mā Mūsā
Lehu'l-mīḳātu li't-tūri lehu't-tevratu fī Sīnā

7 Hüve'l-Ḳuddūsu bi'l-ḳudsi hüve'l-mahfūẓu li'l-İncīli
Hüve'l-Ḥayyu lehu'l-iḥyā´ü mā Meryemu vemā ʿĪsā

8 Hüve'l-manṭūḳu li'n-nuṭḳi mine'n-nuṭḳ hüve'l-maḳṣūdu
Hüve'l-vāḥī hüve'l-mūḥā lehu'l-vaḥyu vemā yūḥā

9 Hüve’l-mer´ā ve’r-rā´ī hüve’l-manẓūru ve’n-nāẓıru
Lehu’l-ḳurbu lehu min ḳābe ḳavseyni hüve’l-ednā

10 Hüve’l-maʿbūdu li’l-ʿabdi hüve’l-mesʿūdu yā Saʿdī
Hüve’llahü’l-müsemmī külle mevcūdin lehu esmā

3

Naʿtü Resūlillāhi ʿAleyhi Ṣalavātu’llāh
Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṣemmeni’l-Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Bāʿiṣ-i īcād-ı ʿālemsiñ eyā ḫayre’l-verā
ʿĀlim-i esmā-i Ādem’siñ eyā bedre’d-dücā

2 Şems-i ẕātiñ cümleyi müsteġraḳ-ı nūr eyledi
Rāh-ı Ḥaḳḳ’ıñ rehberi sensiñ eyā nūre’l-Hudā

3 Yüz ṣuḥuf hem dört kitāba levḥ-i maḥfūẓdur diliñ
Menbaʿ-ı envār-ı Ḳur´ān’sıñ eyā baḥre’l-vefā

4 ʿİlm-i Ḥaḳḳ’ıñ noḳṭası ḥarf-i vücūduñda nihān
Maṭlaʿ-ı esrār Yezdān’sıñ eyā şemse’ḍ-ḍuḥā

5 Dertli Saʿdī derdine dermāna geldi ḳapuña
Dā-i ḳalbine devā baḫş it eyā kenze’ş-şifā

4

Mine'l-Baḥri'r-Recezi'l-Müsemmeni's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Ol küntü kenz kān-ı ḫafā yoḳ fevḳ u taḥt anda hevā´
Esmā şu´ūn hep derʿamā anda müsemmā bir Ḫudā

2 Lahūt-i baḥtıñ baḥrine dil niçe varsun ḳaʿrına
Yoḳdur virān ṣırf deyrine bezm-i eḥaddir olʿamā

3 Andan ṭoġan ceberrūt olur andan gelur melekūt olur[391]
Andan daḫi nāsūt olur dār-ı ḫafā bulur cilā

4 Çün vāḥidiyyetden eḥad ḳıldı tecellī ol Ṣamed
Keşret ṭoġup ki bī-ʿaded oldum ḫalā oldı melā

5 Ẕātdan ṣıfāt ister ẓuhūr esmā ṭoġar andan gelür
Her isme bir maẓhar olur ʿālem ṭolar başdan başa

6 Ḥāfıẓʿamāyı gözleyüp ḥażerāt ḫamsi añlayup
Naẓmü'l-merātip oḳuyup esrāra oldı āşinā

[391] Mısrada vezin hatası bulunmaktadır.

5

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Her ne yazdıysa ḳalem levḥ-i ezelde evvelā
İtdi taḳrīr ḳayd idüp ṣuḥuf ebedde ṣāniyā

2 Ẓāhir u bāṭın ne ki var cemʿ idüp bir noḳṭada
Farḳ içün keṣret ḥurūfunda ānı itdi edā

3 Ḳudret-i fercār ile çizdi o noḳṭa bir şekil
Velvele ḳopdı ḫafīgān açılup itdi ṣadā

4 Ḥikmet-i şāḳūl ile ölçdi o şekliñ heyʾetin
Aldı aḍlaʿın ḫafī kenzden zehī itdi binā

5 Evvel ü āḫir ne var ol beyt-i ʿālemde ḳodı
Zīr u bālādır kimi ʿunṣur kimi arż u semā

6 Maḫzenidir noḳṭa her varıñ gelür andan ḳamu
Noḳtayı her şeyde taṣvīr itdi ḫoş baḳsıñ Ḫudā

7 Beyt-i ʿālem içre her mevcūd ṣadef insān dürrü
Noḳṭa baḥrinden gelüpdür ol ki dürr-i bī-beha[392]

8 Noḳṭanıñ ʿaynın ḳodı dil dīdesine Kirdgār
ʿAks idüp nūru virüpdür merdüm-i çeşme cilā

[392] Kelime metinde "pehā" şeklinde yazılmıştır.

9 Yine kendidir baḳan andan kemālin seyr ider
Ḥüsnünü mir´āt-ı Ādem'de temāşa itdi tā

10 Saʿdiyā bildiñse senden nāẓır u manẓūr kim
Noḳṭalar dök ḥarf-i ʿaynıñdan Ḥaḳ'a ol āşinā

6

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Saña senden naẓar it sende maḫfī dürr-i bī-hemtā
Saña senden sefer ḳıl sende mużmar gevher-i yektā

2 Saña sensiñ olan maʿşūḳ velī ẓāhirde āşıḳsıñ
Eyā Mecnūn yabānda āh idersiñ sendedir Leylā

3 Saña senden ʿaref dersin oḳudup ārif eylersiñ
Bilürsüñ sen seni sende saña irşād olur peydā

4 Seni sen terk idüp ölmezden evvel ger ölürseñ sen
Uçup ḥayyü'l-ebed içre memāt olmaz saña aṣlā

5 Eyā Ḥāfıẓ geçüp senden seni sen bul hüviyyetde
Gel aṣlına ulaş sen itme ġurbet ilde vā veylā

7

Mine'l-Baḥri'r-Recezi'l-Müṣemmeni's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Yansun ḳo dil ʿāşḳ oduna ten mecmerinde dā′imā
Dönsün muḥabbet ʿuduna enfāsa virsün ḫoş ṣafā

2 Pervānedir pervāneye ʿaşḳ āteşine yanmaġa
Şemʿ-i viṣāli bulmaġa dilde gerekdir daġ ūlā

3 Serīme ṣordum yārimi dedi seniñ yāriñ ḫafī
Bulmaḳ içün yan dā′imi āfāḳ [u] enfüsden ara

4 Girdim yola oldum hemīn gördüm deyü ʿayne'l-yaḳīn
Bildim meger ḥablü'l-metīn eḳrab imiş benden baña

5 Saʿdī ʿarefden ders alup bildi Ḥaḳḳ'ı nefsin bilüp
Esfelden aʿlāya uçup oldı dili murġ-i semā

8

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Düşürdüm fikrimi ʿaşḳa idüp hep varımı yaġmā
Ṣataşdım cemʿile farḳa geçüp lā'dan bulup illā

2 Baña bilmem ne ḥāl oldı[393] dilim ʿaşḳ oduna yandı
Tecellī-i cemāl itdi yine iḥsān idüp Mevlā

3 Cemālini gören diller ebed ḥayretde ḳaldılar
Ezelde bezmi ḳurdular ṣunup sāḳī mey-i ṣahbā

4 Ḳoyup ḥüsnünü Leylā'da ḳılar Mecnūn'u üftāde
Yine kendi temāşāda idüp ʿuşşāḳını şeydā

5 Cemālin arż ider tende kemālin seyr ider cānda
Odur Saʿdī baḳān sende yine ḥüsnün odur bīnā

9

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci's-Sālimi Eyḍan

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ne denlü perde çekse lā açar merdāne-i illā
Cemāli arż ider uşşāḳa ol cānāne-i illā

2 Cemāl-i yārı ʿaşıḳ istedikçe ḥā´il oldı lā
Kerem itdi aña ḥüsnün yine mestāne-i illā

3 Dilān-ı teşnegāna ḫamr-ı vaṣlı yoḳ demişdi lā
Olara lütf idüp ṣundı yine peymāne-i illā

4 Acebdir gül-ʿiẕārın dil ṭalep itdikçe ṣaḳlar lā
Yine gösterdi vechin ʿāşıḳa āyine-i illā

[393] Kelime metinde "oldul" şeklinde yazılmıştır.

5 Vāṣıl-ı gülzārıñ murġına yoḳdur ġam-ı ḫār-ı lā
Uçar Saʿdī o Ḥaḳḳ'a bilmez ol ne lāne-i illā

10

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci's-Sālimi Eyḍan

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Niḳāb-ı lāyı illā nevcivānı çün ide ifşā
Cemālu'llāh ẓuhūr ider olur mir´āt ḳamu eşyā

2 Cemālin istedikçe lā ile kendin ider mestūr
Yine lüṭf eyleyip illā ile vechin ider eclā

3 Cemāl-i bā-kemālin ʿarż idüp maḥbūb-ı ḥaḳḳānī
Olubdur ʿāşıḳān ḥüsnü temāşasında hep şeydā

4 Bu nāsūta hüviyyet meşriḳından itdi çün işrāḳ
Gidüp ẓülmet cihān içre ḳadem başdı niçe ażvā

5 Eyā Ḥāfıẓ naẓar ḳıl ʿayn-ı ʿibretle şu ekvāna
Çū zīrā cümlede āvāz-ı Hū'dan dem vurur Mevlā

11

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Metn-i vaḥdet dersine şerḥ eylemiş bizi Ḫudā
Ḥamdüli'llāh olmuşuz mir´āt-ı ẕāt-ı Kibriyā

2 Ḳaṭreyüz ʿummān bī-sāḥilinden ammā maʿnīde
Baḥr-i mevc-endāz olupdur ḳaṭremiz ol āşinā

3 Küntü kenzde gerçe maḫfī olmuşıdik nice biz
ʿĀḳıbet bulduḳ ḫılḳatden ẓuhūrda incilā

4 Şemse irer ayru ḳalmaz cümle ẕerrāt tā yine
Ẓāhir olur vech-i **yebḳā küllü men'**den fāniyā

5 Saʿdiyā ger nükte ṭuyduñsa **terānī'**den bugün
Eynemādan şemme vechu'llāh'ı gör ol nāẓırā

12

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Zehī sulṭān-ı Ḳayyūm ki bu nasūta O'dur Dārā
Oṭurmuş taḫt-ı lāhūta ḳażā yasın ider icrā
Eḳālim-i ʿāvālimde niçe ḥükmün ider vālā
Şu´ūnun şān ider ānen fe-ānen niçe biñ gūnā
Ṭaşınur bu cihān pāzārına andan nice kālā

2 Çehār[394]-ı ʿunṣur u ṣalṣalden itdi Ādemi peydā
Müsemmā sırrın ögretdi oḳutup **ʿalleme'l-esmā**
Dönüp hicr ile atdı ġurbete anı ḳılup tenhā
Hezārān firḳat u ḥasretle hem itdirdi vā veylā
Şafā aġyāra ʿuşşāḳa cefādır ʿādet-i Mevlā

[394] Kelime, metinde cehār şeklinde yazılmıştır.

3 Cemāli ẕātını vaṣf eyleyüp ol rūy-ı dilberde
Dönüp ʿaşḳ āteşin ʿuşşāḳa virdi ḳıldı efkende
Ki ḥüsnün ʿarż ider Leylāda ol Mecnūn-ı ferzende
Niçe biñ ʿan ile nāz itdi ol meftūn-ı dilbende
Gehī biñ bīmār gehī tīmār ile ḳıldı anı şeydā

4 Olupdur ʿāşıḳān bezm-i ezelde ḫoş muḥabbetde
Ḳodı hicrānla anı bu ilde zār u firḳatde
Görünce dilberi ʿāşıḳ bulur rāḥat felāketde
Gezerken dertli Mecnūn'a ṣataşdım deşt-i miḥnetde
Didi kim dilrübālar ʿaşıḳından oldılar aḫfā

5 Gehī firḳat ile āşüftesin ol şūḫ ḳılar nā-şād
Gehī ʿarż-ı cemāl idüp ḳılar efkendesin ābād
Belā-yı hicr-i yār ile göñül itmiş iken feryād
Yine bir dilrübā sevdi bu Saʿdī herçi bād ābād
Viṣāle al götür anı meded ey dilber-i raʿnā

13

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Tecellī itdi bizde Ḥaḳ teʿalā
İdindi ẕātına mir´āt-ı eclā

2 Kemāl-i ḥikmetin seyr itdi dilde
Cemālin itdi Ādem'de temāşā

3 Tecellī vāḥid-i muṭlaḳ bu keşret
Görür vaḥdet ḳamudan ʿayn-ı bīnā

4 Egerçi baḥr-i vaḥdet kaṭresiyüz
Yine mevc eyleyüpdür bizde deryā

5 Baḳan Ḥaḳḳ'ı görür Ḥaḳḳ'ıyle dilde
Odur mir´āt-ı Rabbānī-yi muṣaffā

6 **Nefaḫtü fīhi** demdir tendeki cān
Ledünnī andan oḳur Ḫıżr u Mūsā

7 Bu ilde giydi insān cāmesini
Velī aṣlında nūrdur bedr-i ʿulyā

8 Gözüñ aç Saʿdiyā ʿayne'l-yaḳīn gör
Güneş āfāḳı ṭutmuş ḳalma aʿmā

14

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İçüp cām-ı hüviyyetden şarāb-ı vaḥdeti cānā
Ebed mest ol bu keşretden bilüp vaḥdet pes ol dānā

2 Bu nāsūtu ḥażīżinden uçup lāhūt evcine
Ki ānda zīr u bālāyı görüp ḳalma ṣaḳın aʿmā

3 **Serāy-ı lī meʿa’llāh** girüp şāh-ı beḳā ol kim
Ki iḳlīm-i ḥaḳīḳatde ola ḥükmüñ şehā vālā

4 Geçüp dünyā vü ʿukbādan daḫi cennet u ḥūrādan
Dilā ṣolmaz gülistāna girüp ḳoḳ verd-i bī-hemtā

5 Diliñdir levḥ-i Ḳurʾānī Zebūr İncīl daḫi sende
Çıkıp Ṭūr-ı vücūduñda oḳu Tevrāt’ı çün Mūsā

6 Ḫiṭāb-ı **len terānī’**den **terānī** sırrı zāhīrdir
Ki baḳ sen **eynemā ṣemme vechullah’**a ol bīnā

7 Ḳuyūd hem muḳayyedden geçüp iḳlīm-i ıṭlāḳa
Fenāfi’llāhda fānī ol beḳābi’llāhda ol ibḳā

8 Ten-i ẓulmetde içmiş āb-ı ḥayvānı göñül Ḫıżrı
Anıñçün Saʿdiyā her dem saña peydā olur iḥyā

15

Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṣemmeni’l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ey göñül geç bu fenādan saʿy idüp gel bul beḳā
Masivā süflinden uç bul ʿulv-i vaḥdetde ṣafā

2 Ẕerre-i Ḳāf-ı ḳanāʿatde sen ol ʿAnḳā ṣıfat
Mülk-i istiġnāda ḥükm it şāh olup olma gedā

3 Naḳş-ı dünyādan çevir yüz nefsiñile cāhid ol
Evc-i ʿuḳbāya naẓar ḳıl göresiñ şems-i semā

4 Ruz u şeb saʿy it zer u sīm ḥubbunu dilden çıḳar
Ḥaḳ yoluna ṣādıḳāne cān verüp ol pür-ṣafā

5 Çün bu yolda cān u başından giçen itmez żarar
Rūḥ-ı Ḳudsü Ḥaḳḳ'a pervāzdır bulur vaṣl-ı Ḫudā

6 **Küllü şey´in hālikun** dersin oḳuyup fānī ol
Dā´im istiṯnā-i **illā veche** baḳ ol baḳiyā

7 **Küntü kenz** sırrını idrāk eden ʿārif odur[395]
Ẕerre ḳalmaz küllü şey´in rāciʿun fī aṣlihā

8 Saʿdiyā ṭal baḥr-i vaḥdetden çıḳar incū ṣadef
Çār-sū-yı ʿārifānda ola mālk-i bī-behā[396]

16

Mine'l-Baḥri'r-Recezi'l-Müṯemmeni's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Yā rabbenā yā rabbenā bu ʿandelīb gülden cüdā
İrişmese yolum saña āh ġurbetā vā ġurbetā

[395] Kelime metinde "odir" şeklinde yazılmıştır.
[396] Kelime metinde "pehā" şeklinde yazılmıştır.

2 Nefsim beni ḳıldı ḫarāb itdim günāhı bī-hesāb
Kārım cehennemde ʿaẕāb āh veylenā vā veylenā

3 Gitmez başımdan derd elem çekdim dem-ā-dem hemm ü ġam
Gülden uzaḳ bir bülbülem āh firḳātā vā firḳatā

4 Dünyā beni yoldan ḳodı ḫārını baña gül dedi
İşim benim ʿiṣyān idi āh ẓülmetā vā ẓülmetā

5 Berzaḫda kaldım bedr iken ẓülmetde ḳaldım nūr iken
Ḥaḳḳ'a varam mı dūr iken āh ḥasretā vā ḥasretā

6 Nefsim benim kesdi yolum hem baġladı elim kolum
Ḥaḳ'dan uzaḳ ben bir kulum āh dehşetā vā dehşetā

7 Yandı bu Hāfıẓ derd ile ʿefġān idüp çıkdı yola
Ārzūsu yārini bula āh rıḥletā vā rıḥletā

17

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Ṣadefdir ten göñüldür dürr-i yektā
Dilinde nūr-ı Ḥaḳ'dır sırr u āḫfā

2 Anıñ bārān-ı nīsānı feyiżdir
İder ānen fe-ānen nūru ilḳā

3 Su´āl itdim anı sırrıma dedi
Odur kenz içre olan nice aḫfā

4 Anın ben ḳıymetin pīrime ṣordum
Behāsızdır[397] didi ol dürr-i raʿnā

5 Vücūd nūndur dil anıñ noḳṭasıdır
Odur hem **ve'l-ḳalem'**den saṭr aʿlā

6 Bilen anı bilür ümmü'l-kitābı
Oḳur **seb´a'l-meṣānī** anda dānā

7 Teñindir **mecmeaʿ 'l-baḥreyn** Saʿdī
Ledün ögren diliñden hem çū Mūsā

18

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Sīne-i eflākım içre bedr olur māh-ı Ḫudā
Cismimiñ çār ʿunṣurunda şevḳ urur şems-i ḍuḥā

2 Murg-i cānım verd-i cānāna meyl verdi bugün
Nevbahārda bülbül olur mu gülünden çün cüdā

3 Küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar** virdi cilā bu dīdeye
Anıñçün gördü cān cānānı oldu āşinā

[397] Kelime metinde "pehā" şeklinde yazılmıştır.

4 **Li meni'l-mülkün** ṣadāsından göñül bī-hūş olup
Görmedi mālı melāli ḳaldı ḥayrān tā aña

5 Saʿdiyā gir bāġ-ı **ev ednā'**ya ḳoḳ vaḥdet gülü
Gör cemāl-i Ḥaḳḳ'ı anda mest olup ayılma tā

19

Naʿtü Risāletpenāh ʿAleyhi Ṣalavātu'llāh
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmen
Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿılün

1 Yā rasūla'llāh vücūduñ maẓhar-ı kenz-i ḫafā
Yā ḥabība'llāh diliñdir maḫzen-i sırr-ı Ḫudā

2 Māh cemāliñ nūrudur ḫalḳa cilā baḫş eyleyen
Żav´-ı ẕātıñla olupdur cümle ʿālemdir żiyā

3 Ẕāt-ı pākıñdır uran pertev vücūd iḳlīmine
Olmasaydıñ ḳalmışıdı cümle mevcūd der-ḫafā

4 Mifteḥ-i bāb-ı hüviyet olmasaydıñ yā emīn
Ẓāhir olmazdı ḳalırdı dār-ı vaḥdet der-ʿamā

5 Bī-ẓuhūr istitārda olmışıdı cümlesi
Kāffesi irdi birūze aldı ẓav´ıñdan cilā

6 Mürde olmuş dillere sen rūḥ olduñ yā Rasūl
Pes ḳudūmuñla ḥayāta irdiler ey cānfezā

7 Medḥ u vaṣfiñ intihāsına nice varsın bu dil
Çünki medḥ u vaṣfiñ iden Cebrā´il'dir hem Ḫudā

8 Nīm nigāhıñla naẓar baḫş it bu Saʿdī kemtere
Rāh-ı ʿaşḳıñda fenādan geçsun ol bulsun beḳā

20

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Olmuşuz çün pertev-i nūr-ı Ḫudā
Olmuşuz āyine-i ẕī-Kibriyā

2 Şems-i lāhūtdan egerçi ẕerreyüz
Līk dilde şevḳ urur şems-i ḍuḫā

3 Pes ṣıfātın ḳoydı insān ḥarfine
Anda itti maʿnī-yi ẕātı edā

4 Kān-ı maḫfī gevheriyüz cümlemiz
Aṣlımız kenz-i ḫafîde iḫtifā

5 **Külle yevmin** şānıdır bunca şu´ūn
Vaḥdete irer yine ḳalmaz sivā

6 Noḳṭa-i sırrından ʿilm Ḥaḳ nihān
Ḥarf-i dilde noḳṭaya ol āşinā

7 Enfüs u āfāḳa baḳ bir Saʿdiyā
Cümle eşyā Hū deyu ider ṣadā

21

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Müsemmā birdir ol bezm-i ezelde yoḳ isim aṣlā
ʿAmā´ vü ġayb u baḫt-ı ṣarf u lāhūtdur ana esmā
O ʿālem-i küntü kenzdir ki ṣıfāt anda idi aḫfā
Taʿayyün lā taʿayyün idi anda yoḳdı lā illā
Şu´ūnu ṣırf-ı hüviyyetdi ki ẕāt anda idi yektā

2 Sıfāt ẕātdan niyāz itdi meẓāhirde ẓuhūrātı
Ṭoġup esmā müsemmādan o dem açdı şu´ūnātı
Ki ol **aḫbebtü** bezmidir alup cümle mükevvinātı
Ḳodı aʿyān-ı ṯābitde virüp anda burūzātı
O ʿālem heybet u ceberrūtdur hem ʿālem-i esmā

3 O aʿyān noḳṭa-i ʿilmiyyedir hep evvel ü aḫir
O noḳṭa içre cemʿoldı ne ki var bāṭın u ẓāhir
Ne ki yazdı ezelde ol ḳalem-i ḳudret ile Ḳādir
Ebedde anı taḳrīr eyledi ḫalḳ eyleyüp Fāṭır
Ki andan ʿālem-i melekūt miṯāl ü mülk olur peydā

4 O noḳṭa sürʿat-i devrile çün bir dā´ire çekdi
Ki gūn-ā-gūnʿavālim kesret içre açıla düşdi
Mücerreddir kimi mādī kimi berzaḫ olup geldi
Ḳamu-yı ʿālem-i insāna ḳoydı andan cemʿitdi
Odur pes maẓhar-ı cemʿu'l-cemʿ hem nüsḫa-i ʿuzmā

5 Ḳodı ol noḳṭanıñ ʿaynın göñül özüne ey Saʿdī
Ki nūru aks edip anıñ başıñ gözüne ey Saʿdī
Yine andan baḳan ol kendi kendözine ey Saʿdī
Gören oldur seni perde idüp yüzüne ey Saʿdī
Eger bildiñse ḥarf-i noḳṭayı lafẓıñda bul maʿnā

22

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İlāhī dīde-i cānı münevver ḳıl mücellā
Seni görsün ġubārdan tīreden olsun muṣaffā

2 Vücūd-ı muṣḥafında **nahnü aḳrebü** dersin alsın
Maʿārif levḥ-i maḥfūẓunda nuṭḳ itsun muʿallā

3 Ḳadeḥ-nūş it hüvviyyet bādesinden senki mest ol
Bıraḳ ġayrı ki tevḥīd ḥilyesiyle ol muḥallā

4 Çıḳar gel dürr-i nā-sufte ṭolup ummān-ı cisme
Yürü ġavvāṣ-ı baḥr-i vaḥdet ol senden muʿarrā

5 Oḳu **min ḥabli** sırrın sen ten-i mektebinde Ḥāfıẓ
Ki ʿirfān meclisinde ʿārif ol nuṭḳ it muʿammā

23

Ḥarfü'l-Bā´ Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Hey´et
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Arż-ı cisme ufḳ u vaḥdetden ṭoġupdur āfitāb
Dīde-i cān aks-i żav´ıyla olupdur māhitāb

2 Māsivā arżını ḥā´il ḳılma beyni mihr ü meh
Dil ḫusūfdan ḳurtulup bedr ola her dem şuʿle-tāb

3 Sīne-i nışfü'n-nehārımda ḳarār itdi bu gün
Gitdi ẓulmet ḳalmadı cevv-i vücūdumda seḥāb

4 Encüm-i aʿżālarım eflāk-ı tende devr ider
Merkezi dil mihr-i vālā ḥavlisinde çün dūlāb

5 Mirṣad-ı tende bu dil mirṣād-ı Hū'dan gördügüm
Cümle-i esmā´ nücūma şems-i ismu'llāh me´āb

6 Şems-i vaḥdet ṭoġdı ʿaḍalāt sümūtumda bugün
Evvelü's-semtimde ẓāhirdir şimālim ez-cenāb

7 Saʿdiyā ger hey´etiñden bildiñ ise ḥikmeti
Zemherīr-i dīdeden ābıñ dökülsün çün silāb

24

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir bu ḳalb-i nā-bīnāda bīnā olduġuñ yā Rāb
Nedir bu fikr-i nā-dānāda dānā olduġuñ yā Rāb

2 Çū senden ayrılır her varına irer saña āḫir
Nedir ḳaṭrāt-ı bī-pāyanda deryā olduġuñ yā Rāb

3 ʿAceb kenz-i ḫafādır sīm u zer[398] andan ẓuhūr ider
Nedir bu maʿden-i ekvāna kimyā olduġuñ yā Rāb

4 Seniñ ẕāt-ı şerīfiñdir żiyā baḫş iden eşyāya
Nedir dil ẕerresinde mihr-i vālā olduġun yā Rab

5 Kimine dersiñ ammā **len terānī** līk ḥabībiñe
Nedir yā **ḳābe ḳavseyni ev ednā** olduġun yā Rab

6 Yazup āyāt-ı Ḳur´ān'ı ki levḥ-i ḳalb-i ʿuşşāḳda
Nedir elfāẓ-ı gūn-ā-gūnda maʿnā olduġuñ yā Rab

7 Meẓāhirdir ḳamu ẕerrāt cemāliñ anda ẕāhirdir
Nedir yine ḳamu ẓāhirde aḫfā olduġuñ yā Rab

8 Bu ecrām-ı bu eflākda bu eḳṭār-ı bu āfāḳda
Nedir her ẕirve cümle zīrde bālā olduġuñ yā Rab

[398] Kelime metinde "ẕer" şeklinde yazılmıştır.

9 Kimin ḳul eyleyüp kimin esīr edip kimin aḥrār
Nedir bu ʿabd-i Saʿdī’ye ki Mevlā olduġun yā Rab

25

Murabbaʿ Fī Münācāti Ḳāḍi’l-Ḥācāt
Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Varlıġım ḳaydından āzād eyle ḳıl ifnā-yı ʿaşḳ
Yā Muġīṯ yā Mümīt yā Muʿīd yā Mucīb
ʿĀlem-i ıṭlāḳa ir gör ḳıl beni ibḳā-yı ʿaşḳ
Yā Ḳadīm’u yā Şehīd’u yā Ḥafīẓ’u yā Raḳīb

2 Benligim al ḳalmasun çār ʿanāṣır ẓulmeti
Sīne-i ḳandīlime yaḳ şemʿ-i nūr-ı vuṣlatı
Çāh-ı nāsūtdan çıkup lāhūtda idem ḫalveti
Yā Vedūd’u yā ʿAṭūf’u yā Raʾūf’u yā Ḳarīb

3 Mey deyü ṣundı baña mekkāre-i dünyā serāb
Bende-i dilteşne ne vir cām-ı ʿaşḳıñdan şarāb
Mest-i dīdārıñ olup nuṭḳ eyliyim **faṣle’l-ḫiṭāb**
Yā Şekūr’u yā Ṣabūr’u yā Ġafūr’u yā Ḥasīb

4 Ġarḳ-ı baḥr-i ẕāt-ı muṭlāḳ it ṣıfātım ḳalmasun
Ġaybet içre vir şuhūd ẓevḳin bi-ḫātem ḳalmasun
İrgörüp ḥayyü’l-ebed içre memātım ḳalmasun
Yā Ġanīyy’u yā Ḳavīyy’u yā Velīyy’u yā Naḳīb

5 Saʿdi-ʹī bī-çāre yüzü ḳaranıñ kārı günāh
ʿAfv ümīdiyle der-i iḥsānıña eyler penāh
Feyż irişdir bāb-ı lüṭfuñdan aña ḳıl bir nigāh
Yā Müfīd'u yā Muʿizz'u yā Muẕill'u yā Mucīb

26

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İlāhī dil reʹyisin fülk-i tenle eyle çün ber-āb
Seyāḥat ide baḥr-i vaḥdete kim görmesün girdāb

2 Giru tenden olup ʿārī ṭalup ʿumman-ı tevḥīde
Vücūd fülkünü ṭoldursun leāl ile der ḫūşāb

3 Şu māhīler gibi baḥr-i ehādde Hū ile ʿīş et
Zehī deryā-yı vaḥdetiñe hüviyyetle ider ḫīzāb

4 Vücūduñ gülistānında vücūbuñ gülleri açmış
O güldür bülbülü mest eyliyen ḫoş būy hem şādāb

5 Oṭur Bezm-i Elest'den bir ḳadeḥ nūş it ḥaḳīḳatden
Ebed mest ol ki farḳ olmaya ʿindiñde mey ü şehdāb

6 Ölüp mevt-i irād ile uçup ḥayyi'l-ebed içre
Dil Ḫıżır'ıñ elinden āb-ı ḥayvānı iç ol sīrāb

7 Eger bildiñse ey Saʿdī bu esmādan müsemmāyı
Özüñle Ḥaḳḳ'a nāẓır ol gözüñden aḳa yaş ḫūnāb

27

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Sāḳī-i bezm-i ezel cāmından içsen dil-i şarāb
Mest olup ol didi ʿīş u nūş-ı fānīye serāb
Bī-ḥurūf oldum Elest'den irdi ervāha ḫiṭāb
Virdiler subbūḥ u Ḳuddüs ü belā ile cevāb
Ol ṣadā-yı fehm ider elān olan bīdār-ı ḫᵛāb

2 Bir tecellī eyledi kün'den ḫīṭāb-ı kāf-ı nūn
Giydiler ekvān-ı vücūddan ḫılʿati oldı yekūn
Ẕerreveş ṣalındılar ol şems-i ẕāta gūn-a-gūn
Aldı żav´ından cilāyı der burūz oldı kevn
Nice biñ ʿālemlere ol demde oldı feṭḥ-i bāb

3 Gāh celāl gāh cemālinden tecellī eyledi
ʿĀşıḳānı nār u nūr ile tesellī eyledi
Gördüler lüṭf gelüp ḳahrı tevellā eyledi
Ẕātına eşyāyı mir´āt-ı mücellā eyledi
Bu merāyādan görür Ḥaḳḳı iden refʿ-i ḥicāb

4 Muṣḥaf-ı āfāḳda yazdı āyet-i ẕātın ḳalem
Enfüse ögretdi ders-i ḳudreti Rabbü'l-Kerem
Ol müsemmādır ḳamu ẕerrāt aña esmā-yı ʿālem
İsm-i Ḳahhār'dan oḳuyan lüṭfunu çekmez elem
Nūr-ı vaṣlında olan dil görmedi nārdan iḳāb

5 Saʿdiyā söyle yā kimdir fātiḥ-i bāb-ı vücūd
Kenz-i ġaybdan kim cihān iḳlīmine ṣaçdı şuhūd
Yandır bu metn-i ıṭlāḳa olan şerḥ-i ḳuyūd
Yā kimiñdir maḥv ü iṯbātda olan nā-būd būd
Bildiñise sırr-ı Ḥaḳḳ'ı dīdeden dök ḳanlı āb

28

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Yā Rabbenā bir cām şarāb ṣun olayım mest ü ḫarāb
Dilteşneye olsun gülāb bīdār olam ki gide ḫʷāb

2 Ẓulmetde ḳaldım nice dem varam bu gün Ḥaḳḳ'a gidem
Bir bir aña derdim diyem olsun dilim çün āfitāb

3 Yā Rabb beni ḳıl şemʿ-i ʿaşḳ gitsün ẓalām dil bula şevḳ
Etsün ḳamu aʿẓāma berḳ tābende ola şuʿletāb

4 Yatdım ḫarābātda nice eyyām baña oldı gice
Ḳıl bir tecellī ḫʷāb giçe şemsi görem gitsün seḥāb

5 Saʿdī çeker bu mıḥneti eflākı ṭutdı firḳati
Yā Rabbi bezm-i vuṣlatı lüṭf eyle olam kāmyāb

29

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Tıġ-i tevḥīdi şehā çek māsivāya vir cevāb
Rubʿ-ı meskūn-ı ḥaḳīḳatde olasıñ kāmyāb

2 Ehl-i ʿaşḳ meydānına ezkār-ı Hū ile oṭur
Levḥ-i vaḥdetden nuṭḳ it münkere irsun ḫārāb

3 Taḫt-ı dilde şarḳ u ġarba ḥükm idüp ol pādişāh
Heft eḳālīm ehline fermānıñ olsun müsteṭāb

4 İsm-i Ḥayy ile ḥayātda dā´im ol Allāh ile
Āb-ı Ḫıżr'ı mürşidiñden nūş idüp nebẕ-i şarāb

5 Saʿdiyā ʿuḳbaya meyl it Kevṯer-i vaḥdetden iç
Teşne ḳalma çünkü dünyānın şarābıdır serāb

30

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕuf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Āh u efġān eylediñ kārıñı hep
Āteşindeñ ṭutdı āfāḳı lehep
Cān mıdır cānān mıdır yāriñ ʿacep
N'oldu ʿāşıḳ yā ne eylersin ṭalep
Bu dükenmez derdine n'oldu sebep

2 Nālişiñden düşdi ʿuşşāḳ hayrete
Yā nedir Bāiṣ bu zār-ı firḳate
Yoḫsa irmek mi dilersiñ vuṣlata
N'oldu ʿāşıḳ yā ne eylersin ṭalep
Bu dükenmez derdine n'oldu sebep

3 Zārı zār gice gündüz iñlediñ
Gözyaşın ʿummān idüben aġladıñ
Var ise cānānı ārzū eylediñ
N'oldu ʿāşıḳ yā ne eylersin ṭalep
Bu dükenmez derdine n'oldu sebep

4 Bu fenā ḫūbānın isterseñ eger
Ẕevḳ-i ḥüsnü ʿīş u nūşu tiz gider
Keṣret içre vaḥdeti ṭuyduñ meger
N'oldu ʿāşıḳ yā ne eylersin ṭalep
Bu dükenmez derdine n'oldu sebep

5 Ṭurmayıp diñlenmeyüp zārıñ nedir
İtdigiñ ḥüznile efkārıñ nedir
Ḥāfıẓa lüṭf eyle esrārıñ nedir
N’oldu ʿāşıḳ yā ne eylersin ṭalep
Bu dükenmez derdine n’oldu sebep

31

Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’s-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ledün ʿilmin oḳu Ḫıżır diliñden fülke ol rākib
Çerā çün itme Mūsāveş şuhūd u ġaybı ol kāsib

2 Daḫi İskender ẕikr ile sed çek dil verāsında
Rehāyāb ol sivā Yeʹcūc u Meʹcūc’undan ey ṭālib

3 Ḫalīlu’llāh gibi dil kaʿbesinde beyt binā eyle
Ṭavāf it günde yüz biñ kez ola ḥüccāc añā rāġib

4 Hüviyyet vefḳını ḳırṭas dilde yaz oḳu ṭılsım
Mekānıñ ola İdrīsveş cinān yā encüm-i sāḳib

5 Ẕebīḥu’llāh gibi ẕebḥ it seni sen ʿaşḳ-ı bi’llāhda
Eger Saʿdī olam dirseñ ḳamu fiʿliñde sen ṣāʹib

32

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Her ne denlu olsa lā içre seḥāb
Ufḳ-ı illādan ṭoġar ol āfitāb

2 Vech-i dildāra niḳābı çekse lā
Ḥüsnün illā yine ider māhtāb

3 Miḥrim olmaz ʿāşıḳa yāri görür
Her neye baḳsa aña olmaz ḥicāb

4 Āyet-i ẕātın tilāvet itmege
ʿĀrifāne her varaḳ olur kitāb

5 Cān-ı dilden Ḥaḳḳ'a ʿāşıḳ olanıñ
Gönlüñe lāhūtdan olur fetẖ-i bāb

6 Cennet-i vechinde dīdārı görür
Nārı firḳatden aña irmez ʿiḳāb

7 Vaṣla iren ʿāşıḳa pervāneden
Birdir aña ʿĀdn-i cennet hem ʿaẕāb

8 Sāʿdiyā ʿayne'l-yaḳīn bil Rabb'iñi
Heb ḫaṭāñ tā ki ola ʿayn-ı ṣavāb

33

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gördi cān cānānı bu gün ḳalmadı aṣlā niḳāb
Ḳurtulup bend-i sivādan ḳalmadı ḳaṭʿā ḥicāb

2 Dergehinden dūr olmak nār-ı veyl olur baña
Cennet-i vechinde amma ṭuymazam nārdan ʿiḳāb

3 Oldur ʿallāmü'l-ġuyūb ʿilm ü kemāliñ sen unut
Zāhidā ḳoy faẕl ü zühdü pes ola ẕenbiñ ṣevāb

4 Şemse irer ẕerreler heb baḥre irer ḳaṭreler
İş bu sırrı ʿārifāne remz ider yüz dört kitāb

5 Saʿdiyā ḳaṭreñde gördüñse hüviyyet baḥrini
Fülk-i şerʿile giresiñ k'anda mevc bī-ḥesāb

34

Ḥarfü't-Teʾ Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Ḥikmet

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Metn-i ḥikmet nevʿ-i insān şerḥidir bu kāʾināt
Bunca keṣret maʿni-i ẕātı beyān ider ṣıfāt

2 Baḳsañ eczādan tecezzī yoḳdürür vaḥdet ʿıyān
Çün heyūlā ṣūretinden ayrı olmazdır ṣebāt

3 Çār ʿanāṣır bir biriyle vaḥdete irer ṭoġar
Bunca keṣret nice miṣbāḥ daḫi nice ḳāṭarāt

4 Bunca eflāk cevāriḥ ḥavl-i dilde devr ider
ʿĀḳıbet vaḥdet bulur ecrām daḫi neyyirāt

5 İt riyāżāt Saʿdiyā nefs u ṭabīʿiyātla
Bul ilāhiyātla cennet-i nār-ı firḳatden necāt

35

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Teniñ tekye diliñ ḳandīl-i feyżdir nār-ı fetīl yā dost
Yaḳup ʿaşḳ oduyla Hū it Hüve's-Settār di gel yā dost

2 Ḫalīfe eylemiş anda dili Allāh teveccüh it
Görüp andan ḥafī dā´im Hüve'l-Cebbār di gel yā dost

3 Ṣalā eyler o tekyede olan abdāl Ḥaḳḳ'a dā´im
Bu sırra āgeh olduysañ Hüve'd-Deyyār di gel ya dost

4 O şeyḫden **men ʿaref** dersiñ oḳu başıñ ḳo teslīm ol
Aña serkeş ṣaḳın olma Hüve'l-Ḳahhār di gel ya dost

5 Eyā Ḥāfiẓ temeyyüz ḳıl māsivādan sen odur gāhī
Yaz ʿāyāt anda yüz biñ kez Hüve'l-Ġaffār di gel ya dost

36

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ṣunalı bu cāna cānān bāde-i Bezm-i Elest
Nūş idüp meyḫāne-i tende dil oldı yāre mest

2 ʿİlm ü faẓl ü zühdümü al bilmem ben benligi
Vāṣıl-ı dīdār olup çün olmayam bād be-dest

3 İʿtikāf itmek diler dil mescid-i tende Ḥaḳḳ'a
Māsivādan ṣavm idüp ʿaynımdan alıp ābdest

4 Bī-cihet seyr-i cemāl idüp dīvāne olmuşam
Terk idüp ʿatlı hem itdim şīşe-i ʿārıñ şikest

5 Saʿdiyā biñ cürmle dergāha var olma melūl
Çünki anıñ niʿmetin yir münkirīn hem nār-perest

37

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Tenim Tūr'unda itdi dil-i münācāt
Ḥaḳḳ'ıle söyleşüp biñ bir kelāmāt

2 Didim ḳaydı sivādan eyle āzād
Ki ıṭlāḳda idem seyr-i maḳāmāt

3 Çıḳ yār cāh-ı berzaḫ ẓülmetinden
Ṭuraġım ola ʿarşile semāvāt

4 Elim ẕevḳ-i hüviyyet-i vaḥdet içre
Oḳuyam beyt-i ʿaşḳıñdan taḥiyyāt

5 Bu dertli Ḥāfıẓı vaṣlıña ir gör
Oḳusun muṣḥaf-ı ḥüsnüñde āyāt

38

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir her zīr u bālā muṣḥafında yazılan āyāt
Nedir eflāka ser çekmiş hüviyyetden gelen rāyāt
Kimiñdir merkez-i ẕāta ṣıfāt çerḫindeki devrāt
Kimiñdir baḥr-i Hū ṭaşdıḳça aḳṭāra düşen ḳaṭrāt
Bilür bu sırrı ancaḳ **külle yevm'**den ders alan sādāt

2 Nedir elfāẓ-ı ekvānıñ delālet itdigi maʿnā
Nedir bu aḥruf eşyāyı vāsiʿ noḳṭa-i ʿulyā
Yā kimdir bu cihān iḳlīmine ḥükm eyleyen Dārā
Yā kimdir enfüse āfāḳda ṣunʿın gösteren Mevlā
O bir şems-i cihānārādır eşyā aña ẕerrāt

3 Yed-i ḳudretle yazdı ism-i ẕātın ṣuḥuf-ı eşyāya
Meẓāhirde ṣıfātıyla añı gösterdi bīnāya
Ḳamu eczā′-i ʿālem oldılar esmā müsemmāya
Müsemmāyı görür bīnā görünmez līḳ aʿmāya
Olupdur her varaḳ-ı defter oḳu anda ṣıfāt u ẕāt

4 Bu nāsūta ṭaşup ʿummān-ı lāhūt eyledi ḫīzāb
Ṭoġup keṯret o vaḥdetden açıldı ʿāleme ebvāb
Ḥafī kandan cihān sūḳında ṣaçıldı dürr-i ḫoşāb
Gel ey ʿārif o baḥr-i vāḥdete ṭal görmeseñ girdāb
Çıḳar ol dürri-i şehvārı olasıñ vāṣıl-ı ġāyāt

5 Açan dil-i dīdesin ḫ͟abdan odur bīdār ey Saʿdī
Alır būy-ı ṣafā-yı vaḥdet-i gülzār ey Saʿdī
Olur anıñ maḳāmı cennet dīzār ey Saʿdī
Varıp dergāh-ı vaṣlında görür dīdār ey Saʿdī
Daḫi dūzaḫde olsa daḫi vechinden alır leẕẕāt

39

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Gel gidelim bu gün Ḥaḳ'a bīmār-ı dil bulsun necāt
Ḥayyü'l-ebed içre baḳa anda içip āb-ı ḥayāt

2 Vīrānemiz iʿmār ola külḫānımız gülzār ola
Seyrānımız dīdār ola işrāḳ ide şemş-i ẕāt

3 Rıḍvān-ı ʿaşḳı bulalım āṣār-ı feyżi alalım
Dīzār-ı[399] Ḥaḳḳ'a varalım olsun bize ʿīd u berāt

4 ʿAşḳa yana sūzānemiz vaṣlı bula pervānemiz
Pür-nūr ola dilḫānemiz idüp nefāẕ-ı nūr-ı ṣıfāt

5 Saʿdī rıżāyı gözleyüp dünyā ġamın terk eyleyüp
Me´vāyı vaṣlı ʿazm idüp bilmez nedir sett-i cihāt

40

Ḥarfü'ṣ-Ṣe Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Kelām
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀleme ḥādiṣ de aṣlā felsefeyle itme baḥṣ
Muḥdiṣin andan ʿıyān gör Dehrī ile itme baḥṣ

2 Cümle mevcūd-ı ḥaḳāyıḳdan cemāl-i Ḥaḳḳ'ı gör
Münkir olma ḳavm-i sūfisṭā´i ile itme baḥṣ

3 Nūr-ı şerʿ ile ḳamu ẕerrātda Ḥaḳḳ'ı ʿārif ol
Ḫālıḳ'ul-küll ẕāt-ı Ḥaḳ'dır Muʿtezille itme baḥṣ

4 Ḳıl irādet secdesin dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ol mürīd
Vechine mecbūr isen Cebriyye ile itme baḥṣ

[399] Kelimede fazladan "er" yazılmıştır.

5 Bī-teḥayyüz inʿikās itdi bu ecsāma şems
ʿĀrif ol nā-dān-ı Mücessimle ṣaḳın gel itme baḥṣ

6 Lā-naẓīr ḥüsnüne üftāde olupdur ʿāşıḳān
ʿĀşıḳ ol ḳavm-i Müseşebbehle dilā gel itme baḥṣ

7 Raʿd u berḳden belki cümle ẕerreden Ḥaḳ ider ṣadā
Bir ḳulu ānıñ ʿAlī'dir Rāfiżīle itme baḥṣ

8 Muḥrim-i Beyti'l-Ḥarām ol ḥill degildir çün harām
Ḥürmet-i şeyḫ it İbāḥiyye ile gel itme baḥṣ

9 Cenneti vechinde gör vechini cennetde yine
Dār-ı ḫülde giresiñ Cehmiyye ile itme baḥṣ

10 Cürm-i bī-ḥadiñle var Allāh'a nevmīd olma hiç
Zīrā Ġaffār'dır Ḫavāric'le şehā gel itme baḥṣ

11 Al u ensāb Resūlu'llāh'a mubġiż olma sen
Cān u başıyla muḥibb ol Nāṣib ile itme baḥṣ

12 Emr-i bi'l-maʿrūf idüp maʿbūdña ʿabd ola gör
Evvelü'l-vahitpenāhdır Bāṭınıyla itme baḥṣ

13 **Vaḥyün yuḥā'**dan nuṭḳ iden Resūl'e ümmet ol
Sā´il ol bābında anıñ Berhemīle itme baḥṣ

14 Ehl-i Ḥaḳ ol Ehl-i Sünnet'den ʿaḳā´id ögrenüp
Ḥaḳşinās ol fırḳa-i żāll ile Saʿdī itme baḥṣ

41

Ḥarfü'l-Cīm Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Fıḳıh

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Göñül levḥi'l-ḳażādır ictihād eyle delā´il seç
Kerāmet ḳaydına düşme faḳihā gel ḥayıżdan geç

2 Teyemmüm et türāb-ı pā-yı mürşidden ṭahāret bul
Ṣalāt idüp riyāżāt ṣavm için ifṭāra ḡūnāb iç

3 Vücūduñ sen zekātın hep edā et ʿaşḳ-ı bi'llāhda
Göñül beytini ḥac eyle gele ḥüccāc āña fevc fevc

4 Ṭalāḳ vir māsivā zāline lādan pes mücerred ol
Oḳu illāyı şeyḡiñden nikāḥ it saña olsun zevc

5 ʿItāḳ ol bend-i dünyādan ki ol aḥrār ebed elden
Teniñ vaḳf eyle dergāha diliñ bulsun ḥażīżden evc

6 Seni sen beyʿ idüp sūḳ-ı fenāfi'llāhda pāzār it
Şirā it yine kendiñi eḥad baḥrinde ol bir mevc

7 Şeb-i ġafletde itdigiñ cināyet-i ḡᵕāba diyet ver
Olan ʿömrüñü vaḥdetde ḳışāṣ et ki bulasıñ genc

8 Ferā´iż-i fiḳhı üstād diliñden Saʿdiyā ögren
Odur levḥi'l-ḳadir hem dert anda olupdur dürc

42

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ḥayretā ki baḥr-i vaḥdet keṣret içre etdi mevc
Firḳatā ki yine ḳaṭarāt ola mı baḥrine derc
Rıḥletā ki vāṣılīn hep Ḥaḳḳ'a göçdi fevc fevc
Vuṣlatā ki uçdılar anlar bu zīrden buldılar evc
Ḥasretā derdā ki ḳaldım ben reh-i menzilde gic

2 Zār u giryāndır işim gidüp şebāb gelir meşīb
Yā ni'dem ben ġurbet ilde yāre olmazsam ḳarīb
Çün bilürsiñ bir kişi dūr olsa aṣlından ġarīb
Gülşenin külḫān ider zār ile miṣl-i ʿandelīb
Vaḥşetā ki kūher-i dil aṣlın arar ḳande genc

3 Meşriḳ-i ġaybdan şehādet içre ṭoġdı şems-i ẕāt
Ṣaçıla düşdı cihāna ẕerrelerden hep ṣıfāt
Ẕerre-i dil mihrini görmek içün ister guvāt
Ārzūsu ṣalınup aṣlında bulmaḳdır ṣebāt
Miḫnetā dil ẓulmet-i tende nedir çekdigi renc

4 Yā nice bir berzaḫ içre ferd-i tenhā ḳalmışım
Yā niçün ḳayd-ı sivā ile muḳayyed olmuşım
Yā bu ʿömrü nāzenīni nice isrāf itmişim
Yār ile yār olmayup aġyārı hemrāh ḳılmışım
ʿÖmr tā ki yā idem mi beyt-i ʿaşḳ Ḥaḳḳ-ı ḥac

5 Derdmend Saʿdī-yi nūrdan ẓülmet içre attılar
Çār ʿanāṣır sicni içre anı mescūn itdiler
Nefs-i emmāre ʿadūvvusın hemnişīni ḳıldılar
Bend-i aʿdāya anı bu ilde nā-çār ḳoydılar
Ẓalemnā ki kimdürür nefsim zenīle ola zevc

43

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gülistān-ı hüviyyetde beḳā bul bu fenādan gec
Ev ednā taḫtına oṭur erīke hem serādan gec

2 Taʿayyünden gecüp sen lā taʿayyünde şehinşāh ol
Şu´ūnāt-ı diliñden gel ʿamā bul bu hevādan gec

3 Oṭur cemʿu'-cemʿ taḫtında Dārā ol ʿadālet sür
Maḳāmāt-ı ḫamsede ḥükm idüp faḳr u ġınādan gec

4 Fenāfi'lllāhda ifnā ol beḳābi'llāhda ibḳā ol
Seyirden evc-i vaṣlu'llāh bulup ḫavf u recādan gec

5 Olup müsteġraḳ-ı deryā-yı ẕāt-ı baḥt-ı ṣırfa var
Hüviyyet ġaybını bulup şuhūdānla safādan gec

6 Sürüp tiryāḳ-ı illāyı ḳamu aʿżāña ey Ḥāfıẓ
Tecellī feyż-i aḳdesle şifā bul zehr-i lādan gec

44

Ḥarfü'l-Ḥā´ Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Meʿānī

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Meʿānī-i ḥaḳīḳat gencini ʿāşıḳdürür fettāḥ
O genciñ bābını açmaġa ʿaşḳu'llāh dürür miftāḥ

2 Mecāz dirseñ şu ekvāna mecāz olur mecāzīde
Ḥaḳīḳatde ḥaḳāyıḳdır mecāzātdan olur īżāḥ

3 Mecāzāt u kināyātdan feṣāḥat hem belāġātdan
Daḫi taʿḳīd u taḳyīden geçüp ıṭlāḳda bul işrāḥ

4 Kesüp isnādı ġayrıdan cidār-ı şerʿa mesned ol
Faṣıldan vaṣlı bul şemʿ-i dili ʿaşḳ ile ḳıl miṣbāḥ

5 Oṭur ḳaṣr-ı Eḥad'de ḳaṣr-ı illā ile lādan gec
Daḫi lāyı vu illāyı unut lāhūta ḳıl ilmāḥ

6 Çıḳup ʿarş-ı diliñde levḥ-i vaḥdetden ḳıl aḫbārı
Teniñde beyt-i maʿmūrı idüp inşādı yā Fettāḥ

7 Tecerrüd bul mecāzdan istiʿāre ol ḥaḳīḳatde
Geçüp ıṭlāḳa terşīḥ-i ẕikirle idesin efṣāḥ

8 Beyān olduysa ey Saʿdī saña ṣunʿ-ı bedīʿ Allah
ʿIyān gör Ṣāniʿi cümle ṣānāyiʿden idüp ifrāḥ

45

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Murg-ı cānım arż-ı nāsūtdan bugün açdı cenāḥ
Ārzūsu ʿarş-ı lahūta uçup bulmaḳ felāḥ

2 **Lī meallāh** bāġına girmek diler dil bülbülü
Verd-i vaḥdetden ḳoḳup bī-çāre ister inşirāḥ

3 Çāh-ı tende Yūsuf'u Yaʿḳūb-ı dil çün bulmasa
Aġlasun āhı esefle bi'l-ġadātü ve'r-revāḥ

4 **Küntü kenz** esrārına āgeh olalı bu göñül
Sūḳ-ı ḥayretde ṣatup her varını itdi ṣıyāḥ

5 Eṣ-ṣalā itdim bugün meydān-ı ʿaşḳda ṣūfiyā
Münkir-i dilḫastelerle ḥarbe tevhīdim silāḥ

6 Sāḳī-i rūz-ı Elest peymānesinden içeli
Mest olup farḳ olmadı ʿindimde aḫşām u ṣabāḥ

7 Saʿdiyā aldanma ferdāya bugün gör yarını
Aç gözüñ baḳ her yaña maṭlūba bulursuñ necāḥ

46

Ḥarfu'l-Ḫā´
Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'l-Hecezi'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Ṭarīḳat pūtesinden mess eriden
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ
Nuḥās-ı sāliki ḫāliṣ zer iden
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ

2 Fenā içre beḳāyı muḫbir olan
Beḳā içre ʿamāyı mübṣir olan
ʿAmā içre ḫafāyı müẓhir olan
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ

3 Gel ey zāhid rıżā´ī ol ki ṭālib
Riyā vü sümʿadan ol sen ki hārib
Reh-i sāliklere çün necm-i s̱āḳıb
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ

4 Erit varıñı Ḥaḳḳ'a ol ki rāgıb
Olayım dirseñ efʿāliñde ṣā´ib
Yā kim dirseñ ledün fülküne rākib
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ

5 Ṭarīḳat genciniñ miṣbāhı Saʿdī
Ḥaḳiḳat kenziniñ fettāḥı Saʿdī
Hüviyyet şemʿiniñ miṣbāḥı Saʿdī
Meşāyıḫdır meşāyıḫdır meşāyıḫ

47

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Cām-ı ʿaşḳı nūş iden kendiden ider insilāḫ
Mest olup ayılmaz ol ʿaşḳ anda ider çün irtisāḫ

2 Cān u başından geçüp Manṣūrveş ber-dār olan
ʿAşḳla yanup yakılup derd ile eyler ṣurāḫ

3 Pūte-i ẕilletde varlıġıñ eridirseñ eger
Cümle eşyādan Hüve'llāh işidirsiñ ṭut ṣimāḫ

4 İbn-i Ethem gibi abdāl-ı ḥaḳīḳatden olup
Ol mülāzım bāb-ı beytu'llāha sen olma ırāḫ

5 Saʿdiyāʿ aşḳile Allah ismini yād eyleseñ
Ṣūretiñden sīretiñe irmez aṣlā infisāḫ

48

Ḥarfü'd-Dāl Bi-Telmīḥi ʿİlmi'l-Manṭıḳ

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Manṭıḳu't-ṭayr diliñden nuṭḳ-ı Ḥaḳḳ'la bul reşād
Dersi ādāb-ı meşāyıḫdan oḳu itme ʿinād

2 Şeş cihetden keşret içre bir cihet-i vaḥdet bulup
Ġāyet u māhiyet u mevżūʿuñu bil bul sedād

3 Haḳḳ'a dāl olmuş delālāt-ı şelaşla her ne var
Çek delīl-i vaḥdeti ḫaşmıña ol sen ber-murād

4 Manṭıḳı señ bil mürekkebden hüviyyet müfredīn
Çün ider küllī vü cüz´ī hemde aʿrāż ẕātı yād

5 Cins-i ẕerrāt nevʿ-i insān faṣl olup şemsinden ol
ʿĀmm u ḫāṣṣ heb ḥadd u resm olmuş ḳamusu Ḥaḳḳ'a hādd

6 Eyle tevḥīdāt ḳāżā yāsıyla iṣbāt u nefiy
Selb-i lā'dan ḳıl der-i īcāb-ı illā'yı güşād

7 Aks iden mir´āt-ı dilde şems-i ẕāt-ı nūr ṣıfāt
Sil tenāḳuż ʿayn u ġayrı ẕāt ṣıfāt ber-ittiḥād

8 Arż-ı ṣuġrā hem semā kübrāsına baḳ it ḳıyāṣ
Al netīce şems-i ẕātı ẕerreñ olsun tāki şād

9 Bunca eşkāl-i ʿavālimler Ḥaḳ'a burhāndürür
Maġlaṭa itme cedel şeyḫine eyle inḳiyād

10 Saʿdiyā şiʿr u ḫiṭābeñden yaḳīn görür Rabb'iñi
Ḳıl taṣavvur noḳṭayı ḥarfiñde yaz taṣdīḳ-i midād

49

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Vücūd kenz-i ḫafīgāndır gelür her var olur mevcūd
ʿAceb Ḳayyūm-ı Ḳādir ki ʿamā andan olur meşhūd

2 Tecellī eyledikce feyż-i aḳdesle bu ekvāna
Füyūżāt-ı muḳaddesden gelür her var dū-mevrūd

3 Ne ṣunuʿ bu'l-ʿacebdir ẓāhirā ḥür ü ʿabd vardır
Velī bāṭında ḥür yokdur ḳamu ʿabde odur maʿbūd

4 Bu nāsūtda görünür bunca keṣretden nice eżdād
Ḥaḳīḳat żıdd ü endād hemān ol vāḥid-i maḳṣūd

5 Görürseñ ṣūretā eflāk kevākib baḥr hem emvāc
Velī ẕātında Ḥaḳḳ'dır heb ẓevāhir çün ḳamu mefḳūd

6 Kimi āmir kimi meʾmūr kimi müʾmin kimi kāfir
Zehī maʿbūd-ı Ḥaḳ'dır ki ḳamu sācidlere mescūd

7 Neye baḳdımsa ol yüzden cemālu’llāh göründi çün
Baṣiretle naẓar ḳılsañ saña da Ḥaḳ olur ma´hūd

8 **İleyhi turceʿūn** dersin oḳudum mürşid-i dilden
Bulur vaḥdet ḳamu keṯret ʿaded ḳalmaz ne bir maʿdūd

9 Tecellī eyler ol gāhī celāl gāh cemālinden
Anıñçün ism-i Ḳahhār’dan ṭoġar ḳahr ü cevvād cūd

10 Naẓar ḳıl Saʿdiyā sende derilmiş ʿālem-i kübrā
Uyan senden çū sensiñ Ḥāmid ü Aḥmed daḫi Maḥmūd

50

Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṯemmeni’l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Mülk-i lāhūtda ezel sulṭān idim ben yā Eḥad
Bu’l-ʿacebdir şimdi nāsūtda gedāyım yā Ṣamed

2 Bunca ʿālemlerde devrāndım devr-i tekmīl olup
Vaṣl-ı aṣl içün beşer devrine geldim ḳıl meded

3 Verd-i vaḥdetden ḳoḳa ḳoḳa gelüp bu keṯrete
Ṣalına ṣalına dīzārıña varam itme red

4 Ḥayretā ki baḫt-ı ṣırfdan çün şehādet bulmuşum
ʿĀḳıbet olsam gerek lāhūt-ı ʿarşa ber-veted

5 Noḳṭa-i dil ḥarf-i tende levḥ-i Ḥaḳ'dan yazulup
Ārzūsu maʿnī-i ẕātı beyān içün sened

6 Ẕerre-i dil şems-i lāhūtdan niçün ḳopdı ʿaceb
Var ise mihrine mir´āt olmaḳ ister derdmend

7 Ḥasretā derdā ki aṣlım ḳande ḳaldı Saʿdiyā
Ġālibā vaṣl-i vaṭan içün bu zār-ı bī-ʿaded

51

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müsemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yed-i ḳudretle mesnūn itdi ṭīni Ṣāniʿ-i üstād
Ḳoyup bir rūḥ aña ḳıldı ʿademden Ādem'i īcād
Aña esmā oḳudup ʿilmle ḳıldı anı abād
Dönüp hicrile atdı ġurbete ḳıldı anı nā-şād
Ezelden tā ebed ʿuşşāḳ-ı bi'llāha budur muʿtād

2 Cemāl metnini şerḥ itdi ḥüsn-i rūy-ı Leylā'da
Oḳutdı ḥüsnünü Mecnūn'a ḳıldı aña üftāde
Tecellī eyledi Şīrīn yüzünden dertli Ferhād'a
Ḳodı ʿaşḳ ḥıṭasında ʿāşıḳānı bunca ġavġāda
Gehī hicir gehī vaṣılla itdi anları irşād

3 Göñül ol verd-i vaḥdetden alalı buy-ı raʿnāyı
Gidüp ṣabr u ḳarārı ʿazm ider lāhūt u vālāyı
Bu ilden geşt-zār oldı arar her zīr u bālāyı
Gezerken ʿaşḳ ṣaḥrāsında rast geldim o şeydāyı
Didi kim gülşen içre gel ber-ā-ber idelim feryād

4 Bu ḫāristān-ı fānīniñ gülü ḫār ile ülfetde
Yine ḳaldı bu dil murġı nice zār ile miḥnetde
Bu çeşm ḫūnfeşānım ḳān döker giryān-ı ḥasretde
Göreyim derdim ol gül ruḫsārı irüp bezm-i vuṣlatda
Yine iḥsānı var olsun dil-i nā-şād-ı ḳıldı şād

5 İllālı bu dil nā-kām-ı cemāl-i gül-ʿizār kāmı
Uçup ol gülşen-i vaṣla bu ilde itmez ārāmı
Ḳararı ḳalmadı her dem diler ruḫsār-ı gül-fāmı
Seḳāhüm ḫamrın içüp idelim ʿaşḳında bayrāmı
Ḳo disünler dil-i Saʿdī ider kendisini ber-bād

52

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Aṣl-ı ẕātımdan bugün dūr olmuşum yā Rab meded
Ġurbet ilde zār-ı rencūr olmuşum yā Rab meded

2 ʿĀlemimde nūr iken zindān-ı cisme atdılar
Ẓulmet-i hicriñde mestūr olmuşum yā Rab meded

3 Dil fikār-ı ḫāṭırım dīdārı ārzū ideli
Tā o demdir ḳalb-i meskūr olmuşum ya Rab meded

4 Vaḥdet içre ben bana maʿşūḳ hem ʿāşıḳ idim
Ben bana keṣretde menfūr olmuşum yā Rab meded

5 Biz ezel bizdik velī bunda bize biz ayrulup
Ne ʿaceb bu ḫalḳa maḫhūr olmuşum yā Rab meded

6 **Küntü kenz'**de maḫfī olmuş dürr-i nā-sufte idim
Bunda sīnem deldi menşūr olmuşum yā Rab meded

7 Keṣret içre içeli vaḥdet meyinden bu dilim
Mest olup ber-dār-ı Manṣūr olmuşum yā Rab meded

8 Ġayb-ı evvel gülşeninde bir ṭomar çoḳ gül idim
Şimdi pür-ḫar verd-i menşūr olmuşum yā Rab meded

9 Meclis-i rūz-i elestden bir ḳadeh mey içmişim
Anıñiçün mest u meyḫur olmuşum yā Rab meded

10 ʿĀlem-i ṣırfımda ismim yoḳ müsemmā bir iken
Bu'l-ʿaceb Saʿdiyle meşhūr olmuşum yā Rab meded

53

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Buyursun ʿāşıḳān bi'llāh açıldı gülşen-i tevḥīd
Ṣālādır ʿārifān bi'llāh ḳoḳuñ bu süsen-i tevḥīd

2 Gelin derd ehli olanlar devā dīzārda ḳalmışdır
Yürüñ ʿüryān olanlar giyelim pīrāhen-i tevhīd

3 Eyā dost yoluna olan bu gün dostdan ḫaber vardır
Açılsın göñlümüz hemi bulalım rūşen-i tevḥīd

4 Baḳıñ dīdāre vechinden açılmışdır niḳāb bugün
Meşāmm-i cānı mest itsün ṣāfā-yı revzen-i tevḥīd

5 Yürüñ Ḥaḳ yoluna ḳurbān olalım eyyühe'l-iḫvān
Żiyā-baḫş eylesün ḳalbe sırr üzre gürzen-i tevḥīd

6 Varalım aġlaya yalvara dīzāra münācāta
Niyāz ehlidürür fermāber fermūden-i tevḥīd

7 Ne cānıñla ṭurursuñ Saʿdiyā gir cennet-i veche
Çū duzaḫdan penāgāhdır saña gencīden-i tevḥīd

54

Murabbaʿ Der Ẕikri Cemīl-i Ḫᵛācekān-ı Naḳşibendiyye

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 **Lā yesʿanī** sırrını vāsiʿ vüʿārif dilpeṣend
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend
Sırr u aḫfā ile Ḥaḳḳ'ı ẕikr iden hem müstemmid
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

2 Bezm-i nāsūtda mey-i lāhūt-ı ṣahbādan içen
Ṣādıḳāne Ḥaḳ yolunda cān u başından giçen
Keṣret içre vaḥdete pervāz olup Ḥaḳḳ'a uçan
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

3 Varlıgın ʿaşḳ pūtesinde iridüp ifnā olan
Āzim-i rāh-ı beḳā olup ebed ibḳā olan
Āb-ı Ḫızr'ı mürşidinden nūş idüp iḥyā olan
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

4 Rāh-ı Ḥaḳ'da iḫtiyār-ı faḳr idüp bulan ġinā
Verd-i bī-ḫār-ı ḥaḳīḳatden alan bū-yı ṣafā
Cennetü'l-Firdevs-i ʿaşḳda Ḥaḳk ile bulan liḳā
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

5 Ḥalḳa-i bāb-ı hüviyyetden ṭuṭupdır elleri
Dār-ı lāhūta girüp dīzārı ister dilleri
Ger baña ṣorsañ yā kimdir o ḥaḳīḳat erleri
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

6 Küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar'**la sürmelenmiş gözleri
Eynemādan ṣemme vechu'llāh'a nāẓır özleri
Bāġ-ı **ev ednā'**da açılan niḳābdan yüzleri
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

7 Baḥr-i pür-emvāc lāhūta girüp ṭālġıc olan
Keşret eṣdāfında dürr-i vaḥdeti muḫric olan
Menhec-i nūr-ı hidāyetde Ḥaḳ'a nā-heç olan
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

8 **Lī meʿ allāh** bāġınıñ açılmış olan gülleri
Gülşen-i cemʿ ü'l-cemiʿ iñ zār iden bülbülleri
Ol tecellīniñ ṣafāsında olan Ḥaḳ ḳulları
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

9 Naḳşibendī bendesi bī-çāre Saʿ dī derdmend
Melce´-i dergāhına geldi ḳaçup el ḳol be-bend
Bildi çün her bī-nevāya dād iden şāh-ı serbülend
Naḳşibendir Naḳşiyāndır Naḳşīlerdir Naḳşibend

55

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 N'idem saña ey nefs-i bed vurduñ ayaġa ḳola bend
Çekdiñ yolumuñ üzre sed n'ola işim **yevme't-tenād**

2 Yol virmediñ Ḥaḳḳ'a gidem şimden geru yā ben n'idem
Firḳat ile ḫūnāb dökem yā kim ider ki baña dād

3 Dil bülbülü efġān ider gülzār-ı aṣlını diler
Derdi hemān artup gider bī-çāre yā ola mı şād

4 Gitmezse benden bu elem ḳılam vücūdumu ʿadem
Yaş yerine ḳanlar dökem derd yazmaġa olsun midād

5 Yā Rab bu Saʿdī kemteri ḫayr u ṣalāḥdan ebteri
Lüṭfun ile ol aḥḳarı mesrūr ḳıl yevmü'l-meʿād

56

Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İlāhī ḫāne-i vīrānemi ʿaşḳıñla ḳıl ābād
Seni görsün ḳamu şeyden dilim firḳatle çün nā-şād

2 Yana pervāneveş şemʿ-i viṣāle bu dilim her dem
Kerem ḳıl Rabbenā tende çerāġ-ı vaṣlı ḳıl īcād

3 ʿĀdū-yu māsivā kesdi yolum ġurbetde çün ḳaldım
Eger dād itmeseñ yā Rab beni düşmen ider berbād

4 Nedir bu nefs-i ġaddārıñ baña itdigi hengāmlar
Eger ḳurtarmasañ bendinden işim zār ile feryād

5 **Serāy-ı lī meʿa'llāh'**ı baña dergāh ḳıl yā Rab
Cibāl-i māsivālarda niçe gezdim ki çün Ferhād

6 Melāmet ḫırḳasın giydim bu gün dergāhıña geldim
Yüzüm ḳara kuṣūrum çok meded yā Rab ki ḳıl imdād

7 Ḫalīlu'llāh gibi ḳurtar bu varlıḳ külḫanından kim
Ḳılam yā Rab tenimde Kaʿbe-i Beytü'l-Ḥaram bünyād

8 Ḫudā'yā münkir-i dilḫastelerle ḥarbe imdād it
Çeküp şimşīr-i tevḥīd ile çıḳdım herçi bād ābād

9 Nedendir Saʿdiyā kenziñde maḫfīken ẓuhūr itdiñ
Oḳu bu sırrı sırr-ı dilden oldur şeyḫ hem üstād

57

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ḳaḳnus-i dil lāne-i tende ötüp dir yā Vedūd
Ṣavtına mürġān-ı aʿżām ṭolanup dir yā Vedūd

2 Dil ten-i hindimde cümle varlıġını ṭoplayup
ʿAşḳ-ı Ḥaḳ'la yaḳdı hem kendin yaḳup dir yā Vedūd

3 Geldi mürġān-ı cevāriḥ ḳaḳnus-i dilzārına
Gördiler yanmaḳda anlarda yanup dir yā Vedūd

4 Bu'l-ʿaceb ṣāniʿ dürür maḫlūḳunı ḫalḳ eyleyüp
Kendisine kendi kendin yandurup dir yā Vedūd

5 Saʿdiyā ten lānesinde gördüñ ise ḳaknusü
Yan yaḳıl çün ʿāşıḳān kendin yakup dir ya Vedūd

58

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir tevḥīd-i evvelde ʿibāda olduġuñ maʿbūd
Nedir yā seyr-i ṣānīde ḳulūba olduġuñ maḳṣūd
Nedir ol seyr-i ṣāliṣde ḳamuda olduġuñ mevcūd
Nedir ʿummān-ı ḥayretde dilāna olduġuñ meşhūd
Nedir ẕātıñ ʿamāda bir sivānıñ olduġu mefḳūd

2 Kemāl-i ṣunʿı göstermek içün ḫalḳ itdin eşyāyı
Cemāl-i ḥüsnüñüñ metnine şerḥ itdiñ ki Leylā'yı
Yine sensiñ temāşa eyliyen vech-i dilārāyı
Dilān-ı ʿāşıḳāndan ḥüsnüñe itdiñ temāşāyı
Nedir Ḥāmid oluben kendiñe sen olduġuñ Maḥmūd

3 Ḫafīgāndan cihān pāzārına ṣaçdıñ niçe gevher
Yine kendiñ ḫarīdārı olursuñ şānıñ ekber
Metaʿ-i vaṣlı naḳd-i ʿaşḳa ṣatdıñ ʿāşıḳa bī-zer
Niçündür bu ṣatu-pāzārındır yā bu niçe ġavġālar
Nedir esmā yüzünden sūḳda şānıñ olduġu mandūd

4 Alıp ālāt-ı kāf u nūnu tekvīn destine baḳdıñ
Bu ʿālem beytini revnaḳla inşā´ vü binā ittiñ
Zehī şāḳūl-ı ḳudretle anıñ eṭrāfını ölçdıñ
Anı keşretle ṭoldurdıñ yā niçün vaḥdete ḳaçdıñ
Nedir bu ẓıll-i ʿālemden yine sen olduġuñ memdūd

5 Açup ol revzen-i evreng-i lāhūtu bu nāsūta
ʿAdālet eyliyen sensiñ virüp şāhlıġı Ṭālūt'a
Düşürdüñ ḫalḳı teşvīşe sebep ne cünd-i Cālūt'a
Ne siḥir bu'l-füsūn bāʿiş nedir Hārūt u Mārūt'a
Nedir bu sācid-i Saʿdīye yā Rab olduġuñ mescūd

59

Ḥarfu'ẕ-Ẕāl

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Sāḳī-i rūz-i elestden aldı dil çün iltiẕāẕ
Tā odumdan açılup envār-ı Ḥaḳ itdi nefāẕ

2 Māsivā sicninde mesçūndı niçe dem derdmend
Ḳurtulup ḳaçdı sicinden Ḥaḳḳ'a itdi el-ʿiyāẕ

3 Külḫanın gerçi gülistān itdi bī-çāre velīk
Varlıḳ esnāmını ḳıldı dest-i ʿaşḳ ile cüẕāẕ

4 Zāhidā sende dilerseñ beyt-i ʿaşḳıñ cāddesiñ
Rehnümā olsun saña it şeyḫ-i kāmil ittiḫāẕ

5 Dergeh-i Ḥaḳḳ'a girüp gel Saʿdiyā ol muʿtekif
Çün saña nefs u sevādan oldürür melceʼ melāẕ

60

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Yā Rab seḳāhüm ḫamrını
Ṣun kim bulam ʿaşḳ sekrini
Ḳoyam dū-ʿālem fikrini
Vaṣlıñdan alayım iltiẕāẕ

2 Nefsim elinden dād idüp
Bend-i sivādan ḳurtarup
Ḳaydımı heb ıṭlāḳ idüp
Vechiñi ʿarż it yā melāẕ

3 Dil bu ḫarābātda n'ide
ʿAşḳıñ beni ābād ide
Benligi varlıġım gide
Sensiñ ḳamuya müsteʿāẕ

4 İr gör beni dīzārıña
Baḳsun bu dil-i didārıña
Ġarḳ olayım envārıña
Tā olayım vaṣlıñda şaẕẕ

5 Ḥāfıẓ ider feryād u zār
Ḥasretle oldı külli nār
Ẓan eyledi aġyārı yār
Mekr-i sivādan el-ʿiyāẕ

61

Ḥarfü'r-Rā´ Bi-Telmīḥi ʿİlmü'n-Naḥiv

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Metn-i dil ten ḥāşiyemde kāfiyemi şerḥ ider
ʿAşḳ-ı cāmı nūş idüp lafẓımda maʿnāyı seçer

2 İsm-i Ḥaḳ'dan noḳṭamı dil ḥarf-i ḳāfımda yazup
Fiʿli simurġ-ı diliñ baḳmaḳ Ḥaḳḳ'a tenden uçar

3 Mekke-i tende binā itdi dilim Beyti'l-Ḥarām
Yazdı āyāt anda iʿrābın ider her şeb seḥer

4 Baḥt-ı şırfdan munṣarif olup bu devre gelmişim
Yine ġayr-ı munṣarif olsam gerek Ḥaḳḳ'a sefer

5 Tende manṣūb şāhım andanda yine merfūʿ olup
ʿĀḳıbet mecrūr olan Ḥaḳ dār-ı lāhūta çeker

6 Şeyḫ-i Edhem fāʿilimdir nā'ibiyim ben anıñ
Eyleriz ʿaşḳ mübtedāsı müntehāsından ḫaber

7 Gerçi feʿāl-i müridiñ bende bir mefʿūlüyüm
Ḥāl-i ʿaşḳda eylemem temyīz ʿAdn-i ez-**seḳar**

8 Bāb-ı evveldir şerīʿat bāb-ı ṯānīdir ṭarīḳ
Bāb-ı ṯālişdir ḥaḳīḳat andadır şems ü ḳamer

9 Saʿdiyā maʿmūlüñüñ ger bildiñise ʿāmilin
Dökesin iʿrāb ḥurūfun dīdeden miṯl-i maṭar

62

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḳamunuñ ḫālıḳı Allāh Hüve'l-Bārī Hüve'l-Ḳādir
Ḳamunuñ melce´i Allāh Hüve'l-Ḥāfiẓ Hüve'n-Nāẓır

2 ʿAbd-i cürm [ü] günāh işler Ḥüdā lüṭfün güşād eyler
ʿUyūbu setr u ʿafv eyler Hüve'l-ʿAşım hüve'l-Ġāfir

3 Ḳamu esmāsını yazdı ṣıfāt ü ẕātı bildirdi
Nice dillerde añdırdı Hüve'l-Ḳā´im Hüve'ş-Şākir

4 Muḳaddesdir anıñ ẕātı naḳāyışdan kemālātı
Ḳamudan oḳu āyātı Hüve'l-Cāmiʿ Hüve'l-Ḥāẓır

5 Melūl olma yürü Saʿdī Ḥaḳḳ'a var iste imdādı
İder bī-dādlara dādı Hüve'r-Rā´if Hüve'n-Nāṣır

63

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Rīze rīze ʿāşıḳıñ baġrın delen Leylā nedir
Tīre tīre ḳanla ṣunduġu mey-i ṣahbā nedir
Dāne dāne zāleveş ḫaddindeki sevdā nedir
Yane yane firḳat ile inleyen şeydā nedir
Ḳāne ḳāne ʿaşḳla içdigi dem-i ḥamrā nedir

2 ʿĀşıḳāna ol elest bezminde içürdi şarāb
Söyleşüp ol dem belā ile kelām-ı müsteṭāb
Döndi hicrile ḳodı bunda ḫarāb-ender ḥarāb
Tā ezelden dilrübālar ʿāşıḳa eyler ʿiḳāb
Ḳatre ḳatre çeşm-i ʿaşıḳdan dökülen maʾ nedir

3 Bir tecellī eylediñ ism-i cemīlden dilbere
Yā Vedūd'dan ʿaşḳı virdiñ ḳalb-i pīr-i pervere
Yā niçün ʿaks itdi vechiñ żavʾ-ı mihr-i emhere
Mihrini ruʾyetle virdiñ nūru māh-ı envere
Ẓulme ẓulme gāh-ı ḫusūfle olduġun iḫfā nedir

4 Oṭurup gülşen-serāy-ı lā mekāna ey Ḫudā
ʿAndelībi verd-i aḥmerden idersiñ hem cüdā
Yā niçündür ʿāşıḳıñ zār ile itdigi nidā
Yā kimiñdir bunca ġavġā velvele naġme ṣadā
Ḥalḳa ḥalḳa zülf-i maʿşūḳda olan raʿnā nedir

5 Yine sensiñ vechine meftūn olan ʿāşıḳ olup
Metn-i ḥüsnüñ rū-yı Leylā muṣḥafında şerḥ idüp
Saʿdi-i Mecnūn dilinden ders-i ḥüsnüñ oḳuyup
Dilrübāda cilveger sensiñ niçe nāz eyleyüp
Niçe niçe nār ile itdiginiñ istiġnā nedir

64

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Eyā ṭarīḳat erleri
Yā ol ḥaḳīḳat pīrleri
Veriñ ḫaber ʿayb illeri
Ol bī-mekānım ḳandadır

2 İder şu´ūnun cümle şān
İtdi ṣıfātın heb ʿıyān
Ey sırr-ı dil ile beyān
Ẕātı nihānım ḳandadır

3 Ufḳ-ı hüviyyetden ṭoġup
Nāsūt-ı ḫalḳa şevk urup
Kendin yine pinhān idüp
Şems-i cihānım ḳandadır

4 Atdı dili bu ġurbete
Nūrdan alup ten ẓulmete
Bā´iṣ nedir bu firḳate
Şol gülistānım ḳandadır

5 Devr-i şuhūr gitmekdedir
ʿÖmr ü duhūr geçmekdedir
Saʿdī Ḥaḳḳ'a göçmekdedir
Yā bī-zāmānım ḳandadır

65

Murabbaʿ Bi'l-Esmā'i'l-İlāhiyye
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḫudādır mebde'-i eşyā ḳamu andan olur mevcūd
Hüve'l-Vācid Hüve'l-Mācid Hüve'l-Evvel Hüve'l-Āḫir
Ne ki vardır ʿamādan bu şehādetde olur meşhūd
Hüve'ş-Şāhid Hüve'l-Ḥāmid Hüve'l-Bāṭın Hüve'ẓ-Ẓāhir

2 Yaratdı cümle ekvānī ḫiṭāb-ı kāfla nūndan
Nefāḫtü fīhi'den insāna virdi rūḥ ḳulūb zinde
Ṣıfātın gösterüp ẕātın yine pinhān ider anda
Hüve'l-Ḫālıḳ Hüve'r-Rāzıḳ Hüve'l-Vāsiʿ Hüve's-Sātir

3 Tecellī eyleyüp Yezdān şu'ūnun şān ider her ān
Vücūddan ṭon giyüp ekvān olupdur Ḫalıḳ'a burhān
Ḳamu ʿālem o ẕātıñ şerḥidir metnidir insāñ
Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḳuddūs Hüve's-Subbūḥ Hüve'l-Ḳāhir

4 Kimi ṭogar kimi gider kimi biter kimi yiter
Ḫafī kenzden gelür cümle yine Āḫir aña gider
Ḳamusu heb bir rāsime olup maẓhar ẓuhūr ider
Hüve'l-Mübdī Hüve'l-Muḥyī Hüve'l-Muḥṣī Hüve'l-Fāṭır

5 Oḳudur Ādem'e esmā ḳılup mehdī añı Hādī
Müsemmā ögredir esmā yüzünden bilmiş ol Saʿdī
Oḳuyan oḳudan oldur yine kendidir üstādı
Hüve'l-ʿĀlim Hüve'l-Ḥākim Hüve'l-Vāhib Hüve'l-Cābir

66

Menāḳıb-ı Ḫᵛācegān-ı Naḳşibendiyye
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Mecmerinde ʿūdunu sūzānelerdir Naḳşīler
Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervānelerdir Naḳşīler

2 Varlıġından ṣoyunup meydān-ı ʿaşḳda Hū idüp
Evzāyla Ḥaḳḳ'a baḳan dīvānelerdir Naḳşīler

3 **Ḳābe ḳavseyn** dersini üstād-ı dilden ögrenüp
Tende cānı vāṣıl-ı cānelerdir Naḳşīler

4 Bāġ-ı **ev ednā'**da her dem vāṣıl-ı dīdār olup
Murġ-ı ʿaşḳu'llāha ne ḫoş lānelerdir Naḳşīler

5 Müşrikīn-i māsivāya münkerīne hem daḫi
Tīġ-i tevḥīdi çeken meydānelerdir Naḳşīler

6 Sāliki ḫoş ceẕbe ile ceẕb iderler vaḥdete
Rāh-ı Haḳḳ'ıñ cāddesi mi yā nelerdir Naḳşīler

7 Kūh-ı ḳāf-ı tenlerinde Sūre-i Ḳāf oḳuyup
Dilleri Ḥaḳḳ'a uçan murġānelerdir Naḳşīler

8 Sāḳī-i rūz-ı Elest peymānesinden içdiler
Tā ezelden ʿāşıḳ-ı mestānelerdir Naḳşīler

9 Dilleri ten muṣḥafında sırr-ı **min ḥabl'**i oḳur
Sālike taʿlīm ider dürr-i süḫāndır Naḳşīler

10 Saʿdīyā gir dergehine yüz sürüp eyle penāh
Çün saña imdād ider merdānelerdir Naḳşīler

67

Menāḳıb-ı Ḫʿācegān-ı Ḫālidiyye
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Şerīʿat māhtābıyla Ḫudā'da Ḫālidīlerdir
Ṭarīḳat gülşeninde ḫoş ṣafāda Ḫālidīlerdir

2 Şerīʿatle fenāfi'llāh ṭarīḳatde beḳābi'llāh
Ḥaḳīḳatde vusūl-i Ḥaḳḳ-ı Ḫudā'da Ḫālidīlerdir

3 Bu erbānıñ iżāfātı kesilmişdir bu ʿālemden
Faḳr ile faḫr idüp bāḳī ġınāda Ḫālidīlerdir

4 Şerīʿat mübtedāsıyla girerler baḥr-i ʿaşḳ içre
Ḥaḳīḳatde anıñçün müntehāda Ḫālidīlerdir

5 Mekāndan lā-mekān gülzārına her dem uçar anlar
Nişāndan bī-nişāna āşināda Ḫālidīlerdir

6 Vücūdu muṣḥafında dilleri oḳur ḥadīṯ āyet
Ki āṣḥābveş ḥużūr-ı Muṣṭafā'da Ḫālidīlerdir

7 Çekerler seyf-i tevḥīdi ki tesbīh-i ẕülfiḳārla[400]
Ḫāvāric-i münkerīne murtażāda Ḫālidīlerdir

8 Eyā Ḥāfıẓ eşīgin öp varup dergāhına ḳul ol
Ḳulūb emrāżını dāfiʿ devāda Ḫālidīlerdir

[400] Kelime metinde "ẕülfiġār" şeklinde yanlış yazılmıştır.

68

Naʿtü Seyyidi'l-Kā'ināt ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi's-Semavāt

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Eyā şems-i cihāñārā vücūduñ mihr-i emherdir
Żiyā-i vechiñe nisbet şems bir żav'-i bī-ferdir

2 Sen olmaydıñ ḳalurdıḳ Lāt u ʿUzzā ile ẓulmetde
Vücūduñ rāh-ı Ḥaḳḳ'ı bulmaġa bir māh-ı enverdir

3 Vücūduñ cevher-i yektā idi kenz-i ḫafī içre
Diliñ kenz-i ḫafī kāndan ṭoġan bir dürr-i ebherdir

4 Seniñ āṣārıña tābiʿ olanlar buldular Ḥaḳḳ'ı
Ḫavāricler daḫi ʿĀṣ bin Vā'il'den de ebterdir

5 Çū sen Dārā-yı iḳlīm-i nübüvvetsiñ eyā sulṭān
Ḳapuñda pādişāhlar bir faḳirden daḫi efḳardır

6 Nuḥāsın sīm u zer itdi seniñ iṣriñe tābiʿler
Vücūduñ ins [ü] cinne bir ulu kibrit-i aḥmerdir

7 Nigāh-ı lüṭfuñü baḫş it bu Saʿdī derdmendiñdir
Şefāʿat ārzū iyler deriñde ʿabd-i kemterdir

69

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l- Maḥẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Şems-i dünyādan sana eclā nedir
Hep naḳāyışdan olan aʿlā nedir
Cümleden aḳreb saña evlā nedir
Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir
Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir

2 Gözlerine n'oldu ʿummān eylediñ
Derd ile baġrıñı büryān eylediñ
Nārile kenduñi sūzān eylediñ
Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir
Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir

3 Kimdürür ḫ̆ābdan seni bīdār iden
Ah u feryādı saña hemyār iden
Firḳat ile içiñi pür-nār iden
Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir
Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir

4 Bunca ḥasretle seni āh itdiren
Kimdürür ʿaşḳı saña rāh itdiren
Ṭurmayup dā´im seni vāh itdiren
Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir
Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir

5 Var ise dildāre olduñ mübtelā
Kim seni itmiş cüdā ol dilrübā
N’oldu ki bī-çāreye ṣor Saʿdiyā
Söyle Mecnūn yandıġıñ Leylā nedir
Cān u başdan geçdigiñ Mevlā nedir

70

Müseddes Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’l-Müṣemmeni’s-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Tecellī feyż-i aḳdes sırrıdır enfüsdeki esrār
Füyūżāt-ı muḳaddes nūrider āfāḳdaki envār
Zehī kenz-i ḫafīdir ki gelür andan ḳamu āṣār
Cihān sūḳında gūn-ā-gūn olur peydā ṣatu-pāzār
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫ̬ābdan olan bīdār

2 Ledünnī ögrenen ʿaşḳ muṣḥafından buldı burhānı
Görür şemsi ḳamu ẕerrātda dīde oldı her yanı
Oḳur **sebʿa’l-meṣānī** her varaḳdan bildi Ḳurʾān’ı
Ne bilsün ders-i ḥüsnüñden ki ẕāhid yoḳdur ʿirfānı
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫ̬ābdan olan bīdār

3 Ne ṣunʿ bu’l-acebdir maẓhar-ı nāz eyledi verdi
Niyāzı ʿandelībān belākeş fevcine virdi
Kimin vīrān-ı ʿaşḳ itmiş virüp firḳat ile derdi
Kimisi gülşen-i vaṣlında ḥüsnü güllerin derdi
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫᵛābdan olan bīdār

4 Kemāl sunʿ-i Ḳayyūm’a nihāyet yokdürür āṣlā
Odur evreng-i lāhūtdan bu nāsūta olan Dārā
Ṣıfātından meẓāhir ʿāleme nā-çār olur peydā
Merāyādır ḳamu ekvān görür Ḥaḳḳ’ı olan bīnā
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫᵛābdan olan bīdār

5 Fe sübḥānā lehū Rab teʿālā şānuhu ekber
Olubdur ders-i Ḥaḳḳ’a cümle ẕerrāt heb birer defter
Kimiñdir levḥ-i āfāḳda oḳunan bunca āyetler
Nedir her zīr u bālādan olan Ḥāfıẓ meh-i enver
Ṭuyar ʿārif ḳamudan Ḥaḳ sadāsın hem görür dīdār
Güneş āfāḳı ṭutmuşdur görür ḫᵛābdan olan bīdār

71

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bu dil bülbül ḳafesdir ten ḳodı ṣayyād anı nā-çār
Dem-ā-dem aṣlına feryād idüp istedigi gülzār
Ne gülşen ki açar elvān-ı gūn-ā-gūnla ezhār
Giren ol gülistān içre Ḥaḳḳ ile söyleşür esrār
Alur ẕevḳ-i hüviyyet manẓarıdır hem ānıñ dīdār

2 Gel ey ʿārif oṭur ol bezm-i vuṣlatdan ḳadeḥnūş it
Nedir ervāḥa ol rūz-i Elest'den ḫoş ṣadāgūş it
Anı ṭuymaḳ dilerseñ ġayrıyı dilden ferāmūş it
Bu gün gibi ṭuyarsıñ māsivādan göñlü ḫāmūş it
Elestine belā di tā maḳāmıñ ola çün dīzār

3 Nedir dünyā nedir uḳbā nedir me´vā nedir rıḍvān
Aña ʿāşıḳ olan Firdevs ḥüsnünde olur seyrān
Koyup lā'yı vü illā'yı hemān Allah ile nālān
Alup ẕevḳin hüviyyetden cemālinde olur ḥayrān
Ṣefāyı gül-ʿizārında olur ol yār ile hemyār

4 Tecellī sırr-ı Ḥaḳ'dır ʿaşıḳāna bu tecellīler
İder biñ nāz ile sevfe terānī'den tesellīler
Nedir dīzār-ı gülşen bülbülünde ol temennīler
Ne ḫoşdur ẕevḳ-i dīdār ile etdigi teġannīler
Nedir ol bī-cihet ʿuşşāḳına ʿarż etdigi envār

5 Bugün bezm-i viṣāle varan ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Mekāndan lā-mekān içre giren ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Cemāl-i yārı her yüzden gören ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Cinān-ı vuṣlat-ı Ḥaḳḳ'a iren ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Olardır vāṣıl-ı cānāñ iderler yār ile iḳrār

72

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bunca ḳaṭrātda Ḫudā'yā olduġuñ ʿummān nedir
Cümle ẕerrāt-ı cihānda olduġuñ tābān nedir

2 Derd-i bī-ḥadle seni vīrān idem dirseñ eger
Gönlümüñ derdine yine olduġuñ dermān nedir

3 Ẓāhir u bāṭın ne ki var cümlesi senden gelür
Naḳş-ı gün-ā-günde yā Rab olduġuñ pinhān nedir

4 **Len terānī'**den diyübsin göremezsiñ sen beni
Bunca yüzden bī-cihet yā olduġuñ seyrān nedir

5 Kenz-i maḫfiden ṣaçup bu ʿālem içre gevheri
Cevheriñle kenziñe sen olduġuñ burhān nedir

6 Bī-zamānsıñ bī-mekānsıñ bī-cihetsiñ bī-miṣāl
Ḳalb-i Saʿdī sırrına yā olduġun mihmān nedir

73

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḫudā'yā ẕātıñ envārıñ niçesin eyleyem iḫbār
Çū ider Ḥaḳ ṣadāsın cümle zīr u ẕirve her ne var

2 Hevā-yı ʿaşḳile Hū eyleyüp mevce gelür deryā
Dem-ā-dem cümle eşyālar iderler Ḥaḳḳ'a yā deyyār

3 ʿAceb kenz-i ḫafīdir dem-be-dem gevher gelür andan
Niçe eṭvār-ı gūn-ā-gūnde göstermiş niçe envār

4 Ne mestūrsuñ bu ekvān-ı bu ecrām-ı bu eflākdan
Bu ʿālem yine sende setr olubdır çünki yā Settār

5 Ger ʿārifseñ gör ey Ḥāfıẓ Ḥaḳ'ı sende seni Ḥaḳ'da
Çū senden Ḥaḳ görür kendin daḫi sen baḳ gör it iḳrār

74

Münācāṭü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿilün

1 Ṣad hezār cürm ile dergāhıña geldim yā Ġafūr
Müjde-i lā teḳnāṭū sırrın çū bildim yā Ġafūr

2 Raḥmetiñ sā´illerinden rū siyāh bir sā´ilim
Bāb-ı lüṭfuña penāh idüp ṣıġındım yā Ġafūr

3 Destgir ol yā ilāhī ʿāṣī-i ben kemtere
Bunca dem rāh-ı ḍalālet içre ḳaldım yā Ġafūr

4 Sicn-i tende dem-be-dem ʿişyāndürür işim ḳamu
Ġaflet içre ʿömrümü isrāf itdim yā Ġafūr

5 Baḥr-i elṭāfıñ seniñ bī-ḥadd u bī-pāyāndürür
Lüṭfuña maġrūr olup iḥsāna geldim yā Ġafūr

6 Nefs u şeyṭān kesdi yolun Saʿdī-i bī-çāreniñ
ʿAfv içün dergāhıña aldım getürdüm yā Ġafūr

75

Murabbaʿ Bi-Ẕikr-i Cemīl-i Evliyā´i ʿĀrifīn
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ledünnü fülk-i tende Ḫızır-ı dilden ögrenen merdān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır
Ḥurūf-ı Ādemīde noḳṭa sırrın ögreden merdān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

2 Çerāġ-ı vaṣl içün pervāneveş yanup kül olanlar
Enne'llāh sırrınıñ āvāzını ṭuyup ḳul olanlar
Ḥaḳīḳat şehrine sālikleri mevṣil yol olanlar
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

3 Şolar kim özleriyle Ḥaḳḳ'a nāẓırdır olup insān
Şolar kim maʿdeninde kimyāya vāḳıf-ı ʿirfān
Şolar kim özünü maḥvıla Ḥaḳ ile olan her ān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

4 **Ḥüve'llāh** naġmesiyle vaḥdete pervāz olan murġān
Hüve'r-Raḥman ṣadāsın sāmiʿ-i āvāz olan şāhān
Giyinüp keşretinde vaḥdete āġāz olan ḫūbān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

5 Şolar kim ġayrıyı bilmez ki anlar **küllü menden fān**
Şolar kim aradılar ḳatresinden buldılar ʿummān
Şolar kim sırr-ı **min ḥabl'**i oḳuyup vāṣıl-ı gūnān
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

6 Olar kim **ʿalleme'l-esmā** oḳudılar müsemmādan
Olar kim gevherīn aldı varup ol kenz-i aḫfādan
Baña dirseñ yā kimdir şemsi gören bu merāyādan
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

7 Elestiñ bāde-i ḫamrāsınıñ maḥmūrı ey Saʿdī
Ene’l-Ḥaḳ sırrını āgāh olan Manṣūr ey Saʿdī
Hüve’s-Settār diyüp ḫalḳdan olan mestūr ey Saʿdī
Erenlerdir erenlerdir erenler evliyālardır

76

Muḫammes Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’l-Müṣemmeni’s-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Alup dil bāde-i ṣahbā-yı ʿaşḳı olalı meyḫūr
Olupdur ḥayret-i bezm-i Ene’l-Ḥaḳ dārına Manṣūr
Metāʿ-ı vaṣla ʿaḳlın ṣatdı oldı ʿāleme menfūr
Olup ḫalḳ içre zencīrin sürer divāne-i menḳūr
Ṣafā-yı gülşen-i dīdār alanlar ola mı rencūr

2 Bulur ʿāşıḳ viṣāl ʿAdn’in ne denlü nār iḳāb itseñ
O yārim iltifāt itseñde isterse ʿitāb itseñ
Görür vechin ne deñlü **len terānī’**den ḫiṭāb itseñ
Açar illā cemāl-i yāri varsañ lā ḥicāb itseñ
O bir feyż-i tecellīdir ider ʿuşşāḳını mesrūr

3 Ḥaḳīḳatden alan būy-ı hüviyyet ẕevḳini gelsün
Benimle lā-mekān gülzārınıñ ol güllerin dersün
Temāşā-yı cemālinde ebed ḥayrān ü mest olsun
Nedir enfāsı mest eden o ḫoş būy-ı ʿıyān görsün
Ṣafālarla öter bülbülleri hem verdleri menşūr

4 Bu gün me´vā-yı vechinde o gül būyı ḳoḳan diller
Beyān etsün nedir vaṣlı gülistānda açan güller
Nedir ḥüsnü temāşasında ol nālende bülbüller
Kimiñdir ʿandelībiñ oḳuduġu bunca āyetler
Yā kimdir murġ-ı dilden kendi kendine olan mecbūr

5 Buyursun ehl-i derdler derdine dermāna gelsünler
Şifā´-i ẕevḳ-i dīdārdan ṣafā-yı ʿīşi alsunlar
Bu kemter bende-i Saʿdī dilinden Ḫıżr'ı bulsunlar
Zehī āb-ı ḥayāt-ı vaḥdeti tevḥīdi içsünler
Nedir ḳalmaḳ bu berzaḫda cehālet setrile mestūr

77

Ḥarfü'z-Zā´ Bi-Telmīhi ʿİlmi'l-Ḥesāb

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müsemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḥesāp eyle Ḥaḳ'ıñ niʿmāsınıñ aʿdādını hem yaz
Daḫi erḳām-ı esmāyı urup sīneñde ṭuy āvāz

2 Gelür āḥād-ı mevcūdāt ḳamusu vāḥid-i ferdden
Unut ṣāliṣ ṣülüṣe yoḳ eḥaddir ol ki bī-enbāz

3 Ḳara cümle idüp eşyāyı ḍarb it kāfla nūnda
Yekūn sırrın bilürsuñ hem gelür **kün'**den saña āvāz

4 Gel iḫrāc it sivāyı beyt-i dilden nūr ile ṭoldur
Olan varıñı taḳsīm it ṭarīk-i Ḥaḳ'da bul eknāz

5 Yedi iḳlīm daḫi dört kūşeden gösterdi kendin Ḥaḳ
O’dur eflāḳ-ı tisʿadan görünen baḳ dilā bil rāz

6 Ṭarīḳatde hesāp ögren daḫi şer ile mīzān it
Eger Saʿdī olayım derseñ ulu’l-ebṣār ile hemrāz

78

Naʿtü Resūli Kibriyā ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi’s-Semā´
Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṣemmeni’l- Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Merḥaba ey nūr-ı vechiñle mücellā olmuşuz
Ufḳ-ı vaḥdetden ṭulūʿıñla muʿallā olmuşuz

2 Dār-ı lāhūt bābını açmaġa miftāḥsıñ şehā
Ẕāt-ı pākiñ pertev ile Ḥaḳḳ’ı bīnā olmuşuz

3 Maẓhar-ı ẕāt u ṣıfātsıñ ʿunṣur-ı pāk-ı laṭīf
Nūr-ı ḥüsnüñ ışṭıfāsıyla muṣaffā olmuşuz

4 Ya Resūla’llāh viṣaliñ bezminiʿarż it bize
Nice demdir māsivā bendinde aʿmā olmuşuz

5 Destgīr ol Saʿdi´-ī bī-çāreye sen yā şefīʿ
Cürmü fısḳ ile leb-ā-leb ṭolu meṣvā olmuşuz

79

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Cemāl-i vaḥdeti şāhā gören keṣret şiʿār olmaz
Olur müsteġraḳ-ı ʿummān-ı lāhūt der-kenār olmaz

2 Aradan sürsün aġyārı ki yār olsun saña aġyār
Bu sırra āgeh olmazsañ o dilber saña yār olmaz

3 Gel ey dil gülşen-i vaḥdetde ḳoḳ ṣolmaz gül-i raʿnā
Ne gül kim var mı bir bülbül o verde āh u zār olmaz

4 Ḥaḳīḳat baḥrine ṭalmaḳ dilerseñ ṭalib-i gevher
Ṣoyun senden çū benlikle viṣāl-i Kirdgār olmaz

5 Eyā Saʿdī eger nuṣḥından aldıñ ise pendi sen
Hüviyyet baḥrine ġarḳ ol ki anda hīç kenār olmaz

80

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 İçmişiz ḫamrı **seḳāhüm'**dan ebed mestāneyüz
Olmuşuz dembeste zencīrin sürer divāneyüz

2 Şemʿ-i vaṣlıñ pertevine Hū deyüp atdıḳ teni
Dil ten içre ʿaşḳla yanmaḳda biz pervāneyüz

3 ʿĀrifā ẕerreñde şems gördüñise baḳ bize
Ḳaṭremizden göresin biz baḥr-i bī-pāyāneyüz

4 Mülk-i istiġnāda biz ʿAnḳā ṣıfāṭ açdıḳ ḳanat
Ṣūret-i faḳr ile uçduḳ vaḥdete şāhāneyüz

5 Ṣıdḳla baḳ zāhidā ṣanma cüdā yārdan bizi
Gülsitān-ı lā-mekānda yār ile seyrāneyüz

6 ʿĀlem-i esfelde süflīyüz bugün biz ṣūretā
Maʿnīde kenz-i ḫafīden bī-bahā[401] dürdāneyüz

7 Ḳāf-ı tende vaḥdete pervāzdürür dil dem-be-dem
Tende dil ʿanḳā ṣıfātdır murġ-iʿaşḳa lāneyüz

8 Seyr-i dīdār itmekiçün cān diler cānānı līk
Ẓāhirā biz cānız ammā maʿnīde cānāneyüz

9 Lā-mekāndan bī-nişāndan bir ḫaber vir Saʿdiyā
Külle yevmi şānda mīz biz bī-nişān mīz yā neyüz

81

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Elestden nūş-ā-nūş mestāne olmuş Ḫālidīyüz biz
O gülmez derd ile divāne olmuş Ḫālidīyüz biz

[401] Kelime metinde "pehā" şeklinde yazılmıştır.

2 Bilā keyif vela kem cemāl-i Ḥaḳḳ'ı gördük tā
O demdir bilmeyüp ḥayrāne olmuş Ḫālidīyüz biz

3 Dem-ā-dem ʿūd-ı ʿaşḳı mecmer-i tende yaḳupdur dil
Anıñçün ʿaşḳla sūzāne olmuş Ḫālidīyüz biz

4 Bize lebrīz ṣunup vaḥdet meyin sāḳī **seḳāhüm'**den
Muḥabbet ḫamrına meyḫāne olmuş Ḫālidīyüz biz

5 Oḳuyup **nahnü aḳreb** dersini üstād-ı Ethem'den
Daḫi oḳutmaġa dersḫāne olmuş Ḫālidīyüz biz

6 Çerāġ-ı vaṣlıñ eṭrāfında Hū deyüp dönüp her dem
Yanup ʿaşḳ nārıyla pervāne olmuş Ḫālidīyüz biz

7 Ṣoyunup benligimizden geh abdālveş olup ʿüryān
Baḳup vech-i Ḥaḳḳ'a şāhāne olmuş Ḫālidīyüz biz

8 Eyā Ḥāfıẓ yeter medḥiñ ki bildirmek nedir kendiñ
Di ʿaşḳile hemān vīrāne olmuş Ḫālidīyüz biz

82

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir her ẕerrelerde Ḥaḳ ṣadāsından gelen āvāz
Nedir her ḳaṭrelerde Hū diyen ol baḥr-i mevc-endāz
Yā kimdir taḫt-ı lāhūtda oṭuran ʿadl-i bī-enbāz
Kimiñdir kişver-i nāsūtda ki ṣatu-pazār-efrāz
Bu esrārı bilür ol kim **lehü'l-mülk'**den oḳuyan rāz

2 Nedir her enfüs u āfāḳa vaḥdetden ṭoġan tābān
Nedir bu ʿunṣur u eflāk keṣretle yaġan bārān
Yā kim ānen fe-ānen ol şuʾūnun şān iden ẕīşān
Kimiñdir **raḳḳı menşūr**'dan ḳamuda oḳunan Ḳurʾān
Bilür bu dersi ancaḳ şeyḫ-i kāmille olan hemrāz

3 Beḳāya ṣad hezār cān ṭaşınır yüz biñ gelür āḫir
Kitāb-ı maḥv u iṣbāt maʿīnisi her gün olur ẓāhir
Bulur ʿārif celālinden cemālini görür māhir
Nedir o maẓhar-ı Raḥmān nedir ol maẓhar-ı Ḳāhir
Yürü ḳahrında lüṭfun nārda nūrun oḳuyup hem yaz

4 Gel ey Dānā merāyāya baḳup aç ʿayn-ı bīnāyı
Ḫaber vir ʿāleme pertev uran ḫurşīd-i vālāyı
Nedir ol güne gün żavʾfeşān her zīr u balāyı
Yā kimdir ol żiyā-ender-ẓiyā eden bu dünyāyı
Bilüp bu rāzları ʿilm-i ledünna eylegil āġāz

5 Oḳuyup sırr-ı **min ḥabli** bilen dānālar ey Saʿdī
Ḥaḳḳ'ı āfāḳ-ı enfüsden gören bīnālar ey Saʿdī
Olardır maʿrifetde vāḳıf-ı maʿnālar ey Saʿdī
Bulurlar gülşen-i ʿaşḳda gül-i raʿnālar ey Saʿdī
Olardır zīr-i nāsūtdan o lāhūta uçan şehbāz

83

Mine'l-Baḥri'l-Münseriḥi'l-Maṭvī
Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün

1 Ṣanma bizi zāhidā ḫalḳa-i keşretdeyüz
Aç gözüñü baḳ bize yār ile ḫalvetdeyüz

2 Ḫᵕāce-i ʿaşḳı bulup ʿaşḳla mest olmuşuz
Dāmen-i pīri ṭutup ṣıdḳla ḫıtmetdeyüz

3 Ol ḳadeḥ-i **seḳāhüm'**dan meyi nūş itmişiz
Mest-i ebed olmuşuz dā´imī ḥayretdeyüz

4 Keşrete biz şehādet ṭonun giyüp gelmişiz
ʿĀlem-i maʿnāda līk ġayb ile ġaybetdeyüz

5 Görmüşüz **eynema'**dan **semme vechi** şöyle ki
Bir dem ayrılmazız hīç dem-be dem ülfetdeyüz

6 Sil gözüñüñ pāsını gözet bizi Saʿdiyā
Bir naẓar it ki bize biz bize raġbetdeyüz

84

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḫırḳa-i ẕillet giyüp meydāne gelmişlerdeniz
Ṣoyunup varlıḳ ṭonun ʿüryāne gelmişlerdeniz

2 Baḫt-ı ṣırfdan ol ʿamādan bu diyārı ʿazm idüp
Külle yevmi şānını seyrāne gelmişlerdeniz

3 Faḳr ile faḫr eyleyüp mülk-i ḳanāʿat şāhıyız
Faḳr u faḫrı bilmeyüp ḥayrane gelmişlerdeniz

4 Seyf-i tevḥīdi çeküp meydān-ı ʿaşḳa ṭurmuşuz
Münkiri ilzām ider burhāne gelmişlerdeniz

5 Kūşe-i dār-ı melāmet meskenimizdir bizim
Küfr-i benlikden geçüp īmāna gelmişlerdeniz

6 Saʿdiyā biz bu mekāndan lā-mekānı gözleriz
ʿArş-ı tende **istevā** Raḥmān'a gelmişlerdeniz

85

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Beni mest eyledi cānā **enellāh'**dan gelen āvāz
O dem dil ḳıble-i tende sücūda eyledi āġāz

2 Ne āvāzdır ki dembeste idüp ʿuşşāḳ-ı billāhı
Ḳamusu varını maḥv ile Ḥaḳḳ'a eyledi pervāz

3 Fe sübḥāne lehu Rabbi teʿālā şānuhu ekber
Bu vird ile dilim sırru daḫi iḫfā ile hemrāz

4 Ṣımāḫ olmuş ḳamu aʿżām bu virdi cümleden ṭuydum
O dem Sübbūḥ u Ḳuddūs ẕikrine aʿżāmla dilembāz

5 Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Evvel Hüve'l-Āḫir
Bu sırra āgeh olduġçün baḥirler oldı mevc-endāz

6 Bu maʿnāyı bu mevcūdāt-ı ḥurūfundan ṭuyup bu dil
Anıñçün cümle-i ekvānla söyleşdiler dilrāz

7 Eyā Saʿdī-i ġāfil aç gözüñ baḳ bir şu ekvāna
Hüve'llāh naẓmı yazılmış ḳamuda sen oḳu hem yaz

86

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Vechiñiñ mecbūru sensiñ ṣuretā meftūn biziz
Leylā'ya üftāde sensiñ ẓāhirā Mecnūn biziz

2 Ẓāhir u bāṭında sensiñ özünü pinhān idüp
Bī-şekl seyrānesiñ eşkāl-i gūn-a-gūn biziz

3 **Küntü kenz** esrārını ṣaçdıñ cihān pāzārına
Her biri göründi bir ṣūretle kim mażmūn biziz

4 Yaġdı keṣret baḥrine bārāñ-ı nīsān vücūd
Bunca maḥlūḳāt ṣadefdir lü´lü´-i meknūn biziz

5 Baḥr-i lāhūt ṭalġasıdır bunca nāsūt ḳatresi
Ḳaṭreyüz ẓāhirde ammā maʿnīde ceyhūn biziz

6 N'ola kim görsem cemālin dediğiñ yār Saʿdiyā
Bī-cihet mihmāndürür dilde aña maḳrūn biziz

87

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bu çeşm-i ḫūnfeşānımdan niçün ḫūnāb u yāş diñmez
Başımdan bu belā ceyş-i perīşān niçe bir gitmez
Felāketde dil-i nā-kām düşüp bir derde kim bitmez
Viṣālile ḫasāretden niçün yār baña dād itmez
Yanar dil nār-ı ḥasretle bu firḳat niçe bir yitmez

2 O gül ruḫsār dili zencīr-i zülf ile idelden bend
Kemend-i ʿaşḳına ṣayyād düşürmüş anı ḳalmış ṣayd
Niçe bir zār ile bī-çāre dek çekdigi her dem derd
Meded ey dilrübā lüṭf it yaḳılmışdır çün ol dilbend
O şeydāya viṣāliñ güllerinden vir gülü ṣolmaz

3 Ezel gülbeste idi ʿandelīb-i dil o gülşende
Cemāl-i gül-ʿizārile ne ḫoş ḫāndandı ferḫunde
Ebedde eyledi nālān ḳoyup nā-çārı gülḫande
Hezārān āh u efġān ile ḳıldı anı efkende
Bu ḫāristān-ı fānīye neden bilmem baḳup ötmez

4 Olaldan bu dil-i mecrūḥ cemāl-i Leyli'ye meftūn
Ki yaġma itdi sūḳ-ı ʿaşḳda hep varın olup Mecnūn
Ola mı derdmend dīvān-ı ḥüsnünde ʿaceb memnūn
Amān ey şūḫ-cemāl ʿarż it yeter ḳılma anı maḥzūn
İder āh ile kendin yoḫsa yoḳ berbādına baḳmaz

5 Bu dertli Saʿdī-i bī-zārıñ işi zār u giryāndır
Gülünden dūr olan murġıñ ḳafeṣde kārı efġāndır
Cefā ʿuṣṣāḳa aġyāra vefā muʿtād-ı Yezdān'dır
Ezelden tā ebed ʿāşıḳlara bu nāz cānāndır
Melūl olma yürü dīzāre var varın tehī gelmez

88

Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Mine'l-Baḥri'r-Recezi'l-Müṣemmeni's -Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Yā Rabbenā bir cām şarāb ṣun kim içe mestānemiz
İlhām-ı **mā yuḥā** ile nuṭḳ eyliye nālānemiz

2 ʿAşḳ-ı muḥabbet āteşin yaḳ sīnede pür-daġ ola
İşrāḳ-ı ẕāt-ı bī-ḥatla pür-nūr ola dilḫānemiz

3 Baḥr-i fenāfi’llāhda ġarḳ eyle dili ifnā ola
Andan beḳabi’llāhda ḫoş ibḳā ola bu cānımız

4 Bezm-i **nefaḫtü fīhi’**den nefḫ eyle kim ʿaşḳ rūḥunı
Ḳalmış ḫarābatda bu dil maʿmūr ola vīrānemiz

5 Ḳaldıḳ yabanda çün ġarīb gülden cüdā bu ʿandelīb
Şemʿ-i viṣāli tende yaḳ sūzān ola pervānemiz

6 Ḫıżr-ı eḥadden ṣun bize āb u ḥayāt-ı vaḥdeti
Dilḫastedir lāhūt devāsıdır bezm-i dermānımız

7 İtdik bu ilde cüst-i cū-yı yār oldı kimse bize
Her dem görüp bilsün seni bir ola cān cānānımız

8 Nūr-ı cemāli ʿarż idüp ruḫsārıña dilbend idüp
ʿAḳl-i maʿāşdan ḳurtarup ʿāḳil ola dīvānemiz

9 **İnnī ena’llāh** naġmesin ṭuysun ḳamu şeyden bu dil
Gülzār-ı **ev ednā’**da ḫoş seyrān ola ḫandānımız

10 Külḫande dilḫaste yatır ġurbetde tenhā derdmend
Dilbeste-i zülfüñ ile me´lūf ola bī-gānemiz

11 Bī-çāre dil düşmüş bu varlıḳ çāhında Yūsuf gibi
Yaʿḳūb gibi dīdār ile dilşād ḳıl giryānımız

12 Ten mecmerinde ʿaşḳ odun yaḳ ḳoḳusun ṭuysun bu dil
Alsun hüviyet ẕevḳini pür-nār ola sūzānımız

13 Keşretde vaḥdet gösterüp vaḥdetde ülfet baḫş idüp
Her dem cemāliñ ʿarż idüp rıḍvān ola derbānımız

14 Hīç bir günāhdan ḳaçmadıḳ dünyā ġamından geçmedik
Yā ẕe'l-Kerem ʿafv eyle sen cürmile hebʿisyānımız

15 Ṭaġlar ḳadar olsa günāhım varırım dergāhına
İḥsāna gelmiş sā´ili red eylemez Sübḥān'ımız

16 Saʿdī günāhıma baḳup şanma beni maṭrūd-ı Rab
Kim ḳarışur iḥsānına ġufrān ider Raḥmān'ımız

89

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l- Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt hem müsemmā olmuşuz
ʿAlleme'l-esmāyı ʿālim ʿayn-ı esmā olmuşuz

2 Baḥr-i vaḥdetde dürr-i nā-sufte-i tevḥīd içün
Ṭalmışız biz benligimizden muʿarrā olmuşuz

3 **Ḳavlühü'l-Ḥaḳ** dersine āgeh olalı bu göñül
Ḥaḳ deyüp tīre ġubārdan ṣāf mücellā olmuşuz

4 ʿArş-ı tende **istevā** sırrın budan bildigiçün
Vech-i Raḥmān'ı cihetsiz ʿayn-ı bīnā olmuşuz

5 Ṣūret içre sīreti sīretde itdik ḫalvetī
Biz bize baḳtıḳ ki Mecnūn hem de Leylā olmuşuz

6 Noḳṭa-i dil nūn-ı tende levḥ-i maḥfūẓdan gelüp
Noḳṭa-i Haḳḳ'dır yazılan lafẓ-ı maʿnā olmuşuz

7 Ḳāf tende evc-i ʿuḳbāya naẓar itdi bu dil
Ol dem ārzū eyledi balāyı ʿAnḳā olmuşuz

8 Kanımızdır kenz-i maḫfī ẓāhirā esfeldeyüz
Maʿnīde ammā bahāsız[402] dürr-i yektā olmuşuz

9 Baḥr-i vaḥdet ʿaşḳla itdi temevvüc keşrete
Ḳaṭreler ʿummān olup ʿummāna deryā olmuşuz

10 Ḥayy'ü Ḳayyūm sırrını biz ders-i **ḥā-mīm'**den alup
Ḥayy mıyüz meyyit miyüz bilmem muʿammā olmuşuz

11 Saʿdiyā biz ʿaşḳ-ı Ḥaḳ'la şöyle sertmestiz bugün
Dil baḳup dildāre ammā ḫalḳa rüsvā olmuşuz

[402] Kelime metinde "pehā" şeklinde yazılmıştır.

90[403]

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Biz ezel bizden sāmiʿ-i āvāz-ı elestiz
Ol dem bize biz hemde **belā** ile mücībestiz

2 Zāhid ṣanma bizi sarḫoş-ı mey-i engūr
Mey-i vaḥdet ile nūş-ā-nūş ebed mestiz

3 Kenz-i ʿamāda nice dem biz bizi tesbīḥ itdik
Kenc-i ẓuhūrda heves-i seyr ile Yezdān'a perestiz

4 Ṣanma bizi ketm-i ʿademden geldi birūze
ʿAdem'iñ vücūdu ʿademdir ki vücūdan hestiz

5 Feyż-i tecellī ile Yezdān'ı görüp her şeyden
Dürr-i lāhūt ḳazanup dünyece līk bād bedestiz

6 Secde-i maʿbūd u ṣıyām-ı ebedī itmek içün
Ġayrıdan imsāk ile ʿaynımdan alup ābdestiz

7 Saʿdī ʿibret naẓarın it bize taʿyīb itme
Ṣoyunup dergeh-i Ḥaḳ şīşe-i ʿārı şikestiz

[403] Bu şiire şair başlık eklememiş; başlık tarafımızdan eklenmiştir.

91

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 **Küntü kenz'**den niçe dem bī-lafẓ maʿnā olmuşuz
ʿAşḳ **aḥbebtü** ile şimdi hüveydā olmuşuz

2 Baḫt-i şırfıñ ʿāleminde niçe olduḳ der-ʿamā
ʿĀḳibet sırr-ı **ḫalaḳtü** ile peydā olmuşuz

3 Evc-i lāhūtdan sefer itdik bu nāsūt içre biz
Yine nāsūtdan görüp lāhūtu bīnā olmuşuz

4 Baḥr-i bī-sāḥil olan ʿummān-ı vaḥdet-i ʿaşḳla
Mevc idüp emvāc-ı gūn-ā-gūnda deryā olmuşuz

5 Bī-hurūf bī-lafẓ bī-ṣavt maʿnā-i nefsi iken
Niçe elfāẓ u ḥurūfda dürlü maʿnā olmuşuz

6 Ḥayretā ki ġayb-ı evvelden şehādet bulmuşuz
Bu'l-ʿaceb şāhid u meşhūdda muʿammā olmuşuz

7 Ṣūretā çār ʿanāṣırdan mürekkeb zīrdeyüz
ʿĀlem-i maʿnāda ammā mihr-i balā olmuşuz

8 Ḥasretā derdā ki cānān ḳande ḳaldı Saʿdiyā
Şöyle baḳsıñ ṣūret-i Mecnūn'da Leylā olmuşuz

92

Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmen Eyḍan

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Yā ilāhī şemʿ-i vaṣlı yaḳ bize ẓülmetteyüz
Nefs ü şeyṭān maḥbesinde dā´imā miḥnetteyüz

2 Çāh-ı naḳş-i māsivāda ḳalmışız Yūsuf gibi
Dīde-i cān dem-be-dem giryāndürür zaḥmetteyüz

3 Aġlayup āh-ı esefle tende dil-i Yaʿḳūbveş
Ḳaṭre-i eşkimle ḫūnābı döküp ḥasretteyüz

4 Nūr-ı lāhūtile tenvīr ile bu nāsūtumu
Eyleyim seyr-i maḳāmāt niçe dem firḳatdeyüz

5 Dil tenim süflinde görsün ʿulv-i vaḥdet evcini
Yitdi yā Rab niçe aʿmā olmuşuz vaḥşetdeyüz

6 Yā ʿAzīzü yā Ra´ūfu yā Ġaniyyü yā Kerīm
Ḳıl tecellī feyż-i aḳdesden bize ẕilletdeyüz

7 Çıḳ vücūduñ Ṭūr'una eyle münācāt Saʿdiyā
Di ki yā Rab vaṣlın ile ḥürrem it ġurbetdeyüz

93

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmen Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Meclis-i ʿaşḳ içre nūş-ā-nūş mey-i ṣahbā biziz
Vechi dergāhında ḥayrān tārik-i dünyā biziz

2 Ṣoyunup varlıḳ libāsın ḥażrete geldik bugün
Olmuşuz abdāl ḥażret-i bende-i Mevlā biziz

3 Baḥr-i vaḥdetden gelüp imkān içinde ḳaṭreyüz
Maʿnide ʿummān olupdur ḳaṭremiz deryā biziz

4 Zāhidā ṣanma bizi bu ʿālemde ṣuġrādayuz
Mecmaʿ-i aʿlā vü esfel ʿālem-i kübrā biziz

5 Mülk-i istiġnāda şāhız ḥamduli'llāh biz bugün
Bī-baṣar nādān olanlar gördiler ednā biziz

6 Ḳāf-ı tende ʿarş-ı lāhūt gözleriz biz ṣūfiyā
Ṭā'ir-i ḳuds hüviyyet oldı dil-i ʿAnḳā biziz

7 Ḫāk pāy-ı abdāl olup vīrāna geldiñ Saʿdiyā
Esfeliz ṣūretde ammā maʿnide aʿlā biziz

Naʿtü Seyyidi'l-Mürselīn ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi'l-ʿĀlemīn

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmen Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Yā Resūla'llāh vücūduñ bāʿiṣ-i iẕhārımız
Māh-ı vechiñ māhitābıdır bezm-i envārımız

2 Olmasaydın yā ḥabība'llāh bize sen armaġān
Laṭ u ʿUzzā'ya ṭapardıḳ ṭaḳunup zünnārımız

3 Yā ḳasīmü yā cesīmü yā besīmü yā vesīm
Destgīr ol gel bize ṭuġyandürür hep kārımız

4 ʿAndelīb-i ḫoş nevāsıñ lī meallāh bāġına
Olmasaydıñ ḫār ile ṭolardı heb gülzārımız

5 Her dū ḫaddiñ verd-i ḫoş būydur cihāñ bāġında pes
Açmaġa ögrendiler senden ḳamu ezhārımız

6 Bir nigāh lüṭfuñu eyle ʿaṭā bu Ḥāfıẕ'a
Tā ola āṣārıñ üzre seyrimiz eṭvārımız

95

Ḥarfü's-Sīn

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Vāsıl-ı dīdār-ı Ḥaḳ olmaġa eylerseñ heves
Sür çıḳar dilden sivāyı Ḥaḳḳ'ı ẕikr it her nefes

2 Diz çöküp bir şeyḫ-i kāmil hem mükemmil öñüne
Ḥaḳ yolunda yan ṭuṭuş al nār-ı ʿaşḳdan bir ḳabes

3 Ṭālib-i dīzār-ı Ḥaḳ ol yār ile it ülfeti
Beyt-i dilde yaz oḳu āyāt bıraḳma ḫār u ḫas

4 Sür ḳamu aʿżāña tiryāḳ-ı **hüva'llāh** ẕikrini
Zehr-i dünyādan devā bul ġayrıdan göñlüñü kes

5 Ḥilye-i tevḥīd ile dil beytini tezyīn idüp
Zīnet-i dünyāya aldanma hevāya itme ses

6 Aç gözüñ baḳ cümle mevcūd boynunu egmiş Ḥaḳ'a
Ṭūy **Hüve'l-Ḥaḳ** naġmesin çün cümlesi olmuş ceres

7 Bu semāvāt hem daḫi arżdan ʿıyān görür beñi
Mā ḫalaḳnā sırrını bil hīç ʿayb yoḳdur ʿabes

8 Saʿdiyā seyr-i cemāl itmek dilerseñ ʿaşḳa uy
ʿĀrif-i bi’llāh olana ġayrı olmaz destres

96

Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṣemmen Eyḍan

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Āteş-i ʿaşḳdan bu gün kim ildi nār-ı iḳtibās
Ḳalmadı inkār şirkden anda aṣlā kīr u pās

2 Girmege o renk-i pāk-ı ʿaşḳa zāhid evvelā
İʿtiḳād-ı ehl-i sünnet ister oldur çün esās

3 Pūte-i ten içre ʿaşḳıñ kīmyāsın ḳoymıyan
Cevherīn pāk itmedi hem zerini[404] ḳıldı naḥḥās

4 Bu cihānıñ ḫayme-i ẓıll-i ẓalilinden geçüp
ʿĀlem-i ʿayne’l-yaḳīnde yāre ir ol Ḥaḳ-şinās

5 Cürʿa-nūş-ı bāde-i rengīn-i ʿaşḳ ol zāhidā
Mest-i dīdār ẕevḳine çün olmadı bir şey ḳıyās

6 Yāre yār ol nār-ı ʿaşḳla dilā daġla diliñ
Görmiyesiñ dūzaḫ içre nār-ı firḳatden misās

7 Saʿdiyā ālāyiş kibr u riyāyı şirḳi ḳo
Giy tevāżuʿ daḫi tevḥīd hem de iḫlāṣdan libās

[404] Kelime metinde “ẕer” şeklinde yazılmıştır.

97

Ḥarfü'ş-Şīn

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müsemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yine ʿuşşāḳını ol şūḫ ḫarāb-ender ḫarāb itmiş
Cemālin istedikçe **len terānī'**yle cevāb itmiş
Göreyim dirken ʿaceb vechine evṣāfın nüḳāb itmiş
Dil-i şeydāya ḥüsnün gizleyüp lā'yı ḥicāb itmiş
Yine illā ile lüṭfu çoḳ olsun kāmyāb itmiş

2 Tecellī eyleyüp ʿaşḳ āteşiyle ḳalb-i dervīşe
Dönüp hicrānla nā-çāra virdi derd u endīşe
Gerü meydān-ı ḥüsnünde düşürdi niçe teşvīşe
O dergāhıñ yol içün ḳolları germiş niçe kīşe
O leylī gül-ʿizārım ʿāşıḳānın bī-hesāb itmiş

3 Dil-i küstāḫ yine nā-geh bu gün bir yāre meyl itdi
Düşüp ʿaşḳına ol şūḫuñ ḳarārı ṣabrı hep gitdi
Ḳamu varın muḥabbet çār-şūsundan döküp ṣatdı
Aña ʿaşḳ bādesin sāḳī **seḳāhüm'**dan ṣunup ḳatdı
Ḳo nūş-ā-nūş ola ʿīşi ʿaceb nūşun şerāb itmiş

4 Meded ey sāḳī-i vaḥdet beni ʿaşḳıla ṭoldurduñ
Vücūdum şehrini yaḳdıñ beni vīrāne döndürdüñ
Niçün rüsvā-yı ḫalḳ itdiñ baña ṣıbyānı güldürdüñ
Nedir ḳaṣdıñ muḥabbet pūtesinde ʿaşḳa yandırdıñ
O yārim vechi ʿuşşāḳına kārı ḫoş ʿiḳāb itmiş

5 Olaldan bu dil-i şeydā o gül-i ruḫsār dilbendi
Ḳarārı ḳalmadı Saʿdī hemān ol dem göñül virdi
Belā ceyşiyle ġavġāda iken yüklendi her derdi
Gezerken deşt-i ʿaşḳ içre yine bir dilrübā sevdi
Meger ki ʿāşıḳnā kāmınıñ kārīn ʿaẕāb itmiş

98

Naʿtü Maḥremi Esrārı Levḥi ve Ḳalemi ve Vaṣfu
Maṭlaʿı Envārı Fażlü ve Kerem
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Merḥabā ey ẕātıñı Ḥaḳ derde dermān eylemiş
Pes seniñ ẕātıñı Ḥaḳ ẕātına burhān eylemiş

2 ʿAndelīb-i ḫoş nevāsıñ bāġ-ı **ev ednā'**da sen
Vaḥyün yūḥā naġmesiyle murġ-ı nālān eylemiş

3 Her dū ḫaddiñ verd-i aḥmer ḳoḳusu ṭutmuş cihān
Ṣaç u ebrūñ telleriñ kāfūr-ı reyḥān eylemiş

4 Ravẕa-i pākiñ ġubārı tūtiyādır ʿāleme
Ḳoḳusu mest eyleyüp ʿuṣṣāḳı ḥayrān eylemiş

5 Pes vücūduñdur cihānıñ ḫalḳına bāiṣ sebep
Ḥaḳ seni ḫalḳ-ı cihāna ulu iḥsān eylemiş

6 ʿĀşıḳān-ı miḥrābdır çün ṭāḳ-ı ebrūñ ya Rasūl
Māh-ı ḥüsnüñ pertevi dünyāyı raḫşān eylemiş

7 Medḥ ü vaṣfıñ ibtidāsı intihāsı yoḳdürür
Çünki Ḥaḳ ẕātın seniñ ẕātıñda iʿlān eylemiş

8 Al elin bu Saʿdī-yi bī-çāreniñ ol destgīr
Kārı ʿişyāndır anıñ çün dürlü tuġyān eylemiş

99

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Hüviyyetden ṭoġan tābān cihānı der-żiyā itmiş
Gelüp keṣret o vaḥdetden ḫalāyı der-melā itmiş

2 Ẓuhūr itdi niçe ekvān-ı gün-a-günda pür-ḥikmet
Ne sırdır yine pinhān itdi kendin der-ḫafā itmiş

3 Kemāl-i ḥikmetin göstermek içün bunca eşyādan
Kimin ʿunṣur kimin eflāk zehī arż u semā itmiş

4 Cemāl-i ḥüsnünü ʿarż itmekiçün şekl-i insāñda
Kimin ʿāşıḳ kimin maʿşūḳ idüben mübtelā itmiş

5 Yaratdı cümle eşyāyı ḫiṭāb-ı kāfla nūnda
Ḳamu eşyāya kendinden vücūdu ḫoş ʿaṭā itmiş

6 ʿAmādan ʿayn-ı ṣābitde daḫi andan bu ālemde
Gelür yüz biñ olur mevcūd ṣıfātın heb edā itmiş

7 Kumundan der-pervāz oldu ḳamu ekvān yekūn oldu
Meger **kün'**den ḫiṭāb gelmiş bilā ṣavt nidā itmiş

8 ʿAceb ṣunʿ-i bedīʿ dir ki gelür andan ne ki vardır
Kimin zīr u kimin bālā kimin ender-hevā itmiş

9 Eger ʿārif iseñ Saʿdī behā´imveş baḳup geçme
Cihān beytine ʿibretle naẓar it Ḥaḳ binā itmiş

100

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Derd-i ʿaşḳa derdi dermān eylemiş
Baḳ saña ẕātına burhān eylemiş

2 N'ola kim görsem cemālin didiginiñ
Ṭaşra çıḳma cānda pinhān eylemiş

3 Vechini biñ yüzden itdi āşikār
ʿĀşıḳānı mest u ḥayrān eylemiş

4 **Len terānī** didi kendin ṣaḳladı
Niçe yüzden yine seyrāñ eylemiş

5 Aç gözüñ baḳ şu cihāna Saʿdiyā
Şems-i ẕāt āfāḳı raḫşāñ eylemiş

101

Nuṣḥu Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Bir sözüm var ṭut ḳulaġıñ diñle gel ey ḳarındāş
Şeyḫ-i kāmil işigine sen arayup bul ḳo bāş

2 **Feẕkurūnī** dersini üstād-ı ʿaşḳdan ögrenüp
Ẕikre meşġūl olasıñ ki itme fikr-i nān u aş

3 Nāzenīn ʿömrüñ hevāya itme isrāf ẕikre ṭur
İdesiñ Bektāşveş ṭayy-i mekān ü ṭaġ ü ṭaş

4 Dil ile envār-ı Ḥaḳ'la ḳıl teveccüh it sücūd
Söyleşüp esrār-ı Ḥaḳḳ'ıle kimseye hiç itme fāş

5 Ey göñül gülzār-ı tevḥīdde ḳoḳup vaḥdet gülün
Naġme-i ẕikrile ötsün varlıġıñ ṭaġını aş

6 Saʿdiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a yüz sürup eyle penāh
Bulmaḳ isterseñ rıżāyı gözden aḳıt ḳanlı yaş

102

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bu dil ol curʿa-i rūz-i Elest'den olalı serḫūş
Unutdı lā-belāyı ḥayrete düşdi alup bī-hūş
Ne ṣahbā ki alup bir bāde-i rengīnin iden nūş
Hemān Ḥaḳ Ḥaḳ diyüp maḥv-ı vücūd eyler olur ḫāmūş
Ḳoyup lā'yı vü illā'yı hemān Allāh'a ider cūş

2 Gel ey ʿārif oṭur bezm-i ezelden eyle güftārı
Nedir ol baḥr-i lāhūtdan çıḳan ol dürr-i şehvārı
ʿIyān it lütf-ı[405] ḳahriden nedir ol yār-ı Ḳahhār'ı
Beyān it nūru nāriden nedir ol sırr-ı Settār'ı
Meşāmm-ı rūḥu mest itsün ṣāfālarla virüp bu-ḫūş

3 Eger daʿvet iderseñ Ḥaḳḳ'a enfüsden bu āfāḳı
Daḫi sürdüñse zehr-i nefsiñe tevḥīd-i tiryāḳı
Ḳamu eczā'-i ʿālemden ṭuyarsıñ sen Hüve'l-Bāḳī
Ṣunar cām-ı tecellīden hüviyyet bādesin sāḳī
O dem yār ile yār olup içersiñ ʿaşḳı nūş-ā-nūş

4 Yürü zāhid ṭarīḳat pūtesinde ʿaşḳla ḳāl ol
Ḥaḳīḳatden hüviyyet ẕevḳini al ṣāḥib-i ḥāl ol
Oṭur ol taḫtgāh-ı maʿrifetde şāh-ı ẕībāl ol
Melāmetden giyüp bir ṭon varup sultān-ı abdāl ol
Ḳamu ẕerrāt saña iḳrār ider ol dem idersiñ kuş

[405] Kelime metinde "lutḳ" şeklinde yazılmıştır.

5 Nuḥās-ı benligin hep eriden ʿārifler ey Saʿdī
Ṣoyunup varlığın ifnā iden ʿārifler ey Saʿdī
Fenādan yunalup Ḥaḳḳ'a giden ʿārifler ey Saʿdī
Ḳamudan Hū ṣadāsın işiden ʿārifler ey Saʿdī
Bulurlar dergeh-i Ḥaḳ'da olar seccāde-i mefrūş

103

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Cemāliñ Ḥaḳ cemālidir yüzüñden müstebān olmuş
Zebāndan söyleyen Ḥaḳ'dır diliñ bir tercümān olmuş

2 Cemāl-i ḥüsnünü seyr it baḳup sen ḳıble-i tende
Ki āgāh ol kemāl-i ḥikmeti dilde beyān olmuş

3 Göründi niçe biñ yüzden özün pinhān idüp anda
Cihān içre ṣaçup gevher ʿamā kenz-i ʿıyān olmuş

4 Dilin mir'āt-ı Rabbānī'dürür andan baḳan Ḥaḳ'dır
Ki aṣlı lā-mekānīdir velī bu ilde cān olmuş

5 Girüp dergāh-ı tende baḳ dile bil Ḫālıḳ'ıñ Saʿdī
Mekāndan lā-mekānı gör nişāndan bī-nişān olmuş

104

Ḥarfü'ṣ-Ṣād

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṯemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ger dilerseñ olasıñ sen bu ʿavām içinde ḫāṣṣ
Pūte-i ʿaşḳda erit hep varlıġıñı çün raṣāṣ

2 **Feẕkurūnī'**den gelen fermāna eyle inḳıyād
Gice gündüz ẕikr ide gör māsivādan ol ḫalāṣ

3 Seyf-i tevḥīdi çeküben māsivāya vir cevāb
ʿAşḳla ḳaldır ayāġıñ ḥalḳa-i ẕikr içre baṣ

4 Ġaflet içre ḫ˘ābla bu cānıñı ḳatl etdigiñe
Bāḳī ʿömrüñ hep diyet vir ẕikr ile eyle ḳışāṣ

5 Böyle ġāfil gezdigüñ yetmez mi Ḥāfıẓ gel uyan
Vaḥdetile söyle dā´im sözüñü ol ez-ḫavāṣṣ

105

Ḥarfü'ḍ-Ḍād

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṯemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Bu merāyāda ẓuhūr ile tecellādan ġaraż
Var ise seyr -i cemāldir bu hüveydādan ġaraż

2 **Küntü kenz** esrārını ṣaçdı cihān pāzārına
Ġālibā ṣatu-pāzārdır bunca kālādan ġaraż

3 Basṭ idüp keşret ḥurūfun maʿnī-i vaḥdet içün
Noḳṭayı ebṣārdürür bunca merāyadan ġaraż

4 Baḥr-i vaḥdetden gelüpdür ḳaṭreler bu keşrete
ʿİlm-i ʿummāndır bu ḳaṭrātda o deryādan ġaraż

5 Gülşen-i lāhūtdan açılmış bu nāsūt gülleri
Ḫoş ṣafālar virmekidir būy-ı raʿnādan ġaraż

6 Bu'l-ʿacebdir ki ʿamādan ḫoş şehādet bulmuşuz
Bu şehādetle ʿamāyı bilmek eşyādan ġaraż

7 Bunca eşyādan göründi yine kendin gizledi
Yā nedir ki vaṣfın iclā ẕātın iḫfādan ġaraż

8 Dir kimine **len terānī** līk ḥabībi Aḥmed'e
Yā nedir ki **ḳabe ḳavseyni ev ednā'**dan ġaraż

9 Vaḥdetin ʿāriflere bildirdi lā illā ile
Gördüler illā'da vechin yā nedir lā'dan ġaraż

10 Lā ile iḫfā olup Saʿdī ḥasretde ḳodı
Lüṭf idüp ḥüsnünü ʿarż itmekdir illādan ġaraż

106

Ḥarfü'ṭ-Ṭā´

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Baḥr-i bī-sāḥil olan deryā-yı ʿaşḳa ṭal çū baṭ
Baḥr-i mevc-endāzdır ol ki mevcleri Seyḥūn u Şaṭṭ

2 Mürşid-i kāmil ara bul **men ʿaref** dersin oḳu
Pīr-i perversiz bu yolda çün giden itdi saḳaṭ

3 Ḥaḳ Rasūl'ü sünneti hem sīreti üzre olup
Kāmyāb ol itmeyesiñ rāh-ı Ḥaḳ'da hiç ġalaṭ

4 Çün bu yolda berzaḫa düşdi niçe ehl-i ḍalāl
Ḥaḳşinās olmadılar bir ḳuru daʿvādır faḳaṭ

5 Nūr-ı Ḳur´ān u eḥādīṣden olar nūr olmadı
Anıñçün ol ẕenādıḳ itdiler çoḳ herze ḫulleṭ

6 Saʿdiyā baḥr-i ṭarīḳa geştī-i şerʿile gir
ʿĀlem-i ʿayne'l-yaḳīnde görme Ḥaḳ'dan hiç saḫaṭ

107

Ḥarfü'ẓ-Ẓā´

Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Rū siyāh bir sā´ilim dergāha geldim yā Ḥafīẓ
Nār-ı firḳatden saña ancaḳ ṣığındım yā Ḥafīẓ

2 Müjde-i **lā teḳnaṭū** itdi beşāret bizlere
Bāb-ı lüṭfuñdan ʿafüv arzūsun itdim yā Ḥafīẓ

3 Bendeñi maḥv itdi ḳahr ü hem celāl ü heybetiñ
Līk mesrūrum bu gün faẓlıñı bildim yā Ḥafīẓ

4 Raḥmetiñ deryā-yı bī-kaʿ rına ṭaldır sen beni
Cürm-i bī-pāyan ile berzaḫda ḳaldım yā Ḥafīẓ

5 Ben ki Saʿ dīyim bu gün dergāha yazdım postumu
Çāh-ı vāliḳden çıḳar dil-i derdmendim yā Ḥafīẓ

108

Ḥarfü'l-ʿAyn

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Gir sen şerīʿ at dārına ögren ṭarīḳat ey şücāʿ
Andan ḥaḳīḳat bāġına gir eyle āvāzı semāʿ

2 Hīç kimseye itme cedel evvel budur lāzım sana
Merdāne ol Ḥaḳḳ'a yönel mü´minlere eyle vedāʿ

3 Ḳılma ʿadāvet kimseye nefsiñ yeter düşmen sana
Hiç gitmez ol sende yine anıñla it dā´im nizāʿ

4 Diñle Rasūl'üñ sözlerin ṭut ḳulaġıñ andan yaña
Ẕevḳ-i ḥaḳīḳat bulasın eṭvārına ḳıl ittibāʿ

5 Bir şeyḫ-i kāmil önüñe başıñ ḳo teslīm ol aña
Çalış Hüve'llāh ẕikrine maʿnāsını it iṭṭilāʿ

6 Ḥāfıẓ girüp meyḫānede ʿaşḳ bādesin al ṣun baña
Dil mest ola tenḫānede başdan gide ẓulmet ṣudāʿ

109

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Şemʿ-i tevḥīdi yaḳup sīneñde ol sen der-şuʿāʿ
Ẓulmet-i inkārda ḳalma dil ola der-iltimāʿ

2 Zīver-i tesbīḥ ile tezyīn ide gör beytiñi
İster iseñ dār-ı lāhūt bābı ide incilāʿ

3 Nefsiñi maġlūp idüben binmege çalış aña
Tā saña hīç irmeye andan Ḫudāʿ vü inḫidāʿ

4 Pāk idüp beytiñ küfürden hem ḥasedden kibri ḳo
Çekmeyesiñ ʿālem-i ʿuḳbāda ḫavf u irtiyāʿ

5 Herkese sekr-i zebān ol eyle güftār-ı laṭīf
Telḫ-gūyu atma ṭaşra girüye it ibtilāʿ

6 Ḥaḳ Rasūl'ü Muṣṭafā eṭvārı üzre ola gör
Āl ü aṣḥāb sīretine eyle dā´im ittibaʿ

7 Ṣıdḳıla Allāh deyüp inkāra düşme Saʿdiyā
Cennetü'l-Firdevs-i dilde ʿaşḳı eyle iḫtirāʿ

110

Ḥarfü'l-Ġayn

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Gülşen-i tevḥīd açıldı gir ki anda yoḳ yesāġ
Verd-i vaḥdet ḳoḳusun ṭuy işde budır çār-ı bāġ

2 Çün bu gülzārda Ḥaḳ'ıñ bülbülleri feryād ider
Ḫoş nevā-yı ẕikri diñle ṭuyma aṣlā kaġ kaġ

3 Bāde-i rengīn ʿaşḳdan cürʿa nūş it zāhidā
Mest-i dīdār cemāl-i ẕevḳ ile çün ṭolsun dimāġ

4 Ṭālib-i dīdār-ı Ḥaḳḳ ol vaṣlını gözle anıñ
Cennet-i vechinde ol dā´im ṣaḳın olma ıraġ

5 **Feẕkurūnī** dersini üstād-ı ʿaşḳdan ögrenüp
Vir ḳıyām hem ḳuʿūdda sīneñe ẕikrile daġ[406]

6 Nāzenīn ʿömrüñü isrāf itme saʿy it rūz [u] şeb
Sīne-i ḳandīliñ içre ʿaşḳ-ı Ḥaḳ'la yaḳ çerāġ

7 Giy selāmet ḫırḳasın dīzāra var olma melūl
Çünki dīdārı gören ʿaşıḳlara ṭaġ üstü baġ

8 Bī-cihet seyr itmişem Ḥaḳḳ'ı bu gün ben Saʿdiyā
Anıñiçün öyle sermestim ki bilmem ṣol u ṣaġ

111

Ḥarfü'l-Fā´
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Aç gözüñ vaḥdetle ṭolmuş her ṭaraf
Cümle ekvān Ḥaḳḳ'a ṭurmuş ṣaf-be-ṣaf

2 Varlıġıñdan ṣoyunup ʿummāna ṭal
Baḥr-i vaḥdetden çıḳa dürr ü ṣadef

3 Şeyḫ-i kāmilden **ʿaref** dersin oḳu
Aṣlıñı bil şeyḫe ol ḫayr-ı ḫalef

[406] Mısrada vezin kusuru bulunmaktadır.

4 Vaḥdeti bil Ḥaḳḳ ile söyle sözüñ
Rāh-ı Ḥaḳ'da böyledir seyr-i selef

5 Saʿdiyā aldanma ferdāya ṣaḳın
Vechini gör bu günü itme telef

112

Ḥarfü'l-Ḳāf

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Zāhida ṣūret gözetme cānıñ içre cāna baḳ
ʿArş-ı tende **istevā** dersin oḳu Raḥmān'a baḳ
Sūre-i Kevṣer'dürür nuṭḳuñ seniñ insana baḳ
Aḥsen-i taḳvīm'i añla ḳudret-i Yezdān'a baḳ
Gör ne yazmış muṣḥaf-ı insāndaki Ḳur´ān'a baḳ

2 ʿĀrif iseñ ṣanma kim güftārıñı söyler zebān
Yā dehān içre ḥurūf-ı terkīb ider cirm lisān
Çār ʿanāṣırdan giyüp ṭon Ḥaḳḳ'a dildir tercümān
Men ʿaref sırrın oḳur nuṭḳuñ seniñ bil bī-gümān
Mekteb-i ʿirfāna gir de **ʿalleme'l-Ḳur´ān'**a baḳ

3 Cümle eşyāyı yarātmış kendini pinhān ider
Anda göstermiş ṣıfātın ẕātına burhān ider
Vech-i dilberde cemālin nāz ile iʿlān ider
Niçe biñ yüzden şu´ūnun **külle yevmin şe´n** ider
Mülk-i vaḥdetde oṭuran vāḥid-i sulṭāna baḳ

4 Metn-i ḥüsnü dersine şerḥdir cemāl-i dilrübā
Ṣanma ḥüsnün dilrübāyı dilberindir ʿārifā
Defter-i Raḥmān'ı seyr it gör ne yazmış ol Ḫudā
Ẕātına eşyāyı mirʾāt eylemiş ol nāẓırā
Perde-i iḫfāda kendine baḳan cānāna baḳ

5 Saʿdiyā şek perdesin at göñlüñe itme ḥicāb
ʿĀlem-i kübrā-yı insānda dürülmüş dört kitāb
Añlamaz bu sırrı zāhid çün dilinde var niḳāb
Pes **nefaḫtü fīh** demīdir tendeki ol mahitāb
Gir derūn-ı ḫāne içre aṣlına seyrāne baḳ

113

Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'l-Hecezi'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Gören Ḥaḳḳ'ıñ cemālin dir muḥaḳḳaḳ
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ
Ḳamudan hem ṭuyar bu ṣavtı muṭlaḳ
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ

2 Meẓāhirdir ḳamu eşyā ṣıfāta
Ṣıfāt-ı āyīnedir hem şems-i ẕāta
Görür Ḥaḳḳ'ı baḳan bu mümkünāta
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ

3 Bilem derseñ nedir bā´iş ḫāfāya
Fenāda aç gözüñ baḳ sen beḳāya
Beḳa içre naẓar eyle ʿamāya
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ

4 ʿArefden ders alup kendiñi añla
Daḫi kendiñ bilüp aṣlıñı añla
Bilüp ẕerreñ nedir şemsiñi añla
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ

5 Ḥaḳḳ'ı Ḥaḳ'la bilüp gördüñse Saʿdī
Oḳu illāyı terk it nefy-i lāyı
Ḳulaġıñ ṭut ḳamu dir ente Rabbī
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'l-Ḳayyūm Hüve'l-Ḥaḳḳ

114

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çāḳ idüp varlıḳ ḳabāsın ola gör ifnā-yı ʿaşḳ
Olasıñ dār-ı fenāda yār ile ibḳā-yı ʿaşḳ

2 Rūzi-i **naḥnü ḳasemnā'**dan alup sen ḥaẓẓıñı
Giç ḳanāʿat mülküne kim olasıñ Dārā-yı ʿaşḳ

3 Cilve-i keşretde vaḥdet görmek isterseñ dilā
Sen beni sür aradan ġayrıyı it yagma-yı aşḳ

4 Zāhidā ġılmān u ḥūri cennet vechinde gör
Alasıñ rıḍvān-ı Ḥaḳ'dan miftaḥ-ı me´vā-yı ʿaşḳ

5 Faż̈l ü zühdüñ görme kendiñ mūrdan ednā bilüp
Giy melāmet ḫırḳasın egniñe ol rüsvā-yı ʿaşḳ

6 Saʿdiyā ṭal baḥr-i vaḥdetden çıkar dürr ü guher
ʿĀrifān sūḳunda ol sen ṣaḥib-i kālā-yı ʿaşḳ

115

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hecezi'l-Müsemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Verā´-ı rūy-ı iḫfāda saña sensiñ baḳan ancaḳ
Merāyā-yı ẓevāhirde seni sensiñ gören ancaḳ
Cemālin metnini dilber yüzünde şerḥ iden ancaḳ
Çū senden ġayrı yoḳdur Ḥaḳ seni sensiñ bilen ancaḳ
ʿAnāṣırdan giyüp bir ṭon seni sensiñ seven ancaḳ

2 Cemāl-i ḥüsnüñü ʿarż itmek içün şekl-i insānda
Kemāl-i ḥikmetiñ göstermek içün nefḫa-i cānda
Nefaḫtü fīh'den bir rūḥ ḳodıñ bu ḳıble-i tende
Yed-i ḳudretle yazdıñ āyetü'l-kürsīyi sen anda
Oḳuyup şerḥ iden sensiñ bu dil bir tercümān ancaḳ

3 Gel ey dil murġı evc-i vaḥdete uç söyle aḫbārı
Ne vardır reng-i būyundan beyān eyle o gülzārı
Meşāmm-ı cānı tā mest eylesün ḫoş būy ezhārı
Ne bilsün ders-i irfāndan ki zāhid böyle esrārı
Bu esrārı bilür kim **men ʿaref'**den ders alan ancaḳ

4 Ledün ʿilmin ṭarīḳinden eger bildiñise ersiñ
Daḫi ṭīn içre düşsende bahāsız[407] dürr-i guhersiñ
Eger şek perdesin rūy-ı dile çekdiñse ebtersiñ
Daḫi servi ḳad bālā olursañ yine aḳṣarsıñ
ʿArefden bilmeyen cāhillerin sözü yalan ancaḳ

5 Oḳuyup sırr-ı **min ḥabli** bilen ʿārifler ey Saʿdī
Bilüp kendiñ ʿarefden ders alān ʿārifler ey Saʿdī
Dili tende Ḥaḳḳ'a dā´im baḳan ʿarifler ey Saʿdī
Mekānda lā-mekāndan söyleyen ʿarifler ey Saʿdī
Bulur elbet Ḥaḳḳ'ı anlardürür yāre iren ancaḳ

116

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳaʿrı yoḳ bir bāḥr-i bī-sāḥildürür ʿummān-ı ʿaşḳ
İbtidāsı intihāsı yoḳ didi sulṭān-ı ʿaşḳ

2 Münkiriñ ḳalbinde inkār bir marażdır kim anı
Baġteten defʿ iyleyüp pür-nūr ider dermān-ı ʿaşḳ

[407] Kelime "pehā" şeklinde yazılmıştır.

3 Cennetü’l-Me´vā içün itme ṣıyām u zühdüñü
Gir rıżāsı cennetine andadır bustān-ı ʿaşḳ

4 Ẓulmet-i inkāra düşme şeyḫ-i kāmil ara bul
Sīne-i eflākıñı tenvīr ide tābān-ı ʿaşḳ

5 Vaṣl-ı dīdār ẕevḳini ger ister iseñ Saʿdiyā
ʿAḳlı ḳoy dīvāneveş ol dā´ima ḥayrān-ı ʿaşḳ

117

Muḫammes Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’l-Müṣemmeni’s-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yed-i ḳudretle eşyāyı yāratdı vāḥid-i muṭlaḳ
Kemāl-i ḥikmetin seyr it niçe virmiş aña revnaḳ
Ne bilsün ders-i ḥüsnüñden seniñ ṣūfī yāḫūd aḥmaḳ
Baḳup gör cennet-i vechinde Kevṣer’den aḳar ırmāḳ
Bu sırrı **men ʿaref**’den ders alan ʿārif bilür ancaḳ

2 Hevā-yı ʿaşḳla müvecceh gelür ol baḥr-i lāhūtı
Niçe ḳaṭrāt-ı bī-pāyān ṣaçup ṭoldı bu nāsūtı
Kimi insdir kimi cindir kimi Hārūt u Mārūt’ı
Baḳup gör cennet-i vechinde Kevṣer’den aḳar ırmāḳ
Bu sırrı **men ʿaref**’den ders alan ʿārif bilür ancaḳ

3 Kemāl-i ḥüsnünüñ şerḥidürür bu şekl-i insānī
Nefaḫtü fīḥ'den gelmiş bu rūḥ bir nefḥa-i Sübḥānī
Yine Ḥaḳ'dır baḳan andan o bir mir´āt-ı Raḥmānī
Baḳup gör cennet-i vechinde Kevs̱er'den aḳar ırmāḳ
Bu sırrı **men ʿaref'**den ders alan ʿārif bilür ancaḳ

4 Yarātdıñ bunca ekvānı özüñ pinhān idüp anda
Yine ḳaṭrātı dökdüñ z̤ātıñı ʿummān idüp anda
Nedir ḳaṣdıñ bu mülkden kendiñi sulṭān idüp anda
Baḳup gör cennet-i vechinde Kevs̱er'den aḳar ırmāḳ
Bu sırrı **men ʿaref'**den ders alan ʿārif bilür ancaḳ

5 Gel ey Saʿdī beyān eyle nedir ol sırr-ı Settār'ı
Seni sana çū bildirmek murādın ḳaṣd idüp Bārī
Açıldı **küntü kenz'**iñ ḳapusu ṣaçdı bu āṣ̱ārı
Baḳup gör cennet-i vechinde Kevs̱er'den aḳar ırmāḳ
Bu sırrı **men ʿaref'**den ders alan ʿārif bilür ancaḳ

118

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müs̱emmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gir derūn-ı ḫāneñ içre aṣlına seyrāna baḳ
Lā-mekāna ten mekānından baḳup ṭurana baḳ

2 **ʿAlleme'l-esmā'**yı ögren muṣḥaf-ı ādemde sen
Gör ne yazmış defter-i insāndaki Furḳān'a baḳ

3 Ol mehiñ envārı ṭutmuş bu cihān-ı ʿālemi
Sīne-i eflākıñ içre bedr olan tābāna baḳ

4 **Küntü kenz'**iñ sırrını ger bildiñise ʿārifā
Ders alup **nūn ve'l-ḳalem'**den defter-i Sübḥān'a baḳ

5 Ten libāsından ṣoyun bir laḥẓa cāna it naẓar
Gör ne yazmış ḥarf-i tende noḳṭa-i ʿüryāna baḳ

6 Vaḥdetiñ dil metnidir ṣūret anıñ hem şerḥidir
Vech-i Ādem'de yazılmış sūre-i Raḥmān'a baḳ

7 Taḫt-ı vaḥdetde oṭurmuş ḥükm ider bu keşrete
Mülk-i nāsūt şehr-i yārı Ḫusrev-i suṭāna baḳ

8 Ṣāniʿ Ḳayyūm Ḳādir'den ḫaber al Saʿdiyā
Pādişāh-ı bī-bedel ki **külle yevmin şe´n'**e baḳ

119

Müseddes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳatre ḳatre dökülen bārāndaki ʿummāna baḳ
Ẕerre ẕerre görünen ecsāmdaki tābāna baḳ
Tāze tāze açılan ezhārdaki reyḥāna baḳ
Yana yana iñleyen bülbüldeki nālāna baḳ
Döne döne yanmaġa pervānede sūzāna baḳ
Gūn-e-gūne dertlere Şāfī olan dermāna baḳ

2 Çāk idüp benlik ḳabāsın ʿaşḳla sūzāne ol
Giç ḳanāʿāt mülküne olma gedā sulṭāne ol
Yaḳ çerāġ-ı vaḥdeti sineñde sen pervāne ol
Vaṣl-ı dīdār ister iseñ ʿaḳlı ko divāne ol
Pāre pāre eyleyüp baġrıñı pür-ḫūn ḳana baḳ
Ḳana ḳana vaḥdeti iç sāḳī-i paymāna baḳ

3 Ādem'e baḳ ʿibretile ʿālem-i kübrā odur
Her ne var anda dürülmüş nusḫa-i ʿuẓmā odur
Aḥruf-ı ecsām içinde noḳṭa-i ʿulyā odur
Añlamaz bu sırrı münkir cümleden ednā odur
Dāne dāne ruḫları üstündeki mercāna baḳ
Lāle lāle açılan ḫaddindeki bustāna baḳ

4 Gözle gel ṣunʿ-ı ḳadīmi gör ne itmiş ol Ḫudā
Bir ḫiṭāb-ı kāf-ı nūn itmiş ḫalāyı der-melā
Heb şu´ūnun **külle yevmin** şe´n idüp eyler edā
Perde-i iḫfāya çekmiş ẕātın ider der-ḫafā
Ḫalḳa ḫalḳa eyleyüp kāküllerin seyrāne baḳ
Şerḥa şerḥa ʿāşıḳıñ baġrın delen cānān[a] baḳ

5 **Naḥnü aḳreb** dersin ögren ẕātıñı bil Saʿdiyā
Kim saña senden yaḳındır aṣlıñı bil Saʿdiyā
Mekteb-i ʿirfāna gir de kendiñi bil Saʿdiyā
Men ʿaref'den ders alup pes Rabb'iñi bil Saʿdiyā
Zārı zārı aġlayup gözüñden aḳan ḳana baḳ
Āhı āhı iñleyüp senden çıḳan efġāna baḳ

120

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ṭulūʿ-ı şems-i ẕāt itdi vücūdum şehrine işrāḳ
Dilim bedr oldı aʿżām nūr içinde ḳaldı istiġrāḳ

2 Ne işrāḳdır ki vaḥdet meşriḳinden ṭogdı ol ḫurşīd
Gidüp ẓulmet ki nūr ile ṭolupdur enfüs ü āfāḳ

3 Toġar çün feyż-i aḳdesden ki aʿyān içre her mevcūd
Daḫi feyż-i muḳaddesle gelür andan ʿale'l-ıṭlāḳ

4 Şarāb-ı vaḥdeti ṣundı dile cānān **seḳāhüm'**dan
O dem cānānıñ ārzūsuna düşdi cān aña müştāḳ

5 Tecellī-i cemāl itdi bu Saʿdīye celālinden
Anıñçün derdmend-i ʿaşḳ oduyla kendin ider iḥrāḳ

121

Harfü'l-Kāf

Naʿtü Resūli Kibriyā ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi'l-Arḍi ve's-Semāʾ

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Māh-ı vechiñle cihānı ṭolu envār eylediñ
Verd-i ruḫsārıñla ḫāristānı gülzār eylediñ

2 ʿAndelīb-i ḫoş nevāsıñ bāġ-ı **ev ednā'**da sen
Naʿmeñile ʿāşıḳānıñ kārıñı zār eylediñ

3 Nūruñile ẓülmet-i Lāt u Menāt'ı maḥv idüp
Vey cebiniñ perteviyle ḫalḳı envār eylediñ

4 **Lī meʿallāh** bāġıdır menzilgehiñ yā Muṣṭafā
ʿAyn-ı nūruñdan ḳamuya feyż-i aṣār eylediñ

5 Dest-i-gīr ol Saʿdī-i bī-çāreye yevmü'n-nüşūr
Çün şefīʿ olduġuñu sen kendiñ iḳrār eylediñ

122

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ṣunup ʿaşḳıñ vücūdum ḳatresin ʿummāna döndürdüñ
Tecellī eyleyüp dil ẕerresin tābāna döndürdüñ
Cemāliñ bī-cihet ʿarż eyleyüp ḫandāna döndürdüñ
Gül-i ruḫsārıña bend eyleyüp nālāna döndürdüñ
Nedir ḳaṣdıñ ki aşkıñla beni vīrāne döndürdüñ

2 Çū dirseñ **len terānī'**den beni hīç görmedi nesne
Nedir yā bunca yüzden çünkü seyrān olduġuñ yine
Ḫuṣūṣā kim ḥabībīñe göründüñ **ḳābe ḳavseyn'**e
Bu sırrı añlamaz münkir ki yoḳdur nūru der-sīne
Niçün yā ʿAdn-i vechiñde beni Rıḍvān'a döndürdüñ

3 Eger dirseñ ister idim seni derd ile miḥnetle
Nedir yine beni ḥürrem idersiñ ẕevḳ-i ḥayretle
Niçe dem yanmışdıñ ġurbet ilde nār-ı ḥasretle
Niçün yā yine nūra ġarḳ idersiñ şemʿ-i vuṣlatla
Vücūdum şehrine dilşāhımı sulṭāna döndürdüñ

4 Mekānlardan münezzehdir seniñ ẕātıñ ki pinhāndır
Nedir bu ḳalb-i vīrānemde bu gün yine mihmāndır
Yed-i ḳudretle ḫalḳ itdiñ bu eşyā sırr-ı Yezdān'dır
Neye baḳdımsa ol yüzden çū gördim vech-i Raḥman'dır
Bu dil pervānesin niçün yaḳup devrāna döñdürdiñ

5 Eger dirseñ seni hicrānla sūzān idem Saʿdī
İşiñi āh u ḥasretle gözüñ giryān idem Saʿdī
Daḫi dirseñ diliñ firḳatle hem nālān idem Saʿdī
Hezārān derd ile ten şehriñi vīrān idem Saʿdī
Niçün benden baña aḳreb olup ḥayrāna döndürdüñ

123

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gözleriñe n'oldu ʿāşıḳ yāşın ʿummān eylediñ
Gice gündüz ṭurmayup işiñi efġān eylediñ
Nālişiñle yā niçe ʿuşşāḳı ḥayrān eylediñ
N'oldu pervāne saña kendiñi sūzān eylediñ
Şemʿ-i vaṣla yā niçün yanmaġa devrān eylediñ

2 Ġālibā seyr-i cemāl-i yāre olduñ mübtelā
Kim seni bu ilde ol firḳatle itmiş ibtilā
Aṣlıñı benden ṣorarsıñ **küntü kenz'**de iḫtifā
N'oldu pervāne saña kendiñi sūzān eylediñ
Şemʿ-i vaṣla yā niçün yanmaġa devrān eylediñ

3 Tābdār olmuş teniñde bedr olan māhıñ nedir
Ḥükm idüp mülk-i vücūduñda olan şāhıñ nedir
Söyle baña zārı zārı iñleyüp āhıñ nedir
N'oldu pervāne saña kendiñi sūzān eylediñ
Şemʿ-i vaṣla yā niçün yanmaġa devrān eylediñ

4 Yā niçün ḥasretle aġlarsıñ ne oldı kim saña
Baġrıñı deldiñ neden lüṭf it ḫaber vir gel baña
Var ise yāre ezelde olduġuñdan āşinā
N'oldu pervāne saña kendiñi sūzān eylediñ
Şemʿ-i vaṣla yā niçün yanmaġa devrān eylediñ

5 ʿĀlem-i nūrdan alup bu ġurbetile atdılar
Lā-mekāndan bu mekānı ʿazm idüp indirdiler
Saʿdiye bir ṭon ʿanāṣırdan virüp giderdiler
N'oldu pervāne saña kendiñi sūzān eylediñ
Şemʿ-i vaṣla yā niçün yanmaġa devrān eylediñ

124

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Sīneñ içre derdi mihmān eylediñ
Ḫāneñi ʿaşḳla vīrāne eylediñ
Kendiñi destiñle ḳurbān eylediñ
N'oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

2 Yaḳdı kül itdi seni ʿaşḳın odı
Āh u zārıñ bizi ḥayretde ḳodı
Niçe yaḳdıñ mecmeriñde ʿaşḳ ʿūdı
N'oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

3 Var ise ārzū iderseñ yāriñi
Dergehiñde görmegi gülzārını
Yā niçündür ṣaḳlama gel zārıñı
N'oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

4 N'oldu bilmem ʿāşıḳ-ı bī-çāreye
Baġrı yanıḳ cigeri ṣad-bāreye
Zaḫmla döndi vücūdu yāreye
N'oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

5 Bu fenā gülzārına aldanma gel
ʿĀḳıbet mevt irişür bir gün ecel
Bil beḳā dārında dürr-i bī-bedel
N’oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

6 Boşuna efvāhı itme āhıñı
Men ʿaref dersinde bil hemrāhıñı
Ḥāfıẓa ṣor kimdürür bil yāriñi
N’oldu ʿāşıḳ āh u efġān eylediñ
Derd ile gözyaşıñı ḳān eylediñ

125

Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müṣemmeni’l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Rāh-ı Ḥaḳḳ’ıñ rehberin bul destin öp bir kāmiliñ
Düşmeyesiñ berzaḫa ḳul ol bulup bir kāmiliñ

2 Bu fenāda ẓulmet içre niçe ḳaldıñ sen ġarīb
Aṣlıñı bul dergehine baş ḳoyup bir kāmiliñ

3 Aṣlıña vuṣlat dilerseñ **men ʿaref**’den ders oḳu
Noḳṭañı bil öñüne sen diz çöküp bir kāmiliñ

4 Ger dilerseñ dürrüñü kānıña irişdüresiñ
Kenziñi bil dāmenine yapuşup bir kāmiliñ

5 **Küntü kenz** esrārıñı benden ṣorasañ Saʿdiyā
ʿĀlem-i iḫfāyı bil destin ṭutup bir kāmiliñ

126

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿılün

1 Ḥaḳ yoluna gitmege evvel saña iḳrār gerek
ʿĀrifān-ı bi'llāh ṭarzında saña eṭvār gerek

2 Gülsitān-ı lā-mekāndan ḳoḳmaġa vaḥdet gülün
Baş açıḳ giryān olup firḳatle āh u zār gerek

3 Çāk idüp benlik ḳabāsın ḥażretine var Ḥaḳḳ'ıñ
Gözle ġufrānın Ḥaḳ'ıñ dā´im saña Ġaffār gerek

4 Vechine mecbūr iseñ her dem gözet rıḍvānını
Ne ḳazandıñ sen bu ilde gel saña Cabbār gerek

5 **Feẕkuru'llāh'**dan gelen āvāzı diñle ṣıdḳıla
Çün rıżā´-i Ḥaḳḳ'ı bulmaġa saña eẕkār gerek

6 Saʿdiyā görmek dilerseñ ḥüsn-i dīdār-ı Ḥaḳḳ'ı
Açasıñ ʿibret gözünü dil ile efkār gerek

127

Ḥarfü'l-Lām

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr[408]

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Çek ġılāf-ı lādan illā seyfini ġavġāya gel
Māsivānıñ başını kes Hū ile yaġmaya gel

2 Lā şitāsı üzre illā nevbahārın irgörüp
Ḳoḳasıñ tevḥīd gülüñü vaḥdet-i raʿnāya gel

3 Lā niḳābın alsa illā nevcivānı nāz ile
Ḥüsnünü seyr eyle yāriñ vechini ifşāya gel

4 Ẓulmet-i lā içre illā şemʿasın yaḳsañ eger
Nūr-ı vaḥdetle ṭolar sīneñ cihānārāya gel

5 Dūzaḫ-i lādan ḳaçup gir cennet-i illāya sen
Ḥüsn-i vechinde muraṣṣaʿ cennetü'l-Me´vāya gel

6 Ṭoġdurursuñ lā seḥābı üzre illā şemsini
Maḥv olur ẓulmet teniñden dil ile ażvāya gel

7 Zehr-i lāya Saʿdiyā tiryāḳ-ı illāyı sürüp
Mār-ı nefsiñden mażarrat görme ḫūş edvāya gel

[408] Şair şiirin bahrini yazmamış; bahir tarafımızdan eklenmiştir.

128

Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l- Maḥẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Çık vücūduñ Ṭūr'una baḳ dört yaña
Gir derūn-ı sīneñ içre baḳ aña
Ḳandedir deyü ṣorar iseñ baña
Sende ara ġayra bakma sende bil

2 Sırr-ı dilden gel oḳu **ḥablü'l-metīn**
Gör bu gün kim ḳalma aʿmā sen ṣaḳın
Bil añı kim saña ol senden yaḳīn
Sende ara ġayra baḳma sende bil

3 N'olduñ ey dil āh idersiñ gün-be-gün
Gel bu gün gör deste geçmez çünki dūn
Noḳṭaña baḳ ḥarf-i tendir çünki nūn
Sende ara ġayra baḳma sende bil

4 Niçe Saʿdī āh idersiñ zār zār
Sen ṣanursuñ kim uzakdır saña yār
Şemsiñe baḳ dilde niçe tābdār
Sende ara ġayra baḳma sende bil

129

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Zāhidā gel sīneñ içre gir saña hemrāhı bul
Menhec-i nūr-ı liḳāya nā-heç olan rāhı bul
Ḥüsnüne mecbūr iseñ her dem ara dilḫᵕāhı bul
ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı Ḥaḳ'sañ **semme vechu'llāh**'ı bul
Cennet-i ʿAdn'i gözetme gel rıżā´ullāhı bul

2 Hīç bu ḫāristān fānīye baḳup dönme yüzüñ
Gülşen-i tevḥīd içine gir çevir Ḥaḳḳ'a özüñ
Allah Allah deyüben dīdārına baḳsun gözüñ
ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı Ḥaḳ'sañ **semme vechu'llāh**'ı bul
Cennet-i ʿAdn'i gözetme gel rıżā´ullāhı bul

3 **Feẕkurūnī'**den gelen fermānı diñle ʿārifā
Olasıñ fermānber u fermān-ı ẕāt-ı kibriyā
Ṭūr-ı tende çıḳ kelāmu'llāh idüp ol āşinā
ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı Ḥaḳ'sañ **semme vechu'llāh**'ı bul
Cennet-i ʿAdn'i gözetme gel rıżā´ullāhı bul

4 **Feẕkurū'llah'**dan seni daʿvet ider dergāhına
Sen giderseñ ġaflet içre nār-ı dūzaḫ rāhına
Fırṣatı fevt itme ẕikr it düşme gel eyvāhına
ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı Ḥaḳ'sañ **semme vechu'llāh**'ı bul
Cennet-i ʿAdn'i gözetme gel rıżā´ullāhı bul

5 Saʿdiyā cānānı bu gün gör unut sen yārini
Ente Rabbī deyüben görmege var dīzārını
Ḫoş ṣafālarla ebed mest ol görüp dīdārını
ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı Ḥaḳ'sañ **semme vechu'llāh**'ı bul
Cennet-i ʿAdn'i gözetme gel rıżā´ullāhı bul

130

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bir sözüm vardır saña eyle ḳabūl
Ḫʿāb-ı ġafletden uyan Ḥaḳḳ'a ḳul ol
Ḳande derseñ dergeh-i Raḥmān'a yol
Sende iste sende ara sende bul
Vechine baḳ Ḫıżr-ı tende dā´im ol

2 Bu fenā külḫāna baḳma yāre var
Ḫārzār-ı dünyeden gülzāra var
Ṭaşra çıḳma yāri sende ara var
Sende iste sende ara sende bul
Vechine baḳ Ḫıżr-ı tende dā´im ol

3 Āl melāmet ḫırḳasın seccāde it
Secdegāh-ı tende Ḥaḳḳ'a secde it
Kaʿbe-i rūḥuñı saña ḳıble it
Sende iste sende ara sende bul
Vechine baḳ Ḫıżr-ı tende dā´im ol

4 **Men ʿaref'**den ders oḳu bil kendiñi
Metn-i ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a şerḥ bil ẕātıñı
Ger dilerseñ bulasıñ sen Rabbiñi
Sende iste sende ara sende bul
Vechine baḳ Ḥıżr-ı tende dā´im ol

5 Saʿdiyā feryādıña n'oldı sebep
Çün seniñ zārıñ baña virdi ʿacep
Aṣlıñı sen eyleriseñ ger ṭalep
Sende iste sende ara sende bul
Vechine baḳ Ḥıżr-ı tende dā´im ol

131

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bu vücūduñ ḳaṭredir bil anda deryādır göñül
Ten ṣadefdir anda maḥfūẓ dürr-i yektādır göñül

2 Bu teniñ bir ẕerredir anda ṭoġupdur āfitāb
Enfüs ü āfāḳı ṭutmuş şems-i bālādır göñül

3 Hem vücūd iḳlīmine ḥükm eyliyen sulṭāna baḳ
Diñle fermānın teniñde şāh-ı vālādır göñül

4 Şerḥ-i tende metn-i vaḥdetden oḳur dersin alur
Bir baḳışda ten lafıẓdır anda maʿnādır göñül

5 **Küntü kenz** dürr-i maʿdeni ol lü´lü´ñ aṣlı ḫafā
Dem-be-dem kānını gözler dürr-i beyżādır göñül

6 Pūte-i tende nuḥās-ı nefsiñi ḫāliṣ zer it
Maʿdeniñe bir baḳışda bul ki kimyādır göñül

7 **Lā yesʿanī** sırrını bilmek dilerseñ Saʿdiyā
Bil penāgāh-ı Ḫudā'yı sırr-ı aḫfādır göñül

132

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l- Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 ʿArż ider her ẕerreden dīdārını şems-i cemāl
Gösterir her şeyde vechin māhtāb-ı māh sāl
Ẕerreler mihrine ider dā´imā ʿazm-i viṣāl
Ḳudret-i ṣunʿun gözet ki gör ne itmiş ẕü'l-Kemāl
Aḥsen-i tanżīmi seyr it bil ne itmiş ẕü'l-Celāl

2 Çün nidā itdi bu ekvāna ḫiṭāb-ı kāf-ı nūn
Kün deyince cümlesi giydi vücūd ṭonun yekūn
Külle yevmin şāna girdi cümle esmā´-i şu´ūn
Ḳudret-i ṣunʿun gözet ki gör ne itmiş ẕü'l-Kemāl
Aḥsen-i tanżīmi seyr it bil ne itmiş ẕü'l-Celāl

3 Evvel hem āḫiri bir noḳṭada cemʿ itdi Ḥaḳ
Faṣl içün keşret ḥurūfun yazdı ol Rabbü'l-felaḳ
Noḳṭayı keşret ḥurūfunda niçe gösterdi baḳ
Ḳudret-i ṣunʿun gözet ki gör ne itmiş ẕü'l-Kemāl
Aḥsen-i tanżīmi seyr it bil ne itmiş ẕü'l-Celāl

4 Çün ḳalem ḳudret-i yedle yazdı āyāt-ı şuhūd
Ẓāhir oldı kenz-i maḫfīden niçe nā-būd u būd
Ṣaçıla düşdi ḫafīgāndan dürr-i nūr-ı vücūd
Ḳudret-i ṣunʿun gözet ki gör ne itmiş ẕü'l-Kemāl
Aḥsen-i tanżīmi seyr it bil ne itmiş ẕü'l-Celāl

5 Noḳṭanıñ ʿaynını ḳoydı dīde-i cāna Ḫudā
Nūrunuñ ʿaksile baş-ı dīdesin virdi cilā
Ḥarf-i tende noḳṭañı gör gözüñü aç Saʿdiyā
Ḳudret-i ṣunʿun gözet ki gör ne itmiş ẕü'l-Kemāl
Aḥsen-i tanżīmi seyr it bil ne itmiş ẕü'l-Celāl

133

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilün

1 Vaḥdeti ḳoḳmaġa gülzārına gel
Güllerin der Ḥaḳḳ'ıñ eẕkārına gel
Ẓulmeti ḳo yāriñ envārına gel
Aġlıya yalvāra dīzārına gel
Ṣalına ṣalına dīdārına gel

2 Sīneñe yaḳ şemʿa-i irfānıñı
Kimdürür ḫāneñde bil mihmānıñı
Daḫi mihmānıñda gör Sübḥān'ıñı
Aġlıya yalvāra dīzārına gel
Ṣalına ṣalına dīdārına gel

3 Şemse irişdir yürü var ẕerreñi
Baḥre ḳarışdır yürü var ḳaṭreñi
Bilesiñ dilde oṭuran sürreñi
Aġlıya yalvāra dīzārına gel
Ṣalına ṣalına dīdārına gel

4 Ḥaḳḳ'a taṭbīḳ eyle hep āṣārıñı
Tā ki söyle Ḥaḳḳ'la esrārıñı
Bilesiñ sırrıñdaki Settār'ıñı
Aġlıya yalvāra dīzārına gel
Ṣalına ṣalına dīdārına gel

5 Rabb'iñi bilmek dilerseñ Saʿdiyā
Men ʿaref dersin düşün sen dā´imā
Vechini gör dilde baḳ ol āşinā
Aġlıya yalvāra dīzārına gel
Ṣalına ṣalına dīdārına gel

Ḥarfü'l-Mīm

Mine'l-Baḥri'l-Hecezi'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Ḫudā'nıñ ʿilminiñ metnidir ādem
Kemāl-i ṣunʿunuñ şerḥidir ʿālem

2 Ṣıfātından ṭoġar esmā´-i ḥüsnā
Ḳamu esmānıñ aṣlı ism-i aʿẓam

3 Bu esmādan meẓāhir ẓāhir olur
Şu´ūnun ismile ider ki hem dem

4 Çün ider feyż-i aḳdesden tecellī
Gelür her var ki aʿyān içre her dem

5 Alur feyż-i muḳaddes şānı andan
Ṣaçar bu ʿālem-i mülke dem-ā-dem

6 Şu´ūnu **külle yevmi** şāna irer
Merāyādan görünen ẕāt-ı ekrem

7 Besā´iṭdir kimi anıñ mürekkeb
Ḳamunuñ zübdesi ādemdürür hem

8 Niçe ʿālemde devr ider şu´ūnu
Gelür āḥir olur insāndaki dem

9 Kemāl-i ṣun´una yoḳdur nihāyet
Olur dil şerḥini taḳrīrde ebkem

10 Kemāl-i ḳudretiniñ ḥaddi yoḳdur
Lisān oldı çū tibyānında ebsem

11 Fe sübḥānā lehu rabbu **hüve'llāh**
Kemāl-i ḥikmetin kendidir aʿlem

12 Oḳu gel mekteb-i ʿirfānda ḥikmet
Bilüp ṣunʿ-ı Ḥaḳḳ'ı ol şād u ḥürrem

13 Neye baḳsañ göresiñ sırr-ı Ḥaḳḳ'ı
Melā itmiş ḫalāyı ṣunʿ-ı aḳdem

14 Daḫi sīneñde dil beytin ṭavāf it
Fenāyı ḳoy ki miṯl-i İbn-i Edhem

15 Hep eşyāyı Ḫudā'ya daʿvet eyle
Olam dirseñ dem-i ʿĪsā'ya maḥrem

16 Şehādet içre ġaybü'l-ġaybı ögren
Emānet sırrına ol kenz-i mübhem

17 Vücūd birdir ḳamu mevcūd da Ḥaḳ'dır
Ṣıfāt-ı esmā vü ẕātla çū yek-dem

18 Bilā keyif vücūd vāḥiddürür bil
Ḥulūl-ı ittiḥāda ḳā´il olmam

19 Özü pinhāndürür iḳlīm-i ġaybda
Bu eşyā çünki ʿayn-ı ẕāt diyemem

20 Eger Saʿdī bilürseñ ṣunʿ-ı Ḥaḳḳ'ı
Olursuñ ʿārifān içre müsellem

135

Münācātü Ḳāḍi'l-Ḥācāt Bi-Ẕikri'l-Esmā´i'l-Ḥüsnā
Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Lüṭfuñile vaṣl-ı dīdār ẕevḳine ir gör beni
Yā Semiʿu yā Basīru yā Ḳadīru yā Kerīm
Fażlıñile gülşen-i vechiñde ḳıl mesrūr beni
Yā Mucību yā Celīlu yā Cemīlu yā Raḥīm

2 Berzaḫ-ı nāsūtda ḳaldım ferd-i tenhāyım ġarīb
Hem cüdādır gülşeninden derdmend dil-i ʿandelīb
Yā ilāhī gülistān-ı vaḥdete eyle ḳarīb
Yā ʿAzīzu yā Bediʿu yā Kebīru yā ʿAlīm

3 Bend-i dünyādan Ḫudā'ya eyle sen āzād beni
Ḫānemi ʿaşḳıñla maʿmūr eyle sen ābād beni
Cennet-i vechiñde ḥayret-i ẕevḳle ḳıl şād beni
Yā Ḥamīdu yā Mecīdu yā Metīnu yā Ḥalīm

4 Nefs ü şeyṭān bendine düşdüm ki kārım derd ü ġam
Firḳat ü ḥasretle başımda çū gitmez hīç elem
Gel beni vaṣlıñla şād u ḥürrem eyle ḳıl kerem
Yā Ḳaviyyü yā ʿAliyyü yā ʿAfuvvü yā ʿAẕīm

5 Derdimend bī-çāre Saʿdiniñ işidir āh u zār
Çün anı firḳatle ḥasretle yaḳup kül itdi nār
Gel anı ḳurtar[409] firḳatden vaṣlıña ḳıl anı yār
Yā Laṭīfu yā Vekīlu yā Ḫabīru yā Hakīm

136

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bize tiryāḳ kār itmez biziz ol tā ezel mesmūm
Ṭabībā çek eliñ bizden biziz hem tā ebed maḥmūm
İçüp ʿaşḳıñ şerābın ḫalḳ-ı ṣıbyāna biziz meẕmūm
Ayılmaz sekrile serḫoş biziz herkeslere meş´ūm
Diküp lāhūtı evce gözümüz dünyā bize mevhūm

2 İçelden yār elinden cürʿa-i ṣahbāyı dil ferzend
Düşürdi ʿaḳlını ʿaşḳa olup ol dilbere dilbend
Dil-i dīvāneyi zencīr-i zülfile idüp derbend
Ṣāfādır ʿāşıḳāna bu cefā dermāndır aña derd
Ḳo yansun nār-ı ʿaşḳile ḳo olsun dem-be-dem maġmūm

[409] Kelime metinde "ḳutar" şeklinde yazılmıştır.

3 Dıraḫt-ı gül-ʿizārına bu gün dil bülbülü ḳondı
Kelām-ı Ḥaḳ'dürür nuṭḳu ʿaceb **ve'l-fecr'**den ötdi
Odur ṭayyār oḳuyup manṭıḳü'ṭ-ṭayrile nuṭḳ itdi
Ḳamu aʿżām anıñ naġmātına ḥayrān ü mest oldı
İşit gel gūş-ı cānıñla nedir neyden olan mefhūm

4 Dilim āvāz-ı esrār ile ṭoldı līk lebim ḫāmūş
Anıñçün īn ü ānı bilmezim ḥayrāneyim bī-hūş
O esrārı bilür ol kim ḥaḳīḳatden alan bū-ḫoş
O ʿārif dir ki Ḥaḳḳ'a hemān postun ider mefrūş
Ḳamu eşyā´ esmāda müsemmāyı görür mersūm

5 Ġubār-ı şübheyi gözden silen ʿārifler ey Saʿdī
Oṭurup dergeh-i Ḥaḳ'da olan ʿārifler ey Saʿdī
Ḥaḳḳ'ı āfāḳ ü enfüsden gören ʿārifler ey Saʿdī
Daḫi ḳahrında lüṭfu ḫoş bulan ʿārifler ey Saʿdī
Mekāndan lā-mekān söyler olur esmā aña mevsūm

137

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Āşinā-yı bezm-i ḫāṣṣım ʿāmmeniñ menfūruyum
Vaḥdet içre ber-ṣafāyım keṣretiñ rencūruyum

2 Ṣanmañuz bu ẓulmet içre ferd-i tenhā ḳalmışım
Bedr-i dil şems-şināsdır anıñ ʿaks-i nūruyum

3 Geştzārım ʿālem-i ıṭlāḳda Mecnūn'um bugün
Cilve-i Leylā'da Mevlā'nıñ ʿacep mecbūruyum

4 Metn-i Ādem şerḥidir Ḳur´ān Zebūr İncīl ḳamu
Bendedir Tevrat-ı Mūsā aña Sīnā Ṭūr'uyum

5 Cürʿa-nūş-ı bāde-i rengīn-i ʿaşḳım ben bugün
Zāhidā ẓan itme ki mest-i mey-i engūruyum

6 Gerçi kim bir ḫāne-i vīrāneyim ben ẓāhirā
ʿĀlem-i maʿnāda ammā ʿaşḳla maʿmūruyum

7 Öyle sermestim ki bilmem ġayrıyı ben Saʿdiyā
Ḥaḳşināsım ülfetim Ḥaḳḳ'ıle ḫalḳıñ dūruyum

138

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 ʿAref dersin oḳudum mürşidimden buldum ʿirfānım
Baña baḳdım meger ki bende imiş nūr-ı Raḥmān'ım

2 Yabānda arar idim anı kendimde imiş ol nūr
Meger dil bedrimi mehtāb idübdir mihr-i Raḫşān'ım

3 Vücūdum muṣḥafından çün oḳudum sırr-ı **min ḥabli**
Meger **ḥabli'l-verīd'**den aḳreb imiş baña Yezdān'ım

4 Melāmet ḫırḳasın giydim Ḥaḳ'ıñ dergāhına geldim
Vaṣl-ı gülzārına girdim ʿacebdir anda seyrānım

5 Hüve'l-Evvelü Hüve'l-Āḫiru Hüve'ẓ-Ẓāhiru Hüve'l-Bāṭın
Bu ẕikrile dem-ā-dem dergeh-i ten içre devrānım

6 Cemālin istedim lā didi kendüsün nihān itdi
Yine illā ile lüṭf eyledi vaṣlın o cānānım

7 Ezel bezminde ey Saʿdī Ḫudā'ya itdim iḳrārı
Belā dedim Elest'ine ki bozmam ʿahd-i peymānım

139

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Cām-ı vaḥdetden içüp mestāneyim
Vādi-i ʿaşḳa düşüp ḥayrāneyim

2 Dīde giryān sīne sūzāndır bugün
Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervāneyim

3 Öyle nūş itdim ki ʿaşḳıñ bādesin
Ḥayret içre bir dil-i dīvāneyim

4 Teşne diller benden içsün şerbeti
Çün şerāb-ı ʿaşḳa ben meyḫāneyim

5 **Küntü kenz’**dir gevherimiñ maʿdeni
Keşret içre bī-behā dürdāneyim

6 Cāme-i tevḥīdi giydim egnime
Bāġ-ı vaḥdetde ʿacep seyrāneyim

7 Verd-i ḫoş būy-ı hüviyyet ḳoḳmuşum
Gülşen-i vaṣl içre ḫoş nālāneyim

8 Vaḥdet-i ābāddır dilim tevḥīdle
Gerçi keşret içre bir vīrāneyim

9 Zāhidā ṣūret gözetme içre baḳ
Çünki vīrān içre ben kāşāneyim

10 Ḥaḳ-şināsım ʿālem-i ıṭlāḳda ben
Ḫalḳ-ı taḳyīd ehline bī-gāneyim

11 Ḥalḳa-i ẕikre varup Allah deyu
Yā Hū yā men Hū ile devrāneyim

12 Āteş-i ʿaşḳıla ten lebrīz ṭolu
Dil muḥabbet nārına sūzāneyim

13 Ẕevḳ-i dīdārile cān dembestedir
Saʿdiyā ben vāṣıl-ı cānāneyim

140

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gün-be-gün artar dükenmez āh u efgānım benim
Nevbahār ārzūsun ider murġ-ı nālānım benim

2 Aṣl-ı ḫodımdan bugün ġurbetde ayru ḳalmışım
Āh u firḳatle esefdir zār u giryānım benim

3 Ḥalḳa-i ḫatm içre döndim şemʿ-i vaṣla yanmaġa
Yandı pervāne dilim kül oldı sūzānım benim

4 Baḥrine irmek dilerdi ḳaṭre-i dil derdimend
Vardıġımca ḳaṭremi ġarḳ itdi ʿummānım benim

5 Ẕerre-i bī-çāre dil-i ḫurşīd aṣlını diler
Bir varışda ẕerremi maḥv itdi tābānım benim

6 Vaṣl-ı cānānı diler bu cān-ı giryān zārile
Zārını ṭuyduḳda vuṣlat itdi cānānım benim

7 Bu gedā Saʿdī'dir lüṭfunda feyżin istedi
Kāmkār itdi şükürler ola sulṭānım benim

141

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Taḫt-ı lāhūtda ezel Dārā idim
Ḳaʿrı yoḳ ki bir ʿamīḳ deryā idim

2 Lā-mekāndan bu mekāna aldılar
Küntü kenz'de niçe ben iḫfā idim

3 Vāḥidiyyetden eḥad ḳıldı ẓuhūr
Vaḥdet içre dürre-i beyżā idim

4 Keşret içre şimdi düşdüm ġurbete
Çün ezel cānāna ben cānā idim

5 Bu diyārda gerçi esfel olmuşum
Līk ezelde ʿālem-i aʿlā idim

6 Bu fenā gülzārı içre ṣolmuşum
Gülşen-i evvelde gül raʿnā idim

7 Ḳayd-ı ʿunṣurla muḳayyed olmuşum
Saʿdiyā ıṭlāḳda ben vālā idim

142

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Çıḳdım vücūdum Ṭūr'una Ḥaḳḳ'a münācāt edeyim
Dedim ki vuṣlat nūruna ġarḳ it beni bedr olayım

2 Düşdüm sivānıñ bendine ġarḳ itdi dünyā derdine
Dedim Ḥaḳ'ıñ bir merdine ḳurtar ki aṣlım bulayım

3 Bir şeyḫ önüñe baş ḳodum ẕikrile benligim yudum
Min ḥabl sırrın oḳudum kim aḳrebimi göreyim

4 Dersim ʿarefden almışım benden Ḫudā'yı bilmişim
Āyine-i Ḥaḳ olmuşum tā andan veche baḳayım

5 Saʿdī bugün ḫāndāneyim gülşende ḫoş seyrāneyim
Hem vāṣıl-ı cānāneyim cānāna cānım vireyim

143

Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr[410]

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ṣoyunup keṣret libāsın vaḥdete girdim yola
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim
Giyünüp lāhūt ḳabāsın Ḥaḳ'la çıḳdım yola
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

2 **Men ʿaref** dersin oḳutdı baña ol şāh-ı vefā
Aṣlımı bilmez idim bildirdi ol merd-i Ḫudā
Ḳalb-i ḳandīlimde yaḳan şemʿ-i nūr-ı liḳā
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

3 Çün penāgāh-ı dergehine ḳaçmışım baġlı ḳulum
Feyżi istimdād ile ben ḳapusında bir ḳulum
Eynemādan **semme vechu'llāh'**a gösterdi yolum
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

4 Ḥaḳḳ'ı gösterdi baña ol enfüs ü āfāḳla
Ẓulmeti dilden çıḳardı şems-i ẕāt-ı işrāḳla
Āşinā itdi beni hem ʿālem-i ıṭlāḳ ile
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

[410] Şiir Remel bahrinin "Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün" kalıbıyla yazıldığı halde metinde yanlışlıkla Hezec bahri olarak ifade edilmiştir.

5 Bu vücūd eflākı içre bedr olur māh-ı Ḫudā
Māhtāb olmuş meger ki anda ḫurşīd-i ḍuḥā
Menbaʿ-i nūrun ṣorarsañ nūr-ı Ẕāt-ı Kibriyā
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

6 Muṣḥaf-ı dilden oḳutdı **naḥnü aḳreb** sırrını
Gördüm āfāḳdan baḳup enfüsde Ḥaḳḳ'ıñ nūrunı
Kimdürür dirseñ baña yā gösteren dil bedrini
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

7 Menzil-i maḳṣūda irdirdi beni ol zü'l-vefā
Sāye-i zirrinde oldum Ḥaḳ'la hem-āşinā
Ḳudsullāhu sırrahu dir aña tuḥfem dā´imā
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

8 Ben ki Saʿdī'yim bu gün ser-ḫūş-ı cām-ı vaḥdetim
İçmişim ʿaşḳıñ şerābın bilmezem ben keşretim
Āşinā-yı bezm-i ḫāṣṣım Ḥaḳ'ladır ḫalvetim
Şeyḫ-i Edhem ḳutb-ı ʿālem Ḫālidī'dir mürşidim

144

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Mest-i dīdār-ı cemālim ben cihānı bilmezem
Şems-i tābān manẓarımdur āsmānı bilmezem

2 Tā ezelde ol Elest Bezmi’nde çün dedim **belā**
Tā ebed iḳrārı bozmam ben yalānı bilmezem

3 Ẕevḳ-i dīdār şol ḳadir bī-hūş u ḥayrān itdigim
Rūz [u] şeb bu gün yarın dün ne zamānı bilmezem

4 Lā-mekān gül-zārını ʿazm itdigiçün murġ-ı dil
Edremid Ḥavrān nedir ki bir mekānı bilmezem

5 **Külle yevmin** şāna girmekde şu´ūn Kirdgār
Bī-nişānı şānda gördüm ben nişānı bilmezem

6 Bu merāyādan ʿıyān gördüm Ḥaḳ’ıñ dīdārını
Ḥüsnünü iẓhār itmiş ben nihānı bilmezem

7 Saʿdiyā ben neş´eyābım ẕevḳ-i lāhūtdan bugün
Cennet-i vechi ṭuraġım ben cinānı bilmezem

145

Mine’l-Baḥri’r-Remeli’l-Müseddesi’l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilün

1 Ḳaṭremi ġarḳ ittdi ʿummānım benim
Ẕerremi maḥv itdi tābānım benim

2 Gülşen-i vaṣlıñ nesimin ir görüp
Seyr-i gülzār içre nālānım benim

3 ʿAndelīb-i verd-i gülzār olmuşum
Bāġ-ı **ev ednā'**da seyrānım benim

4 **Li-meʿa'llāh** bāġına girdim bugün
Gül-ʿiẕārın ḳoḳdı ḫāndānım benim

5 Pür-ṣafāyım cennet-i vechinde kim
Ḫavf-i nār çekmez çū Rıḍvān'ım benim

6 Taḫt-ı sīnemde oṭurmuş dilşehim
Heft eḳālīm şāhı sulṭānım benim

7 Sīnem içre tābdār olmuş şems
ʿAks-i żav´i dilde raḫşānım benim

8 Cānım ārzū eyledi cānānımı
Yā meger cān içre cānānım benim

9 **Men ʿaref** sırrıyla bildim Rabb'imi
ʿİlm-i Ḥaḳḳa rāhdır ʿirfānım benim

10 Derdime dermān arardım ki meger
Derd imiş derdime dermānım benim

11 Bendesin ġurbetde terk itmişdi Ḥaḳ
Yine vaṣlın virdi Sübḥān'ım benim

12 Şāh-ı rāhı ʿālem-i ıṭlāḳıyım
Birki[411] gün ḳayd içre mihmānım benim

13 Menzilimdir ʿālem-i ḥayyü'l-ebed
Vāṣıl-ı cānānedir cānım benim

14 Dersimi **lā teḳnaṭū'**dan almışım
ʿAfv ider cürmümü Mennān'ım benim

15 Ṣıdḳla Allah diyüp girdim yola
Gör n'ider küfrümü īmānım benim

16 Faḳr faḫrımdır ḳanāʿat şāhıyım
Baḳ n'ider faḳrımı iḥsānım benim

17 Münkire ben lā ġılāfından çeküp
Tīġ-i illā ile meydānım benim

18 Kibr ü şirk Lāt u Menāt'ın koymuşum
Ḥaḳperestim Ḥaḳ ki Ḥannān'ım benim

19 Cān u cānān buldı birlik Saʿdiyā
Vaḥdet içre oldı ḥayrānım benim

[411] "Bir iki" kelimeleri vezin gereği "birki" şeklinde yazılmıştır.

146

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Hezārān şükr ü ḥamd olsun baña lüṭf itdi Allah'ım
Dil-i nā-şādımı vaṣlile dilşād ḳıldı Allah'ım

2 Bu fānī geştzārında beḳa-ender beḳā itdi
Dil-i nālānımı gülzārına ir gördi Allah'ım

3 Firāḳ-ı zülf-i yār ile dilim nā-kām idi lākin
Viṣāl-i gül-ʿizārından baña kām virdi Allah'ım

4 Cemālin istedim lā dedi kendüsin nihān eyledi
Yine fażlile illādan baña baḳ dedi Allah'ım

5 Diyār-ı ġurbet-i dünyada aṣlımdan baʿīd itdi
Velī lüṭf eyleyüp seyr-i cemāl gösterdi Allah'ım

6 Hüviyyet ẕevḳini virdi daḫi dīdārı ʿarż itdi
Alup bu ġurbet ilden aṣlıma iletdi Allah'ım

7 Gülistān-ı ṭarīḳatde ḥaḳīḳat güllerin derdim
Baña ḫoş būy-ı lāhūt verdlerin ḳoḳdurdı Allah'ım

8 Bu ḫāristān-ı fānīnden alup gülzār-ı bākīye
Ḳoḳup ṣolmaz gül-i raʿnāyı nuṭḳ itdirdi Allah'ım

9 Eyā Saʿdī göñül ḥasret ġamına mübtelā itdi
Cemāl-i arżla firḳatden beni ḳurtardı Allah'ım

147

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ẕevḳ-i dīdārını varim isteyim
Zārı zārı dergehinde aġlayım
Gözyaşın ʿummān idüp yalvarayım
Ṣemme vechu'llāh'ı ʿarż it diyeyim
Cennet-i vechinde ḥüsnün göreyim

2 Kārımı ar itdi çün miḥnet benim
Baġrımı delmekdedir firḳat benim
Yaḳdı sīnem āteş-i ḥasret benim
Derdimi Ḥaḳḳ'a ḥikāyet ideyim
Nār-ı firḳatden şikāyet ideyim

3 Bu fenānıñ ḫārına aldanmışım
Gül deyü ḫārın başıma ṣoḳmuşım
Bir hevāya ʿömrümü çürütmişim
Varayım dergāhına ḳul olayım
Nefs ü şeyṭān berzaḫından ḳaçayım

4 Nefs-i ġaddār kesdi yolum bendle
Baġladı ḳolum elimi mekrile
Ḳalmışım zindān içinde derd ile
Aġlaya yalvara Ḥaḳḳ'a varayım
Derdimi bir bir Ḫudā'ya söyleyim

5 Jāl-i dünyā Saʿdī-i bī-çāreyi
Kendine bend itdi yüzü ḳārayı
Açdı tende niçe zaḫm-ı yārayı
Olʿadüvvlerden ḳaçup yol bulayım
Dergehinde ḳan döküp zār eyleyim

148

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ṣoyunup varlıġımdan pes libās-ı benligi atdım
Olup abdāl ḥażretden melāmet ḫırḳasın giydim

2 Oḳudum **ir keʿū** dersin sücūd āġāz olup ṭurdum
Tenimdir mescidim miḥrāb sīnemde namāz ḳıldım

3 Vücūdum Mekke'sinde sīnemi çünki ḥarem ḳıldım
Dilim Beytü'l-Ḥarām'ın günde yüz biñ kez ṭavāf itdim

4 Bu keṣret ʿāleminde ḳalmışidim niçe dem maḥcūb
Alup tesbīḥ-i tevḥīdi bu gün pes vaḥdete girdim

5 Bu nāsūt berzaḫında düşmüşidim bend-i şeyṭāna
Bi-ḥamdi'llāh bu gün gülzār-ı lāhūt ḥażrete geldim

6 Bu ilde ḳatre-i tenhā idim baḥr-i hüviyyetden
İleyhi turceʿūn sırrın bilüp ʿummāna irdim

7 Dilteşnem bugün içdi **seḳāhüm Rabbühüm** ḫamrını
Bilindim bilmezim Saʿdī bu ilden yārime gitdim

149

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Āh u giryāndır işim kārım benim
Hīç tükenmez nāliş u zārım benim
Gün-be-gün artup yanar nārım benim
Bir ḫaber vir ḳandadır yārim benim
Ḳandadır ol vech-i dildārım benim

2 Āh u ḥasret yaḳdı yandırdı beni
Nār-ı firḳat yaḳdı kül itdi beni
Bu diyārda çün ġarīb ḳıldı beni
Bir ḫaber vir ḳandadır yārim benim
Ḳandadır ol vech-i dildārım benim

3 Nūr iken aldı bu ẓulmetde ḳodı
Nālişim yārānı ḥayretde ḳodı
Yā niçün derd ile firḳatde ḳodı
Bir ḫaber vir ḳandadır yārim benim
Ḳandadır ol vech-i dildārım benim

4 Bu diyārda kimseye yār olmadım
Gül-ʿizār-ı yāre hem-yār olmadım
Yā niçe ben yārıma yār olmadım
Bir ḫaber vir ḳandadır yārim benim
Ḳandadır ol vech-i dil-dārım benim

5 Gözyaşı seyl oldı ʿummāna irer
Firḳatim günden güne artup gider
Lüṭf idüp Saʿdīye vir gel bir ḫaber
Bir ḫaber vir ḳandadır yārim benim
Ḳandadır ol vech-i dildārım benim

150

Ḥarfü'n-Nūn

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir ẕerrāt-ı gūn-ā-gūnde yā Rab olduġuñ tābān
Nedir ḳaṭrāt-ı bī-pāyānda yā Rab olduġuñ ʿummān

2 Yed-i ḳudretle nāsūt mülküne revnaḳ virüp yapdıñ
Nedir anda yine fermān idüp sen olduġuñ sulṭān

3 Eger dirseñ beni görmez bu ʿālem içre hīç kimse
Nedir yā enfüs ü āfāḳda yine olduġuñ seyrān

4 Ḳurup bu çerḫ-i gerdūnı ki ḥavl-i merkez-i ẕāta
Nedir yine ṣıfātıñla felekde olduġuñ devrān

5 Niçe biñ dilde āñdırdıñ ki esmādan müsemmāyı
Nedir bu kāffe-i ẕerrāt dilinde olduġuñ Sübḥān

6 Eger derd ü firāḳile seni vīrān idem dirseñ
Nedir derd-i dilime vaṣlıñile olduġuñ dermān

7 Münezzehdir seniñ ẕātıñ mekān hem zamānlardan
Nedir yā ḫāne-i gönlümde yine olduġuñ mihmān

8 Ayırdıñ ʿāşıḳı dildāreden atdıñ bu devr içre
Nedir yā dertli cānıma yine sen olduġuñ cānān

9 Yaratdıñ cümle eşyāyı özüñ iḫfā idüp anda
Nedir ẕātıña bunca yüzde kendiñ olduġuñ burhān

10 Meẓāhir çün merāyādır ki ẕātıñ anda ẓāhirdir
Nedir yā perde-i aḫfāda yine olduġuñ pinhān

11 Eger dirseñ ten ẓulmetde ḥapis itdim seni Saʿdī
Nedir yā māh-ı ḳalbimde yine bedr olduġuñ raḫşān

151

Naʿtü Serveri Kāʾināt ʿAleyhi Efḍalü'ṣ-Ṣalavāt

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṩemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ey vücūduñ mihr-i raḫşān ẕerresi şems-i cihān
Pertev-i żavʾ-ı cebiniñ nūru bedr-i ʿasumān

2 Çün yüzüñ gün enbiyā aksiñ velīler ẕerresi
ʿAks-i ʿaksıñ lemʿasıdır görünen eşyā nişān

3 Ḥaḳ dedi levlāke levlāk şānıñıñ Ḥaḳḳ'ında kim
Devre-i eflāk seniñ ʿaşḳıñladır devr-i zamān

4 Her dū ruḫsārıñ gül-i ḫoş būyı raʿnādır seniñ
Verd-i ḫadd-i nevbahārıñ bülbülü görmez ḫazān

5 Yā Resūla'llāh viṣāliñ bezmine ir gör bizi
Tā şarāb-ı ʿaşḳınile mest ola ān-be-ān

6 Bāʿiṯ-i īcād-ı ʿālemdir vücūduñ yā Rasūl
Olmasa teşrīfiñ olurdı bu ʿālem der-nihān

7 Niçe varsun vaṣf-ı ḫüsnüñ intihāsına bu dil
Metn-i ḫüsnüñ şerḥine diller ḳalupdır nā-tuvān

8 Dertli Saʿdī dergehiñde yüzünü görmek[412] diler
Bezm-i vaṣlıña anı şāyeste eyle el-emān

152

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Vücūd feyż itdi Ḫallāḳ'ım baña **inna ḫalaḳnā'**dan
Tecellī nūr ile rūḥ virdi hem **lemmā tecellā'**dan

2 **Nefaḫtü fīhi min rūḥī'**dan insāna ḳodı cānı
Gözet pes **aḥsen-i taḳvīm'**i bil **leḳad ḫalaḳnā**'dan

3 Hem āgāh ol tecellī nefḫa-i Sübḥān'a Meryem'de
Ki zevcesiz ḥāml itdi anı fehm it **fe nefeḫnā**'dan

4 Ṭaşunur günde yüz biñ cān daḫi yüz biñ olur peydā
Virir ʿīşi olara rūzi-i **naḥnü ḳasemnā**'dan

5 Kimine **len terānī** dir kimine ʿarż idüp vechin
Cemālin gösterir ol **ḳābe ḳavseyni ev ednā**'dan

6 Yed-i ḳudretle şalṣālli yoġurdı rūḥ ḳoyup anda
Kemāl-i ṣunʿ-ı Yezdān'ı gözet Ādem ü Ḥavvā'dan

7 Ne ṣunuʿ bu'l-ʿacebdir bī-peder ferzend ider peydā
Anı mir´āt idüp kendin ne ḫoş gösterdi ʿĪsā'dan

[412] Kelime metinde "gömek" şeklinde yazılmıştır.

8 Dū ʿālem faḫrı Aḥmed'de şıfāt ü ẕātı ʿarż itdi
Eger Saʿdī bilem dirseñ oḳu **innā feteḥnā**'dan

153

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Nūr-ı vechiñdir bu vīrān ḫānemi ābād iden
Ẕevḳ-i dīdār giderir nā-şād dilimi şād iden

2 Māh cemāliñ ʿarż idüp bu dil fikār bendeki
Yine sensiñ ḫāṭır-ı mecrūḥımı berbād iden

3 Çün tecellī eylediñ sen ʿālemi nūrdan dile
Ḳalb-i ḳandīlimde sensiñ şemʿayı īcād iden

4 ʿArż idüp Şīrīn cemāliñ ʿāşıḳ-ı bī-çāreye
Ḥüsn-i vechiñdir dili ten ṭaġına Ferhād iden

5 Ġālibā gülzār-ı vaḥdetden bu dil ḳoḳdı gülü
Çün odur naġmāt-ı gūn-ā-gūn ile feryād iden

6 Lüṭfuñile gülşen-i vaṣlıña ir gördüñ beni
Çünki sensiñ bend-i nefsimden beni āzād iden

7 Cenneti vechiñde dā´im eyle dertli Ḥāfızı
Kime yalvaram çū sensiñ bī-kese imdād iden

154

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Beni mest eyledi rūz-ı elestde içdigim peymān
Vücūdum lerzenāk oldı o demdir tā dilim ḥayrān
Unutdum lā belāyı ẕerremi maḥv itdi ol tābān
Ḳodum illāyı lāyı ġarḳ idüp dil-i ḳaṭremi ʿummān
Ḳoyup ʿaḳlı hemān ṣaḥrā′-i ḥayretde işim seyrān

2 Ne berrīyim ne baḥrīyim ne merdeyim ne ḫodzende
Ṣabāḥ u şām şitā u ṣayf yek-ā-yek oldı ʿindimde
Tecellī şevḳ-i dīdār żav′ıdır raḫşān olan dilde
Bu sırra mālikim dimem benim çün kemteri bende
Ḥaḳ'ıñ emānesiyim ben dilim mülkünde kim sulṭān

3 Maʿārif ʿilmine ümmü'l-kitābdır enfüs ü āfāḳ
Oḳur ʿārif ḳuyūd içre ḳamudan āyet-i ıṭlāḳ
İdelden arż-ı cisimde ufuḳdan şems ẕāt-ı işrāḳ
O żav′ıñ pertevinden dil olupdır nūra istiġrāḳ
Nedir dil bedrini mehtāb iden sırrıñdaki raḫşān

4 Olaldan ġarḳ baḥr-i ẕāt ṣıfātım cümle ġarḳ oldı
Alup ġaybdan şuhūd ẕevḳin necātım anda hep gitdi
Dilim ḥayyü'l-ebed içre memātımdan ḥayāt buldı
Ṭoġup şems-i hüviyyet ẕerremi ol demde maḥv itdi
Kimiñdir dilde ki esrār yā kimdir sırdaki Sübḥān

5 Ḥaḳīḳat ʿilmini ṭālib olanlar Saʿdī'ye gelsün
Oḳudam **raḳḳı menşūr**ı ledunden dersini alsun
Ki her demde kitāb-ı maḥv ü iṯbāt sırrını bilsün
Ṭalup ol maʿrifet baḥrine lāhūt güllerin dersün
Nedir ʿārif dilinden sālikāna verdigi irfān

155

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṯemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Keṯreti gülzāra baḳmaz verd-i vaḥdet isteyen
Ġayrıya meyl ide mi yā Ḥaḳḳ'a vuṣlat isteyen

2 Esfel-i dünyāda ḳalmaḳ berzaḫ içre pes nedir
Ṭā'ir-i ḳuds oldı ʿarşu'llāha rifʿat isteyen

3 ʿİllet-i küfr ü riyādan bāṭının pāk eylesün
Derd-i ḳalbe vuṣlat-ı yār ile ṣıḥḥat isteyen

4 Bu nuḳūş-ı ẓıll-i dünyāya heves itmek nedir
Vech-i Ḥaḳḳ'ı ister ol ʿuḳbāda devlet isteyen

5 Āhen-i nefsin iridir pūte-i ẕilletde ol
Kim zer[413]-i ḫāliṣ idüp kendine ʿizzet isteyen

6 Dīde-i cānı açup ʿibretle baḳsun her yaña
Şol ki ʿirfān mektebinde ʿilm-i ḥikmet isteyen

[413] Kelime "ẕer" şeklinde yazılmıştır.

7 Gir şerīʿat dārına ṣoñra ṭarīḳat bāġına
Çün bu üslūb üzredir dürr-i ḥaḳīḳat isteyen

8 Yüz çevirsün bu fenādan ʿālem-i maʿnāya ol
Kim tecellī sırr-ı lāhūtdan hüviyyet isteyen

9 **Men ʿaref** dersin oḳusun Saʿdiyā benden şu kim
ʿĀrifān-ı bi'llāh ṭarzı üzre sīret isteyen

156

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Seniñ derdiñle ey cānān gözümden yāş aḳar her ān
Dilim çün ḥasrete düşdı nedir bu derdime dermān

2 Aña yār olmadı kimse var elbette anıñ yāri
Nedir bilmem anıñ yāri olur gülşen aña külḫān

3 Fenā gülzārını ʿarż eyledim aña didi baña
Beḳāsı yoḳdürür anıñ ṣolar bir gün olur vīrān

4 Çū geldi ʿālem-i nūrdan ten-i ẓulmetde ḥabs oldı
Bilürsem lāne-i aṣlı içün dā´im olur nālān

5 Cüdādır var ise gülden bu dertli ʿandelīb-i dil
Ki ṭurmaz āh u ḥasretle dem-ā-dem kārıdır efgān

6 Viṣāl-i gülşeniñ ʿarż it bu cān murġına ey cānān
Yeter bī-çāreniñ derdi çū her dem zārdır giryān

7 Nedir Saʿdī bu derdiñ çāresi lüṭf it ḫaber vir[414] gel
Devāsı ġālibā anıñ cemāl-i vuṣlat-ı cānān

157

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bāde-i ʿaşḳı içen ol sāḳī-i peymāneden
Mest ü ḫayrān oldı seçmez cāmiʿī demḫāneden

2 Küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar'**la gözleri mekḥūl olan
Bī-cihet Ḥaḳḳ'ı görür kāşāneden vīrāneden

3 Ẕevḳ-i dīdārı bulan ʿāşıḳ ebed dembestedir
ʿĀḳil iseñ ʿaḳlı ḳo āgāh olup dīvāneden

4 İşiden **innī enel'llāh** sırrını dört kūşeden
Gördü vechin bī-mekān ol kaʿbeden putḫāneden

5 Görünce ʿāşıḳ yanupdur Ḥaḳ yolunda ʿaşḳ ile
Şemʿ-i vaṣla yanmaġı gör Saʿdiyā pervāneden

[414] Kelime metinde "ir" şeklinde yazılmıştır.

158

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir bu ẕerrelerde güne-günā şevḳ uran tābān
Yā kimdir ʿaşḳ ile bu ḳaṭrelerde mevc uran ʿummān

2 Göründi niçe biñ yüzden cemālin eyleyüp iẓhār
Nedir yā perde-i aḫfāda ẕātın eyleyen pinhān

3 Kemāl-i ḥikmetin vaṣf eyleyüp bu çerḫ-i gerdunda
Ṣıfātı ḥükmünü niçe ʿavālimden ider iʿlān

4 Cemāl-i ḥüsnünü tezyīn idüp ʿarż itdi ʿuşşāḳa
Anıñçün derdmendler oldılar dembeste vü ḥayrān

5 Eger ʿārif iseñ Saʿdī kemāl-i ḳudreti fehm it
Ḳurup bu çerḫ-i gerdunı yine kendidürür seyrān

159

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ey firāḳıñla dilim nāzen iden
Ḳahrile ten şehrimi vīrān iden

2 Şemʿ-i vaṣlı ʿāşıḳa ʿarż eylediñ
Hem dil-i pervānesin sūzān iden

3 ʿĀşıḳ-ı bī-çāreyi biñ derdlere
Ṣaldı anı firḳate dükkān iden

4 Aldılar nūrdan beni bu ẓulmete
Aṣlı içün dildürür efġān iden

5 Zārı kām virdi dil-i nā-kāmıma
Āh u ḥasretle teni külḫān iden

6 Aṣl-ı gülzārdan bu dil murġın alup
Ten-i ḳafesde anı hem giryān iden

7 Meczer-i ʿaşḳında kesdi Ḥāfıẓı
Fī sebīli'llāh anı kurbān iden

160

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḫuda'yā ḫānemi ʿaşḳıñla ābād it tecellādan
Dilim ten ḫānesinde şād ola ẕevḳ-i tesellādan

2 Mükeḥḥel ḳıl gözümü küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar'**dan kim
Seni görsün naẓar itdikde dīdem bu merāyādan

3 Nedir ūlā nedir uḫrā nedir Firdevs nedir Me´vā
Saña müştāḳ olan cānā geçer ġılmān ü ḥūrādan

4 Çū sen levḥü'l-ḳażādan bu cihān ḳırṭasına yazdın
Nedir sırrıñ yine elfāẓ-ı gün-a-günde maʿnādan

5 Cihān pāzārına ṣaçdıñ cevāhir kenz-i maḫfīden
Özüñ pinhān idüp anda nedir maḳṣūduñ iḫfādan

6 Cemāliñ istedikçe lā niḳābın perde eylersiñ
Nedir ḳaṣdıñ yine illā ile vechiñi iclādan

7 Bu Saʿdī'niñ gözünü tīreden yā Rab muṣaffā it
Baḳup āfāḳ u enfüsden cemāliñ görsün eşyādan

161

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gül müdür bülbül mü efġān eyleyen
Kimdürür ki anı nālān eyleyen

2 ʿArż-ı dīdār itdi gülde bülbüle
Yine oldur murġı giryān dileyen

3 Firḳatile ʿāşıḳıñ baġrın deler
Yine vaṣlın derde dermān eyleyen

4 ʿUnṣuru kimdir meʿādin gāh nebāt
Gāhī ḥayvān gāhī insān eyleyen

5 Māh-ı dilde bedr olan tābān nedir
Sırrımı cānımı şemsi seyrān eyleyen

6 Cevv-i tende ẕerre-i dil şevḳ urur
Şems ẕātımı anı tābān eyleyen

7 Mülk-i tende ḥükm iden şāhın nedir
Cānı anda kim ki sulṭān eyleyen

8 Niçe biñ yüzden ṣıfātıñ gösterüp
Kimdürür ẕātını pinhān eyleyen

9 ʿĀrife keṣretde vaḥdet ʿarż idüp
Ya nedir ki cānı cānān eyleyen

10 Āy[u] kevn hem nuh felek raḳṣ eyleyüp
Ḥavl-i ẕātda kim o devrān eyleyen

11 ʿĀşıḳa bir cürʿa ʿaşḳdan mey ṣunup
Kimdir anı mest ü sekrān eyleyen

12 Bāde-i rengīn-i ʿaşḳı güne gün
Kimdir anı niçe elvān eyleyen

13 Rūzigārdan esdirir bād-ı ṣabā
Gāh anıñla mülkü vīrān eyleyen

14 ʿĀşıḳıñ gülzārıdır dīdār-ı Ḥaḳ
Kimdürür ḳalbini nālān eyleyen

15 Külḫan ider kimisine gülşeni
Kimine nārı gülistān eyleyen

16 Saʿdiyā dil-i ẕerreñe ṭoġmuş şems
Niçe dir baḳ anı raḫşān eyleyen

162

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir sīneñde dil bedrin iden tābende vü raḫşān
Nedir ʿaks-i żiyāsıyla mehiñde şevḳ uran tābān
Yā kim mir´āt-ı dilde kendi ẕātını iden seyrān
Bilür bu sırrı ancaḳ **men ʿaref'**den ders alan insān
Ne bilsün ders-i ḥüsnüñden seniñ münkir yāḫūd ḥayvān

2 Oḳu **min ḥabl** sırrın mekteb-iʿirfān-ı Ādem'de
Gel āgāh ol saña senden yaḳīni bil ki her demde
Dürülmüşdir ḳamu sende ne ki vardır bu ʿālemde
ʿĀnāṣır hem daḫi eflāk ḳamu olmış saña bende
Derūn sīneñe baḳ bürgeh-i dildir nefḫa-i Sübḥān

3 **Seḳāhüm Rabbühüm** ḫamrını sāḳiden içen diller
Ki **er-raḥmanı ʿale'l-ʿarşistevā** sırrın seçen diller
Olardır mekteb-i ʿirfānda ḫ̆ābdan göz açan diller
Ne bilsün sırr-ı Ḥaḳḳ'ı dergeh-i Ḥaḳ'dan kaçan diller
Oḳu ʿarş-ı vücūduñda diliñden **istevā** Raḥmān

4 Lebüñdür söyliyen esrār-ı ʿaşḳ āmir zikārīden
Kelāmıñ sūre-i Kevs̱er ki nuṭḳ-ı Kirdgārīden
Bu sırra āgah olduysañ olursuñ kāmkārīden
Eyā sen ṣanma güftārıñ hevā'-i rūzigārīden
Teniñ muṣḥaf ḥurūf aʿżā diliñdir maʿnī-i Furḳān

5 Fenādan baḥr-i ʿaşḳ içre ṭalan ʿārifler ey Saʿdī
Bilüp kendin ʿarefden ders alan ʿārifler ey Saʿdī
Daḫi kendinden Yezdān'ı bulan ʿārifler ey Saʿdī
Ḫudā'yı kendinden aḳreb bilen ʿārifler ey Saʿdī
İrer maʿbūduna anlar oḳurlar **ʿalleme'l-Ḳur'ān**

163

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilün

1 Ey tecellīñle tenim maʿmūr iden
Ṣevḳ-i vechiñle dilim der-nūr iden

2 Ẕātına maḳbūl idüpdür bendesin
Ḫalḳ-ı ṣıbyāna anı menfūr[415] iden

[415] Kelime "menkūr" şeklinde yazılmıştır.

3 Niçe yüzden vaṣfını iclā ider
Yine ẕātın şān ile mestūr iden

4 Derdime vuṣlat devāsın baḫş idüp
Ḥürrem itdi bendesin rencūr iden

5 Ḥüsnünü lüṭf eyleyüp ʿarż eyledi
Yine şād itdi dili meşkūr iden

6 ʿĀşıḳı kendine maḥbūb eyledi
ʿĀlem-i ḫalḳa anı maḳhūr iden

7 Kimin āgāh-ı ene'l-Ḥaḳ eyledi
Anı ber-dār eyleyüp Manṣūr iden

8 ʿĀşıḳı lā dedi firḳatde ḳoydı
Lüṭf idüp illā ile mesrūr iden

9 **Küntü kenz** dürrün çū ṣaçdı ʿāleme
Bu cihān pāzārına menẕūr iden

10 Gülşen-i ġaybıñ ṭomar çoḳ güllerin
Bu şehādetde anı menşūr iden

11 İr görüp kendine dertli Saʿdīyi
Ḳavm-i nā-dāna anı menfūr iden

164

Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ārif ol ṣūret gözetme gir derūn-ı cāna baḳ
Tende dildir dilde Yezdān yā Hū yā Sübḥān diyen
Cānıñ içre sırrıña baḳ sırda hem cānāna baḳ
Cānda sırdır sırda cānān yā Hū yā Sübḥān diyen

2 Bir ḫiṭāb-ı kāf-ı nūn ile yarātmış ʿālemi
Maẓhar-ı küll-i ʿavālim eylemiş hem ādemi
Sīnede dil noḳṭasında yazmış ism-i aʿẓamı
Lāne-i sīnemde nālān yā Hū yā Sübḥān diyen

3 **Küntü kenz'**iñ ḳapusu açıldı sūḳ-ı keṣrete
Niçe gevherler ṣaçup līk yine irer vaḥdete
Vaḥdet ilen isteyüp dil irdi niçe miḥnete
Miḥnetim içinde ḫandān yā Hū yā Sübḥān diyen

4 Ol hevā-yı ʿaşḳ ile deryā-yı vaḥdet mevc urur
Keṣret içre niçe bir ḳaṭarāt-ı bī-ḥadd irgörür
Küllü nefsin mevcleri baḥrine yine götürür
Yine ḳaṭrem içre ʿummān yā Hū yā Sübḥān diyen

5 Ẕerre-i dil şems-i lāhūtdan bu nāsūta gelüp
Mihrini gözler dem-ā-dem dergehiñde ṣalunup
ʿĀḳıbet mihrine varır ẕerreler vaḥdet bulup
Ẕerrem içre yine tābān yā Hū yā Sübḥān diyen

6 Mülk-i tende dil-şehim Saʿdī zehī fermān ider
Hem eḳālīm-i vücūda emrini iʿlān ider
Bu'l-ʿaceb aʿżām reʿāyāsına ḫoş dīvān ider
Tende dildir dilde sulṭān yā Hū yā Sübḥān diyen

165

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müsemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dil-i küstāḫ yine oldı bu gün bir dilbere meftūn
Anıñ zülfü hevāsına düşüp oldı aña mecnūn
O Leylā ʿarż ider ʿuşşāḳına elvān-ı gūn-ā-gūn
Cemāl-i gül-ʿiẕārın gösterüp gāhī ider memnūn
Gehī şeydāları firḳat yüzünden eyledi maḥzūn

2 Tecellī şevḳ-i dīdārı idüp ʿuşşāḳını ḥayrān
Düşüp bī-çāreler ḥüsnü temāşāsında hep nālān
Nedir vechindeki güller nedir bülbüldeki efġān
Nedir şemʿ-i viṣālinde dönen pervāne-i sūzān
Nedir ḥavl-i cemāl-i merkezinde çarḫdeki gerdūn

3 Tecellī eyledi biñ nāzla ʿuşşāḳ-ı şeydāya
Düşürdi her birin ol kişver-i ʿaşḳında sevdāya
Nedir bāʿiṣ muḥabbet ḥıṭṭasında bunca ġavgāya
O Leylā gül-ʿiẕārım ṣalmasun ʿuşşāḳı ferdāya
Yaḳarlar āh ile yoḫsa cihānı oḳuyup efsūn

4 Yine gülzār vechiçün idüpdür bülbülān efġān
Niçün dil murġını ḳoydı ḳafes-i tende idüp hicrān
Gül-i vaḥdet içün bī-çāre kendin eyledi tālān
Gülistān içre ḳoysamda olur gülşen aña külḫān
Neden nūrdan gelüp sicn-i ten içre oldıgım mescūn

5 Bu gün dīzār-ı bezm içre virān ʿāşıḳlar ey Saʿdī
O yāriñ bādesinden nūş iden ʿāşıḳlar ey Saʿdī
İçüp ʿaşḳıñ şarābın mest olan ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Cemāl-i sāḳī-i Ḥaḳḳ'ı gören ʿāşıḳlar ey Saʿdī
Nedir pervā olara ʿāfiyetlerle ṣafā olsun

166

Mine'l-Baḥri'r-Hezeci'l-Müseddesi'l-Maḫẓūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

1 Ledünnī noḳṭa-i sırrıñda pinhān
Ḥaḳ'ıñ ʿilmi seniñ ʿilmiñde tibyān

2 Oḳu gel **ʿalleme'l-esmā**'yı sende
Müsemmā ẕerre-i ḳalbinde tābān

3 Naẓar it **aḥsen-i taḳvīm**'e senden
Yazılmış muṣḥaf-ı vechinde Furḳān

4 Diliñ āyinedir dilden Ḥaḳ'a baḳ
Çū ẕātıñdır senin mir´āt-ı Sübḥān

5 Baṣīretle naẓar it ḳaṭren içre
Çū mevc-endāzdürür ḳaṭreñde ʿummān

6 Ḳamu aʿżāñ reʿāyāsına taḫtdır
Vücūd iḳlīm diliñdir şāh-ı sulṭān

7 Ṣıfāt-ı Ḥaḳḳ'a şerḥdir bunca ʿālem
Metindir ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a nevʿ-i insān

8 İdüpdür Ādem'i mir´āt-ı ẕātı
Cemālin ʿarż ider andan be-her ān

9 Kemāl-i ḥüsnünü seyr eyle sende
Cemālin çünkü itmiş sende iʿlān

10 Beşerdir ʿālem-i kübrā ey ʿārif
Ne ki var dürr-i nihāndır sende el-ān

11 Baḳup gör dil derūnundaki sırrı
Sır içre gör ḫafīyi eyle īḳān

12 Ḫafīden göresiñ aḫfāyı nūru
Ne nūrdur ki diliñde bedr-i raḫşān

13 Vücūduñ ḫānesine bir naẓar it
Nedir sende derūn-ı dilde mihmān

14 Gözet ṣunʿ-ı ḳadīmi sende ey dil
Diliñdir Ṣāniʿ-i Ḳayyūm'a burhān

15 Ḥaremdir ten diliñ Beytü'l-Ḥaram'dır
Anı her gün be-her ān eyle devrān

16 Ṭavāf it günde yüz biñ kere anı
Teniñ aḍḥiye içün eyle ḳurbān

17 Vücūduñ Ṭūr'una çıḳ it kelāmı
İdesin bī-cihet Yezdān'ı seyran

18 Eger Saʿdī görürseñ vech-i Ḥaḳḳ'ı
Olursuñ ḫüsnüne dembeste ḥayrān

167

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir ḳaṣdıñ eyā Mevlā göründi bu merāyādan
Taḳāżā-yı ṣıfātdır var ise ḳaṣdıñ hüveydādan

2 Ḥurūf-i kā´inātı maʿnī-i ẕātıñ içün yazdıñ
Ġaraż ol noḳṭa-i ʿüryāndürür elfāẓ-ı eşyādan

3 Oḳu gel **naḥnü eḳrab** dersini bir şeyḫ-i kāmilden
Bilesiñ tā ki sırr-ı **ḳābe ḳavseyni ev ednā**'dan

4 Ḫiṭāb-ı **kün** irişdi cümle ekvāna yekūn oldı
Kemāl-i ḳudretin ʿarżdır ġaraż her zīr ü bālādan

5 Bu ẕerrāt-ı cihānı vechiñile tābdār itdiñ
Temāşā-yı cemāliñdir bilürsem ḳaṣdıñ eclādan

6 Cemāliñ bī-cihet ʿarż eylediñ sen niçe biñ yüzden
Nedir ḳaṣdıñ yine pinhān idüp ẕātıñ bu aḫfādan

7 Haḳḳ'ıñ ʿilm-i kemāline nihāyet yoḳdürür hergiz
Unut bildigiñi Saʿdī oḳu gel ʿilm-i Mevlādan

168

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müẕemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Gül müdür reyḥān mıdır ki tāze tāze açılan
Gül müdür bülbül müdür ki yana yana aġlıyan
Dil midir dildār mıdır ki zāri zāri aġlıyan
Cān mıdır cānān mıdır ki āhı āhı vāh iden
Bir ḫaber vir vāhı vāhı kimdürür ki āh iden

2 Kān-ı maḫfī gevherin ṣaçdı cihān pāzārına
Dikdi vaḥdet güllerin bu keẕretiñ gülzārına
Yine kendidir heveskār gülşeniñ ezhārına
Ḫadd mıdır reyḥān mıdır ki lāle lāle ḳızaran
Sen misiñ yā ʿandelīb mi nāle nāle aġlıyan

3 Çün hevā-yı ʿaşḳla deryā-yı vaḥdet mevc ider
Her temevvüç eyledikçe ḳaṭre-i bī-ḥad döker
Yine emvāc-ı ḳaṭreler heb āḫir ʿummāna irer
Mevc midir deryā mıdır ki ḳaṭre ḳaṭre serpilen
Ḳaṭre mi ʿummān mıdır ki fırḳa fırḳa ayrılan

4 Şems-i lāhūt ufḳ-ı vaḥdetden ṭoġup bu keẕrete
Ẕerreler girdi żiyāsıyla niçe biñ ṣūrete
Kendini ir gördi yine keẕret içre vaḥdete
Āfitāb mı yā nedir ki ẕerre ẕerre görünen
Ẕerreler mi yā şems mi lemʿa lemʿa parlıyan

5 Dāne dāne ḫallerin bu Ḥāfıẓa çün ʿarż ider
Pāre pāre ʿaşḳ ile bī-çāre baġrını deler
Ḳana ḳana sāḳī-i vaḥdet şarābından içer
Ḳan mıdır ṣahbā mıdır ki ḳana ḳana içilen
Yār mıdır sāḳī midir ki bāde bāde mey ṣunan

169

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Oḳu gel sırr-ı **min ḫabli** ki āgāh ol teʿālādan
Bıraḳ inkārı Ḥaḳḳ'ı gör uzaḳ ol Lāt u ʿUzzādan

2 Teniñ ḥarfindeki ol noḳṭa-i ẕātīye nāẓır ol
Görüp Ḥaḳḳ'ı vücūd lafẓında ʿārif ol o maʿnādan

3 Vücūd gülzārına maġrūs olan verde naẓar eyle
Diliñden gülşen-i ġaybı görüp ḳoḳ verd-i raʿnādan

4 Semā´-i tende dil bedrindeki tābāna baḳ ey dil
Ki āgeh ol niçe işrāḳ ider ol mihr-i vālādan

5 Ḫudā'nıñ feyżidir[416] bārān-ı nīsānı ṣadefdir ten
Diliñ incū-yı **küntü kenz** ḫaber al dürr-i yektādan

6 Vücūduñda olan lā zehrini dilden çıḳar Saʿdī
Bulasıñ derdiñe dermān sürüp tiryāḳ-ı illādan

170

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḥẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Vech-i Raḥmān vech-i insānda ʿıyān
Noḳṭa-i sırrıñda ʿilm-i Ḥaḳ nihān
Yā niçündür gözyaşın itdiñ revān
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān

2 ʿĀlem-i nūrdan alup indirdiler
Çār ʿanāṣır cāmesin giydirdiler
Ẓulmet içre nūr iken iletdiler
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān

[416] Kelime metinde "kayż" şeklinde yazılmıştır.

3 Ṭālib iseñ gülşen-i dünyāya ger
Verdiniñ yoḳdur beḳāsı tiz ṣolar
Keşret içre vaḥdeti gördüñ meger
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān

4 Şemʿ-i vaṣla ey göñül pervānesiñ
Ñār-ı ʿaşḳa yā niçün sūzānesiñ
Rūz [u] şeb bülbül gibi nālānesiñ
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān

5 Ṭālib iseñ vuṣlat-ı cānānıña
Ṣor yolu Saʿdīye ir Sübḥān'ıña
Yā nedir bāʿiş seniñ efġānıña
N'oldu ʿaşıḳ işiñi ḳıldıñ fiġān
Lüṭf idüp maʿşūḳuñu eyle beyān

171

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedendir bu dilim murġı ider çün dem-be-dem efġān
Bilirsem ārzūsu derd-i mendiñ vuṣlat-ı bustān

2 Dem-ā-dem āh u zār ile çeker gülzārına ḥasret
Fenā gülzārına baḳmaz ki ṣolmaz gül içün nālān

3 Çū nūrdan aldılar ānı bu nāsūt-ı zulmeti içre
Be-her ān aṣlını ister anıñçün zārdan giryān

4 Bu nāsūt lānesinden āh ider ol verd-i lāhūta
Anıñ feryād ü efġānına aʿżām oldular ḥayrān

5 Benim feryādıma baḳup beni levm itme ey Saʿdī
Bilürsüñ bir kişi dūr olsa aṣlından çeker ḫüsrān

172

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Tā ezel nūr içre seyrānıñ niçün
Ṣoñra bu ẓulmetde ḫüsrānıñ niçün
Āh ile gözden aḳan ḳanıñ niçün
Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün
Derd ile āh ile giryānıñ niçün

2 Āteş-i ʿaşḳ yaḳdı kül itdi seni
Dilde nārıñ daġı yandırdı teni
Nālişiñ ḥayretde ḳoydı çün beni
Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün
Derd ile āh ile giryānıñ niçün

3 Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervānesiñ
Āteş-i hicre niçe sūzānesiñ
Başı ḳoyup cān ile dīvānesin
Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün
Derd ile āh ile giryānıñ niçün

4 Kendiñi Mecnūn-ı şeydā eylediñ
Var ise ārzū-yı Leylā eylediñ
Dilde tesbīḥiñ çū Mevlā eylediñ
Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün
Derd ile āh ile giryānıñ niçün

5 Bu fenā gülzāra dönme yüzüñü
Gülşen-i bāḳīye baḳ aç gözüñü
Eyle Saʿdīden Ḥaḳ'ile sözüñü
Söyle ʿāşıḳ zār ü efġānıñ niçün
Derd ile āh ile giryānıñ niçün

173

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Baña lebrīz ṣunup ʿaşḳ bādesin ol sāḳi-i peymān
O demdir mest olup dil vechine her dem olur ḥayrān

2 Viṣāl-i bezmine müştāḳ olaldan bu dil mey-ḫūr
Ayılmaz sekri nūş-ā-nūş dem-ā-dem ʿaşḳla sekrān

3 ʿAcep mestim ki bilmem īn u ānı hem bilindim ben
Ne berrīyim ne baḥrīyim mekān bilmem ne bir ezmān

4 Meyi rengini bilmem āb-ı Kevs̱er'dir veyā ṣahbā
Şarāb-ı bu'l-ʿacebdir ki virir dürlü niçe elvān

5 **Seḳāhüm Rabbühüm** ḫamrın yed-i sāḳīden iç mest ol
Eger Saʿdī bulim dirseñ viṣāl-i ülfet-i cānān

174

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müs̱emmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Daʿvet itdim vaḥdete ʿāşıḳları meyḫāneden
Ḳana ḳana ʿaşḳ meyin nūş itdiler peymāneden

2 Sāḳī-i vaḥdet leb-ā-leb ṣundı ʿaşḳı anlara
Mest olup farḳ itmediler mescidi demḫāneden

3 Ṣoyunup deryā-yı z̲āt-ı muṭlaḳa ġarḳ oldılar
Vaḥdete kes̱retde āgāh oldular dürdāneden

4 Z̲evḳ-i dīdārdır dem-ā-dem anlarıñ cünbüşleri
Cām-ı ʿaşḳı içdiler ol gözleri mestāneden

5 Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervāne oldı dilleri
Vāṣıl-ı dīdār olardır anlara pervāneden

6 Ẕevḳ-i dīdār anları tā şöyle sermest itdigim
Ḥayret içre seçmediler Kaʿbeyi putḫāneden

7 Saʿdiyā derd ehli gelsün bezm-i ʿaşḳa merḥabā
Tā ki ẕevḳ almaḳ dilerse vuṣlat-ı cānāneden

175

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Oḳu gel muṣḥaf-ı ādemde āgāh ol ki esmādan
Ḫaberdār ol diliñde isim-i aʿẓam hem müsemmādan

2 Baḳup levḥ-i diliñden **ḳābe ḳavseyn** sırrını ögren
Nedir sırr-ı **ev ednā** bir ḫaber vir **vaḥyü yūḥādan**

3 Nedir her zīr ü bālādan görünen şems-i pür-işrāḳ
Ḫaber vir zīr-i tende şevḳ uran ḫurşīd-i bālādan

4 Ḥażīż-i tende lāhūt evcine her dem naẓar eyle
Ḫaber al ki nedir evc u ḥażīżden Rabb-i aʿlādan

5 Yarātdı Ādem'i ṭīnden **nefaḫtü'**den ḳoyup bir rūḥ
Ḫaber vir nefḫ-i Sübḥān'dan daḫi Ādem ü Ḥavvā'dan

6 Çū sensiñ levḥ-i Tevrāt'ı baḳup bil maʿnī-i ẕātı
Daḫi hem sendedir mīḳāt ḫaber al Ṭūr u Sīnā'dan

7 Ḫalā´iḳdan ne ki vardır saña olmuş ḳamu bende
Yā kim ten ʿabdiñe seyyid ḫaber vir dilde Mevlā'dan

8 Yeter ey Saʿdī-i Mecnuñ yābāndan gezdigiñ ġāfil
Derūnuñ içre gir bir kez ḫaber al dilde Leylā'dan

176

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Baña feyż-i şuhūd itdi cenāb-ı ḥażret-i Yezdān
Neye baḳdımsa ol yüzden göründı bī-cihet Raḥmān

2 Cemāli ṭutmuş āfāḳı görünmez lakin aʿmāya
Görür Ḥaḳḳ'ı ʿarefden ders alup kāmil olan insān

3 Viṣali bezmine daʿvet ider ʿuşşāḳ-ı bi'llāhı
Olardır ḥażret-i dīzār-ı Sübḥan'da ulū'l- īḳān

4 Şolar kim **naḥnü aḳreb** dersin aldı muṣhaf-ı dilden
Olardır mekteb-i ʿirfān-ı tende ṣāḥib-i ʿirfān

5 Ḳuruldı Saʿdiyā pāzār-ı ʿaşḳ sūḳ-ı muḥabbetde
Varup al tāc-ı şehvārı oṭur vaḥdetde ol sulṭān

177

Murabbaʿ Fī Merṣiyyeti Ḥażreti İmām Ḥüseyn

Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿAnh

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ey şehīd-i Kerbelāya gözyaşın ʿummān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn
Nār-ı firḳatle cigerler dağlayup büryān iden
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

2 Yā ne cānıñla ṭururusuñ ağla işiñ zār ola
Āteş-i hicrānla yan ki teniñ pür-nār ola
Ger dilerseñ menziliñ ʿuḳbāda gül gülzār ola
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

3 Ey Ḥüseyn-i nevcivān içün çekenler firḳati
Ṭurmayalım idelim cān-ı Yezīd'e laʿneti
Ey şehādet şāhına cāndan çekenler ḥasreti
Ağlañuz bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

4 Kimdir ol şāh-ı şehīd-i Kerbelā dirseñ bāña
Ḳurretü'l-ʿayn-ı ʿAliyyü'l-murtażā Āl-i ʿĀbā
Māderidir Fāṭıma ceddi Muḥammed Müctebā
Mātem it bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

5 Çār-yār ile Muḥammed cümlesi oldı şehīd
Seyf yā zehrile ḳıydı anlara niçe ʿanīd
Mātem it Saʿdī Ḥüseyne ḳıydı ol Şimr-i Yezīd
Aġlañuz bu gün muḥarremdir şehīd oldı Ḥüseyn

178

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gel ey dil āgeh ol dil ḳaṭresinde ḳaʿr-ı deryādan
Vücūduñdur ṣadef baḳ sen ḫaber al dürr-i yektādan

2 Çıkup Ṭūr-ı vücūduñda oḳu kellemtüden dersiñ
Yazup Tevrātı dilde āgeh ol mīḳāt-ı Mūsā'dan

3 Olup müsteġraḳ-ı baḥr-i fenāfi'llāhda fānī ol
Beḳābi'llāhda bāḳī ol beḳā isterseñ ibḳādan

4 Ten-i ẓulmetde iç āb-ı ḥayātı Ḫıżr-ı ḳalbiñden
Uçup ḥayyü'l-ebed içre ḥayāt bul Ḫıżr-ı iḥyādan

5 Vücūduñ Ḳāf'ına çıḳda göñül murġına baḳ anda
Nedir ol ṭayr-ı lāhūtu ḫaber al murġ-ı ʿAnḳā'dan

6 Ḳudüs'dür bu vücūd Beytü'l-Maḳdis'dir diliñ ʿārif
Oḳu levḥ-i diliñden āyeti İncīl-i ʿĪsā'dan

7 Teniñ maṣnūʿına ʿibretle baḳ ṣunʿ-ı bedīʿi gör
Olayım dirseñ eger Saʿdī ulū'l-ebṣār-ı bīnādan

179

Ḥarfü'l-Vāv

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ol hüviyyet baḥrine atar maṭar-i nīsān Hū
Niçe biñ dürlü ṣadefde dürr olur bārān-ı Hū

2 Rūzigār-ı ʿaşḳile baḥr-i hüviyyet mevc urur
Keṣrete ḳaṭrāt-ı bī-pāyān ṣaçar ʿummān-ı Hū

3 Ẓāhir ü bāṭın ne ki var cümlesi Hū'dan gelür
Taḫt-ı ġaybda ʿāleme fermān ider sulṭān-ı Hū

4 Gülşen-i keṣret-i hüviyyetden açupdır güllerin
Şevḳ urur ẓerrāt-ı gün-ā-günde ol tābān-ı Hū

5 Saʿdiyā ʿibretle diñle cümle şeyden Hū gelür
Eylemiş iẓhār ṣıfātın ẕātını pinhān-ı Hū

180

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Olalım lāne-i tende dilā nālāne-i yā Hū
Olalım tekye-i tende şehā devrāne-i yā Hū

2 Çū ten tekye bu dil ḳandīl feyiżdir zeyt fetīl yā Hū
Yaḳup ʿaşḳıla anı olalım cevlāne-i yā Hū

3 Fetīl-i ẕikri yaḳup ʿaşḳ odıyla şemaʿ-i dilde
Çerāġ-ı vaṣla yanup olalım pervāne-i yā Hū

4 Hüviyyet ẕevḳini Hū'dan alup ol ḥażret-i ġaybdan
Şehādet içre Ḥaḳḳ'a olalım ḥayrāne-i yā Hū

5 **Seḳāhüm Rabbühüm** ḫamrın alup sāḳī-i ḥażretden
İçüp ʿaşḳ bādesin ḫoş olalım mestāne-i yā Hū

6 Eger Saʿdī görim dirseñ cemāl-i vech-i cānānı
Yolunda cān virüp yaḳıl olup sūzāne-i yā Hū

181

Ḥarfü'l-Hā´

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr[417]

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ḳıl müzeyyen beyt-i ḳalbiñ zīver-i tehlīl ile
Sīneñi ṭoldır leb-ā-leb gevher-i tehlīl ile

2 Ẕevḳ-i dīdār ister iseñ ḫalḳa-i ẕikre oṭur
Cennet-i vechine gir ol şehper-i tehlīl ile

3 Küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar'**dan sürme çek dīdeñe
Vaḥdeti gör māhtāb-ı enver-i tehlīl ile

4 ʿĀrifān-ı bi'llāh verā´-i ins ü cinni seyr idüp
ʿArşa irer āfītāb-ı emher-i tehlīl ile

5 Tīġ-i tesbīḥi çeküp vir māsivāya sen cevāb
Nefs-i ġaddārıñı ḳatl it ḫancer-i tehlīl ile

6 ʿĀdil ol iḳlīm-i tende emr-i bi'l-maʿrūf ile
Nehy-i münker ile ḥükm it Dāver-i tehlīl ile

7 Saʿdiyā gel verd-i rengārenk[418] ḫoş būy ẕevḳin al
Gülşen-i dīzārına var rehber-i tehlīl ile

---

[417] Şiir Remel bahrinin "*Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün*" kalıbıyla yazıldığı halde yanlışlıkla Hezec bahri olarak yazılmıştır.

[418] Kelime "rengārek" şeklinde yanlış yazılmıştır.

182

Naʿtü Resūli'llāhi ʿAleyhi Ṣalavātu'llāh

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Vücūduñ derd-i ʿişyāna devādır yā Resūla'llāh
Ḳapuñda sā´ile kārıñ ʿaṭādır yā Resūla'llāh

3 Deriñde rū sīyāh bir sā´ilim geldim cenābıña
Şefāʿāt itmesen işim cefādır yā Resūla'llāh

4 Vücūduñ mescid-i Aḳṣā cebiniñ kaʿbe-i ʿulyā
Maḳāmıñ secdegāh-ı aṣfiyādır yā Resūla'llāh

5 Çū sen maḥrem-i serāy merḥametsiñ ümmete dā´im
Vücūduñ maḫzen-i iḥsān-ı vefādır yā Resūla'llāh

6 Eñ ednā himmetiñ ʿālemde ḫurşīd cihānārā
Ulū'l-elbāb ḳatında müntehādır yā Resūla'llāh

7 Seniñ dergāhıña çün yüz sürenler buldılar Ḥaḳḳ'ı
Reh-i Ḥaḳḳ'a yüzüñ māh-ı Ḫudā'dır yā Resūla'llāh

8 Seniñ ḥaḳḳında Ḥaḳ levlāk buyurdı ey cihān faḫri
Vücūduñ maẓhar-ı kenz-i ḫafādır yā Resūla'llāh

9 Bu Saʿdī derdmende bir naẓar baḫş it eyā Aḥmed
Ḳapuñda yüzü ḳara bir gedādır yā Resūla'llāh

183

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀrif ol ṣūret gözetme gir derūn-ı ḫāneye
Taḫt-ı dilde kimdir ol sulṭān baḳ şāhāneye

2 Ger dilerseñ göresiñ vech-i Ḥaḳḳ'ı senden yaḳīn
Eylemiş mir´āt dili ẕātına baḳ āyineye

3 Ḳaʿrı yoḳ deryā-yı bī-sāḥildürür ten içre dil
Baḥr-i ʿummān-ı diliñde ṭalda baḳ dürr-dāneye

4 Sīne-i ḳandīliñe ʿirfān fetīlin pes yaḳup
Şemʿ-i vaṣla yanmaġı ögren baḳup pervāneye

5 Saʿdiyā ʿilm-i ledünnī bilmek isterseñ eger
ʿİlm-i Mevlā'dan oḳu ʿaḳlı ḳo baḳ dīvāneye

184

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Nedir bā´iṣ ḫafīgandan cihān içre tecellāya
Temāşā-yı cemāl mi yoḫsa bā´iṣ bu merāyādan

2 Eḥad çün vāḥidiyyetden bu keṣretde ẓuhūr itdi
Teḳāżā-yı şu´ūn içün ʿamā irdi hüveydāya

3 Yine vaḥdetdedir kendi bu keşret ẓıll-i ẓātıdır
Ṣıfātınıñ yüzünden irdi her bir esmā eclāya

4 Açıldı **küntü kenz'**iñ ḳapusu bir velvele ḳopdı
Kimi eflāk-ı ʿanāṣır kimi irdi zīr ü bālāya

5 Kemāl-i ṣunʿı seyr it Saʿdiyā gözden aḳıt yaşı
Eger āgāh iseñ esmā´-i keşretden müsemmāya

185

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 ʿĀlem-i nūrumdan aldılar beni bu ġurbete
Aṣlım içün aġlarım ki ḳoydılar bu ẓulmete

2 Ol ezel bezminde nūş-ā-nūş cām-ı vaṣl idem
Yā nedir Bāʿiş bugün hicrānla bu miḫnete

3 Tā ezelden ʿādet-i yār böyledir ʿāşıḳlara
Gösterüp ḥüsnün düşürür ḥayret içre ḥayrete

4 Gāh firḳat gāh vuṣlat cilvesiyle nāz ider
Gerçi kim düşürdi bugün zārı zārı ḥasrete

5 Gülşen-i cemʿü'l-cemiʿden aldı bu dil bülbülün
Atdı ḫāristān firaḳ içre düşürdi firḳate

6 N’ola kim göçseñ bu fānīden beḳā gülzārına
Gülşen-i dīzārda irseñ yine bezm-i vuṣlata

7 ʿĀlem-i ḥayyü’l-ebeddir Saʿdiyā aṣlıñ seniñ
Bir iki gün mihmāne geldiñ ḥāżır ol pes rıḥlete

186

Mine’l-Baḥri’r-Recezi’s-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Ḳaldım Ḫudā’ya ben ġarīb gülden cüdā bu ʿandelīb
Olmaz isem saña ḳarīb āh ġurbetā vā ġurbetāh

2 Hīç bir günāhdan ḳaçmadım dünyā ġamından geçmedim
ʿUḳbāya ḳanat açmadım āh veyletā vā veyletāh

3 Ḳapuñda ʿāṣī bir ḳulum gözyaşıyla ḫūnāb dökem
Gitmezse benden bu elem āh miḥnetā vā miḥnetāh

4 Aṣlımdan oldım çün cüdā rāhında cān olsun fedā
Ḳan aġlayup itdim ṣadā āh ḥasretā vā ḥasretāh

5 Saʿdī çeker derd ü elem kārıdır anıñ hemm ü ġam
Çıḳdım yola aṣlım bulam āh rıḥletā vā rıḥletāh

187

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 ʿAref dersin oḳursuñ dilde irer ḳaṭreñ ʿummāna
Görürsüñ şems-i lāhūtu ulaşdıñ ise tābāna

2 Teḳarrubdan ḫaber verdi dile ol **naḥnü aḳreb'**den
Nedir bāʿiṣ şehādet içre ġaybetden bu hicrāna

3 Ḳuyūd-ı mülke taḳyīdden niçe gösterdi ıṭlāḳı
Sebep ne lā-taʿayyünden taʿayyünde bu seyrāna

4 Çū ufḳ-ı vāḥidiyyetden eḥad işrāḳ nūr itdi
Niçe envār gūn-ā-gūn ile berḳ urdı aʿyāna

5 Kemāl-i ḳudret-i ṣunʿunda Saʿdī ḥayrete düşdi
Çū her dem mülk-i nāsūtu ḳoyar biñ dürlü elvāna

188

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Vāḥidiyyetden eḥad itdi ẓuhūr bu keṣrete
Niçe ḳoydı ʿālemi baḳ gūn-a-gūnā ṣūrete
Devr idüp ʿālem yine Ādem'den irer vaḥdete
ʿĀrif iseñ āgeh ol sen tende ʿalem hey′ete
Tende cāna cānda sırra vāḳıf ol baḳ ḥikmete

2 Ufḳ-ı vaḥdetden ṭoġup çün arż-ı tende āfitāb
ʿAks idüp şemsiñ żiyāsı dilde oldı māhtāb
Nūr-ı bedr-i dil ile aʿżā olupdur şuʿletāb
ʿĀrif iseñ āgeh ol sen tende ʿalem heyʹete
Tende cāna cānda sırra vāḳıf ol baḳ ḥikmete

3 Mihr ü meh beynine ḥāʹil ḳılma dünyā fikriñi
Dil ḫusūfdan ḳurtulup görsün dem-ā-dem mihrini
Żavʹ-ı lāhūtı alup döksün teniñe nūrunı
ʿĀrif iseñ āgeh ol sen tende ʿalem heyʹete
Tende cāna cānda sırra vāḳıf ol baḳ ḥikmete

4 Çün diliñ merkez-i ḳamu aʿżāñ nücūm-ı bī-ḥesāb
Devr iderler merkezi eṭrāfına miṣl-i dūlāb
Ḥavl-i dilde ẕikr-i Hū ile dönesiñ müsteṭāb
ʿĀrif iseñ āgeh ol sen tende ʿalem heyʹete
Tende cāna cānda sırra vāḳıf ol baḳ ḥikmete

5 Saʿdiyā mirṣād-ı Hū'dan mirṣad-ı ten içre baḳ
Gör ṣıfāt çerḫin niçe ẕāt merkezine inṭibāḳ
Heyʹetiñden ḥikmeti bildiñse kendiñ ʿaşḳa yaḳ
ʿĀrif iseñ āgeh ol sen tende ʿalem heyʹete
Tende cāna cānda sırra vāḳıf ol baḳ ḥikmete

189

Murabbaʿ Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Eyā ḫoş būy-ı verd-i vaḥdeti ārzū iden diller
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh
Eyā ṣolmaz gül içün zār iden nālende bülbüller
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh

2 İllā ey varlıġından ṣoyunup kendin iden ʿirfān
Eyā dost yoluna başıyla cānı eyleyen ḳurbān
Eyā ʿaşḳıla ol lāhūt gülüne murġ olan nālān
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh

3 Ne ḥāṣıl geştzār-ı ʿālem-i esfelde ey cāhil
Geçüp iḳlīm-i aʿlā içre sulṭān ol olup ʿādil
Ayaḳ ḳaldır girüp ol bezm-i vaḥdet içre ol kāmil
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh

4 Bu ḫāristān-ı fānīniñ beḳāsı yoḳ ṣolar verdi
Bu yanan reng-i būyuna çeker her dem ġamı derdi
Yürü dergāh-ı tevḥīdde çekelim ẕikr ile virdi
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh

5 Gel ey Saʿdī yeter gezdiñ bu ḫāristān-ı fānīde
Gül-i raʿnā-yı vaḥdet ḳoḳ girüp gülzār-ı bāḳīde
Ki yār ol yār ile ol gülistān-ı cāvidānīde
Açıldı gülşen-i tevḥīd buyursun ʿāşıḳān bi'llāh

190

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Serāy-ı dilde gör maʿşūḳuñu ey ʿāşıḳ-ı bi'llāh
Saña senden naẓar it sendedir çün **semme vechu'llāh**

2 Aradan bürde-i benlik gidüp bir kez naẓar itseñ
Görürsüñ sırr-ı dilden Ḥaḳḳ'ı olursuñ saña hemrāh

3 Gel ey dil pūte-i ʿaşḳda erit varlıḳ naḫḫāsın çün
Ki ḫāliṣ zer idüp kendiñ bu yolda olmaġın gümrāh

4 Bu gün gör vech-i dildārı ṣaḳın aldanma ferdāya
Çürütme ʿömrüñü ġāfil idersiñ ṣoñra çoḳ eyvāh

5 İderseñ cām-ı mevti nūş irüp deste ecel elbet
Viṣāl-i yāre ir bundaki seyr it vechini her gāh

6 N'ola ʿazm-i beḳā itseñ bu fānīden eyā Ḥāfıẓ
Görürdüñ yāri anda vaḥdete irerdi dil-i dilḫᵕāh

191

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim Eyḍan

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Tecellī vāḥid-i muṭlaḳdürür keṣret bu eşyāda
Merāyādır bu ekvān kendidir yine temāşāda

2 Yazup ol levḥ-i vaḥdetden cihāna keşret elfāẓın
Niçe elfāẓ gūn-ā-gūnde birdir yine maʿnāda

3 Açup ol **küntü kenz**'iñ gevherin pāzār-ı nāsūta
Baḳan oldur yine lāhūt yüzünden bu merāyādan

4 Kimin Mecnuñ idüben ṭaġlara düşürdi ʿaşḳ ile
Ne bir Mevlā ki kendi cilvegerdir rūy-ı Leylā'da

5 Hüviyyetle temevvüc eyleyen ʿummānı gör Saʿdī
Çıḳar ol dürr-i şehvārı ṣoyun var ṭal o deryāda

192

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Melāmet ḫırḳasın gey çün bu yolda olmaġın gümrāh
Teni muṣḥafdan al dersiñ ʿarefden Ḥaḳḳ'a ol āgāh
Bu ʿömr-i nāzenīñi itme isrāf ki ṣoñu eyvāh
Teniñdir **eynemā** baḳ anda dildir **semme vechu'llāh**
Görüp vech-i Ḥaḳḳ'ı andan saña sen olasıñ hemrāh

2 Baḳup dil noḳṭasına ḥarf-i tende oḳu bir noḳṭa
Gelen oldur **nefaḫtü fīhi'**den ol bī-nefs nefḫa
Ki ṣanma ḳalb ṣanavber şekli yā maḫrūṭī bir laḥme
Teniñdir **eynemā** baḳ anda dildir **semme vechu'llāh**
Görüp vech-i Ḥaḳḳ'ı andan saña sen olasıñ hemrāh

3 Seniñ nuṭḳuñ kelām-ı Ḥaḳ ʿaref sırrın ʿıyān söyler
Seni mir´āt idinmiş ẕātına kendi nihān söyler
Kelāmıñ ṣanma kendiñden bu dil bir tercümān söyler
Teniñdir **eynemā** baḳ anda dildir **semme vechu'llāh**
Görüp vech-i Ḥaḳḳ'ı andan saña sen olasıñ hemrāh

4 Cemālin **aḥsen-i taḳvīm'**le gösterdi insānda
Kemāl-i ḥikmetin ʿarż eyledi hem ṣūret-i cānda
Yed-i ḳudretle ṣalṣāli yoġurdı dil ḳoyup anda
Teniñdir **eynemā** baḳ anda dildir **semme vechu'llāh**
Görüp vech-i Ḥaḳḳ'ı andan saña sen olasıñ hemrāh

5 Çıkup Ṭūr-ı vücūduñda oḳu Tevrāt'ı ey Saʿdī
Diliñdir Levḥ-i Maḥfūẓ anda bil mīḳātı ey Saʿdī
Baḳan ẕātına senden Ḥaḳ diliñ mir´ātı ey Saʿdī
Teniñdir **eynemā** baḳ anda dildir **semme vechu'llāh**
Görüp vech-i Ḥaḳḳ'ı andan saña sen olasıñ hemrāh

193

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmen Eyḍan

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Göñül gözüñ açan ʿārif beḳā bilmez bu fānīye
Uçar ḥayyü'l-ebed içre ḥayāt görmez bu fānīye

2 Şu dil kim gülşen-i ʿaşḳ içre tevḥīd naġmesin itdi
Beḳāya nāle vü feryād ider ötmez bu fānīye

3 Gülistān-ı ḥaḳīḳatde olan seyrān ʿāşıḳlar
Olar her dem ḳoḳar vaḥdet gülün baḳmaz bu fānīye

4 **Serāy-ı lī mea'llāh'**da şeh-i Dārā olan ʿādil
İder fermānı bāḳīden ḥüküm itmez bu fānīye

5 Uçup olʿarş-i lāhūta ḥayāt-ı cāvidānı bul
Çū ṭayyār-ı hevā-yı ʿaşḳ olan ḳonmaz bu fānīye

6 Yürü taḥṣīl-i ẕāt-ı ḥażret ile ölmeden evvel
Çū her dem gördügüñ şeydir giden gelmez bu fānīye

7 Şikār-ıʿaşḳ-ı Ḥaḳḳ-ı ṣayd iden kāmiller ey Saʿdī
Göñül şehbāzını aṣlā olar ṣalmaz bu fānīye

194

Merṣiyye-i Nübüvvetpenāh ʿAleyhi Ṣalavātu'llāh
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim Eyḍan
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Yoluñda cānla bāşım fedādır yā Rasūlla'llāh
Firāḳıñçün işim dā´im cefādır yā Rasūlla'llāh

2 Beḳāya irtiḥāliñ cümleʿuşşāḳa oñulmaz derd
Vefātıñ ümmetiñe ibtilādır yā Rasūlla'llāh

3 Giyürdi egniñe elbet melekler sündüs ü ḥulle
Kefen örtündügüñ çün ẓāhirādır yā Rasūlla'llāh

4 Göñül firḳat gözüm ḥasret ġamına āşinā oldı
Dilim efġāna her dem mübtelādır yā Rasūlla’llāh

5 Bu ʿālem-i gülşeninde olmasın mı bülbül-i dilzār
Çū ruḫsār-ı gülüñden ol cüdādır yā Rasūlla’llāh

6 Ġubār-ı ravżā-i pākıñ küḥldür çeşm-i ʿuşşāḳa
Sürüldükçe ʿuyūna tūtiyādır yā Rasūlla’llāh

7 Birisi vaṣfınıñ Ḫayru’l-Enām’dır yer ü göklere
Birisi Aḥmed-i Ḫayrü’l-Verā’dır yā Rasūlla’llāh

8 Melekler gökde yerde ins ü cin ḳıldı namāzıñ tā
Didiler firḳat ile eṣ-ṣalādır yā Rasūlla’llāh

9 Bu Saʿdī dergehiñ bekler ḳapuñda pīr-i perverdir
Ümīdi derdine senden devādır yā Rasūlla’llāh

195

Ḥarfü’l-Lām ve’l-Elif
Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’l-Müṣemmeni’s-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 ʿAcep ki perde olmuşdur cemāline ḥicāb-ı lā
Yine illā açar vechin gidüp yüzden niḳāb-ı lā

2 Nesīm ü vuṣlatı bād-ı ṣabā esdikce āfāḳa
Ṭolar enfüsde illādan żiyā gidüp seḥāb-ı lā

3 Girer ʿāşıḳ cemāl-i cennete Rıḍvān-ı illādan
Ne müşkil dūzaḫ-ı nefy içre mālikden ʿaẕāb-ı lā

4 N'ola içseñ şarāb-ı vaṣlı ol sāḳī-i illādan
Yā çün ḳandıra mı dilteşne-gānı ol serāb-ı lā

5 ʿAcep ʿarż ide mi illā bu Saʿdīye viṣāl ʿiddetin
Çün yandı nār-ı firḳatle emāndır yā ʿiḳāb-ı lā

196

Ḥarfü'l- Yā´

Naʿtü Faḫri Kā´ināt ʿAleyhi Ekmelü't-Taḥiyyāt

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Ey ḥaḳīḳat baḥriniñ ol bī-bedel dürdānesi
Sensiñ ol kenz-i ḫafīniñ gevher-i yekdānesi

2 Sen nişīn-i taḫt levlāk'sıñ eyā şāh-ı cihān
Olmasa teşrīfiñ açılmazdı ʿālem ḫānesi

3 Sen ki maḥbūb-ı Ḫudā'sıñ yoḳ nihāyet ḥüsnüñe
Anıñiçün oldı ʿuşşāḳ ḥüsnüñüñ dīvānesi

4 Çün diliñden ʿāşıḳān içdi seḳāhüm ḫamrını
Çeşm-i ʿaynıñdır şarāb-ı ʿaşḳ Ḥaḳ peymānesi

5 Yā ḥabība'llāh cenābıñ bezmine ir gör bizi
Tā olavuz māh cemāliñ cāmınıñ mestānesi

6 Ḥüsn ü vechiñ şemʿine şāyeste ḳıl bu Saʿdīyi
Tā ki olsun pertev-i şemʿ-i cemāl pervānesi

197

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Hemān Şīrīn içün üftāde birdir ṣanma Ferhād'ı
İder ṣaḥrā´-i ḥüsnünde niçe ʿuşşāḳı feryādı
Niçe mecrūḥ ider ol gör dil-i Mecnūn-ı nā-şādı
Yine lüṭf eyleyüp Leylā yüzünden eyler imdādı
Gehī ḥasret gehī vuṣlat yüzünden itdi irşādı

2 Anıñ ḥüsnü temāşāsında ḥayrāndır niçe Mecnūn
Yıḳılmış deşt-i ḥüsnünde hezerān ʿāşıḳ-ı meftūn
Cemāline çeker lā perdesin gāhī ider maḥzūn
Gehī vechin açar illā ḳılar ʿuşşāḳını memnūn
Niçe biñ zār ile iʿmār ider ol ḳalb-i berbādı

3 Kimin berdār idüp bezm-i Ene'l-Ḥaḳ'da ider Manṣūr
Kimin şāh-ı şehīd-i Kerbelā eyler ḳılup maġfūr
Kimin vīrān-ı ʿaşḳ itmiş idüp kendisine mecbūr
Kimin ḥüsnile ābād eyleyüp ḳıldı anı maʿmūr
Hezerān ʿişvelerle dād ider ʿuşşāḳa bī-dādı

4 Gehī Mūsā'ya nāz ider ḫiṭāb-ı **len terānī**'den
Gehī ʿarż-ı cemālin vaʿd ider **sevfe terānī**'den
Kimine ʿarż-ı dīdār eyledi ʿaynü'l-ʿiyānīden
Kimine ders-i ḥüsnün ögredir **sebu'l-meṯānī**'den
Bilen hem bildiren O'ldur yine kendidir üstādı

5 Oḳu gel **külle yevmin**'den şu´ūnu şānı ey Saʿdī
Bilesiñ niçe yüzden ẕātına burhānı ey Saʿdī
Eger bildiñse kimdir bu cihān sulṭānı ey Saʿdī
Dökesiñ tā yolunda gözleriñden ḳanı ey Saʿdī
İdesiñ tā ki ḳandīl-i diliñde şemʿa īcādı

198

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṯemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Bī-nişān gülzārını ʿazm itdi bu cān bülbüli
Var ise emīnesi bī-çāreniñ vaḥdet güli

2 Ol nesīm-i gülşen-i vaṣlı esüp bād-ı ṣābā
Ārzūsu ʿāşıḳıñ vechinde vaḥdet sünbüli

3 Bir tecellī itdi cāna ʿālem-i ġaybdan hemīn
Şāh rāhım ʿālem-i ıṭlāḳa irdirdi dili

4 Ẕü'lfiḳār-ı[419] ẕikri çekdi dil fetāsı münkere
Ḥarbe çıḳdı düşmene tevḥīd ile ten Düldül'i

[419] Kelime "ẕü'lfiġār" şeklinde yazılmıştır.

5 Rūy-ı dil-berden cemāl-i Ḥaḳḳ'ı gördüm Saʿdiyā
ʿAyn-ı mir´ātdır yüzü Ḳur´ān oḳur hem kāküli

199

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dilim āb-ı ḥayāt içdi bulup Ḥıżır-ı iḥyāyı
Fenādan bāḳiye geçdi bilüp ol vech-i **yebḳā**'yı

2 Göñül ḥayyü'l-ebed içre uçup ol baḥt-ı ṣırf içre
Varup ıṭlāḳ-ı Ḳāf içre ki gördi murġ-ı ʿAnḳāyı

3 Vücūdum Ṭūr'una çıḳdım ki Ḥaḳḳ ile kelām itdim
Dilim Tevrāt'ın oḳudum bilüp teklīm-i Mūsā'yı

4 Bu dil dünyā vü ʿuḳbādan geçüp Firdevs ü Me´vādan
Daḫi ġılmān ü ḥūrādan ki buldı Rabb-i aʿlāyı

5 Eyā Saʿdī nişānı gör nişāndan bī-nişānı gör
Ḥaḳḳ'ı ʿayne'l-ʿıyānı gör açup ol ʿayn-ı bīnāyı

200

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 ʿĀşıḳ iseñ cān ü başı ḳo ara cānāneyi
Geşt-i āfāḳa ne ḥācet gir ara tenḫāneyi
Baḳ derūn-ı dilde gör ol gözleri mestāneyi
Bulda iç anıñ elinden bāde-i peymāneyi
Sende iç hem sende ara sāḳī-i meyḫāneyi

2 Niçe düşdüñ geşt-i zār-ı fānī içre ġaflete
ʿĀlem-i aʿlā-yı bāḳīye geçüp var ḥażrete
Ḳaʿr-ı cisme ṭalda āgāh ol ki dürr-i vaḥdete
Sende iste sende ara düşme ġayra minnete
Ten baḥirdir dil ṣadefdir anda bul dürdāneyi

3 Aç gözüñ dil ẕerresinde şevḳ uran tābāna baḳ
Ḳaṭreñ içre dilde mevc-endāz olan ʿummāna baḳ
Ol **nefaḫtü fīh** demidir nefḫa-i ʿuryāna baḳ
Hem vücūd iḳlīmine ḥükm eyliyen sulṭāna baḳ
Göresiñ nūrdan gelüp tende olan mihmāneyi

4 Çār ʿanāṣır bir yere geldi bulup ḳadd ü ḳāmesin
Küntü kenz'de gevher iken giydi insān cāmesin
Yazdı vechi levḥasında **men ʿaref**'den nāmesin
Nefs-i emmāre ḳodı anda daḫi levvāmesin
İbtilā vü imtiḥān eyler dil-i dīvāneyi

5 Sırr-ı **min ḥabli** oḳu ten mektebinde Saʿdiyā
Bilesiñ tā kimdürür ol kim yaḳīn senden saña
Gevheriñ kānın ṣorarsañ kenz-i maḫfīde ḫafā
Aṣlıña varmaḳ dilerseñ ṭut ḳulaġıñ sen baña
ʿAşḳ-ı Ḥaḳk ile yanup hem daḫi yaḳ tenḫāneyi

201

Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün

1 Mest itdi ol ṣahbā-yı ʿaşḳ
Virdi dem-ā-dem niçe ẕevḳ
Ḳıldı beni ḳandīl-i şevḳ
Ḳalbimi pür-nūr eyledi

2 Dīdārını itdim ṭalep
Dirdim görem mi yā ʿacep
ʿAyn itdi bu aʿżāmı hep
Vechini manẓūr eyledi

3 ʿArż-ı cemāl itdi baña
Derdime hem virdi devā
İḥsān idüp ol ẕü'l-vefā
Dil-i zārı mesrūr eyledi

4 Nāsūtda ben ḳalmış idim
Hicrān ile yanmış idim
ʿİṣyān u ẕenb itmiş idim
Ḥamd ola maġfūr eyledi

5 Saʿdī çeker derd ü elem
Gitmez başından hemm ü ġam
Dīzāre vardım yalvaram
Dīdāra manṣūr eyledi

202

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gel ey dil gülşen-i ʿaşḳda ne vardır eyle aḫbārı
Ki ser-mest itsün ʿuşşāḳı anıñ ḫoş būy-ı ezhārı

2 Ṭarīḳatde yanup nār ol ḥaḳīḳat içre serdār ol
Hüviyyetden ḫaberdār ol bulayım dirseñ ki Cebbār'ı

3 Naẓar ṣalma bu dünyāya gözüñü aç baḳ ʿuḳbāya
Naẓar it vech-i **yebḳā'**ya ki seyr it sırr-ı Settār'ı

4 Yürü levm eyle eşyāyı ki Ḥaḳḳ'a daʿvet it anı
Ḳamusu sırr-ı Yezdān'ı saña eylerler iḳrārı

5 Görür ol demde ey Saʿdī bu ekvāna baḳan Ḥaḳḳ'ı
Müsellemdir anıñ emri olur eşyāya hep sārī

203

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 İdelden şevḳi-i dīdār cemālinden tecellāyı
Açıldı çeşm-i nā-bīnām ʿıyān gördi ḫafāyāyı
Celālinden cemālin ʿāşıḳān ider temāşāyı
Meẓāhirdir ḳamu ẕerrāt n'idem ġayrı merāyāyı
Ḳururlar ʿārifān dergāh-ı vechinde ḫabāyāyı

2 ʿAcebdir ol maḳām içre gelür dilden Hüve'l-mevcūd
İkilik maḥv olup vaḥdet bulur hem ʿabdala maʿbūd
Nedir bilmem ki sācid midir Ādem yoḫsa kim mescūd
Hüve'l-Bāḳī nidāsından olur cümle o dem mefḳūd
İḥāṭa eyler anda yāriñ envārı dilārāyı

3 Sepīdī cāmelerle ʿāşıḳa eyler niçe cilve
İder biñ nāzla ʿuşşāḳına ol ṣad hezār ʿişve
Gider aġyār aradan gün-e-günā yār idüp şīve
Ṣafā ile ider saʿīn olur dīzār aña Merve
Seyāḥat eyler ol meydān-ı ḥüsnünde ṣaḥārāyı

4 Alup dil mecmer-i ʿaşḳda ṣafā-yı būy-ı dīzārı
Anıñla mest olup farḳ itmedi külḫān ü gülzārı
Yā kimdir ʿāşıḳa ʿarż eyliyen her yüzde dīdārı
Nedir ol cünbüş-ı vaḥdet nedir ol sırr-ı Cebbār'ı
Niçün ʿaşḳ miczerinde ʿāşıḳān kesdi ḍaḥāyāyı

5 Zen-i dünyā Ḫudāʿ ında ḳaçan ʿāşıḳlar ey Saʿ dī
Reh-i Ḥaḳ'da zer [u] sīmden geçen ʿāşıḳlar ey Saʿ dī
Varup yāriñ elinden mey içen ʿāşıḳlar ey Saʿ dī
Bu zīrden evc-i lāhūta uçan ʿāşıḳlar ey Saʿ dī
Ḳanaṭsız uçdılar Ḥaḳḳ'a ne etsünler meṭāyāyı

204

Murabbaʿ Bi-Ẕikri'l-Esmā'i'l-Ḥüsnā
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bu ʿālem dār-ı fānīdir Ḫudā'dır sermedi ancaḳ
Hüve'l-Ḥayyu Hüve'r-Rabbü Hüve'd-Dā'imu Hüve'l-Bāḳī
Bu keṯret ẓıll-ı vaḥdetdir tecellī vāḥid-i muṭlāḳ
Hüve'n-Nūr Hüve'l-ʿAdl Hüve'l-Ḳā'im Hüve'l-Bārī

2 Ḫiṭāb-ı kün irişdi cümleye ol dem yekūn oldı
Kimi esfel kimi aʿlā olup mevcūd ṭonun giydi
Zehī evreng-i lāhūtdan bu nāsūta ḥükm sürdı
Hüve'r-Rāfiʿ Hüve'l-Ḫāfiż Hüve'l-'Ālī Hüve'l-Ḳādī

3 Nihāyet yoḳdürür ṣunʿ-ı kemāl-i ḳudret-i Ḥaḳḳ'a
Kimin ṣad ʿizz ü nāz ile şeh Dārā ider ḫalḳa
Muḥabbet kişverinde kimini ṣulṭān[420] ider ʿaşḳa
Hüve'l-Bāsıṭ Hüve'l-Ḳābıḍ Hüve'l-Fātiḥ Hüve'l-Vālī

[420] Kelime "şeṭān" şeklinde yazılmıştır.

4 Ḳamu düşmüşlere ol destgīrdir eyleyüpdür dād
Odur sālikleri mürşid idüp nā-çārlara imdād
Virüp derd ehline dermān ḳılar nā-şādları dilşād
Hüve'n-Nāfiʿ Hüve'ḍ-Ḍārr Hüve'ş-Şāḳī Hüve'l-Kāfī

5 Yüzüñ ḳarasına baḳup ümīdiñ kesme ey Saʿdī
Oḳu **lā teḳnaṭū'**dan āgeh ol baḳ derse ey Saʿdī
Çū yoḳdur dergehiñden ṭard olunmuş kimse ey Saʿdī
Hüve'l-Ġaffār Hüve's-Settār Hüve'l-Fettāḥ Hüve'l-Āfī

205

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Düşüp dil vādi-i ʿaşḳa bu ilde itmez ārāmı
Ġarīb bir meşrebe düşdi hemān yanmaḳdürür kāmı

2 Ebed dembestedir dergāh-ı vechinde olup sermest
Ezelde çünki sāḳī ṭoldurup ṣundı aña cāmı

3 Varım meydān-ı ḥüsnünde cemālin seyr idim yāriñ
Gülistān-ı viṣālinde ideyim ẕevḳle bayrāmı

4 Şehādet içre açmış revzen-i evreng-i lāhūtı
Cemāl ʿarż eyler andan gösterüp ruḫsār-ı gül-fāmı

5 Müsemmā birdir ol taḫt-ı ʿamāda hīç isim yoḳdur
ʿAcebdir bunda Saʿdī oldı kemter bendeniñ nāmı

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḥaḳ'a maḳbūl olan Ādem olur ḫalḳıñ o menfūrı
Ḥaḳ'ıñ maḥbūbu oldur ki olur ḫalḳıñ o maḳhūrı
İçen ṣahbā-yı ʿaşḳ-ı Ḥaḳḳ'ı neyler āb-ı engūrı
Alur bezm-i viṣālde yār elinden cām-ı maġfūrı
Ne ġamdır ʿāşıḳa gördükde çeşm-i yārı maḫmūrı

2 Düşüpdür ʿandelībān belā keş gül-ʿiẕārına
Yanar pervāneveş ol şemʿa-i vaṣlıñda nārına
Niçün çıkmış ḫazānı sed o yārim nevbahārına
Nedir leyl-i firāḳıñ ẓulmeti vaṣlıñ nehārına
Neden ʿuşşāḳını ḳıldı sürūrdan öñce rencūrı

3 Kimin dīzār-ı vechinde ḳılar ṣad ʿizzile dilşād
Kimin ṣaḥrā-yı ʿaşḳında ḳılar biñ zārile nā-şād
Nedir ʿāşıḳdaki nāle idüp ʿaşḳ beytini bünyād
Niçün ʿuşşāḳını ḥabs itdi ol beytde idüp bī-dād
Meger ġam çekmiyen ʿāşıḳ olumaz vaṣlı mesrūrı

4 Kimin ʿāşıḳ kimin maʿşūḳ idüben ʿaşḳa yandırdı
Kimin ehl-i niyāz itdi kimin nāz ile güldırdı
Niyāz ü nāz yüzünden kendini dillerde añdırdı
Müsemmā sırrını dürlü nice esmāda bildirdi
Nedir ol şems-i ẕātdan bu ṣıfātıñ aldıġı nūrı

5 Nedir her zīr ü bālā levḥasında oḳunan Ḳur´ān
Kimiñdir rūy-ı dilber gülşeninde açılan reyḥān
Niçün bu dertli Saʿdīyi ider biñ derd ile nālān
Kimiñdir güldeki ḫoş būy nedir bülbüldeki efġān
Yā kimdir ḥüsnünüñ ʿāşıḳ dilinden ol ki mecbūrı

207

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Sāḳiyā lebrīz ṣun dilteşneye peymāneyi
Mest olup farḳ itmesün ol mescid ü meyḫāneyi

2 Öyle ser-mest ola kim dīdār-ı vechiñde seniñ
Hū deyup hīç bilmesün vīrāneyi kāşāneyi

3 Bezm-i ʿaşḳda cürʿa nūş-ı bāde-i rengīn olan
Öyle ser-mest dir ki seçmez kaʿbeyi putḫāneyi

4 Ṭuysun ol **innī ena'llāh** sırrını her ẕerreden
Baḥr-i vaḥdetden çıḳarsun bī-bedel dürdāneyi

5 Saʿdiyā ḳandīl-i sīneñde çerāġ-ı vaṣlı yaḳ
Yan yaḳıl devrānı ögren baḳ görüp pervāneyi

208

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Girüp beyt-i derūnumda idüp Ḥaḳḳ'a taḥiyyātı
Beni ʿaşḳ ile ābād it deyu itdim münācātı

2 Ḥicāb-ı keṣret ile ben niçe dem ḳalmışım mestūr
Baña vaḥdet ṣafāsın vir görem vaṣlıñda cennātı

3 Ḥaḳīḳat baḥrine ṭaldır hüviyyet ẕevḳini aldır
Ki ʿarż it **külle yevmi** şānını bilmem şu´ūnātı

4 Bu nāsūt berzaḫından al çıḳar ol evc-i lāhūta
Görüp her zīr ü bālāyı idem seyr-i maḳāmātı

5 Görünsün ʿālem-i Ḥayyü'l-ebed ol Ḳāf-ı ıṭlāḳda
Ebed mest olayım anda giçem naḳṣ ü kemālātı

6 Bu Saʿdī derdmendiñ dīdesine bir tecellī it
Seni görsün ḳamu şeyden unutsun bu ḫayālātı

209

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim Eyḍan

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Baḥirdir ten ṣadefdir dil feyiżdir dürr-i şehvārı
Ḫudā ilḳā ider ānen fe-ānen aña envārı

2 Yoġurdı ṭīni hem virdi **nefaḫtü fihi'**den rūḥı
Dili kenz-i ḫafī itdi ki ḳoydı anda esrārı

3 Ṣıfātın anda gösterdi kemālin anda ʿarż itdi
Ki mirʾāt-ı cemālin itdi baḳup gör anda dīdārı

4 Vücūduñ levḥ-i Ḳurʾānī diliñdir nefḫ-i Sübḥānī
Cemāliñ nūr-ı Yezdānī ki seyr it sırr-ı Settār'ı

5 Lebiñ cām-ı **seḳāhüm'**dür kelāmıñ Ḥaḳ kelāmıdır
Bu Saʿdī tercümānıdır nihān bil sende Cebbār'ı

210

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Düşürdüm ʿaşḳa efkārı olup Mecnūn-ı şeydāyı
Ḳodum dünyā vü ʿuḳbāyı çū buldum yār-ı Leylāyı

2 Nedir cennet nedir Rıḍvān nedir ḥūri nedir ġılmān
Göründi bī-cihet Raḥmān n'idem ben ġayrı Meʾvāyı

3 Göñül baḳmaz bu gülzāra hemān ārzūsu dīzāra
Ḫudā lüṭf itdi dil-i zāra açup ol vech-i raʿnāyı

4 Tecellī-i cemāl itdi ki mesrūr-ı viṣāl itdi
Sözüm āb-ı zülāl itdi görünce vech-i Mevlā'yı

5 Bu gün Saʿdī Ḥaḳḳ'a āgāz beḳādan ṭuydı çün āvāz
Dilidir vaḥdete pervāz bilüp sırr-ı **ev ednā'**yı

211

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 **Külle yevmin'**den gelür şāna ṭoġar her ʿabḳarı
Küllü men'den fānī olup yine gider ḳahḳarı
Küllü nefs'den vurur nefḫile İsrāfīl ṣūrı
Küllü şey´in hālikun'dan dem vurur çār ʿunṣurı
Küllü men fī'l-arḍ o dem aṣlına irer her biri

2 Feyż-i aḳdes baḥri ṭaşdıḳça bulur aʿyān-ı vücūd
Keṣrete feyż-i muḳaddesden gelür giyer şuhūd
Gülşen-i ıṭlāḳ gülüdür açılan bunca ḳuyūd
Kenz-i lāhūt-ı ʿamādır maḫzen-i nā-būd u būd
Gel kitāb-ı maḥv ü iṣbāt oḳu gezme serseri

3 Açıla düşdi ḫafīgān ḳopdı ol dem velvele
Ṣaçıla düşdi cihān sūḳında gevher dürr ile
Ṭoġdu gün-ā-gün meẓāhir virdi hem nāzı güle
Ḳoydı feryādile kim virdi niyāzı bülbüle
Ḳaldı esmādan müsemmā ḫoş tecellī ebheri

4 Ṣuḥuf āfāḳda oḳu **sebʿa'l-meṯānī** meṯnevī
Raḳḳı menşūru bilüp enfüsde miṯl-i Mevlevī
Āgeh ol elfāẓ-ı ʿālemden o ẕātı maʿnevī
Kimdürür ol Ḳāhir Cabbār ẕü'l-baṭşi'l-ḳavī
Ḳahr-ı Ḳahhār'ı oḳu lüṭfunda bul bir rehberi

5 Ṣāniʿ-i Ḳayyūm'u Ḳādir sırrına baḳ Saʿdiyā
Her varaḳdan oḳu ol ʿilm-i ledünne āşinā
Kimdürür ol kim iden bunca ḫalāyı der-melā
Bu merāyādan görünen kimdir ol ẕī-kibriyā
Şems-i ẕātdır eyliyen mehtāb-ı māh-ı enveri

212

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṯemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Göñül gözünü ġafletden açup eylersiñ imʿānı
Görürsüñ enfüs ü āfāḳdan ol ḫurşīd-i raḫşānı

2 Baḳan eşyāya ʿibretle bilür vaḥdet bu keṯretde
Körür lāhūtı nāsūtda ṭuyan remz-i kemākānı

3 **Terānī** sırrı ẕāhirdir ḫiṭāb-ı **len terānī'**den
Muḥaldir Ḥaḳḳ'ı görmek līk anıñla göresiñ anı

4 Beru gel **eynemā'**dan sende baḳ gör **semme vechu'llāh**
Ḳamu eczā-yı ʿālemden görürsüñ nūr-ı Yezdān'ı

5 Tecellī itdi Ḥaḳ nūr-ı baṣīretle bu Saʿdīye
Anıñçün gördı Ḥaḳḳ'ı cümleden göz oldı her yanı

213

Muḫammes Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ḳamu aʿżā cünūd-ı ten āyet-i mülküñ çū tābūtı
Vücūduñ mülkü içre hem mülkdür ḳalb-i Ṭālūt'ı
Dil içre sırr-ı Dāvūd ile ḳatl it nefs-i Cālūt'ı
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı
Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı

2 Ne ki vardır ḳamu sende daḫi Cibrīl Mīkā´īl
Diliñden ḥaşr ü neşre nefḫ ider hem ṣūr-ı İsrāfīl
Vücūduñdur seniñ hem defter-i ācāl-i ʿAzrā´īl
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı
Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı

3 Vücūduñ mescidinde secde iden dildürür Hābīl
O maʿṣūmu ki şehvetle kesen nefsiñdürür Ḳābīl
Diliñ Mūsā ḳamu aʿżādürür Ebnā´-i İsrā´īl
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı
Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı

4 Ḳamu sende dürülmüşdür daḫi Ādem daḫi Ḥavvā
Teniñ Ṭūr'unda Tevrāt'ı oḳuyan dildürür Mūsā
Diliñden sırra baḳ ol nefḫa-i Sübḥān'dürür ʿĪsā
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūtu
Diliñde cemʿ olupdur baḳ da gör nāsūt u lāhūtı

5 Ten-i levḥiñde Saʿdī sen oḳu Ḳur´ān-ı ḳālūnı
Eger bildiñse metniñ şerḥini sen miṣl-i Hārūn'ı
Ṭurup diñlenme dā´im gözden aḳıt yaş ile ḫūnı
Oḳu ten muṣḥafında ḳıṣṣa-i Hārūt u Mārūt'ı
Diliñde cemʿ olupdır baḳ da gör nāsūt u lāhūtı

214

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Lüṭf ider yārim varınca ʿāşıḳ-ı dilteşnesi
Cām-ı ʿaşḳ vaṣılla timār olur dil-i ḫastesi
Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr'ı oḳudur ʿāşıḳına güftesi
Var mıdır bezminde bir dil olmasun āluftesi
Ṣad hezār diller olupdur vechiniñ āşuftesi

2 ʿArż idüp ʿuşşāḳına ol bī-cihet dīdārını
Uçdılar me´vādan anlar ʿazm idüp dīzārını
ʿAndelīb-i Ḥaḳ olan ḫūvrāya itmez zārını
Bāġ-ı **ev ednā**'dan ister güldeki dīdārını
Ġam nedir bülbülde el virdikde gül eş güftesi

3 Hemnişīn-i yār olanın yār iledir ḫalvetī
Rīze çīn sekrin-i naġamāt iledir ülfeti
ʿĪş ü nūşı eyler ol vaḥdetle bilmez keşreti
Eylemez gülşende verde ḫār ġayrı ḫallatı
Ḫoş ṣafālar baḫş ider ʿuşşāḳına gül bestesi

4 Gülistān-ı gül-ʿiẕārında ne pervā bülbüle
Nevbahār ḫazān ṣad çekse sed irer güle
Çün tecellī nūr-ı Yezdān irişince bir dile
Ḥaḳ ile Ḥaḳḳ'ı görür Ḥaḳ ile ider sübḥ ile
ʿAndelībe yandır ʿarż itdigi ḫoş gül heştesi

5 Yā ne cānıñla ṭursuñ Saʿdiyā gir gülşene
Baḳ nedir evreng-i lāhūtdan açılan revzene
Ḫāl-i hindūyı seyir ile naẓar it gerdene
Alasıñ vaḥdet ṣafāsın baḳ güle hem sūsene
Var mı bir dil-i ʿandelīb itmez ana güldestesi

215

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 N'ola görseñ viṣal-i cennetinde vech-i cānānı
Cemāli güllerin derseñ görüp ol rū-yı ẕī-şānı

2 Yürüñ dīzār-ı Ḥaḳḳ'a varalım hem görelim anı
Bize iḥsān ider dīdārını çün ol kerem-kānı

3 Şehā levm ile eşyāyı ki Ḥaḳḳ'a daʿvet it anı
Geru andan eḳālīm-i cihāna eyle fermānı

4 Ḳamu eczā-yı ʿālem saña ol dem eyler iḳrārı
Neye baḳsañ görürsüñ anda hem esrārı Yezdān'ı

5 Hüviyyetden ṣunar cāmı tecellī eyleyüp sāḳī
Alup nūş eyle ey Saʿdī ki ẕevḳ it ʿāşıḳ peymānı

216

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Hemān Leylā'ya āşufte olan bir ṣanma Mecnūn'ı
Temāşā-yı cemālinde yaḳılmış niçe meftūnı

2 Niçe ġavvāṣ dānālar ṭalar ol baḥr-i ʿaşḳ içre
Olar ʿummān-ı lāhūtdan çıḳarır dürr-i meknūnı

3 Vücūdundır raṣadḫāne alup mirṣād-ı Hū'yu gör
Ki ḥavl merkez-i ẕātda ṣıfāt-ı çarḫ-ı gerdūnı

4 Alub sen rūz-ʾi **naḥnü ḳasemna'**dan naṣibiñ pes
Ḳanāʿat mülküne şāh ol n'idersiñ māl-ı Ḳārūn'ı

5 Hevā-yı nefs-i ġaddārından ṣaḳın kendiñ eyā Ḥāfıẓ
Be-hergün recmle ṭard it ḳapuñdan sen o melʿūnı

217

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Lā-taʿayyün metnine şerḥdir taʿayyün keṣreti
Baḳ ḳuyuddan niçe ıṭlāḳ gösterir gör vaḥdeti

2 Vāḥidiyyetden eḥad baḥri temevvüc itdi pes
Gün-e-gün ḳaṭrāt döküp şerḥ itdi metn-i ḳudreti

3 Çün ṣıfātından ṭoġup esmāsı esmādan şuʿūn
Añla şāndan bī-nişān ẕātın ki fehm it ḥikmeti

4 Eyledi cemʿu'l-cemiʿ sırrına maẓhar Ādem'i
Hem müfessir oldı ẕāt-ı Ḥaḳḳ'ı insān ṣūreti

5 Saʿdiyā emvāc-ı āfāḳı niçe ʿummān ider
Ḳaṭreler enfüsde baḥr olmış baḳup al ʿibreti

218

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bulim dirseñ eger dil ḳaṭresinde baḥr-i ʿummānı
Aḳıt sen zemherīr-i dīdeden ḫūnāb-ı bārānı

2 Boyanma reng-i fānīye ʿazīmet eyle Bāḳī'ye
Daḫi aldanma ferdāya bugün gör vech-i cānānı

3 Nedir bu deşt-i ġafletde gezüp aʿmā olup ḳalmaḳ
Baṣīret taḫtgāhına oṭur ol şāh-ı sulṭānı

4 Şems-i āfāḳı ṭutmuşdur görünmez ḳalb-i aʿmāya
Açup cān dīdesin enfüsde gör ol mihr-i raḫşānı

5 Eger Saʿdī cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳḳ'a varayım dirseñ
Oṭur dergāh-ı tende dil ile ẕikr eyle Sübḥān'ı

219

Muḫammes Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Niçe ṣarḳmış baḳ gülistāna gül-i ferḫundesi
Niçe zārdır vaḥdete baḳ bülbül-i efkendesi
Ru´yet-i vechin niyāz itse dili üftādesi
ʿİzz ü nāz ile cemālin ʿarż ider endūdesi
ʿĀşıḳı dembest idendir yariniñ fermūdesi

2 Ḫoş ṣafālar yār ile gülşende ol seyrāneye
Verd-i ḫoş būy-ı hüviyyetden alan ḫandāneye
Şemʿ-i vaṣla yanmaġa pervānedir pervāneye
Çār-sū-yı ʿaşḳda ʿaḳlın beyʿ iden dīvāneye
Ġam nedir içilse yāriñ bāde-i peymūdesi

3 N’ola kim varsıñ der-i meyḫāneye mey nūşuna
Ḫoş düşürdüñ mest-i ṣahbā-yı ḥaḳīḳat ʿīşine
Düşme jāl-i dünye-yi mekkāreniñ teşvīşine
Bir edīb-i kāmili bul gir ṭarīḳat kīşine
Ḥayret içre olasıñ tā ʿaşḳ-ı Ḥaḳ āsūdesi

4 Ṭayr-ı ṭayyār oldılar lāhūt-ı ʿarşa vāṣılīn
Bildiler ref refden esrār söyleşüp ḥaḳḳa’l-yaḳīn
Gel göñül şehbāzını ṣal olma süflü’s-sāfilīn
ʿArş ü kürsi āy ü gün ne bilesiñ **ʿayne’l-yaḳīn**
Niçe mekr itdi saña ḥub-ı sivā beyhūdesi

5 Saʿdiyā dergāhına var görmege señ yāriñi
Rīze çīn-i engibin it yār ile güftārıñı
Tāze güldeste idesiñ gülşen içre ḫārıñı
Gel yerine ḫārı ḳoḳma verde it hep zārıñı
Pes nedir gülşende ḫārıñ gül ile āludesi

220

Mine’l-Baḥri’l-Hezeci’l-Müṣemmeni’s-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Dil-i bīmārı mest itdi o yāriñ cām-ı faġfūrı
Yıḳılmış deşt-i ʿaşḳında amān ḳaldır o meyḫūrı

2 İdüp ʿarż-ı cemāl Leylā yüzünden bī-cihet kendi
Ḳılupdur ʿāşıḳı Mecnūn o yāriñ çeşm-i maḫmūrı

3 Ḳamu ẕerrāt ʿālem-i ʿārife āyīne olmuşdur
Gören her yüzde vechin neylesün mir´āt-ı billūrı

4 Ṭarīḳat mecmerinde ʿūd-ı ʿaşḳından alan leẕẕet
Yaḳar kendin daḫi nāra o neyler būy-ı kāfūrı

5 Bu Saʿdī neş´eyāb oldı bugün ol bezm-i vuṣlatdan
Anıñçün birdürür şems-i cihānile anıñ nūrı

221

Mine'l Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Baḥr-i mevc-endāz-ı vaḥdet niçe atmış ṭalġayı
Keşreti bī-ḥadde ṣaçmış gün-ā-günā nā-ḳaṭreyi

2 Aḥruf-ı ekvānı yazmış remz-i esmā ʿilmine
Her ḥurūfdan niçe ḫoş gösterdi baḳsañ noḳṭayı

3 Ben ki ḥayrānım ʿaceb çār ʿunṣuru terkīb idüp
Gāh nebātāt gāhī ḥayvāndan ne itmiş nuṭfeyi

4 Bunca esmādan müsemmā sırrını ögretmege
Nuṭfeyi muḍġa idüp nefḫ itdi aña nefḫayı

5 Saʿdiyā aldıñsa esmādan müsemmā dersini
Ḳudrete baḳ eyle ʿummān ḳanlı yaşla dīdeyi

222

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Vücūduñ taḫtgāhında diliñdir şāh-ı ḫāḳānı
İder aʿżāña iḳlīm-i teniñde emr ü fermānı

2 Eger bildiñse esmā′-yı cevāriḥden müsemmāyı
Bilürsüñ **ʿalleme'l-esmā** yüzünden ḳadr-i insānı

3 Oḳu gel muṣḥaf-ı ādemde derseñ **naḥnü eḳrab'**dan
Yaḳīn kimdir saña senden ʿıyān bil sende Sübḥān'ı

4 Ḳamu eşyā meẓāhirdir cemāli anda ẓāhirdir
Ṣıfātı gösterir senden baḳup bil ẕātı pinhānı

5 Gel ey Saʿdī ʿaref dersin oḳu bir şeyḫ-i kāmilden
Leb-ā-leb ḳalb-i ḳandīliñi ṭoldur nūr-ı ʿirfānı

223

Mine'l Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Yine mest itdi beni ol cām-ı Ḥaḳ peymānesi
Vaḥdetiñ ṣaḥbāsı mıdır ʿaşḳ-ı Sübḥan yā nesi

2 Mey midir Kevṯer midir ki ṣunduḫu ʿaşḳ bādesi
Yoḫsa ḥaḳḳile muḥabbet mi anıñ meyḫānesi

3 Ṣanma zāhid āb-ı engūr ile sermest olmuşuz
Biz ki nūş-ā-nūş demiz dergeh-i Ḥaḳḳ'ıñ dīvānesi

4 Māhımız mihr-i cihānı maḥv ider çün nūrumuz
Şems-i lāhūt ʿaksidir ki żav´-ı Ḥaḳ nūrānesi

5 Bezm-i Ḥaḳ'dan neş´eyāb olmaḳ dilerseñ Saʿdiyā
Rehnümā it ʿaşḳı ol şemʿ-i viṣal pervānesi

224

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Bu dil Yaʿḳūb'u aġlar çün temevvüc itdi aḥzānı
ʿIyān eyle aña yā Rab tenimde Yūsuf-ı cānı

2 Gülistān-ı hüviyyet ẕevḳine dil murġını irgör
Cemāliñ verdini görsüñde ḫandān it bu nālānı

3 Viṣāliñ bezmini göster ki vechiñ şemʿini arż it
Çerāġ-ı ḥüsnüñe pervāne it bu ḳalb-i sūzānı

4 Göñül nālān yürek püryān işimdir zār ile efġān
Eger ʿarż itmeseñ bu dertli cāna vech-i cānānı

5 Bu Saʿdī derdmende bir ledünnīden tecellī it
Ki ṭoldur sīnesi içre füyūż-ı ʿilm üʿirfānı

Naʿtü Seyyidü'l-Evvelīn ve'l-Āḫirīn ʿAleyhi Ṣalavātu'llāhi fī ān ve ḥīn

Mine'l Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ey nebīler Ḫātem'i her kā´inātıñ evveli
Sende tekmīldir nübüvvet taḫtı sensiñ ekmeli

2 Mā´-i ṭīn geşt-i güẕārında iken Ādem nebī
Sensiñ ol **küntü nebiyyen** pādişāh-ı aʿdali

3 Maẓhar-ı evvel ü āḫirsiñ ezelden tā ebed
Maṭlaʿ-i esmā´i Ḥaḳ'sıñ ey nebīler efḍali

4 Vāṣıf-ı ʿAdnān ü Ḳaḥṭān ebkem oldı cümlesi
Metn-i ḥüsnüñ şerḥ olunmaz ey ḳamunuñ ecmeli

5 Al elin bu Saʿdī-i bī-çāreniñ yevmü'n-nüşūr
Baş açıḳ yalın ayaḳ oldıḳda ḫalḳıñ esfeli

226

Murabbaʿ fī Ẕikri Cemīli Ġavsi'l-Ḫalīfeti ve Şemsi
Feleki'l-Ḥaḳīḳati Ḫᵛāce Bahā́'ü'd-dīn Ḥażreti
Şāh-ı Naḳşibend Ḳuddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
Mine'l Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Gülşen-i vaḥdetde dā́im ʿandelīb-i ḫoş nevā
Ġavṣ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh-ı Bahā́'ü'd-dīn taḳī
Gülsitān-ı **semme vechullah'**da iden ḫoş ṣafā
Ġavṣ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā́'ü'd-dīn taḳī

2 Saḳī-i rūz-ı Elest'den içdi ʿaşḳıñ cāmını
Mest olup dīdār-ı Ḥaḳ'da aldı ẕevḳden kāmını
Kimdürür dirseñ rıżāda eyleyen bayrāmını
Ġavṣ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā́'ü'd-dīn taḳī

3 Pūte-i ʿaşḳda nuḥās-ı varlıġın heb zer[421] iden
Kenz-i maḫfī sırrına vāḳıf olup kimyā bulan
Lī meallāh taḫtgāhında oṭurup şāh olan
Ġavṣ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā́'ü'd-dīn taḳī

4 Ḥalḳa-i nāsūtda lāhūt ʿarşına pervāz olan
Lāne-i tenden dili Ḥaḳḳ'a uçup şehbāz olan
Enbiyāya ʿadn-i **illiyyīn** de ḫoş hemrāz olan
Ġavṣ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā́'ü'd-dīn taḳī

[421] Kelime metinde "ẕer" şeklinde yazılmıştır.

5 Pīriñiñ ḳudsiyyesine var penāh it Saʿdiyā
ʿĀlem –i aʿlāya itsün çün seni ol āşinā
Ger ṣorarsañ kimdürür ol mürşid-i rāh-ı liḳā
Ġavṯ-i aʿẓam Naḳşibend ki şāh Bahā´ü'd-dīn taḳī

227

Murabbaʿ fī Ẕikri Ḥażret-i Mevlānā Ẕātı Pāk-ı Ḫudāvendgār
Ḳaddesallāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
Mine'l Baḥri'r-Remeli'l-Müṯemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Āşinā-yı bezm-i ḫāṣṣü'l-ḫāṣṣ olan pīr-i post-nişīn
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī
Maḳʿadı ṣıdḳ-ı ṣafāda Ḥaḳ ile ḫalvet nişīn
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

2 Keṯret tende vaḥdete pervāz olan şāh-ı vefā
Cennetü'l-me´vā-yı ʿaşḳda Ḥaḳ ile bulan liḳā
Ol tecellīniñ ṣafāsında uçan murġ-ı ʿamā
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

3 Ḥaḳḳ'a ister şād idüp bābında anıñ her gedā
ʿĀlem-i ıṭlāḳ yolun gösterdi oldı reh-nümā
Sā´ilāne cūd baḫşā ẕü'l-himem şāh-ı ʿaṭā
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

4 Ol ki ẕāt-ı pāk-i Ḥaḳ pīr-i dilān-ı Mevlevī
Rehber-i rāh-ı ḥaḳīḳatdir o ṣāḥib Meṣnevī
Sırrına dā´im dedigim ḳaddesallahü'l-ḳavī
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

5 Şems-i Tebrīzī'dir ol şeyḫ-i ṣafānıñ rehberi
Bī-nevā teşne dilānı itdi irşād her biri
Bu mekānda gülistān-ı lā-mekān olan yeri
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

6 Gülşen-i ʿaşḳdan alup būy-ı ṣafāyı vaḥdeti
Ḫalḳ-ı nāsūtdan hevā-yı ʿarşa uçmaḳ ʿādeti
Kimdürür dirseñ hüviyyetden alan ḫoş leẕẕeti
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

7 Feyżi istimdād ider andan bu Saʿdī derdmend
Çün odur nā-çārlara feryādres-i merd bülend
Ger ṣorarsañ kimdürür ol ẕāt-ı pāk-ı dilpesend
Ḳuṭb-ı ʿālemdir ki Mevlānā Ḫudāvend-i naḳī

228

Murabbaʿ Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Ḳuṭbi'l-Aḳṭābi

eş-Şeyḫ el-Ḥāc Bektāşī Velī Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müşemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Āşinā-yı bezm ṣāḥib-i ṭarīḳ-i nāzenin
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ-i Ḥācı Bektāşī Velī
Sālikāna **men ʿaref** dersin viren pīr-i Ḥaḳnişīn
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ-i Ḥācı Bektāşı Velī

2 Vāḳıf-ı esrārı kenz-i **lā fetā illā ʿAlī**
Beş vaḳitde Kaʿbeye varmaġa tendir Düldül'i
Lā-mekānı gözleyüp ṭayy-i mekān iden dili
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ-i Ḥācı Bektāş-ı Velī

3 Pūte-i ʿaşḳda mesi ḫāliṣ zer[422] idüp iriden
Ol ki evreng-i ḳanāʿatde oṭurup ḥükm iden
Mekteb-i ʿirfanda sırr-ı **naḥnü aḳreb** oḳudan
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ-i Ḥācı Bektāş-ı Velī

4 Ol ʿAliyyü'l-Murtżā'dan noḳṭa sırrın oḳuyan
Hem şehīd-i Kerbelā yolunda baş ü cān ḳoyan
Muḥarrem Āl-i ʿabā´-i Aḥmed-i muḫtār olan
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ Ḥācı Bektāş-ı Velī

[422] Kelime metinde "ẕer" şeklinde yazılmıştır.

5 Bir nigāh-ı lüṭfunı bu Ḥāfıẓa ideʿaṭā
Sāye-i zīrinde istimdād ider Ḥaḳḳ'a liḳā
Melce´-i bī-çāreler olan şeh-i merd-i Ḫudā
Ḳuṭb-ı aḳṭābdır ki şeyḫ Ḥācı Bektāş-ı Velī

229

Murabbaʿ Fī Ẕikri Cemīli Ḳuṭbi'l-ʿĀrifīn ve Ġavṣi'l-Vāṣılīn
Ḥażreti'ş-Şeyḫ ʿAbdu'l-Ḳādiri'l-Geylānī Ḳaddesa'llāhu
Sırrahu'l-ʿAzīz
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Rehber-i rāh-ı ḥaḳīḳat şāh-ı ḳuṭbu'l-ʿārifīn
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī
Maʿrifet iḳlīminiñ taḫtında gavṣu'l-vāṣılīn
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

2 Gülsitān-ı lā-taʿayyünden ḫaberdārdır dili
Verd-i ḫoş būy-ı vilāyet gülşeniniñ bülbüli
Lī meʿa'llāh dergehinde şübhesiz olan velī
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

3 Zīr-i ḫalḳ-ı ẓāhirīde keṣret içre postnişīn
ʿĀlem-i maʿnāda ammā ḥalḳ ile ülfetnişīn
Şāh-rāh-ı ʿālem-i lāhūt olan vaḥdetnişīn
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

4 Ḳapusunda feyżi istimdād iden ol dilleri
Āşinā-i ʿālem-i ıṭlāḳ itdi anları
Uçdılar ḥayyü'l-ebedde dergehiniñ ḳulları
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

5 Himmet istirḥām ider andan bu Saʿdī bī-nevā
Çün ider dergāh-ı vālāsı faḳirine vefā
Kimdürür dirseñ o ẕat-ı şāḥib-i cūd ü seḫā
Pīr-i pīrān Şeyḫ Geylānī ki ʿAbdu'l-Ḳādirī

230

Murabbaʿ Fī Ẕikri Cemīli Ḳuṭbi'l-ʿĀlem Ḥażreti'ş-Şeyḫ es-Seyyid Aḥmed er-Rufāʿī Ḳaddesa'llāhu Sırrahu'l-ʿAzīz
Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müşemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Gülistān-ı ḥaḳīḳatden alan ḫoş būy-ı lāhūtı
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī
Yazup seccāde-i irşādı mürşid ḫālḳı nāsūtı
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī

2 Zehī sulṭān-ı Ḥaḳ'dır ki ḳamuya itdi evvel fermān
Musaḫḫardı aña cümle daḫi ḥayye daḫi arslān
Daḫī emrine fermānber olan heb cümle-i ekvān
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī

3 Ṭuyup **innī ene'llāh** sırrını her zīr ü bālādan
Hevāya uçmaġı ögrendi hem ol murg-ı ʿanḳādan
Çıkup ol ʿarş-i ʿārifānda oḳuyan dersi Mevlādan
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī

4 Oḳutdı sālikāna levḥ-i Ḥaḳ'dan **raḳḳı menşūrı**
Daḫi ümmü'l-kitābı ögredüp bildirdi mesṭūrı
Ṭavāf iden be-her gün Kaʿbeyi heb beyt-i maʿmūrı
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī

5 Bu dertli Saʿdī rūḥāniyyetinden eyler istimdād
Çün ol Dārā-yı iḥsānıñ īşi her dertliye imdād
Baña dirseñ yā kimdir **men ʿaref** dersin viren üstād
Cenāb-ı Seyyid-i Aḥmed cihānıñ ḳuṭbu Rufāʿī

231

Murabbaʿ Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Aṣḥābi'ṭ-Ṭarīḳati'l-Celvetiyyeti Ḳaddesa'llāhu Esrārahüm
Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

1 Keṣretinde vaḥdetile eyliyenler ḫalvetī
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī
Ḥaḳḳ'a üftāde olup Ḥaḳḳile iden ülfeti
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī

2 Maḥremān-ı ʿālem-i ḳuds-i ʿamādır her biri
Lā-mekān gülzārına pervāzdürür hem dilleri
Ol maḳām-ı ʿulv-i **ʿilliyyīnde** olan yerleri
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī

3 ʿAşḳla yanup ḳalmaḳdır olarıñ kārları[423]
Gülşen-i lāhūtda verd-i vaḥdetedir zārları
Hem resūlüñ **maḳaʿdı ṣıdḳ** içre olan cārları
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī

4 Dergeh-i vālāsınıñ ṣaliklerin irşād iden
Gösterüp cemʿu'l-cemiʿ yolun oları şād iden
Müşrif-i hedm-i ḫarāb olmuş dili ābād iden
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī

5 Ḥażret-i Üftādedir ol rāh-ı Ḥaḳḳ'ıñ rehberi
Bendesiniñ Şeyḫ-i İsmāʿīl-i Ḥaḳḳı'dır biri
Saʿdiyā āb-ı ḥayāt içüp olan dā´im diri
Celvetīdir Celvetīler Celvetiyān Celvetī

[423] Mısrada vezin hatası bulunmaktadır.

Murabbaʿ Fī Ẕikri Cemīli Ḥażret-i Erbābi'ṭ-Ṭarīḳati'l-Ḫalvetiyyeti Ḳaddesa'llāhu Esrārahüm

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kenz-i esrār-ı Ḫudā'ya āşina
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī
Lī meʿa'llāh dergehinde muḳtedā
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī

2 Nāzenīn-i maḥrem-i nūr-ı liḳā
Hem daḫi mir´āt-ı Ẕāt-ı Kibriyā
Ḥaḳ yolunda cān ü baş iden fedā
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī

3 Sırr-ı **ev ednā'**ya vāḳıfdır dili
Naḥnü aḳreb bāġınıñ ol bülbüli
Pīş-vāyı sālikān olan velī
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī

4 **Şemme vechullah**-ı dersin oḳudan
Vaḥdet içre Ḥaḳ ile ḫalvet iden
Bu fenāya baḳmayup Ḥaḳḳ'a giden
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī

5 Feyż-i āṣār iste andan Saʿdiyā
Kim seni atsun żiyā-ender-żiyā
Cūd-ı himmet eyleyen şāh-ı beḳā
Ḫalvetīdir Ḫalvetidir Ḫalvetī

233

Rubāʿiyyāt Mine'l-Elif ile'l-Yā´
Rubāʿī Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḳo yansun mecmer-i aşḳda dil olsun baʿdeẕā ifnā
Ṣafā-yı būy-ı vaḥdet ile olsun ġabbeẕā ibḳā
Ölüp ölmezden evvel nefsini ihlāk iden diller
Ḥayāt cāvidānıdır bulurlar ḥabbeẕā iḥyā

234

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Keṣret içre ufḳ-ı lāhūtdan ṭoġup ol āfitāb
Baḳsıñ āfāḳ ü enfüsde olupdur şuʿle-tāb
Küḥl-i **mā-zāġa'l-baṣar'**la dīdesi mekḥūl olan
Gördi ẕerrātdan o ḫurşīd żav´ urupdur müsteṭāb

235

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫbūn

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Her dil-i kānda yana nār-ı muḥabbet

Eyledi külḫānını gülzār-ı muḥabbet

ʿĀşıḳ-ı dīdār-ı ene'l-Ḥaḳ olana

Manṣūr ider añı ol nār-ı muḥabbet

236

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müseddesi'l-Maḥẕūf

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

Nedir bu ʿālemi īcāda bāʿiṣ

Nedir bülbüldeki feryāda bāʿiṣ

Şuʹūnun şān ṣıfātın ẓāhir itmek

Bu ʿālem beytini bünyāda bāʿiṣ

237

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḥẕūf

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Cūşe geldi baḥr-i vaḥdet itdi mevc

Keṣrete ḳaṭrāt gelüpdür fevc [u] fevc

Geldi bi'l-cümle birūze her ne var

Yine kenzine gerekdir olsa derc

238

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Recezi's-Sālim

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

Dil bülbülü itdi nevā firḳat ile itdi ṣıyāḥ
Leyl-i firāḳdan itdi vā vaṣl-ı seḥer ḳanda ṣabāḥ
Ey rūz-ı vuṣlat ḳıl meded ḥasret gicesinde meded
Ṣubḥ ü mesākārım meded tā **bi'l-ġadāti ve'r-revāḥ**

239

Rubāʿi Mine'l-Baḥri's-Serīʿ

Müfteʿilün Müfteʿilün Fāʿilün

Oldı dilim aṣl-i vaṭandan ırāḥ
ʿĀlem-i aṣlı içün eyler ṣürāḥ
Ġurbetimi ġurbete ir görmege
Kendimi kendimden idem insilāḥ

240

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḫudā'ya ẕātıñ envārın niçesin eyleyim taʿdād
Seniñ nūruñdan oldı āy [u] kevn hem nuh felek ābād
Midād olsa baḥirler yazmaġa esmā´-ı envārıñ
Hemān bir isminin şerḥinde bulur cümlesi infād

241

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Münseriḩi'l-Maṭviyyü'l-Mekfūf

Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün

Elestü bi-Rabbiküm itdi ḩiṭāb-ı leẕīẕ
O dem **belā** ile ben itdim cevab-ı leẕīẕ
Rūz-ı ezel yār ile bezmi ḳurup ʿaşḳla
Bāde-i cāmı alup içdik şārāb-ı leẕīẕ

242

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Makṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

Ger dikensiz gül dilerseñ vaḥdeti gülzārdadır
Verd-i ḫoş būy ẕevḳi ancaḳ gülşen-i dīzārdadır
Mūtū ḳable en temūtū'dan alup sen dersiñi
Bil ḥayāt cāvidānı manẓar-ı dīdārdadır

243

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müsemmeni'l-Makṣūr Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿilün

Metn-i lāhūt dersine nāsūtda maʿnā olmuşuz
Hem müsemmā sırrına Ādem'de esmā olmuşuz
Ḫılʿat-i şırf ile mestūrken ezel ẓāhir olup
Ten libāsın giymişiz esfelde aʿlā olmuşuz

244

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Şol göñül kim eyledi ol nār-ı ʿaşḳdan iḳtibās
ʿĪd-i vaṣla geldi Ḥaḳ'dan giyünüp fāḫir libās
ʿĀşıḳān meydān-ı vechinde ider bayrāmını
Ẕevḳ-i ʿīş ḥayrete olmaz çū hīç bir işi ḳıyās

245

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Kelāmıñ Ḥaḳ kelāmıdır diliñ bir tercümān olmuş
Cemāliñ Ḥaḳ cemālidir teniñde āsitān olmuş
Çehār ʿunṣuru terkīb idüben dest-i ḳudret ile
Nefaḫtü fīh'den bir rūḥ ḳoyup sende nihān olmuş

246

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Zāhidā beyt-i dili ʿucb u riyādan it ḫalāṣ
Çün bu üslūb-ı bedīʿ üzredir ʿādāt-ı ḫavāṣ
Nūr-ı iḫlāṣ ile tenvīr eyleye gör ḳalbiñi
Tā olasıñ Ḥaḳ ḳatında bende-i ẕī-iḫtiṣāṣ

247

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr Eyḍan

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Vechin ʿāşıḳ istedikçe ya nedir lādan ġaraz
Ya nedir ḥüsnün yine ʿarż ile illādan ġaraz
Ġāh-ı firḳat gāh-ı vuṣlatla niçe biñ nāz ile
ʿĀşıḳ-ı bīmārı timārdır o ġavgān-ı ġaraż

248

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫẕūf

Fāʿılātün Fāʿilātün Fāʿilün

Aldı dil yine hüviyyetden neşāṭ
Būy-ı vaḥdet virdi bir ḫoş inbisāṭ
Nār u nūru ḳahr ü lüṭfu bir bilür
Şāhbāz ʿaşḳa olmaz inḥiṭāṭ

249

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḳadem başdım bu gün bir bezme anda nuṣḥ ider vāʿiẓ
Ḫalāyıḳdan kimin ʿadne kimin veyle yider vāʿiẓ
ʿAcebdür raḥmet-i Ḥaḳḳ'ı ṣaḳınur Ḥaḳ ʿibādından
Kimi kāfir kimi fācir deyü ḥükmün ider vāʿiẓ

250

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Āyet-i ḥüsnün göñül çünki idelden ıṭṭılā
Muṣḥaf oldı baña āfāḳ vechi idüp iltimāʿ
Her varaḳdan oḳudum **sebʿa'l-meṣānī** sırrını
Cümle ẕerrātdan **hüva'llāh** naġmesin itdim simāʿ

251

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr Eyḍan

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

Zāhidā ʿaşḳ āteşinden yoḳ seniñ sīneñde daġ
Cennete girseñ daḫi dīzārdan olursuñ ırağ
Nār-ı firḳatle yanar me´vāda vaṣlı bulmayan
Gel bu gün ḳandīl-i sīneñ içre yaḳ ʿaşḳdan çerāġ

252

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müseddesi'l-Maḫbūn

Feʿilātün Feʿılātün Feʿilün

Gel ey ṭālib-i Ḥaḳ ḫayr-ı ḫalef[424]
Bulalım seyret aḫyār-ı selef
Ṭalalım baḥr-i ḥaḳīḳat içine
Çıḳaralım dür ü vaḥdetle ṣadef

[424] Mısrada vezin kusuru bulunmaktadır.

253

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l- Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Vücūdum fülkünü baḥr-i ḥaḳīḳat içre itdim ġarḳ
Çevirip dürr-i lāhūt ile ṭoldı çār-sū-yı ʿaşḳ
Şerīʿatle ṭarīḳatde ṭarīḳatle ḥaḳīḳatde
Giren ol maʿrifet şemsin görüp anda ider ol şarḳ

254

Rubāʿi fī Naʿti Resūlü'ṣ-Ṣeḳaleyn

ʿAleyhi Ṣalavātü Rabbi'l-Kevneyn

Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Eyā şems-i risālet padişāh-ı kişver-i levlāk
Seniñ fermānıña fermānber oldı āy ü gün eflāk
Sen ol Dārā-yı iḳlīm-i nübüvvetsiñ eyā Maḥmūd
Vücūduñ mülkünüñ metnine şerḥdir görünen emlāk

255

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḳṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿilün

Bu fenānıñ ʿizzi ẕüldür nūşu boşdır bir ḫayāl
Niʿmeti niʿmet şārābıdır serāb kim bir ẓilāl
Şāhbāz-ı ʿarş-ı irfān ḳonmadı bu fānīye
Baḳdıgım yoḳdur beḳāsı itdi Ḥaḳḳ'a intiḳāl

256

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

ʿAcebdür bu diyārda itmedi ʿAnḳā-i dilārām
Uçim dir ḳāf-ı ḳuds-i vaḥdete ol her ṣabāḥ ü şāmm
Bilürsem lāne-i aṣlın diler bī-çāre bu ilde
Ki ister ʿālem-i aʿlāya çıḳup itmege bayrām

257

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Nedir sende olan ʿummān nedir sende olan tābān
Nedir dilde olan pinhān nedir sırda olan Sübḥān
Seni ʿāşıḳ idüben Leyla'ya Mecnūn ider meftūn
Nedir cānda olan Leylā nedir aḫfādaki cānān

258

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Maḫbūn

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilāt

Baḳmayalım ferdāya bugün Ḥaḳḳ'a gidelim yā Hū
ʿAşḳla yanup yaḳulup dil ü sırdan idelim yā Hū
ʿAşḳla sīneñi pür daġ idüp sen beni maḥv it
Gerü andan oṭurup arsa-i ẕikre diyelim yā Hū

259

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Şu kim ol vech-i **yebḳā** diler baḳmaz bu fānīye

Alan būy-ı ṣafā-yı vaḥdeti ötmez bu fānīye

Göñül pervānesin şemʿ-i viṣāl ḥavlinde yaḳ yandır

Çū nār-ı ʿaşḳıla[425] sūzāneler yanmaz bu fānīye

260

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr

Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılātün Fāʿılün

ʿİlm-i Ḥaḳ bir noḳṭadır ki ḳoydı insān ḥarfine

Ẕātı pinhāndır ṣıfātın ḳoydı Ādem ẓarfına

Kim başīretle naẓar ḳılsa görür andan Ḥaḳḳ'ı

Ẕātını ẕātına mir´āt itdi vaṣfın vaṣfına

261

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Münseriḥi'l-Maṭviyyü'l-Mekfūf

Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün

ʿAşḳ-ı Ḥaḳ'ı bulmaġa dilde gerek daġ ola

Vech-i Ḥaḳḳı görmege gözyaşı ırmaġ ola

Vaṣl-ı Ḥaḳḳa irmege sırr-ı Haḳḳı bilmege

Yār ile yār olmaġa sīnede çerāġ ola

[425] ʿAşḳla kelimesi vezin gereği ʿaşḳıla şeklinde yazılmıştır.

262

Rubāʿi Mine'l-Baḥri'l-Hezeci'l-Müṣemmeni's-Sālim

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Göñül ġavvāṣını ṣaldı hüviyyet baḥrine Saʿdī
Ṣoyunup varlığın atdı dürr-i vaḥdet içün ṭaldı
Varup ol kenz-i aḫfāya ki vāḳıf oldı kimyāya
Ṭurup dergāh-ı Mevlā'ya viṣāli gevherin buldı

263

Meṣnevī Mine'l-Elif ile'l-Yāʾ

Mine'l-Baḥri'r-Remeli'l-Müṣemmeni'l-Makṣūr

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Sālikā ṣāf it derūnuñ vāriyetden evvelā
Hem ḥased kibr ü riyādan sen berī ol ṣāniyā

2 Ḥub-ı süfl-i māsivāyı rūyuña itme ḥicāb
ʿĀlem-i ulve naẓar it olasıñ tā kāmyāb

3 Kimseye itme ʿadāvet nefsiñi ḳıl der-memāt
Herkese şīrīn-zebān ol olasıñ tā der-ḥayāt

4 Şehvetiñ senden ṭalep itdikçe irfān ināṣ
Ol mücerred Ḥaḳḳ'a di şerrinden anıñ yā Ġıyāṣ

5 Vir dil-i bīmārıña vaḥdetde tevḥīdden ʿilāc
ʿĀlem-i ʿuḳbāda tā ki giyesiñ başıña tāc

6 Ṭā´ir-i Ḳuds ol fenādan gel beḳāya aç cenāḥ
ʿĀlem-i ḥayyü’l-ebedde bula ṣadrıñ inşirāḥ

7 Vaḥdete irmek içün it varlıġıñdan insilāḫ
Nūr-ı lāhūt pertevi tā ide sende irtisāḫ

8 Mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳatden gerü bul al reşād
Menzil-i evvel deri olur saña oldum güşād

9 Anda sālik nūra maẓhardır alur ḫoş iltiẕāẕ
Līk berzaḫdan Ḥaḳḳ’a itmek gerekdir el-ʿiyāẕ

10 ʿĀlem-i evvelde lā maʿbūde illa’llāh gelür
Anda aḥrār yoḳdürür maʿbūda cümle ʿabd olur

11 Bir yere daḫi irerseñ ders-i Ḥaḳ’dan oḳu yaz
Cümle ezraḳ boşdır ol ʿālemde hep ehl-i niyāz

12 İki ʿālemden geçünce olursuñ Ḥaḳşinās
Beyt-i ṣadrıñ nūr ile ṭolar silinüp kīr ü pas

13 Andan öte ʿālem-i evsāʿ görürsüñ pek geñiş
Maḥv-ı iṯbāt ḥükm-i fermān pes meger anda imiş

14 Olduñise ger Ḥaḳḳ’ıñ ʿindinde ṣāḥib iḫtiṣāṣ
Hep saña tesḫīr olur ol mülkde ne var ʿāmm [u] ḫāṣṣ

15 Anda bilürseñ nedir bunca tecellādan ġaraż
Ḥayy olursuñ tā ebed irmez saña mevt ü maraż

16 Vāḳıf-ı esrār olursañ anda bulursuñ neşāṭ
Ẕerreler iḳrār ider hep saña virir inbisāṭ

17 Daʿvet idersiñ Ḥaḳḳ'a eşyāyı anda bir laḥıẓ
Emiriñe ṭāʿat ider hem söyleşürler ḫoş lafıẓ

18 Her neye baḳsañ idersiñ sırr-ı Ḥaḳḳ'a ıṭṭılāʿ
Cümle fermānıñ ile anlar ider heb ittibāʿ

19 Bunda lā maḳṣūdu illa'llāh yaḳar dilde çerāġ
Ġayrıya meyl itmez ol hīç nūr ile ṭolar dimāġ

20 Andan öte menzil-i āḫirde olursuñ mużāf
Niçe bir ʿālemdir ol ki levnī anıñ surḫ-ı ṣāf

21 Daḫi bir deyre irerseñ ol saña olur ṭuraḳ
Cümlesi maḥbūbdürür rāhibleriniñ yüzü aḳ

22 Anda heb maḥv-ı vücūd itmiş ḳamu varını çāk
Ḥaḳ ile var oldular heb ḳıldılar vārını pāk

23 Anda lā mevcūdu illa'llāh olur evrād-ı dil
Ġayr-ı efkār naḳş-ı aġyār maḥv olur hep anda bil

24 Vech-i ḥaḳḳānī saña ʿarż olan nedir bu maḳām
Hep gider ṣabr ü ḳarārıñ Ḥaḳḳ'a olup anda rām

25 ʿĀlem-i ḥayyü'l-ebed olur saña andan ıyān
Anda sen serdār olursuñ açılup genc-i nihān

26 Andan öte ġayba irerseñ ʿamā anda ḳamu
Heb gider rūḥuñ tecellīsi fenā bulur şu bu

27 Daḫi bulursuñ beḳā-ender beḳa andan öte
Girü andan pes fenāfi'llāhda varırsıñ Ḥaḳḳ'a

28 Güllerin açar girü gülzār-ı lāhūt gide lā
Hem gide illā aradan ẕāt ile dil mest olā

29 Seyr anar ile ḫatem it Saʿdiyā güftārıñı
Pes bu gülzārda gel lāhūta eyle zārıñı

Lā İlāhe illā ente sübḥāneke innī küntü mine’ẓ-ẓālimīn.

Neṣr

Sübḥāneke mā ʿarefnāke ḥaḳḳa maʿrifetike. Sübḥāneke mā ẕekernāke ḥaḳḳa ẕikrike. Sübḥaneke mā ʿabednāke ḥaḳḳa ʿibādetike. Sübḥāneke mā kebbernāke ḥaḳḳa tekbīrike. Sübḥāneke mā ḳaddernāke ḥaḳḳa ḳadrike. Sübḥāneke mā ʿaẓẓemnāke ḥaḳḳa taʿẓīmike. Sübḥāneke mā sebbeḥnāke ḥaḳḳa tesbīḥike. Sübḥāneke mā ḳaddesnāke ḥaḳḳa taḳdīsike. Sübḥāneke mā ḥamidnāke ḥaḳḳa ḥamdike. Sübḥāneke mā şekernāke ḥaḳḳa şükrike. Sübḥāneke mā eṣneynā ʿaleyke ḥaḳḳa ṣenā´ike. Sübḥāneke mā ʿalimnāke ḥaḳḳa ʿilmike. Ve lā yüʿallimüke ḥaḳḳa’l-ʿilmi illā ente.

Sübḥāneke inneke ente’s-Semīʿü’l-ʿAlīm.

Feli’llāhi’l-ḥamdü Rabbi’s-semvāti ve Rabbi’l-arḍi Rabbi’l-ʿālemīne velehu’l-Kibriyā´ü fi’s-semavāti ve’l-arḍi ve Hüve’l-ʿAzīzi’l-Ḥakīm.

Ḥamden leke Allahümme ve şükran leke kemā tuḥibbu ve terḍā ʿale’l-ıṭlāḳi ve ʿalā cemīʿi niʿamike küllihe mā ʿalimnā minha ve mā lem na´lem. ʿAle külli vāḥidetin minha bi-cemīʿi mehāmidike küllihe ve bi-kāffeti iṣneynike küllehe mā ʿalimnā minhümā ve mā lem neʿlem. ʿAdedi ḫalā´iḳıke küllihe ve maʿlūmātike küllihe ve midādi kelimātike küllihe mā ʿalimnā minhe ve mā lem naʿlem. Küllemā ḥamide leke’l-ḥāmidūn ve şekera leke’ş-şākirūn. Ve küllemā kefera ʿalā ālā´ike’l-kāfirūne. Ve ṣenā´en ʿaleyke bi-külli ismin semmeyte bihi nefseke ev iste´ṣerte bihi fī ʿilmi ġaybike. Ve ṣalāten ve selāmen ʿalā seyyidinā ve nebiyyinā Muḥammedin’illeẕī nādā li’l-īmāni ve ʿalā ālihi ve eṣḥābihi’lleẕīne ecābuhu bi’l-īmāni küllemā ẕekerake’ẕ-ẕākirūne ve küllemā ġafile ʿan ẕikrike’l-ġāfilūn. Allahüme ṣalli ve sellim ve bārik ʿaleyhi ve enzelehu el-münezzilü’l-muḳarrebü minke yevme’l-ḳıyameti ennehu ḳad edeyynā emānetehu elletī ḥamlehā mine’r-risāleti ve’t-teblīġi edā´en kāmilen. Ve belleġanā’l-eḥkāme teblīġan belīġan. Ve innā şāhidūne ʿalā risāletihi ve teblīġihi feṣa’llāhu ʿaleyhi ve selleme ve ṣalla’llāhu ʿaleyhi ve selleme ṣümme ṣalla’llāhu teʿālā āleyhi ve ʿalā ālihi ve eṣḥābihi ve ezvācihi ve ẕürriyātihi ve ebeveyhi ecme´īne ve sellim ve bārik ṣalāten dā´imeten ve teslīmen keṣīran keṣīrā ve bereketen lā tenḳaṭiʿü

mine'l-ezeli ile'l-ebedi ʿadede maʿlūmāti'llahi teʿālā ve ʿadede maḳdūrāti'llāhi ʿazze ve celle ve ʿadede murādāti'llāhi tebāreke ve teʿālā ve midāde kelimeti'llāhi ʿazze ve celle ve teberāke sübḥānehu ve teʿālā. Ve cezāhu'llāhu ʿannā ṣalavātin zākiyyātin ve taḥiyyātin ṭayyibāten ve teslīmātin mütekaṯarātin mütevafirātin müteʿāḳibātin keẕālike. ʿAleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavāt. Ve ekmelü't-taḥiyyāt. Ve ezkāhe. Ve etemmāhe. ʿAleyhi mine'ṣ-ṣalavāti ezkāhā ve etemmāhā. ʿAleyhi ekmelü't-taḥāya fi'l-ġadāyā ve'l-ʿaşāyā. ʿAleyhi'ṣ-ṣalavātü ve's-selāmü. Mā cā´e' ḍav´u ve ẕehebe'ẓ-ẓalāmü. Allahümme ṣalli ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve Ādeme ve Nūhin ve İbrāhīme ve Mūsā ve ʿĪsā ve mā beynehüm mine'n-nebīyyīne ve'l-murselīne. Ṣalavātu'llāhi ve selāmuhu ʿaleyhim ve ʿalā ālihim ve aṣḥābihim. Ve raḥmetu'llāhi ve berāketuhu ʿaleynā ve ʿalā vālideynā ve esātīẕinā ve meşāyiḫinā ve eḥibbā´inā ve ʿalā cemīʿi'l-mü´minīn. Ve'l-ḥamdüli'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn. Yā Ḥayyu yā Ḳayyūmu yā Bedīʿa's-semāvāti ve'l-arḍi yā ẕe'l-celāli ve'l-ikrāmi es'elüke en tuḥyī ḳulūbenā bi-nūri maʿrifetike. Ve in tecʿal hāẕā ḫālişan livechike'l-kerīmi. Yevme lā yenfeʿu mālün ve lā benūnün. İllā min etāllahe bi-ḳalbin selīm. Temmet. Ḳad temme biʿavni'llāhi'r-Raḥmān. Ṭubiʿa hāẕe'd-dīvān, el-müsemmā *Bi-Gülzār*. El müştemile ʿalā maʿārifi'l-ġaniyyi'l-ġaffār. Ve ʿalā nu´ūti seyyidi'l-enbiyā´i ve senedi'l-ebrāri. Ve ´alā menāḳıbi'l-evliyā´i'l-vāḳıfīne bi'l-esrāri. Li'n-nāẓımi'n-niḫrīr. Ve'l-mü´ellifi'l-ḫaṭīr. Mevlānā Celālü'd-dīn El-Ḥāfıẓ Aḥmed Es-Saʿdī El-Ḥavrānī, bi'l-Maṭbaʿati'l-Āmire. Fī eyyāmi'd-devleti'l-ʿazīziyye. Lā zālet devletuhu dā´imeten. Bi ināyeti Rabbi'l-beriyyeti bi neẕāreti'l-kāmili ẕi'l-faḍli'l-celiyyi. Ḥażreti'ş-şehīr ʿaṭūfetlü (Ṣubḥī Beg) Efendi. Ve bi idāreti (Es-Seyyid Aḥmed eṭ-Ṭāhir) Efendi. Ve ḳad şādefe ḫitāmu ṭabʿihi evāḫira rabīʿi'l-āḫirī li seneti erbaʿa ve ṣemānīn ve mi´eteyn ve elf, min hicreti men lehu'l-ʿizzü ve'ş-şeref.

TİYEK, Muhammet Akif, Mevlânâ Celâleddin Ahmed Saʿdī Havrânî Hayatı, Eserleri ve Divan'ı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR, 503 s.

ÖZET

Ahmed Saʿdī Havrânî, 1840/1841-1882 yılları arasında yaşamış olup Osmanlı'nın çalkantılı döneminde meydana gelen birçok olaya şâhit olmuştur. O, yaşadığı dönem zarfında meydana gelen siyasî olaylardan uzak kalmayı yeğlemiş ve tasavvuf limanına sığınmıştır.

Eğitimini başarıyla tamamlayıp halkın sevgisini kazanan Saʿdī, uzun yıllar boyunca müftülük yapmıştır. O, kendisini memleketin eğitimi ve imârı yoluna adamış bir din adamıdır.

Sûfî-meşrep bir karaktere sahip olan Sa'dî'nin şiirlerinde dinî-tasavvufî havayı doyasıya solumak mümkündür. Şiirlerinde aşk, vahdet-i vücût, Allah ve peygamber sevgisi, fenâ, bekâ vb. gibi kavramları yoğun bir şekilde ele almıştır.

Çalışmada öncelikle Ahmed Saʿdī Havranî'nin hayatı, eserleri hakkında bilgiler sunulmuş, daha sonra ise Saʿdī Divan'ı muhteva özellikleri itibariyle ayrıntılı olarak incelenmiştir. Metnin oluşturulmasında Divan'daki tertibe riâyet edilmiş; ayrıca bir tasarrufta bulunulmamıştır.

Saʿdī, sûfî-meşrep bir karaktere sahip olduğundan dolayı şekilden çok muhtevaya önem vermiş ve şiirlerindeki üslubunu bu çerçevede şekillendirmiştir. O, yerine göre sâliklere öğüt vermek için didaktik bir üslubu benimsemiş, yerine göre de ilahî aşk ile cezbeye gelerek lirik bir anlatımı tercih etmiştir.

TİYEK, Muhammet Akif, Mevlânâ Celâleddin Ahmed Saʿdī Havrânî's Life, Works and Collected Writings (*Divan*), Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR, 503 p.

ABSTRACT

Ahmed Saʿdī Havrânî, living between the years 1840/1841-1882, witnessed great numbers of events which took place during the most turbulent period of Ottoman history. He, trying to keep out of the political events that occur during his period, did haven to the harbor of islamic sufism (*tasavvuf*).

Saʿdī, completing his education successfully, earned a high level of love and respect of people and then, for a long period of time, used to serve as a mufti, a religious man who serves in cities/counties and is a authority in giving fetwas, in other words, islamic religious law. He was a religious man who devoted himself to public education/schooling and improvements.

Saʿdī has a sufi-spirited (*Sûfî-meşrep*) character and it is highly possible to observe the religious-sufistic style through his poems. The topics of his poems are intensely love, unity of existence (*vahdet-i vücût*), love of God and prophet, perpetuity and the like.

In our study, firstly a brief information about the life and works of Ahmed Sa'dî Havranî is given and then Collected Writings (*Divan*) of Sa'dî is thorougly studied in respect to the content. In this study, we conform to the Collected Writings' arrangement and no individual processes are taken into account.

Inasmuch as Saʿdī has a sufi-spirited (*Sûfî-meşrep*) character, he gave more importance to the content in comparison to the form and he, within this framework, shaped his literary style. He sometimes adopted a didactical style in order to advise his students (*sâlik*) and other times he used a lyrical wording influenced by divine love.

EK-1

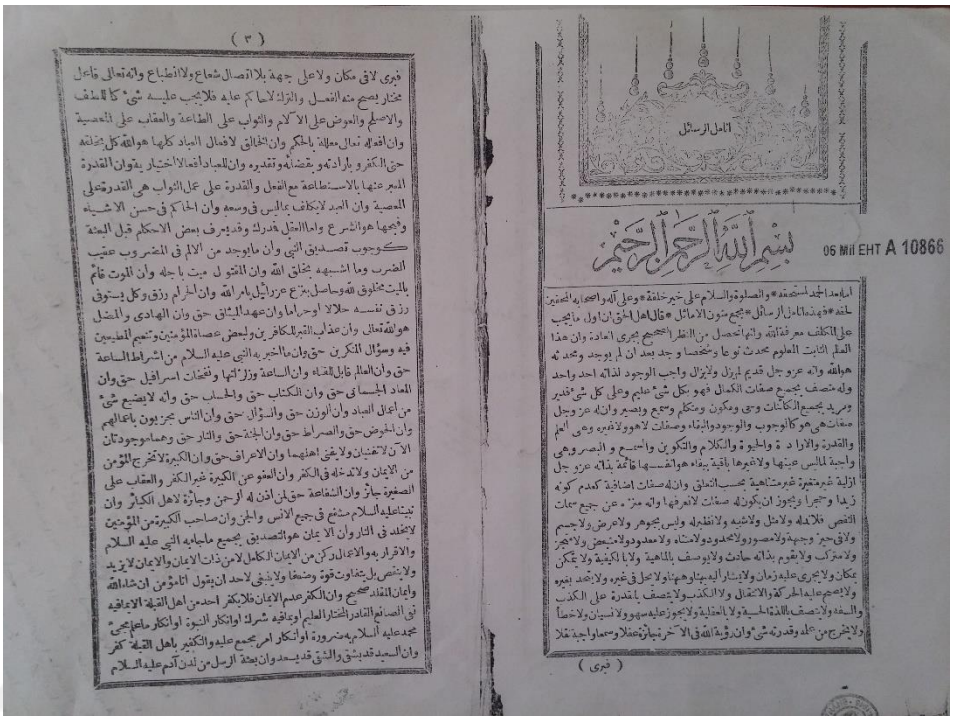
Ahmed Sa’dî Havrânî’nin Mezartaşı (Başucu Kitabesi)

EK-2

Ahmed Sa’dî Havrânî’nin Mezartaşı (Ayakucu Kitabesi)

EK-3

أنامل الرسائل

بسم الله الرحمن الرحيم

06 Mil EHT A 10866

اما بعد الحمد لمستحقه * والصلوة والسلام على خير خلقه * وعلى آله واصحابه المحققين لحقه * فهذه انامل الرسائل * يجمع شؤن الاماثل * قال اهل الحق ان اول ما يجب على المكلف معرفة الله وانما تحصل من النظر الصحيح بمجرى العادة وان هذا العالم الثابت المعلوم محدث نوعا وشخصا وجد بعد ان لم يوجد ومحدثه هو الله وانه عز وجل قديم لم يزل ولا يزال واجب الوجود لذاته احد واحد وله متصف بجميع صفات الكمال فهو بكل شيء عليم وعلى كل شيء قدير ومريد بجميع الكائنات وحي ومكون ومتكلم وسميع وبصير وانه عز وجل صفات هي هو كالوجوب والوجود والبقاء وصفات لا هو ولا غيره وهي العلم والقدرة والارادة والحيوة والكلام والتكوين والسمع والبصر وهي ازلية غير متغيرة غير متناهية بحسب التعلق وان لله صفات اضافية كقدم كونه زيدا وحجرا ويجوز ان يكون له صفات لا نعرفها والله منزه عن جميع سمات النقص فلا مثل له ولا مثل ولا شبيه ولا نظير له وليس بجوهر ولا عرض ولا جسم ولا في حيز وجهة ولا مصور ولا محدود ولا متناه ولا معدود ولا متبعض ولا متجزئ ولا متركب ولا يقوم بذاته حادث ولا يوصف بالماهية ولا بالكيفية ولا يتمكن بمكان ولا يجري عليه زمان ولا يشار اليه بهنا وهنا ولا يحل في غيره ولا يتحد بغيره ولا يصح عليه الحركة والانتقال ولا الكسب ولا يتصف بقدرة على الكذب والسفه ولا يتصف باللذة الحسية ولا بالعقلية ولا يجوز عليه سهو ولا نسيان ولا خطأ ولا يخرج من ملكه وقدرته شيء وان رؤية الله في الآخرة تعقلا وسمعا واجبة عقلا

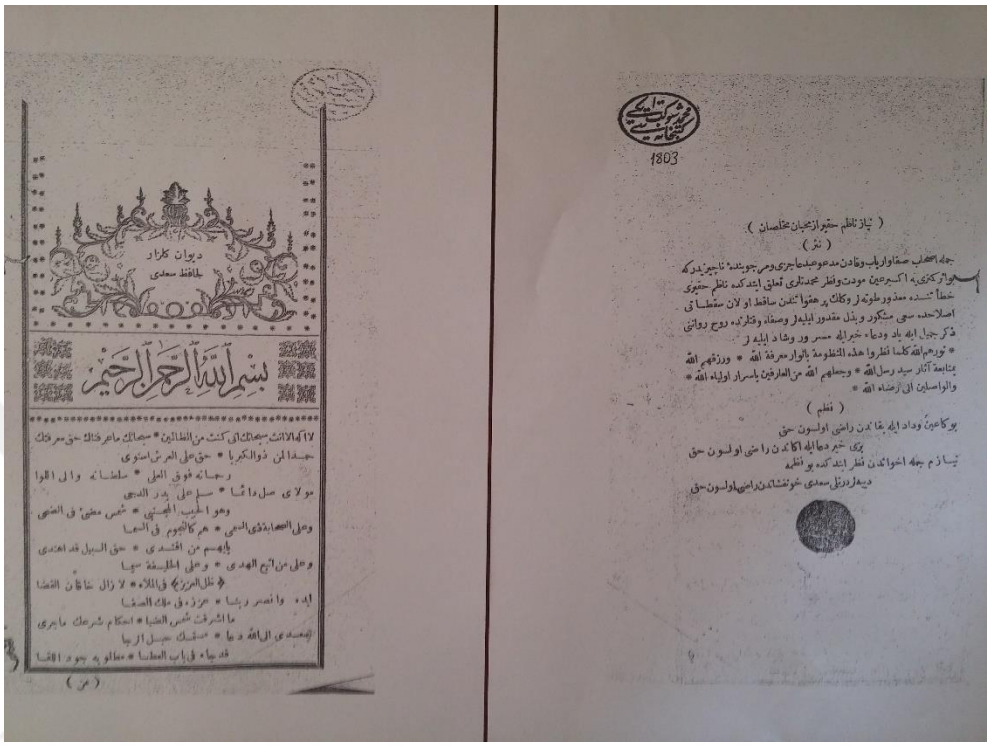
(فيرى)

(٣)

فيرى لا في مكان ولا على جهة بلا اتصال شعاع ولا انطباع وانه تعالى فاعل مختار يصح منه الفعل والترك لاحاكم عليه فلا يجب عليه شيء كما للسلف والاصلح والعوض على الآلام والثواب على الطاعة والعقاب على المعصية وان افعاله تعالى معللة بالحكم وان الخلائق لافعال العباد كلها هو الله كل بخلقه حق الكفر وبارادته وبقضائه وتقديره وان للعباد افعالا اختيارية وان القدرة المعبر عنها بالاستطاعة مع الفعل والقدرة على عمل الثواب هي القدرة على المعصية وان العبد لا يكلف بما ليس في وسعه وان الحاكم في حسن الاشياء وقبحها هو الشرع واما العقل فقد يدرك وقد يعرف بعض الاحكام قبل البعثة كوجوب تصديق النبي وان ما يوجد من الالم في المضروب عقيب الضرب وما اشبهه يخلق الله وان الميت بأجله وان الموت عام بالميت مخلوق لله وحاصل بمزع عزرائيل بامر الله وان الحرام رزق وكل يستوفي رزق نفسه حلالا او حراما وان عهد الميثاق حق وان الهادي والمضل هو الله تعالى وان عذاب القبر للكافرين وليعض عصاة المؤمنين ونعيم المطيعين فيه وسؤال المكرمين حق وان ما اخبر به النبي عليه السلام من اشراط الساعة حق وان العالم قابل للفناء وان الساعة وزلزلتها وفتحات اسرافيل حق وان المعاد الجسماني حق وان الكتاب حق والحساب حق وانه لا يضيع شيء من اعمال العباد وان الوزن حق والسؤال حق وان الناس مجزيون باعمالهم وان الحوض حق والصراط حق وان الجنة حق والنار حق وهما موجودتان الآن لا تفنيان ولا يفنى اهلهما وان الاعراف حق وان الكبيرة لا تخرج المؤمن من الايمان ولا تدخله في الكفر وان العفو عن الكبيرة غير الكفر والعقاب على الصغيرة جائز وان الشفاعة حق لمن اذن له الرحمن وجائزة لاهل الكبائر وان نبينا عليه السلام متبع في جميع الانبي والجن وان صاحب الكبيرة من المؤمنين لا يخلد في النار وان الايمان هو التصديق بجميع ما جاء به النبي عليه السلام والاقرار به والاعمال ركن من الايمان الكامل لا من ذات الايمان والايمان لا يزيد ولا ينقص بل يتفاوت قوة وضعفا ولا ينفي لاحد ان يقول أنا مؤمن ان شاء الله وايمان المقلد صحيح وان الكفر عدم الايمان فلا يكفر احد من اهل القبلة الا بما فيه نفي الصانع القادر المختار العليم او ما فيه شرك او انكار النبوة او انكار ما علم بالضرورة مجيء محمد عليه السلام به ضرورة او انكار امر مجمع عليه والتكفير باهل القبلة كفر وان السعيد قد يشقى والشقي قد يسعد وان بعثة الرسل من لدن آدم عليه السلام

Enâmilü’r-Resâil Adlı Eserin İlk Sayfası

EK-4

ديوان گلزار
لحافظ سعدى

بسم الله الرحمن الرحيم

لا اله الا انت سبحانك انى كنت من الظالمين * سبحانك ما عرفناك حق معرفتك
حمدا لمن دوالكبريا * حق على العرش استوى
ربحانه فوق العلى * سلطانه وانى الورا
مولاى صل دائما * سلم على بدر الدجى
وهو الحبيب المجتبى * شمس معنى فى الضحى
وعلى الصحابة ذوى النهى * هم كالنجوم فى السما
بايهم من اقتدى * حق السبيل قد اهتدى
وعلى من اتبع الهدى * وعلى الخليفة سيا
ظل العزيز فى الملا * لا زال غافر القضا
ايده وانصر ربنا * عزه فى ملك الصفا
ما اشرقت شمس الضحا * احكام شرعك ماجرى
يسعدنى الله دنيا * صفك جيل الرجا
فدجاه فى باب العطا * مطلوبه جود الغنا

1803

(نياز ناظم حقير از جنان مخلصان)

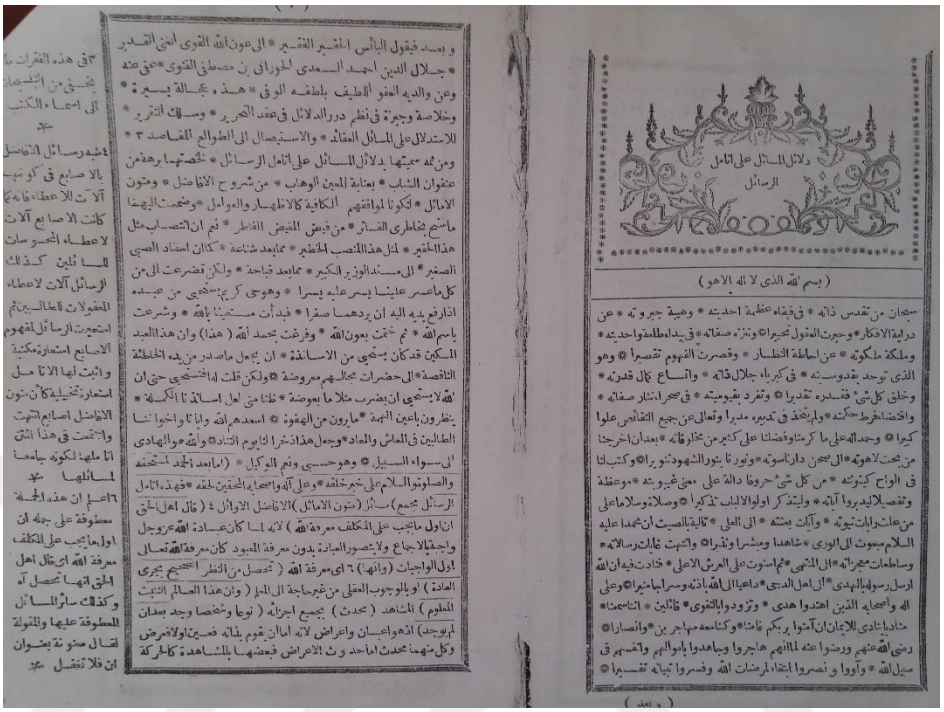
(نثر)

جمله اصحاب صفا وارباب وفادن مدعو صيد حاجرى وصى جوينده ناچيز بندكه
ديوانكزى به اكسيرعين مودت ونظر محمد تلرى تعلق ايتدكه ناظم حقيرى
خطا ننده معذور طوتوب وكلك بد هنوا ثمن ساقط او لان سقطاتى
اصلاحه سعى مشكور وبذل مقدور ايليه لر وصفاء وقتلرنده روح روانى
ذكر جميل ايله ياد ودعاء خير ايله مسرور وشاد ايليه لر
* نورهم الله كلما نظروا هذه المنظومة بانوار معرفة الله * ورزقهم الله
بمتابعة آثار سيد رسل الله * وجعلهم الله من العارفين باسرار اولياء الله *
والواصلين الى رضاء الله *

(نظم)

يوكا عرض وداد ايله بقا بدن راضى اولسون حق
يرى خير دعا ايله اكا بدن راضى اولسون حق
تيا زم جمله اخوانمدن نظر ايتدكده بو نظمه
ديه لر دبل سعدى خوشنشاندن راضى اولسون حق

EK-5

دلائل المسائل على اتامل الرسائل

(بسم الله الذى لا اله الا هو)

سبحان من تقدس ذاته * فى فيفاء عظمة احديته * وهيبة جبروته * عن درايا الافكار * وحيرت العقول تحيرا * وتنزه صفاته * فى بيداء طلمة واحديته * وملكة ملكوته * عن اصاطة النظار * وقصرت الفهوم تقصيرا * وهو الذى توحد بقدوسيته * فى كبرياء جلال ذاته * واتساع كمال قدوته * وخلق كل شئ فقدره تقديرا * وتفرد بقيوميته * فى صحراء نثار صفاته * واقتضاء فرط حكمته * ولم يتخذ فى تدبيره مدبرا وتعالى عن جميع النقائص علوا كبيرا * وحمد الله على ما كرمنا وفضلنا على كثير من مخلوقاته * بعدان اخرجنا من بحت لاهوته * الى صحن دار ناسوته * ونور نا بنور الشهود تنويرا * وكتبنا فى الواح كينونته * من كل شئ حروفا دالة على معنى غيوبته * موعظة وتفصيلا لذوى الروا آياته * وليتذكر اولوا الالباب تذكيرا * وصلاة وسلاما على من علت درايات نبوته * وآيات بعثته * الى العلى * تالية لما صيت ان محمدا عليه السلام مبعوث الى الورى * شاهدا ومبشرا ونذيرا * واشهت بخايل رسالته * وساطعات معجزاته * الى المنتهى * ثم استوت على العرش الاعلى * فاذنت فيه ان الله ارسل رسوله بالهدى * الى اهل الدنيا * داعيا الى الله باذنه وسراجا منيرا * وعلى اله واصحابه الذين اهتدوا هدى * وتزودوا بالتقوى * قائلين * انا سمعنا * منادیا ینادی للایمان ان آمنوا بربکم فامنا * وکنا معه مهاجرین * وانصارا * رضی الله عنهم ورضوا عنه لما انهم هاجروا وجاهدوا باموالهم وانفسهم فی سبیل الله * وآووا و نصروا ابتغاء لمرضات الله وفسروا تبانه تفسیرا *

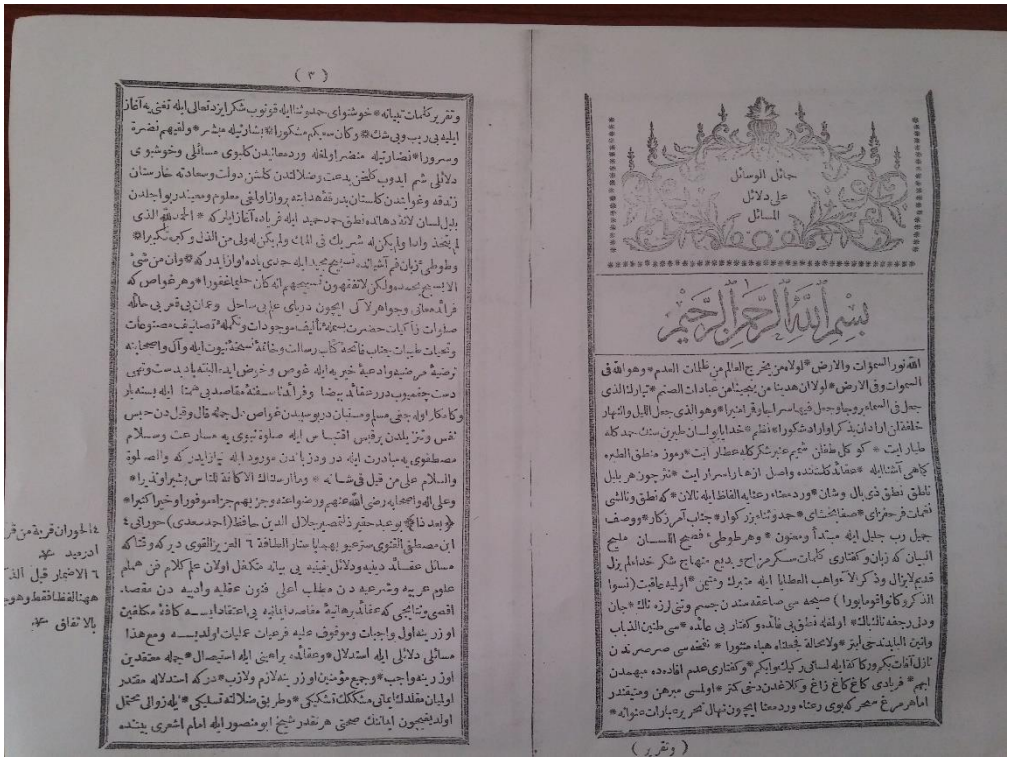
(و بعد)

و بعد فيقول اليائس الحقير الفقير * الى عون الله القوى الغنى القدير * جلال الدين احمد السعدى الخورانى بن مصطفى القوى * عفى عنه وعن والديه العفو اللطيف بلطفه الوفى * هذه رسالة يسيرة * وخلاصة وجيزة فى نظم درر الدلائل فى عقد الحرير * وسلك التقرير * للاستدلال على المسائل العقائد * والاستيصال الى الطوالع المقاصد * ومن ثم سميتها بدلائل المسائل على اتامل الرسائل * لخصتها برهة من عنفوان الشباب * بعناية المعين الوهاب * من شروح الافاضل * ومتون الاماثل * لكونها لموافقهم الكافية كالاظهار والمواهل * وضممت اليهما ماسنح بخاطرى القاصر * من فيض الفياض الفاطر * نعم ان انتصاب مثل هذا الحقير * لمثل هذا المنصب الخطير * مما يعد شناعة * كان اسناد الصبى الصغير * الى مسند الوزير الكبير * مما يعد قباحة * ولكن قضرعت الى من كل ما عسر علينا يسر عليه يسرا * وهو كريم يستحيى من عبده اذا رفع يديه اليه ان يردهما صفرا * فبدأت مستعينا بالله * وشرعت باسم الله * ثم ختمت بعون الله * وفرغت بحمد الله (هذا) وان هذا العبد المسكين قد كان يستحيى من الاساتذة * ان يحمل ما صدر من يده الخاطئة القاصرة * الى حضرات مجالسهم معروضة * ولكن قلت اما يستحيى حق ان الله لا يستحيى ان يضرب مثلا ما بعوضة * فلما من اهل اساتذتنا الكملة * ينظرون باعين الرحمة * ما يرون من الهفوة * اسعدهم الله وايانا واخواننا الطالبين فى المعاش والمعاد * وجعل هذا ذخرا لنا يوم التناد * والله * والهادى الى سواء السبيل * وهو حسبى ونعم الوكيل * (اما بعد الحمد لمستحقه والصلوة والسلام على خير خلقه * وعلى آله واصحابه المحققين لحقه * فهذه اتامل الرسائل مجمع) مسائل (متون الاماثل) الافاضل الاوائل ٤ (قال اهل الحق ان اول ما يجب على المكلف معرفة الله) لانه لما كان عبادة الله عز وجل واجبة بالاجماع ولا يتصور العبادة بدون معرفة المعبود كان معرفة الله تعالى اول الواجبات (وانها) ٦ اى معرفة الله (تحصل من النظر الصحيح بجرى العادة) او بالوجوب العقلى من غير حاجة الى الملم (وان هذا العالم الثابت المعلوم) المشاهد (محدث) بجميع اجزائه (نوعا وشخصا وجد بعدان لم يوجد) اذ هو اعيان واعراض لانه اما ان يقوم بذاته فعين والا فعرض وكل منهما محدث اما حدوث الاعراض فبعضها بالمشاهدة كالحركة

ع شبه رسائل الافاضل بالاصابع فى كونها آلات الاعطاء فانه كما كانت الاصابع آلات لاعطاء المحسوسات للسائلين كذلك الرسائل آلات لاعطاء المعقولات للطالبين ثم استعيرت الرسائل لمفهوم الاصابع استعارة مكنية واثبت لها الانامل على استعارة تخييلية كأن متون الافاضل اصابع انتهت واختصت فى هذا المتن انا ملهذا لكونه جامعا لمسائلها

ع اعلم ان هذه الجملة معطوفة على جملة ان اول ما يجب على المكلف معرفة الله اى قال اهل الحق انها تحصل الخ وكذلك سائر المسائل المعطوفة عليها والمقولة لقال مدونة بعنوان ان فلا تغفل

EK-6

جامل الوسائل
على دلائل
المسائل

بسم الله الرحمن الرحيم

الله نور السموات والارض * اولامن يخرج العالم من ظلمات العدم * وهو الله في السموات وفي الارض * اولاان هدينا من نجينا من عبادات الصنم * تبارك الذي جعل في السماء بروجا وجعل فيها سراجا وقمرا منيرا * وهو الذي جعل الليل والنهار خلفة لمن اراد ان يذكر اواراد شكورا * نظم * خدايا بولسان طيرن سنك حمد كله طيار ايت * كو كل طفلق شيم عبر شكر كله عطار ايت * رموز منطق الطير كياهي آشنا ايله * عقائد كلشنده واصل ازهار اسرار ايت * نثر جوهر بليل ناطق نطق ذي بال وشان * ورد معناه وعنايله الفاظ ايله نالان * كه نطق وناليش نغمات فرحزاى * صفا بخشاى * حمد وثناه رزكوار * جذب آمرزكار * ووصف جميل رب جليل ايله مبتدأ ومتون * وهر طوطى فصيح اللسان مليح البيان كه زبان وكفتارى كلمات سكر مزاج وبديع منهاج شكر خدايله مزين قديم لايزال وذكر لاتعداد واهب العطايا ايله متبرك ومتين * اوليه عاقبت (نسوا الذكر وكانوا قوما بورا) صيحه سى صاعقه مثدن جسم وتنى لرزه تلك * جان ودل رجفه تالبنك * اولفله نطق بنى ملذو وكفتار بى عالمده * سى طنين الذباب واتين الباينده سى ابتر * ولاتحالة نجفناء هباء منثورا * نقضه سى صرصر عاد تن نازل آيات بكرور كا كفايله لسانى ركيك وابكم * وكفتارى عدم افاده ده مبهمدن ابهم * فريادى كاغ كاغ زاغ وزلاغدن دخى كتر * اولسى مبرهن ومتيقندر اماهر مرغ سحر كهوى رعناء ورد معنا ايچون نهال تحرير بارات عنوانه *

(ونقرير)

(٣)

وتقرير كلمات تبيانه * خوشنواى جمد وثناايله قرنوب شكر ايزد تعالى ايله تغنى به آغاز ايليه بى ريب وبى شك * وكان سعيكم مشكورا * اشارتيله مبشر * ولنبيهم نضرة وسرورا * نضارتيله منضر اولمغله وردمعانيدن كلبوى مسائلى وخوشبوى دلائلى شم اليدوب كلخن بدعت وضلالتدن كلشن دولت وسعادته خارستان زندقه وغوايتدن كلستان بدرقه هدايته پروازاولمغى معلوم ومعيندر بواجلدن بدل لسان لانذ هاده نطق جديد ايله فريادة آغاز ايلركه * الحمد لله الذى لم يتخذ ولدا ولم يكن له شريك فى الملك ولم يكن له ولى من الذل وكبره تكبيرا * وطوطى نزبان قرآنه الذ تسبيح مجيد ايله حدى يادة اولزايدركه * وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لاتفقهون تسبيحهم انه كان حليما غفورا * وهر غواص كه قرائم معانى وجواهر لآلى ايچون دريناى علم ين ساحل وعمان بى قعر بى حالله صلوات زاكيات حضرت بسمه تأنيف موجودات وكمله تصانيف مصنوعات وتحيات طيبات جناب فاتحة كتاب رسالت وخاتمة نسخة نبوت ايله وآل واصحابته رضية مرضيه واد عيهٔ خيريه ايله غوص وخرض ايدن البته بابدست ونبى دست جفيوب درر ضمائد بيضا وقرائد سنيهٔ مقاصدى شمنا ايله بسته بار وكاركاه اولمغى مسلم ومتبادر بوسيدن غواص دل جله قال وقيل دن حبس نفس ونزيلدن برقبس اقتباس ايله صلوة نبوى يه مبادرت وسلام مصطفوى يه مبادرت ايله درود زايدن موجود ايله يازايدركه والصلوة والسلام على من قيل فى شانه * وما ارسلناك الا كافة للناس بشيرا ونذيرا * وعلى اله واصحابه رضى الله عنهم ورضوا عنه وجزيهم جزاء موفورا واخيرا كثيرا * وبعد فاقول بوعبد حقير فانتصير جلال الدين حافظ (احمد سعدى) حورانى * ابن مصطفى التقوى سترعيوبه جليا ستار الطاقة ٦ العزيز القوى دركه وقتاكه مسائل عقائد دينيه ودلائل يقينيه يى بيانه متكفل اولان علم كلام فن هملم علوم عربيه وشرعيه دن مطلب اعلى فنون عقليه واديه دن مقصد اقصى وتتابعى كه عقائد برهانيه ومعاصد ايمانيه يى اعتقاد ايسه كافة مكلفين اوزرينه اول واجبات وموقوف عليه فرعيات عمليات اولديسه ومع هذا مسائل دلائل ايله استدلال وعقائد براهين ايله استيصال * جله معتقدين اوزرينه واجب * وجمع مؤمنين اوزرينه لازم ولازب * در كه استدلاله مقتدر اولميان مقلدلك ايماتى مشكك تمسكى * وطريق منلانه تسليكى * يله زوالى محتمل اولديغيچون ايمانك صحتى هرقدر شيخ ابو منصور ايله امام اشعرى بينده

ع الحوران قرية من قر
ادريعات عند
٦ الاعتبار قيل الذ
هنا لفظا فقط وهو
بالاتفاق عند